

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

135650

2

OGIJO PRI PRAVNI FAKULTETI
JUBLJANI

ikacija št. 8

ALENKA ROSINA-ŠELIH

**KRIMINALITETA
TELESNIH POŠKODB**

na območju občine Slovenska Bistrica

1963

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO PRI PRAVNI FAKULTETI
V LJUBLJANI

Publikacija št. 8

ALENKA ROSINA-ŠELIH

**KRIMINALITETA
TELESNIH POŠKODB**

na območju občine Slovenska Bistrica

1963

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

+ 135650

Studija »Kriminaliteta telesnih poškodb na območju občine Slovenska Bistrica« je doktorska disertacija, ki jo je avtorica predložila pravni fakulteti v Ljubljani in jo javno obranila 23. I. 1963 pred komisijo, ki so jo sestavljali: dr. Peter Kobe, izredni profesor za kazensko pravo kot predsednik, in dr. Katja Vodopivec, višji znanstveni sodelavec, ter dr. Gorazd Kušej, redni profesor za predmet teorija države in prava, kot člana.

135650

O 1164 / 1964

R

PREDGOVOR

Problematiko kriminalitete telesnih poškodb, ki je predmet te študije, sem spoznala v njeni resničnosti in raznolikosti kot sodnica na okrajnem sodišču v Slovenski Bistrici. Pogostost teh kaznivih dejanj ne samo na območju bistriške komune, temveč na Štajerskem in v Pomurju sploh, je silila k razmišljanju, čemu je kriminaliteta telesnih poškodb tako problematična prav tu. Kje so individualne in miljejske silnice, sociološki, ekonomski ali drugi pogoji, ki vplivajo na njen razvoj? Kako je ta negativni družbeni pojav povezan s svojimi temelji, s svojo ekonomsko osnovo, ki mu daje življenjski utrip in ritem?

Študija skuša odgovoriti na ta vprašanja. Problem kriminalitete telesnih poškodb je postavljen v širši kontekst: povezati sem ga skušala z ekonomskimi in sociološkimi značilnostmi analiziranega območja in šele na podlagi rezultatov te analize so v raziskavi podrobno analizirana kazniva dejanja telesnih poškodb in njihovi storilci. Delo posveča precejšnjo pozornost tudi oškodovancu in njegovi vlogi pri storitvi kaznivega dejanja ter kazenskim sankcijam in kaznovalni politiki sodišč.

Iz celotne analize sem skušala izoblikovati nekaj zaključkov in kriminalno-političnih predlogov, ki bi mogli vplivati na organiziranje boja zoper kriminaliteto te vrste.

»Kriminaliteta telesnih poškodb« je doktorska disertacija. Pripravila sem jo ob vsestranski pomoči sodelavcev Inštituta za kriminologijo in članov katedre za kazensko pravo pri pravni fakulteti v Ljubljani, ki se jim za ljubeznivo pomoč, nasvete in

pripombe najiskreneje zahvaljujem. Prav tako se zahvaljujem tudi vsem drugim, ki so kakorkoli pomagali pri mojem delu, posebno še članom komisije za obrambo disertacije za njihov trud. Zahvalo sem dolžna tudi občinskemu ljudskemu odboru Slovenska Bistrica in občinskemu odboru Socialistične zveze delovnega ljudstva, ki sta pokazala veliko razumevanje za to delo in sta skupaj z založbo Obzorja omogočila natis knjige.

Alenka Rosina-Šelih

UVOD

Pretepi in telesne poškodbe so zaradi svoje pogostosti in trdovratnosti često predmet razpravljanja na strokovnih sestankih, sejah, konferencah in seminarjih organov, ki se ukvarjajo s to problematiko. Ker gre za pojav, ki je značilen za geografsko omejeno območje — severovzhodna Štajerska in Prekmurje — in ki doslej sistematično še ni bil analiziran, je tembolj zanimivo poskusiti raziskati gibalna in značilnosti te kriminalitete.

Območje občine Slovenska Bistrica, na katero se analiza nanaša, je dokaj reprezentativno, ker gre za občino, za katero je bil pred II. svetovno vojno značilen še izrazito kmečki način življenja ter se je začela industrializirati šele po letu 1945. Tako je nekako prešla pot, ki je značilna za ves naš razvoj v zadnjih dvajsetih letih. Problem kriminalitete telesnih poškodb je na tem območju precej pereč, zlasti ker ob upadanju kriminalitete nasploh število teh dejanj in storilcev narašča.

Monografska obdelava tega problema se je tako rekoč kar ponujala. Namen študije je v bistvu dvojen: poleg analize kriminalitete kot take želi podati tudi analizo okolja v najširšem pomenu besede, — torej ekonomskega in socialnega — saj bi se samo enostransko obravnavanje zdelo kot stavba brez temeljev. Če trdimo namreč, da je analizirana kriminaliteta značilna za to območje, tedaj jo je treba navezati na splošne pogoje, v katerih nastaja in na posebne pogoje, ki povzročajo, da nastaja prav kriminaliteta te vrste. Zato smo skušali podati okvirno sliko naravnih in gospodarskih pogojev ter nanjo opreti analizo

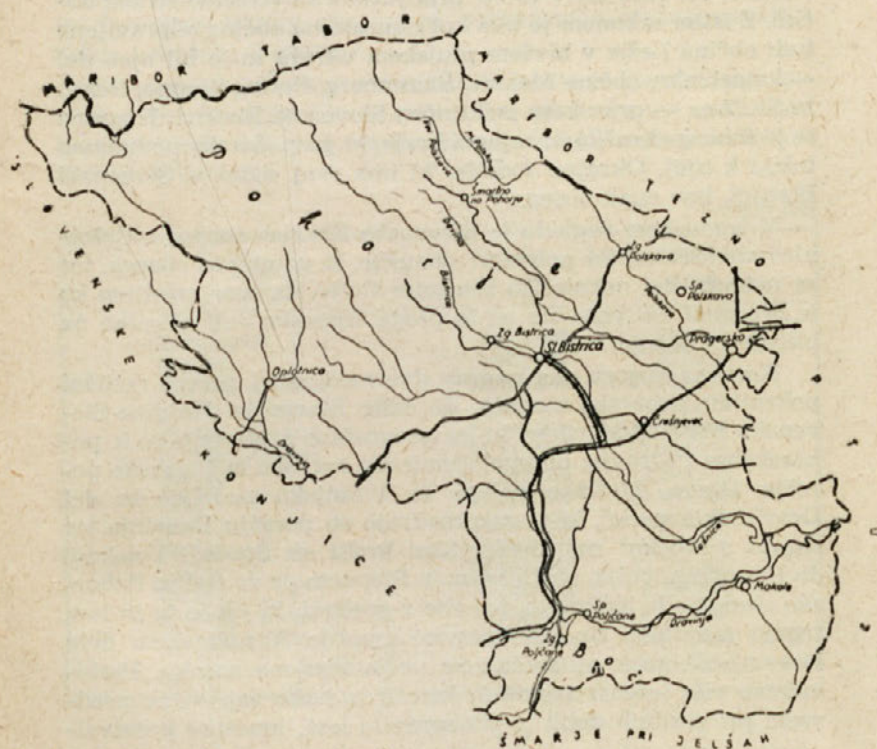
socioloških značilnosti, izmed katerih je ena nedvomno tudi kriminaliteta telesnih poškodb, čeprav je to seveda negativen družbeni pojav, a vendarle dejstvo, ki ga moramo upoštevati. Po drugi strani naj služijo analiza in njeni rezultati za izhodišče nekaterim kriminalno-političnim zaključkom in predlogom, ki bi jih morda lahko uporabili v praksi.

Ekonomska in sociološka analiza zahteva v bistvu gradivo, ki bi bilo zbrano neposredno na terenu in samo v ta namen. Spričo obsežnosti pa takega dela za sedaj ni bilo mogoče izvesti in zato je bilo gradivo, ki se nanaša na to analizo, zbrano posredno iz različnih virov. Podatki izvirajo deloma iz gradiva občinskega ljudskega odbora Slovenska Bistrica, iz gradiva, s katerim razpolagajo: postaja Ljudske milice, različne organizacije, kot so: SZDL, ZKS, ZB, posamezna podjetja in Zavoda za statistiko LRS ter OLO Maribor.

Poleg ekonomske in sociološke analize proučevanega območja je predmet opazovanja predvsem kriminaliteta telesnih poškodb. Med lahkimi telesnimi poškodbami so analizirane samo tiste, ki jih označujemo kot nevarnejše in ki so — po besedilu 2. odstavka 142. člena Kazenskega zakonika — prizadejane z orožjem, nevarnim orodjem ali z drugim sredstvom, s katerim se telo lahko hudo poškoduje ali zdravje hudo pokvari. Navadne lahke telesne poškodbe (1. odstavek 142. člena KZ) so na koncu študije prikazane le sumarno, ker so mnogo manj zanimive kot ostale. Gradivo za analizo obsega 91 kaznivih dejanj hudih in lahkih telesnih poškodb. Vsa ta dejanja je sodišče pravnomočno razsodilo. Kazniva dejanja sta obravnavali okrajno sodišče v Slovenski Bistrici in okrožno sodišče v Mariboru. Gradivo je bilo zbrano za leti 1957 in 1958, in to iz sodnih spisov s pomočjo posebnih anketnih pol. Kot merilo za ugotavljanje signifikantnosti razlik med pojavi je bil uporabljen preizkus s x^2 (hi-kvadrat = x^2).

I. DEL

POSKUS EKONOMSKE IN SOCIOLOŠKE
ANALIZE

Karta 1.
 Območje občine Slovenska Bistrica

I. OSNOVNI PODATKI O KOMUNI

1. Geografska lega

Mesto Slovenska Bistrica leži ob glavni cesti Maribor-Celje ter kot upravno središče združuje občino, ki se danes razteza od vasi Zgornja Polskava na severovzhodu do Oplotnice na zahodnem delu ter od pohorskega grebena ob Ruški koči do Poljčan pod Bočem. Komuna v tem obsegu je bila osnovana z zakonom o območju okrajev in občin LRS z dne 30. 6. 1955. Vendar je takrat obstajala še občina Poljčane, ki je bila kot samostojna občina odpravljena z zakonom o spremembah citiranega zakona z dne 2. 10. 1958 ter v celoti priključena slovenskobistriški občini. Z istim zakonom je bila kot samostojna občina odpravljena tudi občina Lešje v bivšem ptujskem okraju in je bil njen del — katastralne občine Makole, Štatenberg, Pečke, Stopno, Dežno in Sv. Ana — prav tako priključen Slovenski Bistrici. Komuna se je tako zaokrožila in zajema kraje, ki gospodarsko nedvomno težijo k njej. Okrajno sodišče, ki ima svoj sedež v Slovenski Bistrici, ima enak obseg.

V trgovskem pogledu je Slovenska Bistrica skupaj z Oplotnico središče za vse pohorsko območje, ki ga občina obsega, ter za nižinski del nekako do železnice Celje-Maribor, medtem ko je preostali del vzhodno od te proge trgovsko bolj navezan na bližnje Poljčane.

Komuna obsega pravzaprav dve med seboj precej različni pokrajini; pohorsko območje do ceste Slovenske Konjice-Slovenska Bistrica-Maribor, ki ga geografsko prištevajo še k pohorskemu Podravju, obsegajočemu vso koroško in štajersko porečje Drave, Mežiško dolino in Vitanjsko podolje¹ in del Dravinjskih gor², ki se razprostirajo ob porečju Dravinje ter segajo s svojimi najvzhodnejšimi kraki ob Spodnji Polskavi do Dravskega polja, ob Dežnem in Stopnem pa do Haloz. Pohorsko območje je hribovito, pokrito z gozdovi, ki jih le tu in tam trgajo zanj tako tipično samotne kmetije. V nižinskem delu Dravinjskih goric pa srečujemo večja strnjena naselja. Prebivalstvo više ležečih samotnih kmetij je našlo zaposlitev predvsem pri gozdnih delih in pri spravlilu lesa, kmetsko prebival-

¹ Ivan Gams, Pohorsko Podravje, Ljubljana 1939, stran 7.

² Vanda Puklavc, Geografska slika območja Slovenska Bistrica, Glasnik delovnih ljudi občine Slovenska Bistrica 1956, V/5, stran 5.

stvo po podpohorskih slemenih zlasti v vinogradništvu, nižinsko pa v poljedelstvu, živinoreji in sadjarstvu. Neagrarni živelj se je zbral ob industrijskih središčih v Slovenski Bistrici ter v sosednji Zgornji Bistrici, ki se z mestom združuje v enotno naselje, ob železniških križiščih v Pragerskem in Poljčanah ter v pod Pohorjem ležeči Oplotnici. Precej nekmečkega življa je tudi v vaseh okoli Pragerskega in Poljčan ter v Zgornji in Spodnji Polskavi. Delavci iz teh krajev pa so večinoma zaposleni v Mariboru.

2. Gospodarski položaj

Občina Slovenska Bistrica je v industrijsko visoko razvitem mariborskem okraju ena izmed gospodarsko srednje razvitih občin z manjšo industrijo.

Primerjava podatkov o družbenem bruto produktu, ki je gotovo eden najvidnejših pokazovalcev gospodarske moči med posameznimi občinami mariborskega okraja, nam pokaže naslednjo sliko:

v 000 din

Občina	Družbeni bruto produkt	
	1957	1958
Dravograd	2,014.092	2,301.180
Lenart	2,068.951	2,232.870
Maribor-Center	35,363.869	37,822.951
Maribor-Košaki	5,935.522	6,878.378
Maribor-Tabor	13,539.218	14,335.099
Maribor-Tezno	23,332.376	27,006.775
Ormož	1,843.690	2,203.968
Ptuj	17,010.706	18,829.067
Rače	1,234.299	1,572.621
Radlje	4,048.120	5,115.996
Ravne	12,851.491	13,779.490
Ruše	8,249.185	9,233.681
Slovenj Gradec	3,854.138	4,935.389
Slovenska Bistrica	10,207.816	10,545.939
Skupaj	141,553.473	156,793.404

Tabela 1

Družbeni bruto produkt občin OLO Maribor za leti 1957 in 1958^a

^a Podatki zavoda za planiranje OLO Maribor.

Podatki se nanašajo na upravno razdelitev v letih 1958 in 1959, tako da so podatki za občine, ki so bile kasneje odpravljene, pripojeni podatkom tistih občin, katerim so se priključile.⁴

V tabeli nas preseneča dokaj neenakomerna porazdelitev družbenega bruto produkta, tako da prihaja do izraza stopnja industrializacije posameznih občin. Mestne občine, zlasti Maribor-Center, Tabor, Tezno, izkazujejo najvišjo razvitost, za njimi pa se uvršča občina Ptuj, ki je teritorialno zelo razsežna, in industrijsko visoko razvite Ravne; sledita Slovenska Bistrica in Ruše. Med občine, ki ustvarjajo malo družbenega produkta, se uvrščajo Slovenj Gradec in Dravograd ter izrazito kmečka občina Lenart.

Med tedanjimi 14 občinami mariborskega okraja je Slovenska Bistrica na šestem mestu — je torej med srednje razvitimi občinami, ker moramo upoštevati, da ima občina Maribor-Center kar za 3 in 1/2-krat večji družbeni bruto produkt ter je razpon med gospodarsko močjo posameznih občin velik.

Tudi analiza narodnega dohodka daje podobne rezultate kot primerjava družbenega bruto produkta.

v 000 din

Občina	Narodni dohodek	
	1957	1958
Dravograd	875.376	985.195
Lenart	1,146.802	1,273.354
Maribor-Center	15,741.472	17,069.842
Maribor-Košaki	2,815.768	3,055.181
Maribor-Tabor	6,406.216	6,865.762
Maribor-Tezno	9,631.539	9,315.715
Ormož	1,036.234	1,126.651
Ptuj	7,147.480	7,525.637
Rače	485.297	633.617
Radlje	1,923.190	2,200.953
Ravne	5,216.325	6,233.330
Ruše	3,043.765	3,226.139
Slovenj Gradec	1,770.732	1,862.711
Slovenska Bistrica	3,230,258	3,279.975
Skupaj	60,470.454	64,654.062

Tabela 2

Narodni dohodek občin OLO Maribor za leti 1957 in 1958⁵

⁴ Kot samostojni občini sta bili kasneje odpravljene še občini Rače in Ruše.

⁵ Podatki zavoda za planiranje OLO Maribor.

Kot pri ustvarjenem družbenem bruto produktu se tudi tu občina Slovenska Bistrica uvršča v krepko sredino, zaostaja pa za povprečnimi okrajnimi merili. Narodni dohodek, enakomerno porazdeljen po občinah, bi namreč znašal 4.290,746.000 din, česar pa slovenskobistriška občina ne dosega. Upoštevati je namreč treba, da je mariborski okraj eden tistih v republiki in državi, ki ustvarja zelo velik narodni dohodek.

Najotipljiveje pokaže gospodarsko moč občine in življenjsko raven njenih prebivalcev nedvomno narodni dohodek na enega prebivalca. V okrajnem merilu znaša ta za leto 1956 156.910 din, za leto 1957 pa 177.510 din⁶. Občinski narodni dohodek Slovenske Bistrice na enega prebivalca pa je za isti leti občutno nižji: 113.218 din v letu 1956 in 116.691 din v letu 1957⁷. Ta podatek kaže na to, da sta gospodarstvo nasploh in industrija kot tista njegova panoga, ki ustvarja največ narodnega dohodka, v razmerju do števila prebivalstva v Slovenski Bistrici še premalo razvita.

Na splošno lahko trdimo, da je kmetijstvo za polovico prebivalstva komune osnovnega pomena. Ne smemo pa pozabiti na to, da je začela industrija, zlasti s svojim najmočnejšim predstavnikom »Impol« (Industrija metalnih polizdelkov), močno preobrazevati agrarno okolico ter ji je že vtisnila svoj pečat.

3. Prometne žile

Območje komune je v smeri severovzhod-jugozahod povezano z glavno cestno prometno žilo Maribor-Ljubljana, nižinske lokalne ceste pa vežejo Slovensko Bistrico z Oplotnico, Pragerskim, Ptujem in Poljčanami. Pohorsko območje ima relativno dobro razvito omrežje cest. Velikega pomena sta cesta na Šmartno na Pohorju, ki je podaljšana do Ruške koče, in cesta iz Oplotnice na Pesek, od koder vodi v Dravsko dolino (Šentlovrenc). Je tudi cesta na Tinje, ki pa je zelo slabo vzdrževana, ker se pričakuje gradnja nove prometne zveze. Železnica Maribor-Celje stopi pri Pragerskem na območje komune ter ga seka preko Črešnjevca do Poljčan. Slovenska Bistrica sama je od te prometne poti odmaknjena nekaj kilometrov ter vezana nanjo s posebno lokalno progo.

⁶ Odlok o družbenem planu okraja Maribor za leto 1958, II. pogl., I. člen (Uradni vestnik okraja Maribor 1958, III/3, str. 14).

⁷ Predlog družbenega plana občine Slovenska Bistrica za l. 1958 Dokumentacija, str. 2.

Cestne prometne zveze so ugodnejše kot železniške, saj je železniška proga od glavnih središč odmaknjena. Cestnemu omrežju daje še poseben pomen odcep ceste proti Ptuju, ki se sedaj mnogo uporablja, ker Impol tod dovaža svoj osnovni polizdelek, to je aluminij, v blokih iz Kidričevega. S svojim dovolj krepkim gospodarskim zaledjem tako v industriji kot v kmetijstvu, z ugodno lego med le 23 km oddaljenim Mariborom, h kateremu gospodarsko najbolj teži, in Celjem, ob glavni cesti in železniški prometni žili, tvori ta občina gospodarsko zdravo, močno skupnost, ki ima vse pogoje, da se iz leta v leto krepkeje razvija.

Zemljo namakajo potoki Oplotnica, Bistrica z Ložnico in Polskava, ki se vsi izlivajo v Dravinjo ter povzročajo v spodnjem toku pogoste poplave. Njihov strmec je v dolini minimalen in voda skoraj ob vsakem večjem deževju prestopi bregove. Obsežno poplavno območje je ob potokih Bistrica in Ložnica med Slovensko Bistrico in Makolami, prav tako pa tudi ob Pragerskem.⁸

To so tako imenovani Čreti, ki bi z odmakanjem lahko postali sočni travniki.⁹

⁸ Prim. Puklavec, o. c., Glasnik V/6, stran 4.

⁹ Prim. A. Melik, Slovenija II, Štajerska, str. 301.

II. STRUKTURA PREBIVALSTVA, NJEGOVA SESTAVA IN POSEBNOSTI

1. Število

Upravno-teritorialne spremembe občine so vzrok precej velikim razlikam v številu prebivalstva, ki je bilo šteto vedno v okviru občin. Te razlike pa ne morejo občutno vplivati na različne demografske značilnosti območja, ki jih lahko zato ugotavljamo za obseg občine, kakršnega je imela ob zbiranju podatkov. Po podatkih registra prebivalstva je imela občina 31. 3. 1957. leta 21.003 prebivalcev¹⁰, dve leti kasneje 31. 9. 1959 pa 29.937¹¹. Ta prirastek prebivalstva je v veliki meri posledica administrativnega ukrepa, s katerim je bila dne 2. 10. 1958 odpravljena občina Poljčane kot samostojna občina. Ta je imela 31. 3. 1957. leta 5930 prebivalcev.¹² Obenem je bila kot samostojna občina odpravljena tudi občina Lešje, ki je bila občini Slovenska Bistrica le deloma priključena, medtem ko ji je bila občina Poljčane priključena v celoti. V okviru okraja Maribor je bila občina glede števila prebivalcev med močnejšimi, saj so imele od tedanjih 16 občin le tri občine več prebivalcev, toda to so vse mestne občine: Maribor-Center, Maribor-Tabor in Maribor-Tezno. Mariborski okraj je štel 31. 3. 1957. leta 246.402 prebivalca, tako da znaša bistriški delež prebivalcev 8,52%. Nadrobnejši podatki z dne 31. 12. 1958, torej že po priključitvi občine Poljčane in dela občine Lešje, nam pokažejo takšnole sliko:

Matični urad	Prebivalci skupaj	Moški	Ženske
Oplotnica	5.085	2.448	2.637
Poljčane	6.048	3.229	2.819
Pragersko	1.381	650	731
Slovenska Bistrica	10.642
Zgornja Polskava	2.461	1.181	1.280
Šmartno na Pohorju	1.576	781	795
Skupaj	29.832

Tabela 3

Število prebivalstva občine Slovenska Bistrica v letu 1958¹³

¹⁰ Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1956, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana 1957, str. 26.

Podatki za matični urad Slovenska Bistrica v letu 1958 niso deljeni po spolu. Iz primerjave za leto 1957 — skupno 10.621 prebivalcev, 5154 moških, 5467 žensk — pa vidimo, da je bilo tedaj v Slovenski Bistrici približno 300 žensk več kot moških.

Naša komuna daje torej sliko, ki jo poznamo tudi iz okrajnega in republiškega merila; žensk je povsod nekaj več kot moških, razen na območju Poljčan, kjer je prebivalstvo v glavnem zaposleno v železniškem prometu in ženske teže najdejo zaposlitev.

2. Gostota

Gostota prebivalstva na 1 km² je nekoliko večja od republiškega povprečja, ki znaša za 1958. leto 75,3 prebivalca na km². Gostota prebivalstva v občini je 77,3 prebivalca na km², to pa je znatno pod okrajnim povprečjem, ki znaša 100,5 prebivalca na km². Toda povprečna gostota daje v našem primeru le blede sliko, ker je na eni strani gostota v dolinskih naseljih večja, v hribovitih krajih pa je zaradi obširnih gozdov in zaradi precejšnje nadmorske višine zelo majhna. Pa tudi v dolini so se naselja izognila obširnemu poplavnemu območju Čretov, ki prav tako ni naseljeno. Če upoštevamo to korekturo, vidimo, da je prebivalstvo gosto naseljeno v Slovenski Bistrici in njeni neposredni okolici, v Oplotnici ter v Poljčanah in Pragerskem, sicer pa je gostota manjša. Prav ta faktor redke naseljenosti po vinorodnih podpohorskih slemenih in gozdnih pohorskih pobočjih je močno vplival na tamošnjega človeka. Po sili razmer samoten, v družbi kmalu oživi in se skuša na en mah odškodovati za samoto, ki traja včasih tudi po več tednov. Ljudje s samotnih kmetij in zaselkov le redko zaidejo v družbo. Ko pa so v njej, jo hočejo užiti do kraja. To pa je morda ena od posebnosti prebivalstva na proučevanem območju, ki lahko ustvari večjo možnost za različne patološke družbene pojave, bodisi za alkoholizem, prekrške zoper javni red in mir ali pa med kaznivimi dejanji, zlasti za delinkvenco telesnih poškodb.

3. Kmečko in nekmečko prebivalstvo

Gospodarsko in socialno stran komune živo označuje razmerje med kmečkim in nekmečkim prebivalstvom. To raz-

¹¹ Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1958, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana 1959, str. 12.

¹² Kot opomba 10.

¹³ Podatki zbrani po posameznih matičnih uradih.

merje je bilo ob popisu prebivalstva leta 1953 na današnjem območju občine takole:

Občina	Prebivalstvo skupaj	Kmečko	%	Nekmečko	%
Slovenska Bistrica	28.512	12.884	45	15.629	55

Tabela 4

Delež kmečkega in nekmečkega prebivalstva v občini Slovenska Bistrica v letu 1953¹⁴

Med kmečko prebivalstvo so šteti vsi tisti, ki delajo na kmetijskih gospodarstvih, ne glede na to, ali so samostojni ali pomagajoči družinski člani ali delavci oziroma uslužbenci, in ne glede na vrsto dela, ki ga opravljajo, ter otroci.

Nekmečko prebivalstvo, zlasti industrijsko delavstvo, je v občini vodeče. Odstotek kmečkega prebivalstva pa se vendarle tako približuje polovici vsega prebivalstva, da ima občina kljub močnemu deležu nekmečkega prebivalstva le še trdno kmečko osnovo. V okrajnem merilu, kjer je kmečko prebivalstvo zaradi zelo razvite industrije, zlasti na nekaterih mestnih območjih, v manjšini (40,8%), je slovenskobistriška občina zato med tistimi, ki imajo še dokaj močno kmečko obeležje. Razen tega je industrija koncentrirana v dolini, pohorsko in makolsko območje, ki sta sicer teritorialno zelo obsežna, pa sta še vedno težko dostopna in je tam delež kmečkega prebivalstva tudi največji.

Vprav pri delitvi prebivalstva na ti dve veliki skupini ugotovimo zaznavno razliko današnje strukture s predvojno.

Po podatkih ljudskega štetja iz leta 1931 je bilo »precej občin (z več kot 90% kmečkega prebivalstva) v vinorodnem jugovzhodnem Pohorju in ob Dravinji proti Halozam«¹⁵ (Kalše 93,3%, Pretrež 90,5%, Ritoznoj 95,8%, Sentovec 90,3%, podobno Gabernik, Ošelj, Stopno, Štatenberg, Vrhole). »Prevladuje ta podeželski tip občin (z 80–90% in 70–80% kmečkega prebivalstva) tudi na južnovzhodnem Pohorju in ob Dravinji«¹⁶. Po tedanjih podatkih so se kraji Zgornja Polskava, Črešnjevce, Poljčane, Laporje, Kot in Oplotnica razvrstili v skupino, kjer

¹⁴ Kot opomba 11.

¹⁵ Ilešič Svetožar, Gospodarska struktura Slovenije, Ljubljana, 1938, str. 10.

¹⁶ Ilešič, o. c., str. 11.

je bilo 60 do 70% prebivalstva kmečkega, Slovenska Bistrica sama pa z 18,1% kmečkega prebivalstva v najbolj industrializirano skupino, ki ima manj kot 20% kmečkega življa¹⁷. Po podatkih Zavoda LRS za statistiko se je socialna struktura prebivalstva do leta 1953 precej spremenila.

Občina Slovenska Bistrica	Skupaj naselij	Odstotek nekmečkega prebivalstva				
Število naselij	87	0—10	11—20	21—30	31—40	41—50
		5	7	19	10	15
		56				
Število naselij		51—60	61—70	71—80	81—90	91—100
		10	11	4	2	4
		31				

Tabela 5

Naselja po odstotku nekmečkega prebivalstva na podlagi popisa iz leta 1953¹⁸

Iz primerjave, ki jo je sicer mogoče napraviti le v grobem, vidimo, da so leta 1953 že 4 naselja, kjer je nekmečkega prebivalstva nad 90%. Tudi sicer je naraslo število naselij, kjer znaša število nekmečkega prebivalstva več kot 50%, saj je bila po podatkih predvojne statistike med taka naselja šteta le Slovenska Bistrica. Trditev, da je kmetijstvo v komunih še vedno pomembna gospodarska panoga, nedvomno podpira dejstvo, da je število naselij s pretežno kmečkim prebivalstvom večje od števila naselij s pretežno nekmečkim prebivalstvom (56:31).

Ne more biti dvoma, da je razširjena industrijska delavnost zapustila vidne sledove v tej, pred drugo svetovno vojno izraženo kmečki občini, kjer se je razmerje sedaj že prevesilo v korist nekmečkega, predvsem industrijskega prebivalstva. Pri tem bi bilo morda prav opozoriti na neko značilnost, katere razlog je verjetno v razmeroma kratkotrajni intenzivni industrializaciji in ki se nedvomno kaže tudi na drugih območjih, ki so glede industrijskega razvoja podobna območju slovensko-bistriške občine. Precej je namreč nekmečkega življa, posebno

¹⁷ Hešič, o. c., str. 13, 15.

¹⁸ Osnovni statistični podatki po občinah LRS za leto 1956, str. 16.

industrijskih delavcev, ki žive bodisi doma na svojem kmečkem domu in si — ker niso predvideni za dediče — iščejo dela izven njega ali pa so lastniki manjše hiše z nekaj zemlje, ki jo obdelujejo sami s svojimi družinskimi člani. To je plast polproletariata, ki še ni povsem odtrgan od svoje zemlje in si ravno z njeno obdelavo pomaga ustvarjati boljše življenjske razmere. V razmerjih med ljudmi pa prevladujejo še vedno pretekla maloposestniška miselnost, navade in običaji.¹⁹

4. Poklicna struktura in zaposlitev prebivalstva

Prve podatke o podrobnejši zaposlitvi prebivalcev slovensko-bistriške komune nam daje popis prebivalstva iz leta 1953. Tu je vse prebivalstvo deljeno na tri velike kategorije: gospodarsko aktivni in vzdrževani prebivalci ter prebivalci z lastnimi dohodki.²⁰

Prebivalstvo	Bivše občine							
	Oplotnica	Poljčane	Praegersko	Slov. Bistrica	Smartno	Zgor. Polskava	Skupaj	
Skupno prebival.	4.828	5.722	1.881	9.941	1.745	2.354	26.471	
Kmečko prebival.	2.473	1.377	506	3.515	1.249	1.154	11.274	
V odstotkih	51,2	41,5	26,9	35,3	71,5	49,0	42,5	
Aktivnost prebivalstva po vrstah delavnosti	rudarstvo	8	40	—	7	—	6	61
	industrija	375	273	178	1.168	30	163	2.187
	kmetijstvo	1.319	1.338	336	2.173	728	576	6.470
	gozdarstvo	105	17	—	88	43	5	248
	gradbeništvo	13	84	14	103	9	26	419
	promet	9	139	140	105	—	26	419
	gostinstvo in trgovina	50	110	31	182	21	33	427
	obrtnost	120	147	31	248	30	95	671
	storitve	21	20	1	76	6	9	133
	uprava	46	103	28	192	14	21	404
	nezaposleni in neznano	112	165	64	272	55	59	727
	Skupaj	2.178	2.436	823	4.614	936	1.018	12.005
Osebe z lastnimi dohodki	209	622	145	533	72	138	1.719	
Vzdrževano prebiv.	2.441	2.664	913	4.794	737	1.198	12.747	

Tabela 6

Prebivalstvo občine Slovenska Bistrica po panogah gospodarske delavnosti na podlagi popisa iz leta 1953²¹

Podatki se nanašajo na upravno razdelitev iz leta 1953. Takratne občine so današnji krajevni uradi, ki vsi skupaj tvorijo sedanjo komuno Slovenska Bistrica. Izvzeti sta le dve naselji (Zgornja in Spodnja Gorica) tedanje občine Pragersko, ki sta po novi upravni teritorialni razdelitvi pripadli občini Maribor-Tezno, upoštevana pa niso naselja Makole, Pečke, Dežno in Stopno. Razlika, ki izhaja iz tega, je le majhna in lahko zato prednje podatke vzamemo kot dokaj točne tudi za današnji obseg komune.

Na prvi pogled preseneti majhno število kmečkega prebivalstva, ki ga je od 26.471 prebivalcev le 11.274 ali 42,59%. Število tega prebivalstva se je po novejših podatkih statistične službe pozneje povečalo predvsem zato, ker je območje ob Makolah izrazito kmečko in razen rudnika »Šega« ni tam nobene industrije.

Toda med delavnostmi gospodarsko aktivnega prebivalstva je kmetijstvo krepko na prvem mestu — 6470 ljudi je označenih za take, ki se aktivno ukvarjajo s kmetijstvom. Industrija zaposluje 2187 ljudi, to je trikrat manj kot kmetijstvo. To dejstvo sicer podčrtava pomembnost kmetijstva za proučevano območje, glede na popisovalno tehniko pa moramo upoštevati, da je bilo med aktivno kmečko prebivalstvo štetih mnogo kmečkih gospodinj, ki so opravljale tudi poljska dela, in zato podatki te vrste gospodarsko aktivnega prebivalstva niso zbrani na enak način kot podatki za druge gospodarske panoge. Med drugimi postavkami je žal najvišja postavka »nezaposleni in neznan«, ki zajema 727 gospodarsko aktivnih prebivalcev in nam seveda pove bore malo.

¹⁹ Prim. str. 44—47.

²⁰ Vsem gospodarsko aktivnim osebam je skupno to, da redno opravljajo določeno delo zaradi pridobivanja sredstev za preživljanje. Osebe z lastnimi dohodki so tisti, ki ob popisu niso bili gospodarsko aktivni, a so imeli dohodke, ki niso izvirali iz njihovega tedanjega, temveč prejšnjega dela (osebni upokojenci in invalidi dela), aktivnosti (vojaški invalidi), iz dela ali aktivnosti kakega člana ožje družine (rodbinski upokojenci in uživalci družinskih invalidnin) ali iz kakšnega drugega razloga (rentniki, prejemniki socialne podpore itd.). Vzdrževane osebe so tisti, ki nimajo lastnih dohodkov, temveč jih vzdržujejo starši, sorodniki ali drugi. — Osnovni statistični podatki po občinah LRS za leto 1956, str. 93.

²¹ Podaci popisa stanovništva 1953, Osnovni podaci o stanovništvu, Knjiga XIV, str. 341, 342, 344, 345, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1958.

Precej prebivalstva je zaposlenega v obrti (671), saj je to poleg kmetijstva in industrije najmočnejše zastopana panoga. Tesno ena poleg druge so nato trgovina in gostinstvo (427), promet (419) in uprava (404).

Med podatki za posamezne krajevne urade opozarja nase število zaposlenih v industriji v Slovenski Bistrici — 1168, kar je več kot polovica vseh zaposlenih v industriji. Ta podatek nedvomno podpira ugotovitev, da je industrija koncentrirana v komunalnem središču, medtem ko je na preostalem območju občine le bolj redek gost. V prometu je zaposlenih mnogo prebivalcev Pragerskega in Poljčan, od koder se pogosto vozijo na delo v Maribor.

Prebivalstvo	Bivše občine						
	Oplotnica	Poljčane	Pragersko	Slov. Bistrica	Smartno	Zgor. Polskava	Skupaj
Kmečko prebival.	2.473	1.377	506	3.515	1.249	1.154	12.274
V odstotkih	51,2	41,5	26,9	35,3	71,5	49,0	42,5

Tabela 7

Delež kmečkega prebivalstva v občini Slovenska Bistrica ob popisu leta 1953 po posameznih krajevnih uradih**

Iz podatkov o kmečkem prebivalstvu je lepo razvidna koncentracija industrije, predvsem v Slovenski Bistrici. V pohorskem delu Šmartna je od 1745 prebivalcev kar 1249 kmečkega prebivalstva, to je 71,5%, v Oplotnici pa je kmečkega prebivalstva tudi več kot polovica. Manj kmečkega prebivalstva je na poljčanskem območju — 41,5% in na polskavskem območju — 49,0%. Izrazito nekmečki območji pa sta Pragersko s 26,9% kmečkega prebivalstva in slovenskobistriško s 35,3% takšnega prebivalstva.

Stanje, kakršno je bilo ob popisu leta 1953, se je v kasnejših letih spremenilo le toliko, da se je število v industriji zaposlenega prebivalstva nekoliko povečalo; to je posledica razširitve nekaterih industrijskih obratov.

Zelo težko pa je napraviti primerjavo s kasnejšimi podatki, zbranimi vsako leto po občinskih ljudskih odborih, ker so manj popolni, saj je popis iz leta 1953 zajel vse prebivalstvo zelo nadrobno.

** Viri kot op. 21.

Počasno rast v industriji zaposlenega prebivalstva pa dobro označuje število zaposlenih v glavnih industrijskih obratih.

Gospodarska organizacija	Število zaposlenih		
	1956	1957	1958
Industrija skupaj	1968	1932	2094
Rudnik »Šega«	138	151	157
»Impol«	1000	1045	1104
Tovarna steklenih izdelkov	84	114	140
Opekarna Pragersko	211	115	131
Granitna industrija Oplotnica	306	271	276
LIP Konjice	160	162	187
Tovarna olja	69	74	111
Gradbeništvo	205	257	325
Trgovina	127	146	175
Komunala	85	79	82
Gostinstvo	71	79	81
Obrt	208	261	298
Kmetijstvo	216	167	206
Kmetijske zadruge	222	186	197
Skupaj	3102	3107	3458

Tabela 8

Zaposlenost po panogah gospodarske delavnosti v letih 1956, 1957 in 1958 v občini Slovenska Bistrica²³

Iz tabele je razviden lep napredek mlade Tovarne steklenih izdelkov, prav tako Impola in rudnika »Šega«. Težje plasiranje granitnih kock, ki jih je izdelovala Granitna industrija Oplotnica, je povzročilo majhen padec proizvodnje in s tem v zvezi tudi števila zaposlenih pri tem podjetju. Tovarna olja je bila vprav v tem času v rekonstrukciji.

Kratek vpogled v zaposlitev prebivalstva proučevanega območja je pokazal počasno rast v nekmečki gospodarski delavnosti zaposlenega prebivalstva.

5. Naselja in njihova velikost

Prebivalstvo se je zbralo v naseljih na območju komune v dveh velikih pasovih: pohorskem in nižinskem, ki se že naslanja na Boč.

Urbanska naselja niso posebno razvita. Nastala so v glavnem ob prometnih križiščih: Slovenska Bistrica ob cestnem,

²³ Družbeni plan občine Slovenska Bistrica za l. 1959, str. 100—106.

Poljčane in Pragersko ob železniškem, Oplotnica pa ob izhodu s pohorskih pobočij.

Osrednje naselje v komuni je njeno upravno središče mesto Slovenska Bistrica, ki se je domnevno razvila iz vasi ter leži ob cesti Maribor-Celje tako, da teče cesta skozi njeno središče²⁴. Danes je v mestu sedež občine, okrajnega sodišča, podružnice okrajnega zavoda za socialno zavarovanje, katastrski urad OLO Maribor in postaja ljudske milice. V mestu se je dokaj razmahnila industrija, ki je dobila v tovarni Impol svojega najmočnejšega predstavnika.

Med večjimi kraji moramo imenovati še globoko pod Pohorjem ležečo Oplotnico, ki je bila središče lesne industrije ter žagarske in mlinske obrti²⁵. Na Čretih, ob prehodu na Dravsko polje, leži Pragersko, v bližini Črešnjevca ter pod Bočem Poljčane — trije kraji, ki jih je priklcala v življenje leta 1846 zgrajena železnica Maribor-Celje.

V kmetijstvu srečujemo na območju bistriške komune zaradi njenih različnih geografskih delov različne tipe kmečkih gospodarstev.

V pohorskem pasu so se ustalile markantne samotne kmetije, dokaj oddaljene druga od druge, ki se le tu in tam združujejo v zaselke ali redko v naselja. Najbolj tipični predstavnik takega zaselka je 780 m visoko ležeče Šmartno na Pohorju. Samotne kmetije so usmerjene predvsem v lesno gospodarstvo²⁶.

Pod njimi je vinogradniški pas, ki se razteza od Oplotnice preko Okoške vasi, Gladomesa, Kovače vasi, znanega Ritoznoja do Zgornje Polskave, kjer zapušča naš teritorij in se nadaljuje proti Framu ter se vleče tja do Limbuša in Pekar ob Dravi. V tem pasu najdemo razložena vinogradniška naselja. Viničarije in zidanice so tipični znak pokrajine in ji dajejo lokalni kolorit.

V dolini so naselja bolj strnjena, usmerjena v poljedelstvo in — zlasti na Čretih — v pašništvo.

III. INDUSTRIJA

1. Delež industrije v celotnem gospodarstvu

Industrija, ki je zrasla na območju komune, se je strnila v Slovenski Bistrici in v Oplotnici, deloma pa še v Poljčanah in

²⁴ Gams, o. c., str. 155.

²⁵ Melik, o. c., str. 354.

²⁶ Gams, o. c., str. 88.

Pragerskem. Ukoreninila se je tu deloma zaradi surovin — kot Granitna industrija Oplotnica, Opekarna Pragersko in rudnik »Šega« pri Makolah — deloma pa zaradi delovne sile, ki je dovolj, in zaradi zgodovinsko pogojenega razvoja. To velja zlasti za tovarno Impol, ki odločilno vpliva na gospodarsko strukturo občine in ima velik pomen tudi v republiškem in državnem merilu.

V celotnem gospodarstvu občine je industrija tista panoga, ki ustvarja levji delež družbenega bruto produkta in seveda tudi narodnega dohodka. Čeprav zaposluje trikrat manj delavcev kot kmetijstvo, tvori pglavitno gospodarsko moč občine.

Panoga	1957	
	v din	v %
Industrija	7.815,290.000	75,9
Kmetijstvo skupaj	1.316,522.000	12,7
družbeni sektor	75,759.000	
zasebni sektor	1.240,763.000	
Druge panoge	1.165,302.000	11,4
Skupaj	10.297,114.000	100

Tabela 9

Družbeni bruto produkt po panogah gospodarstva za leto 1957 v občini Slovenska Bistrica²⁷

Iz tabele je razvidno, da je ustvarila industrija tri četrtine družbenega bruto produkta, kmetijstvo pa samo 12,7%. Vendar moramo upoštevati, da živi od kmetijstva velik del prebivalstva in da daje ravno to občini še vedno agrarno obeležje.

Ugotovimo lahko tudi narodni dohodek na enega nekmečkega prebivalca, torej prebivalca, ki se ne preživlja s kmetijstvom, temveč s kakšno neagrarno panogo gospodarstva, največkrat z industrijo. Komuna v današnjem obsegu je imela, kot smo že ugotovili, 1953. leta 15.929 nekmečkega prebivalstva. To število se je, upoštevajoč splošne tendence gospodarskega razvoja, v kasnejših letih nekoliko povečalo. Vse neagrarne panoge so v letu 1957 ustvarile 2.552,333.000 din narodnega dohodka, od tega industrija 2.193,334.000 din.²⁸ Narodni dohodek na enega

²⁷ Podatki zavoda za planiranje OLO Maribor.

²⁸ Podatki zavoda za planiranje OLO Maribor.

nekmečkega prebivalca v občini leta 1957 znaša tedaj 162.666 dinarjev, narodni dohodek na enega prebivalca na območju občine pa za isto leto le 113.218 din. Tako znižanje povzroča kmetijstvo, katerega družbeni bruto produkt je razmeroma majhen.

2. Glavni industrijski objekti

Gospodarsko moč občine nedvomno tvori njena industrija — predvsem njen najmočnejši predstavnik Industrija metalnih polizdelkov, ki je mnogo bolj znana pod imenom Impol.

Tovarna ima za seboj dolgo zgodovino.²⁹

Velik razvoj je doživela po letu 1945, zlasti ko se je preusmerila na predelavo aluminija, ki ji ga dobavlja le 17 km oddaljena Tovarna aluminija in glinice Boris Kidrič v Kidričevem.³⁰

Zadnjih nekaj let zaposluje podjetje okrog 1100 delavcev (1958. in 1959. leta 1104). Delovna sila prihaja v glavnem iz Slovenske Bistrice in njene okolice. Anton Melik ugotavlja, da »se povezanost najmočnejšega industrijskega podjetja — Impola s Slovensko Bistrico najlepše razvidi iz dejstva, da 72⁰/₀

²⁹ Začetki tovarne segajo v 17. stoletje, ko sta brata Stopar skupno s Francem Fludrom zgradila večjo kovačnico ob potoku Bistrica. Nekateri domnevajo celo, da je bila ustanovljena njena prva celica že v 16. stoletju, ko se v vasi Zgornja Bistrica, kjer tovarna leži, takrat omenja ime Stefan Kovač. (Koropec Jože, Slovenjebistriški svet v 16. stoletju, rokopis, str. 8.) Kovačnica je sprva izdelovala različno orodje. Mnogo je trpela za turških vdorov okrog leta 1630; po teh napadih je bila zgrajena znova in je dobila pomen večje obrtne delavnice. Poleg orodja je začela izdelovati tudi prve bakrene izdelke — kotle in žeblje — in je od leta 1825 zaslovela kot »Kovačnica bakrenih izdelkov«. To leto se šteje tudi za ustanovno leto sedanje tovarne. Proizvodnja in izbira njenih izdelkov sta se iz leta v leto širili, tako da je imela okrog 1860 že svojo topilnico, delavnico za obdelavo bakra in zlitin, izdelovala je bakreno žico, profile in palice. Ob prelomu stoletja je zaposlovala že okrog 200 delavcev in je do leta 1914 zlasti večala izbiro svojih produktov. Med prvo svetovno vojno je prešla v last firme Zugmayer & Gruber. Med obema vojnama je bila to edina tovarna te vrste v Jugoslaviji in je imela tako rekoč monopol na domačem trgu. Zaradi ugodne in lahke prodaje svojih izdelkov se je precej razširila — seveda ustrezajoč le trenutnim zahtevam trga.

³⁰ To preusmeritev proizvodnje je terjalo več vzrokov. Po letu 1945 so v Sevojnem in v Svetozarevem zgradili veliki moderni to-

njenih zaposlencev prihaja iz Slovenske Bistrice in njene neposredne okolice.³¹ Prav to pa jim daje svojevrstno obeležje, ki je na neki način ostanek stare, močne ukoreninjenosti agrarnega življa; pretežni del v industriji zaposlenega delavstva, delavstva, ki se je tu zaposlilo šele po razširitvi tovarne od leta 1945 dalje, so delavci v prvi generaciji, ki prihajajo z domov, kjer je še vedno kak kos zemlje okoli hiše in kjer je še vedno najti za te kraje skoraj nepogrešljivo brajdo, običajno samorodnico. Toda če se zaradi te delne povezanosti z zemljo še vedno niso popolnoma izvili iz kmečkega življenja starih rodov, je po drugi strani vpliv tovarne in vsega z njo povezanega novega, bolj dinamičnega življenja na oblikovanje njihovih medsebojnih razmerij in na njihovo reagiranje na zunanje dogodke znatno globlji in močnejši ter ustvarja iz njih skupaj z vsemi drugimi silnicami, ki polagoma oblikujejo današnjega človeka, resnične delavce, zavedajoče se sebe in skupnosti.

V podjetju Impol cenijo, da je bilo takih delavcev leta 1948 še okrog 80 %, da pa se je ta odstotek sedaj znatno znižal. Zaradi trdne navezanosti delovne sile podjetja na okolico fluktuacije skoraj ni.

Tako po številu zaposlenih kot po gospodarski moči moramo šteti Impol za tovarno, ki daleč presega samo lokalni pomen. O preostali slovenskobistriški industriji bi to le težko trdili.

varni za predelavo bakra in njegovih zlitin, katerih zmogljivosti so trenutno celo večje kot naša sedanja proizvodnja bakra in ležita tudi v bližini svoje surovinske baze. Bližina aluminjske surovinske baze v Kidričevem, vedno večje potrebe po aluminjskih izdelkih v sodobnem gospodarstvu in izkušnje kolektiva pri delu z aluminijem od prej so skupaj z okoliščino, da se gradita obe novi, moderno opremljeni tovarni, povzročili preusmeritev proizvodnje od bakra na aluminij. Začela se je leta 1955 in se je izvajala postopoma, tako da je tovarna leta 1957 predelala od skupne proizvodnje še 24 % bakra, leto pozneje samo 8 %, leta 1959 pa je bilo predelanega le še 3 % bakra. Tovarna združuje sedaj livarno, pločevinski in žični obrat, cevarno in obrat za montažo. V naslednjih fazah rekonstrukcije imajo v načrtu zgraditev nove valjarne in livarne, ki je ozko grlo produkcije.

Podjetje izdeluje aluminjsko pločevino, trakove, pasove, rondele, valjano, vlečeno, stiskano in varilno žico, vrvi, palice, profile in cevi ter predela okrog 12.000 ton aluminija in bakra letno. Svoje izdelke pošilja v glavnem na domači trg — 30 % proizvodnje. Podjetje se je v zadnjih letih zlasti uveljavilo na tržiščih v ZDA, Iranu, Vzhodni Nemčiji, Bolgariji, Avstriji in Libanonu. (Poročilo podjetja o poslovanju za 1959, str. 50.)

³¹ Melik, o. c., str. 357.

Tovarna olja je mlado podjetje, ustanovljeno leta 1904, ki je prav do 1. 10. 1958 zaposlovalo okrog 70 ljudi, odtlej pa okrog 130.³²

Industrija se je v Slovenski Bistrici ustalila še v Tovarni steklenih izdelkov, ki ima začetke v letu 1950 ustanovljeni obrtni delavnici steklenih gumbov.³³

Lesna predelovalna industrija se je združila v podjetje LIP Slovenske Konjice — lesnoindustrijsko podjetje Slovenske Konjice. Na območju slovenskobistriške občine ima to podjetje tri samostojne obrate: v Slovenski Bistrici, v Oplotnici in v Poljčanah.³⁴

³² Tovarna dobiva del surovin iz štajerskega zaledja, v glavnem pa nakupuje oljnice po vsej državi. Pomanjkanje surovin je bilo vzrok, da je tovarna obratovala prvotno le sezonsko. Stanje pa se je glede tega sedaj izboljšalo, zlasti po rekonstrukciji podjetja (1955 do 1958), ko sta se produkcija in izbira močno povečali. Tovarna izdeluje belo in bučno jedilno olje ter tehnično olje.

Njena produkcija je konec leta 1957 znašala

448,5 t jedilnega olja in
44,3 t tehničnega olja

(podatki okrajnega zavoda za statistiko OLO Maribor). Z rekonstrukcijo je tovarna na novo zaživela ter se počasi rešuje iz finančnih težav, v katere je zabredla zaradi pomanjkanja surovin, deloma pa zaradi požara, ki je leta 1953 uničil skoraj ves proizvodni obrat.

³³ Leta 1953 se je — sedaj že tovarna — preselila v sedanje prostore in proizvodnja se je od gumbov (ki jih je bilo zaradi uvoza gumbov iz plastičnih mas težko prodati na trgu) preusmerila predvsem na izdelavo votlega razsvetljavnega stekla, leč in okraskov za novoletno jelko. Medtem ko so v začetku surovino — steklo — dobavljali iz Hrastnika, se zalagajo zdaj sami iz treh lastnih topilnih peči. Tovarna je zaposlovala konec leta 1957 okrog 130 delavcev, sedaj pa se je to število povzpelo na 230. Konec leta 1957 je tovarna proizvajala

97,2 t votlega stekla in
26.651 grosov gumbov

(podatki okrajnega zavoda za statistiko OLO Maribor). To tovarno je po vsej verjetnosti priklicala v življenje med drugim potreba po taki industriji, v kateri bi se mogla zaposliti predvsem ženska delovna sila. Medtem ko so moški lažje našli zaposlitev v Impolu, je ženska delovna sila ostajala neizrabljena.

³⁴ Vsi ti trije obrati so zrastle iz žag, ki so obratovala že med obema vojnama in so bile po letu 1945 zaplenjene ali nacionalizirane. Za razvoj lesne predelovalne industrije so v komuni podani ugodni pogoji zaradi bližine surovinske baze in zaradi delovne sile, ki ji je les že skozi stoletja surovina, ki daje zaslužek in kruh. Vsi trije obrati razžagajo letno okrog 26.500 m³ hlodovine. V glavnem je končni produkt obratov rezan les, iz katerega pa izdelujejo deloma tudi ladijski pod, stavbno in sobno pohištvo ter zaboje. Tako predelana količina

Vsi trije obrati, ki so razmeščeni na območju slovensko-bistriške komune, zaposlujejo okrog 340 delavcev; ti so v veliki večini domačini in velja zanje isto, kot smo ugotovili za delavce po drugih podjetjih v komuni.

Po komuni je izven njenega upravnega in gospodarskega središča raztresenih še nekaj manjših podjetij. Najpomembnejše med njimi je Granitna industrija Oplotnica, ki uporablja tako imenovani »pohorski granit« — tonalit in marmor v kamnolomu Cezlak.³⁵

Rudarstvo ima v komuni zelo majhen pomen, saj je samo pod bočkim pogorjem neznaten rudnik »Sega« pri Makolah.³⁶

Tudi v drugem železniškem središču, v Pragerskem, ki veže Maribor s Ptujem in Čakovcem, se je razvilo samo eno večje industrijsko podjetje — opekarna.³⁷

Žaganega lesa znaša okrog 5.290 m³ na leto. Podjetje se v posameznih obratih polagoma razširja, zlasti z graditvijo novih zabojar, medtem ko zmogljivost žag še celo presega surovinske možnosti. Obrata v Slovenski Bistrici in Oplotnici izdelujeta vse našete vrste polizdelkov in izdelkov, obrat v Poljčanah pa je bolj usmerjen v izdelavo stavbnega pohištva.

Podjetje nima težav s prodajo svojih izdelkov. Precej žaganega lesa izvažajo v Zahodno Nemčijo, Italijo, Madžarsko in Maroko, z njim zalaga tudi Jugoslovanske železnice ter razna gradbena in obrtna podjetja po republiki. Zaboje izvažajo v glavnem v Izrael za pomaranče, domači kupci pa so Mariborske tekstilne tovarne, Zlatorog Maribor ter razna podjetja za odkup sliv v Bosni. Z ladijskim podom zadovoljuje podjetje predvsem potrebe na ožjem trgu komune, stavbno pohištvo pa gre predvsem v Vojvodino. Pri lesni predelovalni industriji pa je treba omeniti še, da so po občini raztreseni močni obrtni lesnopredelovalni obrati. Kolarska in mizararska delavnica Slovenska Bistrica, Splošno mizarstvo Spodnja Polskava, Žaga in mizarstvo Zgornja Bistrica zaposlujejo skupaj okrog 180 ljudi ter izdelujejo v glavnem iste sortimente kot obrati LIP Slovenske Konjice. Ta obrtna delavnost je v občini med vsemi gotovo najbolj razvita.

³⁵ Medtem ko je bila njena proizvodnja sprva usmerjena v izdelavo tonalitnih kock in robnikov, izdeluje sedaj predvsem tonalitne polirane plošče in kocke ter marmor v blokkih in ploščah. V letu 1957 je bilo tu zaposlenih 271 delavcev in to število se v naslednjih letih ni bistveno izpremenilo. (Družbeni plan občine Slovenska Bistrica za leto 1959, str. 100.)

³⁶ Rudnik je tako z gospodarskega stališča kot po socialnem vplivu malo pomemben in mu ni uspelo, da bi mogel kakorkoli vplivati na svojo precej agrarno okolico. Na območju Poljčan je ta rudnik, ki je le nekaj kilometrov oddaljen od njih, poleg obrata LIP Slovenske Konjice edini industrijski obrat, sicer pa sta glavni veji zaposlitve železnica in kmetijstvo.

³⁷ Njen nastanek je vezan na surovino — ilovnato zemljo — ki je

Precej delovne sile zaposluje edino gradbeno podjetje na območju občine — gradbeno podjetje Granit Slovenska Bistrica.³⁸

IV. KMETIJSTVO

1. Gospodarska struktura

a) Delež kmetijstva v celotnem gospodarstvu

Ker združuje občina dve med seboj različni območji — pohorsko in nižinsko, se tudi kmetijske panoge, ki so se tu razvile, med seboj močno razlikujejo.

Višinsko območje je v celoti domena gozdarstva in poljedelstva, ki pa, kolikor je tam razvito, zaradi geografskih in klimatskih okoliščin ne more biti rentabilno. Pod pasom gozdov leži vinogradniški pas goric, ki ga oživljajo zidanice in viničarije. Poljedelstvo in sadjarstvo pridobivata tem več pomena, čim bolj se svet spušča ter sta v dolini, nekako vzhodno od ceste Celje-Maribor, najpomembnejši kmetijski panogi. Tu se proti Pragerskem razprostirajo še Čreti, ki so teren za pašništvo. V preostalem delu proti Poljčanam in Makolam so osnovne kmetijske panoge poleg poljedelstva še živinoreja in sadjarstvo, čeprav seveda pokrajina ni brez trt, saj prav na tem delu že meji na Haloze.

Ugotovili smo, da ustvarja industrija 75,9% družbenega bruto produkta občine, kmetijstvo pa le 12,7%. Takšno stanje ne daje posebno rožnate slike o stopnji razvoja kmetijstva.

Ker je družbeni bruto produkt majhen, ne moremo pričakovati, da bo narodni dohodek vsaj na taki ravni kot narodni dohodek na enega prebivalca v občini povprečno (113.218 din v letu 1957, 116.691 din v letu 1958). Upoštevajoč že navedene podatke, je bilo leta 1953 v občini 12.884 kmečkega prebivalstva, kmetijstvo pa je ustvarilo 677,925.000 din narodnega dohodka.³⁹

je na ozemlju Čretov dovolj. Kot Granitna industrija v Oplotnici je tudi opekarna izrazito sezonsko podjetje. Tržne razmere so zanjo zelo ugodne, saj prodaja svojo proizvodnjo brez težav.

³⁸ Stroka podjetja je seveda močno sezonske narave. Podjetje izvršuje v glavnem vsa gradbena dela, namenjena družbenemu standardu, medtem ko opravlja vsa dela kapitalne izgradnje, zlasti v tovarni Impol, gradbeno podjetje Gradis. Delavnost podjetja zajema predvsem območje komune ter le redko in izjemoma kraje izven nje — zlasti Hoče, Rače in Maribor.

³⁹ Podatki zavoda za planiranje OLO Maribor. Podatek o narodnem dohodku je preračunan na podlagi ocene kmetijskih površin in

To torej pomeni, da je narodni dohodek na enega kmečkega prebivalca le 52.617 din letno. Ta številka kaže po eni strani na nerentabilnost kmetijstva, po drugi pa na nezavidljivo raven pohorskega in podpohorskega kmeta.

b) Gozdarstvo

Najbolj rentabilna in gospodarsko tudi najpomembnejša kmetijska panoga v slovenskobistriški občini je gotovo gozdarstvo. Uvrščanje te gospodarske panoge v kmetijstvo sicer ni običajno, ker jo navadno obravnavajo ločeno in samostojno. Vendar menimo, da je tako obravnavanje v našem primeru upravičeno, ker je les osrednja matica vsakega pohorskega — in s tem tudi večine slovenskobistriških — kmečkega gospodarstva, okrog katerega se sučeta njegov gospodarski uspeh ali neuspeh. Gozd pokriva ves pohorski del, kjer je »nič manj kot 66% celotne površine pokrite še vedno z gozdom; v osrednjem delu seveda mnogo več, a v nižjih obrobni predelih nekaj manj, toda tudi tu preko polovice«. ⁴⁰

Pomen gozda za gospodarstvo pohorskega območja slovenskobistriške komune je razviden tudi iz njegove razprostranjenosti po posameznih katastrskih občinah.

ocene pridelkov ob upoštevanju tržnih cen. Zaradi tega tudi ni popolnoma zanesljiv.

⁴⁰ Melik, o. c., str. 38.

Pohorski gozd je predvsem iglast, vendar se splošno v literaturi domneva, da je to prej posledica človekovega delovanja kot naravnih pogojev. (Melik, o. c., str. 38; enako Gams, o. c., str. 80.) Gams navaja, da so bili v dobi oglarstva gozdovi fevdalcev nekajkrat na golo posekani in zasejani z iglavci (Gams, o. c., str. 130). Zgornja podnebna meja gozda poteka približno v višini 1500 m. Na slovenskobistriškem območju Pohorje te nadmorske višine ne dosega, zato so tudi vsi vrhovi večinoma še porasli z gozdom. Nekaj gozda, ki pa je predvsem listnat, ima komuna tudi na Boču in pod njim ter v nižinskem delu okrog Makol. Ta gozd pa še zdaleč nima takega gospodarskega pomena kot pohorski.

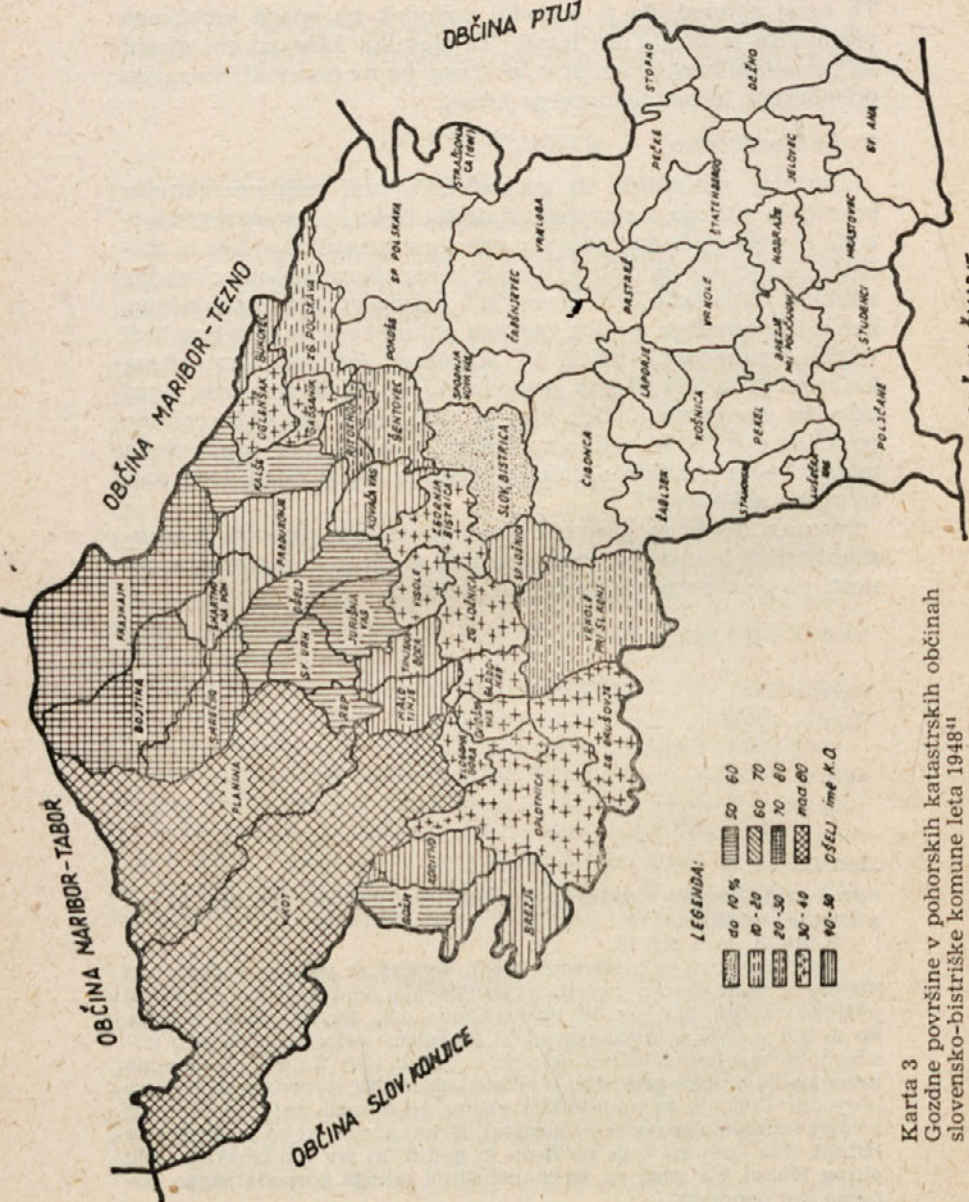
OBČINA PTUJ

OBČINA MARIBOR - TEZNO

OBČINA MARIBOR - TABOR

OBČINA SLOV. KONJICE

OBČINA ŠMARJE

LEGENDA:

[Cross-hatch pattern]	do 10%	[Vertical lines pattern]	50	[Diagonal lines pattern]	60
[Horizontal lines pattern]	10 - 20	[Diagonal lines pattern]	60	[Diagonal lines pattern]	70
[Vertical lines pattern]	20 - 30	[Diagonal lines pattern]	70	[Diagonal lines pattern]	80
[Diagonal lines pattern]	30 - 40	[Diagonal lines pattern]	80	[Diagonal lines pattern]	90-99
[Diagonal lines pattern]	40 - 50	[Diagonal lines pattern]	90	[Diagonal lines pattern]	100

ime k.o.

Karta 3
Gozdne površine v pohorskih katastrskih občinah slovensko-bistriške komunne leta 1948⁴¹

Odstotek gozdne površine je na karti označen na vseh katastrskih občinah do ceste Celje-Maribor. Prav razločno se vidi pomen gozda pri izrazito pohorskih katastrskih občinah, kjer dosega njegova površina vsaj 50 %, običajno pa še več celotne površine. Pod tem pasom gozdna površina nekoliko pada tam, kjer se začenja vinogradniški pas in je tudi poljedelstvo že nekoliko bolj razvito. Vsa gozdna površina v občini znaša 18.973 ha⁴² od skupne površine 36.872 ha⁴³, torej nekaj več kot polovico. Od gozdne površine odpade 7262 ha na splošno ljudsko premoženje, 11.711 ha pa na gozd v lasti zasebnih kmečkih proizvajalcev. Splošno družbeno premoženje so predvsem gozdovi, ki jih je imel v lasti grof Attems, ter tvorijo dokaj sklenjen kompleks od Šmartnega na Pohorju preko Treh kraljev do Ruške koče.⁴⁴

Gozdarstvo pomeni v celoti za občino pomembno gospodarsko panogo tako po svoji gospodarski moči kot po tem, da zaposluje poleg prebivalcev, ki so neposredno zaposleni pri poseku in spravilu lesa, še tiste, ki so zaposleni v lesni predelovalni industriji.

⁴¹ Karta je povzeta iz knjige Gams, Pohorsko Podravje, str. 163.

⁴² Podatki uprave za gozdarstvo OLO Maribor za leto 1959.

⁴³ Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1958, str. 15.

⁴⁴ Pretežni del gozdov v splošni družbeni lasti — okrog 6770 ha — upravlja in izkorišča Gozdno gospodarstvo Maribor po samostojnih obratih v Oplotnici in Slovenski Bistrici, preostalo pa občina, agrarne skupnosti, kmetijska gospodarstva in Jugoslovanske železnice. Gozdno gospodarstvo poseka letno okrog 20.000 m³ lesa, ki ga kot hlodovino odpravlja Lesnoindustrijskemu podjetju Maribor in Lesnoindustrijskemu podjetju Slovenske Konjice, jamski in celulozni les pa podjetju za odkup tega lesa Gorjana v Ljubljani. Zasebni kmečki proizvajalci izrabljajo svoje gozdove na podlagi sečnih dovoljenj, ki jih izdaja organ za gospodarstvo občinskega ljudskega odbora v skladu z občinskim in okrajnim planom sečnje. Občinski sečni plan znaša letno 47.000 m³. (Podatki Gozdnega gospodarstva Maribor.)

Prevoz lesa opravljajo do kamionskih cest vedno vozniki. Toda za te kraje značilni sloj »furmanov« izumira in danes se s prevozom lesa ukvarjajo kmetje, ki pač imajo vprežno živino. »Furman« so izpodrinile predvsem nove ceste, s katerimi je ta del Pohorja precej preprežen. Spravilo lesa gre samo po teh cestah, zakaj »riža« — plovnica, ki je bila sicer tipičen rekvizit Dravske doline, je bila pred vojno na slovenskobistriškem območju samo ena, pa še ta je sedaj že razdrta.

Kmetje običajno sami opravijo sečnjo in spravijo les v dolino. Poseben problem je pri njih sečnja »na črno«, to je nad dovoljeno količino, kar je precej pogost in običajen pojav, ki se neredko konča pred sodnikom za prekrške ali sodiščem.

c) Poljedelstvo

O posameznih zemljiških kategorijah vodita podatke ločeno kataster in kmetijska statistična služba. Ti podatki se med seboj precej razlikujejo. Glede na to, da so podatki statistične službe novejši ter z večjo intenzivnostjo sledo vsemu dogajanju kot kataster, lahko domnevamo, da so tudi zanesljivejši. Tudi Gams prihaja v svojem delu Pohorsko Podravje do podobnih sklepov.⁴⁵ Po teh podatkih je bilo stanje posameznih zemljiških kategorij v slovenskobistriški komuni leta 1958 takole:

Vsa površina	36.872 ha
njive	5.787 ha
sadovnjaki	904 ha
vinogradi	613 ha
travniki	5.567 ha
senožeti	1.413 ha
pašniki in planine	2.368 ha
ribniki in močvirja	80 ha
gozdovi	19.115 ha
nerodovitno	1.025 ha

Tabela 10

Zemljiške kategorije občine Slovenska Bistrica za leto 1958⁴⁶

Že ta razdelitev kaže na pomembnost treh osnovnih kmetijskih panog: gozdarstva, poljedelstva in živinoreje.

Poljedelstvo je glede na geografske in podnebne razmere v nižinskem delu seveda bolj razvito kot v pohorskem. Osnovni njivski pridelki so žita, s katerimi je posejanih okrog 3400 ha njiv.⁴⁷

⁴⁵ Gams, o. c., str. 161.

⁴⁶ Kot op. 43, o. c., str. 15.

⁴⁷ Med žitom je v višjih krajih udomačen predvsem oves, pa tudi

Požeta površina ha			Pridelek na ha q			Ves pridelek q		
pše- nica	rž	sor- žica	pše- nica	rž	sor- žica	pše- nica	rž	sor- žica
1163	560	61	16,5	14,0	15,1	19.260	7.848	919

Tabela a

Požete površine in pridelek pšenice, rži in soržice v občini Slovenska Bistrica za leto 1958

Glavne kulture, ki uspevajo na slovenskobistriškem območju, kažejo, da so pšenica, koruza in krompir⁴⁸ — in v višinskih delih oves — osnovnega pomena in so tudi glavna hrana vsaj za kmečko prebivalstvo.

d) Vinogradništvo

Poljedelstvo je skoraj po vsem območju komune ozko povezano z vinogradništvom. Vinogradništvo je v vmesnem pasu med višinskim pohorskim in nižinskim delom osnovnega pomena ter je pomembna in rentabilna kmetijska panoga, katere pomen pa zmanjšuje neugodno razmerje med nasadi samorodnic in žlahtne vinske trte. Vzroki za tako razmerje so geografski

jara pšenica, medtem ko se koruza pojavi niže, a v smeri proti vzhodu, to je proti Dravskemu polju, vedno bolj odstopa mesto pšenici. Pšenica je seveda najpogostejši posevek žita.

Hektarski pridelek pšenice se zelo približuje okrajnemu povprečju, ki znaša 17 q na hektar, pa tudi pridelek rži in soržice se giblje v enaki višini kot povprečni okrajni pridelek.

Od drugih kultur sta zelo razširjena krompir in koruza.

Pospravljena površina — ha		Pridelek na ha		Ves pridelek	
koruza	krompir	koruza	krompir	koruza	krompir
854	1.232	20,4	172	17.650	211.740

Tabela b

Pospravljene površine in pridelek koruze in krompirja v občini Slovenska Bistrica za leto 1958

Podatki o površini, na kateri je bila pospravljena koruza in požeta pšenica, diferirajo samo za 300 ha; razlika v celotnem pridelku obeh kultur pa je zaradi večjega hektarskega pridelka koruze še manj pomembna, saj znaša le 1610 q. To pa pomeni, da je koruza še vedno pomemben faktor v prehrani ljudi, čeprav ne smemo pozabiti na njeno uporabnost pri prašičereji.

⁴⁸ S krompirjem je bila leta 1958 zasajena približno ena petina vseh njiv. (Po podatkih Zavoda za statistiko LRS se je ta površina leta 1959 povečala na 1260 ha.) Izmed vseh občin mariborskega okraja sta imeli samo ptujska in ormoška občina večjo površino zasajeno s to kulturo kot slovenskobistriška.

Tudi hektarski pridelek koruze in krompirja se močno približuje okrajnemu povprečju: koruza 24,3 q na 1 ha, krompir 174 q na 1 ha.

in gospodarski. Kmetovalci, ki nimajo primerne zemljišča, kjer bi mogel uspevati žlahtni trs, si zagotove domač pridelek vina s hibridnim trsom, ki je manj zahteven, njegov donos pa zanesljivejši in večji. Sadjarstvo, ki s svojim pridelkom presega lokalne potrebe, sega nekoliko više v Pohorje kot vinogradništvo ter tudi niže od njega proti dolini. Vendar pa tudi tu skoraj ni kmečke hiše, ki ne bi imela vsaj brajde, proti Halozam pa začenja pomen vinogradništva že tako znova naraščati.

Od celotne površine zavzemajo vinogradi 613 ha ali 1,6%.⁴⁹

Vinogradi v okolici Slovenske Bistrice so stari in uživajo njihova vina dober sloves.⁵⁰ Po zadnjih statističnih podatkih⁵¹ je rodnih 591 ha vinogradov, od tega 374 ha žlahtne trte in 217 ha samorodnice. To pomeni torej, da je nekaj več kot ena tretjina vseh nasadov zasajenih z nežlahtno trto. Približno enako razmerje kot med površinami je tudi med žlahtnimi in nežlahtnimi trtami.

v 000

Vinogradi	Število trt		
	vsi sektorji lastništva	sektor SPL	zasebni sektor
Vse trte			
vsi vinogradi	3.399	386	3.013
— rodni	3.175	383	2.792
— nerodni	224	3	221
Žlahtna trta			
vsi vinogradi	2.178	383	1.795
— rodni	2.002	380	1.622
— nerodni	176	3	173
Samorodnice			
vsi vinogradi	1.221	3	1.218
— rodni	1.173	3	1.170
— nerodni	48	—	48

Tabela 11

Število trt po vrsti in rodnosti ter sektorju lastništva v občini Slovenska Bistrica v letu 1959⁵²

⁴⁹ V okrajnem merilu znaša ta odstotek 2,0%. Slovenskobistriška občina ne izstopa med občinami mariborskega okraja po obsežnosti svojih vinogradov, saj ima ptujska občina 2331 ha ali 3,6% vinogradov, občina Maribor Košaki (po priključitvi občine Sentilj) 1254 ha ali 6,2% vinogradov, občina Ormož pa 1277 ha ali 6,0% celotne površine zasajene s trto. (Vsi podatki so povzeti po »Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1958«, str. 15). Tem trem občinam sledi po obsežnosti vinogradov komuna Slovenska Bistrica, vendar je absolutna in relativna razlika med njimi precejšnja.

Razmerje med številom žlahtnih in nežlahtnih (samorodnih) trt je samo po sebi sila neugodno, 2,002.000 : 1,173.000. Upoštevati pa je treba še, da je pridelek hibridnih vrst vina običajno znatno večji kot pridelek žlahtnih vin. Nadalje je v občini še 32.300 trt brajd in latnikov, ki so v pretežni večini tudi hibridni. Število hibridnih trt se s tem še poveča. Od vseh hibridnih trt je okrog 90% šmarnice. Splošno se sicer domneva, da je vino samorodnic za zdravje škodljivo zaradi metilnega alkohola, ki naj ga vsebuje, vendar ta domneva doslej še ni bila niti dokazana niti ovržena, tako da ne moremo z gotovostjo trditi, ali so posledice uživanja res škodljive ali ne. Gotovo pa tako razmerje med žlahtno in nežlahtno trto povzroča, da ostaja vse nežlahtno vino doma ter se doma tudi porabi.

Iz prednje tabele je jasno razvidno še eno pomembno dejstvo. Na zemlji, ki je v splošni družbeni lasti, samorodnice skoraj ni, vsa je v vinogradih zasebnih kmečkih proizvajalcev, ki tega vina skoraj ne prodajajo, temveč je namenjeno bolj ali manj domači porabi.

Kot povprečen hektarski pridelek računajo 20 hl⁵³ ter cenijo povprečno letno produkcijo vina na približno 6000 hl; od tega ostaja po mnenju krajevnih faktorjev na terenu okrog 3.300 hl, to je nekaj več kot ena polovica vsega pridelka. Ta količina se v glavnem tudi doma porabi.

Skupaj z vinogradništvom se običajno obravnava tudi sadjarstvo. Na območju slovenskobistriške komune ima ta kmetijska panoga v nižinskih krajih in v vinorodnem pasu precejšen pomen. Vseh sadovnjakov je 944 ha, od tega 131 ha v splošni družbeni lasti, 8 ha v upravljanju kmetijskih zadrug, 805 ha pa v zasebni lasti.⁵⁴ Jablana je najpogostejše sadno drevo. Jablan je

⁵⁰ Najstarejši se omenjajo že v začetku 14. stoletja. (Koropec, Slovenjebistriški svet v luči prvih deželnoknežjih urbarjev, ČZN, leto V, št. 1, str. 20.) V urbarjih, pa tudi kasneje, večkrat čujemo o Ritoznoju, Kovači vasi in drugih bolj ali manj znanih krajih. Široka, položna in prisojna pobočja podpohorskih hribov imajo za razvoj vinogradništva zelo dobre pogoje. Zemlja in podnebje z razmeroma milo, toplo jesenjo pa ustvarjata še dodatne pogoje za uspešen razvoj te kmetijske panoge.

⁵¹ Podatki zavoda za statistiko OLO Maribor.

⁵² Podatki zavoda za statistiko OLO Maribor.

⁵³ Podatki iz ustnega pogovora z upravnikom KG Slovenska Bistrica.

⁵⁴ Podatki zavoda za statistiko OLO Maribor za leto 1959. Sadovnjaki so v glavnem stari in intenzivno obnavljanje bi bilo nujno

bilo po oceni kmetijske statistične službe l. 1957 okrog 118.895.⁵⁵ Od tega je bilo 83.790 jablan rodnih. Ta podatek sam pove, kako nujno je načrtno in smotrno obnavljanje sadovnjakov.⁵⁶

Sadja, zlasti jabolka, precej prodajo, mnogo pa jih predelajo v sadjevec, ki je tod okoli zelo priljubljena in pogosto pita pijača. Tudi statistični podatki kažejo, da je jablana najbolj razširjeno sadno drevo, jabolka pa po pridelku daleč prekašajo vse druge sadne vrste.

Skupen pridelek v tonah	1957	1958	1959
Jabolka	1.398	2.951	2.057
Hruške	138	599	228
Češplje in slive	17	200	349
Češnjje	19	60	29
Višnje	2	12	6
Breskve	18	24	22
Marellice	6	3	2
Orehi	4	33	5

Tabela 12

Pridelek sadja v občini Slovenska Bistrica v letih 1957, 1958 1959⁵⁷

Vinogradništvo je skupaj s sadjarstvom vsekakor najbolj rentabilna panoga kmetijstva v ožjem pomenu, to je, neupoštevajoč gozdarstvo. Pri njegovi oceni pa ne smemo pozabiti, da je razmerje med žlahtno trto in samorodnico dokaj neugodno in da bi njegov gospodarski pomen s tem, da bi se ta struktura spremenila v prid žlahtne trte, zelo narasel. Ne more biti dvoma tudi o tem, da bi bila tudi kakšna drugačna predelava sadja — ne v sadjevec — bolj smotrna. Pri stanju, kakršno je, pa razdrobljena posest, predvsem v vinogradništvu, močno ovira obsežnejše posege in posege, ki bi zboljšali vrsto pridelka, povečali

potrebno. Od vseh lastnikov oziroma upravljavcev pa je samo Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica uvedlo plantažno gojenje sadja na dveh plantažah: na 19 ha veliki plantaži breskev in 21 ha veliki plantaži hrušk.

⁵⁵ Podatki statistične službe za okraj Maribor, 1957, str. 19.

⁵⁶ Izmed občin mariborskega okraja, kakršne so bile leta 1957 (Ptuj je bil tedaj še samostojen okraj), je bila slovenskobistriška občina med tistimi, ki so imele največ sadnega drevja, zlasti jablan: uvrstila se je za občinama Lenart in Maribor Košaki.

⁵⁷ Podatki občinskega ljudskega odbora Slovenska Bistrica.

donos ter s tem zagotovili uspešnejši razvoj teh dveh kmetijskih panog.

e) Živinoreja

Živinoreja na proučevanem območju je v pretekli dobi — zlasti v dobi fevdalizma — igrala v primerjavi z drugimi panogami kmetijstva pomembnejšo vlogo kot danes. Gams navaja v svojem delu, »da je razvoj živinoreje dajal osnovo celotnemu kmetijskemu razvoju«. ^{58, 59}

Na proučevanem ozemlju sta govedoreja in prašičjereja približno enako pomembni. Pomen govedoreje pa je večji zato, ker voli kot vprežna živina čedalje pogosteje nadomeščajo konje. Poudariti je treba, da sta obe svetovni vojni, posebno druga, živinorejo močno prizadeli, pa tudi v prvih povojnih letih ne moremo reči, da bi bili tej kmetijski panogi posvečali posebno skrb. V zadnjem času uvajajo večja pitališča telet in govedi, s čimer naj bi se povečalo število govedi.

Podatki, ki jih je zbrala statistična služba, nam dajo precej natančno sliko o stanju živinoreje na območju slovenskobistriške komune.

Vrsta živine	Število živine		
	1957	1958	1959
Govedo	10.100	10.300	10.200
Prašiči	10.700	10.800	10.800
Konji	545	540	525
Ovce	1.500	1.500	1.500

Tabela 13

Stanje živine v letih 1957, 1958 in 1959 v občini Slovenska Bistrica⁶⁰

⁵⁸ Gams, o. c., str. 110—111.

⁵⁹ Domnevamo tudi, da so današnji goli kopasti vrhovi Pohorja prej posledica požigov kot naravno delo, ker je bilo planinsko pašništvo v dobi fevdalizma zelo razvito. Iz te dobe datirajo »švajge«, »v živinorejo usmerjeni kmetijski obrati s stalno naselitvijo« (Gams, o. c., str. 113), in »planine«, to je skupni planinski pašniki, ki so jih imele predvsem graščine, pa tudi večje skupine samotnih kmetij. Ta ugotovitev pa velja zlasti za zahodni del Pohorja, zakaj slovenskobistriško območje pozna le malo pravih planinskih pašnikov — zmočvirjenost primernih terenov je poglavitni razlog za to. To pa ne izključuje možnosti, da je doba fevdalizma take obrate poznala, saj nas na našem območju in na območju, ki nanj meji, nanje spominja še ime Planina, ki ga najdemo nad Božjim, nad Tinjami, in ime Planica nad Framom. Te švajge in planine so začele propadati, ko je

Podatki kažejo predvsem na majhno število konj, kar je verjetno med drugim tudi posledica okoliščine, da so bile po l. 1945 zgrajene številne ceste in vozne poti in so zato kamioni nadomestili konjske vprege »furmanov«.

2. Družbeno-lastninski odnosi

Analiza kmetijstva bi ostala površna in nepopolna, če ne bi skušali vsaj označiti družbeno-lastninske odnose, ki v končni posledici oblikujejo vse druge družbene odnose. Bolj kot kjerkoli drugje je ravno v kmetijstvu pomembno vprašanje lastnine in vprašanje razdelitve dobrin. Zasebna lastnina je tu še najbolj ohranjena in pomeni lastniku eksistenčno osnovo in sredstvo za preživljanje. Nadrobnejši vpogled v velikost zasebnih kmečkih proizvajalcev razkriva med drugim stopnjo razdrobljenosti posesti, ki je precejšnja ovira za napredovanje modernega, mehaniziranega obdelovanja zemlje. Podobne podatke nam daje tudi način parcelacije, ki lahko prav tako pokaže na razdrobljenost zemlje, poleg tega pa razkriva zanimive podatke o času in načinu kolonizacije proučevanega območja. Z vprašanjem lastništva je ozko povezano tudi dedovanje, njegove oblike in načini, ki daljnosežno determinirajo obstoječe lastninsko stanje. Ob znanem opozarjanju iz časa med obema vojnama o agrarni hiperpopulaciji bo tembolj zanimivo pregledati stanje danes in današnje probleme delovne sile. Končno se moramo vsaj bežno seznaniti še z vprašanji trga in s tržno prodajo kmetijskih presežkov s proučevanega območja.

a) Lastnina

Za lastninska razmerja v slovenskobistriški komuni je značilno dvoje: precej obsežni kompleksi gozdov, ki so v splošni družbeni lasti, in pa upoštevaljoč naše zakonite predpise ter stanje v dolinskih krajih, dokaj veliko kmetij, ki presegajo z zakonom o zemljiškem maksimumu določeni splošni maksimum zemlje.

Prva značilnost je posledica tega, da je prav do leta 1945 velik kompleks pohorskih gozdov in tudi gozdov v dolini pripadal družini Attems kot del njihovega veleposestva, ki je ob-

začela naraščati vrednost lesa in se je vse gospodarstvo precej enostransko usmerilo v to panogo.

⁶⁰ Podatki občinskega LO Slovenska Bistrica.

segalo tudi mnogo obdelovalne zemlje in impozanten grad v Slovenski Bistrici. Ti gozdovi so danes jedro tistih gozdov, ki so v splošni družbeni lasti pod upravo okraja Maribor, izkorišča pa jih Gozdno gospodarstvo Maribor. Število večjih kmetij, od katerih obsegajo nekatere nad 30 ha, pa je v zvezi s posebnimi naravnimi pogoji — z nerodovitnostjo, precejšnjo nadmorsko višino in obilico gozda.

v ha

Zemljiška kategorija	Vsi sektorji lastništva	SLP	Zadružni sektor	Zasebni sektor
Skupna površina	36.871	8.445,5	197	28.288,5
Njive in vrtovi	5.917	185,5	21,5	5.710
Sadovnjaki	944	131	8	805
Vinogradi	618	54	—	564
Travniki	6.195	381	19	5.875
Obdelovalna površina	13.674	671,5	48,5	12.954
Senožeti	594	43	12	539
Pašniki in planine	2.451	32	12	2.407
Ribniki	9	1	0,5	7,5
Trstičja in močvirja	87	1	86	—
Kmetijska površina	16.815	748,5	159	15.907,5
Gozdna zemljišča	18.976	6.792	37	12.147
Rodovitna površina	35.791	7.540,5	196	28.054,5
Nerodovitna površina	1.080	905	1	174

Tabela 14

Glavne zemljiške kategorije in njihova razdelitev po sektorju lastništva v občini Slovenska Bistrica za leto 1959⁶¹

Obdelovalna površina, kot jo navaja tabela, obsega njive in vrtove, sadovnjake, vinograde in travnike. Kmetijska površina obsega razen tega še senožeti, pašnike in planine, ribnike ter trstičja in močvirja. Rodovitna površina zajema kmetijsko površino in gozdna zemljišča, skupna površina pa vso rodovitno in nerodovitno zemljo.

Iz tabele vidimo, da je pretežna večina zemlje v lasti zasebnih kmetijskih proizvajalcev — 77,5%. V splošni družbeni

⁶¹ Podatki zavoda za statistiko OLO Maribor za leto 1959. Rubrika »zadružni sektor« sodi vsebinsko v sklop splošnega ljudskega premoženja in jo navajamo ločeno le, ker so podatki tabele povzeti po virih zavoda za statistiko OLO Maribor, kjer je ta rubrika izločena.

lasti (SLP) je 22% vse površine, preostalo pa je v zadružni lasti. Splošno družbeno premoženje tvorijo predvsem gozdovi, saj jih je kar 6.792 ha, vsa površina tega sektorja pa znaša 8.445,5 ha.

Splošno družbeno premoženje upravljata v glavnem dva upravljalca: Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica in Gozdno gospodarstvo Maribor. Nadalje sega na območje komune še kmetijsko gospodarstvo Dravsko polje — obrat Pragersko, ki obsega zemljo v okolici Makol.⁶²

b) Velikost zasebnih kmečkih gospodarstev

Več kot tri četrtine vse zemlje je v lasti kmetov, razdeljene na večja ali manjša posestva. Velikost teh posestev je deloma odvisna še od lastninske razdelitve, kakršno smo zatekli l. 1945, nadalje od načina dedovanja, zakonitih omejitev, določenih po letu 1945, naravnih pogojev ter vseh drugih faktorjev, ki na določeni stopnji razvoja proizvodjalnih sil vplivajo na lastninska razmerja v določeni družbi in jih pogojujejo.

Za vso vinogradno Štajersko je bilo v času med obema vojnama — pa tudi pred njim — značilno, da so imeli tujci, to je nedomačini, najlepše vinograde in tudi druge komplekse. Tako navaja dr. F. Žgeč v svoji študiji o Halozah, da je »na Dežnem (na območju današnje komune Slovenska Bistrica) vseh posestnikov 86, od teh 24 domačinov ali 27,9% in 19 posestnikov iz drugih haloških občin ali 22%, skupno 49%. Ti posestniki imajo 48,62% vse zemlje, na pota in vodovje odpade 1,7%, vse ostalo 49,68% imajo tujci«. ⁶³ Za tujce šteje avtor vse posestnike, ki ne

⁶² Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica upravlja 864 ha zemlje. V današnji obliki je bilo ustanovljeno leta 1959. Združuje predvsem zemljo bivših veleposestev, ki se je leta 1946 formirala v ekonomijo okrajne zadružne zveze Poljčane; ta je obstajala do leta 1952. Takrat je bilo prvič ustanovljeno kmetijsko gospodarstvo, ki pa se je leta 1954 pripojilo Zadružnemu kmetijskemu gospodarstvu Kovača vas, iz katerega je končno nastalo današnje Kmetijsko gospodarstvo.

Gozdno gospodarstvo Maribor ima na območju komune dva samostojna obrata — v bližini Slovenske Bistrice in v Oplotnici. Podjetje se ukvarja z vzgojo, nego in izkoriščanjem gozdov in je bilo kot tako ustanovljeno leta 1952.

Le majhen del skupne površine — 0,5% — upravljajo kmetijske zadruge. Le-te so v Slovenski Bistrici, Smartnem na Pohorju, Oplotnici, Zgornji Ložnici, Laporju, Poljčanah, Makolah, Zgornji Polskavi in v Tinju s sedežem v Zgornji Bistrici.

⁶³ Dr. Fran Žgeč, Haloze, Sodobnost 1936, IV/322—327.

žive v Halozah, zlasti Ptujčane, ptujske okoličane in tujezemce. »Na Dežnem je 30,64 ha vinogradov, od tega imajo domačini 24,08%, kmetje s polja in ostali tujci pa 75,92%.«⁶⁴

Taka struktura je bila vsaj do neke mere odločilna tudi za današnjo posestno in lastninsko strukturo. Večina vinogradov in drugih zemljišč, ki so jih imeli nekmetje, je bila tem odvzeta na podlagi zakona o agrarni reformi in zakona o odpravi viničarskih in podobnih razmerij in v mnogih primerih dodeljena agrarnim interesentom. Zato je tudi danes na območju komune še zelo mnogo majhnih posestev, ki ne preživljajo sama svojih lastnikov, temveč so ti še zaposleni, najpogosteje v industriji.

Velikost posestev v ha	Koliko gospodarstev		Skupna površina v ha	
	število	%	število	%
0— 1	2.342	38	992	3,8
1— 3	1.643	26	2.531	9,8
3— 5	601	9,8	2.337	9,0
5— 7	368	6,0	2.490	9,6
7— 9	267	4,3	2.105	8,1
9—11	196	3,1	1.914	7,4
11—13	171	2,7	1.868	7,2
13—15	141	2,3	1.948	7,5
15—20	183	2,9	3.048	11,8
20—25	68	1,1	1.449	5,6
25—30	43	0,7	1.127	4,3
30— naprej	93	1,5	3.896	15,1
Skupaj	6.116		25.705	99,2

Tabela 15

Kategorizacija zasebnih kmetijskih gospodarstev po številu in velikosti v občini Slovenska Bistrica⁶⁵

Razčlenitev posameznih gospodarstev po velikosti je v tabeli izdelana zelo natančno in nam daje vpogled v dokaj natančno diferencirana lastninska razmerja v proučevani komuni. V strukturi, kakršno kaže, lahko precej jasno opazimo, kakšne posledice so zapustile predvojne lastninske razmere.

Skoraj dve petini vseh zasebnih kmečkih gospodarstev sta v skupini gospodarstev, ki imajo do 1 ha zemlje. V tej kategoriji

⁶⁴ Žgeč, o. c., str. 322, prim. tudi T. Zupan, Posestna struktura Slovenije, Sodobnost 1940, VIII/157.

⁶⁵ Tabelo je izdelal katastrski urad Slovenska Bistrica po naročilu občinskega komiteja ZKS.

je nedvomno večina bivših viničarjev, dninarjev in huberjev; gotovo pa jih je nekaj prišlo v to skupino tudi zaradi drobljenja večjih posestev, ki so se cepila včasih pri dedovanju (to je sicer izjemen primer), nekatera pa pri odprodaji zaradi zadolženosti posestev.

V drugo kategorijo, ki obsega kmečka gospodarstva od 1 do 3 ha, spada več kot ena četrtnina vseh kmečkih gospodarstev. Med temi je gotovo mnogo agrarnih interesentov, seveda pa tudi malih kmetov, ki že iz roda v rod dedujejo svoj skopo odmerjeni kos zemlje.

Če obravnavamo obe kategoriji skupaj, vidimo, da obsegata skoraj dve tretjini (64%) vseh gospodarstev. V primerjavi s to kategorijo so vse druge — kar se tiče števila gospodarstev, ki jih obsegajo — manjšega pomena. Približno 10% vseh kmečkih gospodarstev je v kategoriji, ki obsega od 3 do 5 ha zemlje, 6% v tisti, ki obsega od 5 do 7 ha zemlje. Velika večina gospodarstev (79,8%) meri torej od 0 do 7 ha zemlje.

S tako posestno strukturo lahko podkrepimo trditev, da je med slovenskobistriškim industrijskim delavstvom še precej polproletarcev; ne more biti namreč dvoma, da so ravno člani najmanjših kmečkih gospodarstev zaposleni še drugod in sestavljajo tisto prvo delavsko generacijo, na katero smo že opozorili.

Med drugimi posestnimi kategorijami je precej gospodarstev, ki merijo več, kot pa je z zakonom določeni splošni zemljiški maksimum. Razlog za to so posebne naravne okoliščine: nerodovitna zemlja, višinske lege, nedostopnost in vremenske nepravilike. Med tako velika kmečka gospodarstva spadajo predvsem samotne kmetije, pri katerih je poljedelstvo odstopilo svoje mesto lesu, ki je pglavitni vir dohodkov. Pomembnost gozda lahko presodimo tudi po dejstvu, da ima 93 gospodarstev (ki merijo nad 30 ha) skupno 3896 ha zemlje, od tega 2482 ha — torej skoraj dve tretjini gozda.⁶⁶

2342 kmečkih gospodarstev, ki merijo do 1 ha zemlje, obsega skupno 992 ha ali 3,8% vse površine. Tako razmerje že samo kaže, da je ravno ta skupina tista, ki se preživlja deloma z delom v industriji, deloma pa s kmetijstvom.

Naslednja kategorija kmečkih gospodarstev — od 1 do 3 ha — obsega 26% vseh gospodarstev, ki imajo 9,8% celotne na zasebna kmečka gospodarstva odpadajoče površine.

⁶⁶ Vzeto iz podatkov, ki jih je zbral katastrski urad Slovenska Bistrica.

Vse druge kategorije kmečkih gospodarstev obsegajo manjše število gospodarstev in več zemlje. To so bolj ali manj trdne kmetije, ki živijo edinole od kmetijstva, med kmetijskimi panogami pa predvsem od gozdarstva. Glede na vse naravne pogoje ne more biti namreč dvoma o tem, da so gozdarstvo in dohodki od njega osnovnega pomena za kmeta. Dohodki od te panoge pa so tudi najbolj zanesljivi, ker je ravno ta gospodarska panoga najmanj odvisna od vremenskih nepravilnosti.

Analiziramo lahko končno še razmerje med številom gospodarstev in zemljo, ki jo obsegajo. Že iz doslej povedanega lahko sklepamo, da bo zaradi dokajšnje razdrobljenosti lastnine večina kmečkih gospodarstev zajela le manjši del kmečke površine. Podatki tabele nam povedo, da meri eno gospodarstvo iz prve skupine (od 0 do 3 ha) povprečno le 0,42 ha. V naslednji kategoriji, ki obsega 1643 gospodarstev in 2531 ha, meri eno posestvo povprečno 1,5 ha. Povprečna velikost v prvi in drugi skupini daje slutiti, da je razdrobljenost posesti tudi v vsaki skupini precejšnja, saj zajema prva skupina posestvo v razponu od 0 do 3 ha, povprečna velikost pa ne dosega niti 0,5 ha.

Velikost povprečnega gospodarstva se je v teku stoletij nekoliko zmanjšala. V Dravski dolini je povpreček znašal v šestnajstem stoletju 203,43 a polja in 142,78 a travnika,⁶⁷ medtem ko s podatki za gozdove sploh ne razpolagamo. Leta 1825 je znašala povprečna velikost kmetije 5,2 ha.⁶⁸ Danes znaša ta povpreček 4,2 ha. Primerjava med posameznimi podatki je sicer nekoliko tvegana, ker so kot osnova za izračun rabile teritorialne upravne enote v različnem obsegu. Podatki kljub temu kažejo tendenco zmanjševanja velikosti povprečnega kmečkega gospodarstva; verjetno bo treba med drugim iskati razlog za to tudi v radikalni odpravi veleposestev po drugi svetovni vojni.

c) Parcelacija

Posestna razdrobljenost se v naravi pogosto kaže v trganju in nesmiselnem deljenju in drobljenju posameznih parcel, torej tudi v celotni poljski razdelitvi.

Ta razdelitev daje pokrajini značilen videz, njeno barvitost, razgibanost, raznoterost ali pa tudi dolgočasno enoličnost. Iz

⁶⁷ Gams, o. c., str. 135, cit. po D. Kraft: Das untersteierische Drauland, München 1935.

⁶⁸ Gams, o. c., str. 136.

poljske razdelitve sklepamo na starost kolonizacije in na njen način. »Če jo (poljsko razdelitev) študiramo, lahko tudi bolj tehtno, manj deskriptivno in površno, posvetimo v geografijo kmečkega naselja samega, v njegov tločrt, njegovo nekdanjo in današnjo strukturo, njegov način življenja in gospodarjenja.«⁶⁹ Med posameznimi vrstami poljske razdelitve moramo omeniti štiri najpomembnejše,⁷⁰ seveda s pridržkom, da je še mnogo vmesnih in prehodnih oblik in da je taka razdelitev lahko le shematska in ne more zajeti vse raznovrstnosti in živopisanosti oblik v življenju.

Med te štiri glavne oblike poljske razdelitve štejejo geografi razdelitev na grude, kjer je posest posameznih kmetov razkosana in med seboj pomešana brez reda. Druga oblika je razdelitev na (pravilne ali nepravilne) delce, kjer je polje razdeljeno na več kompleksov, posamezni kmetje pa imajo v vsakem kompleksu po nekaj parcel. Tretja vrsta razdelitve je razdelitev na sklenjene proge. Kmetije so razporejene po vsem zemljišču, za vsakim od njih pa teče široka progga polja do gozda ali do skupnega pašnika. Vsak kmet ima torej vse svoje zemljišče v enem kosu. Četrti tip razdelitve so celki, kjer je zemljišče kmeta razporejeno okrog njegove domačije.

Prva oblika razdelitve je na Slovenskem nasploh zelo razširjena in »zavzema vse široko območje med Savo, Sotlo, Savinjo in Dravinjo... Agrarna pokrajina tja do Donačke gore, Boča in Konjiške gore (kaže) zopet enolično lice zaselka za zaselkom in deloma razloženih naselij sredi gosto posejanih ploskev obdelane zemlje, razdeljene v glavnem po nepravilnih, grudastih parcelah.«⁷¹ »Zemljiška razdelitev je povsod v Halozah, ob Dravinji, na Savinjskem, v Pohorskem podgorju in visoko gori v jugovzhodna pobočja Pohorja tipična, močno razkosana stara delitev na grude.«⁷²

Teoretiki so postavili domnevo, da so razdelitev polja na grude in zaselki, ki so za to delitev tako značilni, najstarejša oblika slovenske kolonizacije. S tem mnenjem se strinja tudi Ilešič, dodaja pa, da »je isti tip nastajal tudi pozneje.«⁷³ Na grude so pogosto razdeljeni vinogradi in sadovnjaki. Tu najdemo

⁶⁹ Ilešič, Sistemi poljske razdelitve po Slovenskem, str. 6.

⁷⁰ Ilešič, o. c., str. 14.

⁷¹ Ilešič, o. c., str. 22 in 23.

⁷² Ilešič, o. c., str. 23.

⁷³ Ilešič, o. c., str. 26.

Karta 4

Sistemi poljske razdelitve na območju komune Slovenska Bistrica (povzeto po Ilešiču, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, karta)

Legenda:

- 1 = polje v pravih ali prvotnih grudah
- 2 = polje v prehodnih oblikah med grudami in delci
- 3 = polje v pravih ali pravilnih delcih
- 4 = polje v nepravilnih ali grudastih delcih
- 5 = polje v kombinaciji sklenjenih prog in pravilnih delcev
- 6 = polje v sklenjenih progah
- 7 } = polje v celkih
- 8 }

že velike bloke z bolj ali manj pravilnimi oblikami. Zanje ugotavlja Ilešič, da so »posebno veliki, če gre za nekdanjo nekmečko vinogradniško posest«. ⁷⁴ Ker je bilo na slovenskobistriškem območju take posesti precej, najdemo tudi v tamkajšnjih vinorodnih krajih tipično razdelitev na grude.

Tip razdelitve polj na delce, katerega značilnosti smo že opisali, najdemo na Dravskem polju. Ta način razdelitve sega vse do močvirnatih Čretov, torej nekako do meje med slovenskobistriško in ptujsko občino, tako da le redko sega na proučevano območje.

Med obema načinoma poljske razdelitve — na grude in na delce — je seveda mnogo vmesnih oblik, izmed katerih najdemo eno — razdelitev na pravokotne grude, ki se zelo približuje razdelitvi na delce — v Oplotnici in njeni okolici.

Poljske razdelitve na sklenjene proge ni najti na našem valovitem, gričevnatem območju. Mnogo pa je sveta, razdeljenega v celke. Pri tej razdelitvi, ki jo najdemo po vsej Sloveniji dovolj pogosto, »ima kmetija vse zemljišče okrog doma v enem kosu«. ⁷⁵ Na slovenskobistriškem območju pripada tej razdelitvi, ki jasno kaže na avtarktičnost kmetij, vse pohorsko in v precejšnji meri tudi podpohorsko območje. Celkov ne najdemo vedno popolnoma čistih, ker so ponekod že razpadli v grude. Vzhodni del alpske Slovenije šteje Ilešič »za najboljše področje celkov«. ⁷⁶ Klasična oblika poljske razdelitve na celke so samotne kmetije, ki oživljajo tako rekoč vse Pohorje.

Vprašanje starosti teh kmetij je med teoretiki zelo sporno. ⁷⁷ Medtem ko so starejši menili, da so samotne kmetije ena najstarejših naselitvenih oblik, so danes na splošno drugačnega mnenja, čeprav dopuščajo možnost, da so se te kmetije naselejevale od dobe fevdalizma dalje.

Na slovenskobistriškem območju sta najbolj razširjeni obliki razdelitev na grude in na celke; vsaka teh delitev ustvarja za današnje kmetijstvo posebne probleme. Grude kažejo pogosto veliko razdrobljenost, to pa je huda ovira za vsako moderno, zlasti strojno obdelavo. Celki zastavljajo prav nasprotno probleme. Ker jih je največ v goratem in hribovitem svetu, je strojno obdelovanje tam zelo težavno ali morda včasih kar ne-

⁷⁴ Ilešič, o. c., str. 32.

⁷⁵ Ilešič, o. c., str. 85.

⁷⁶ Ilešič, o. c., str. 87.

⁷⁷ Ilešič, o. c., str. 90—92.

mogoče. Zaradi posebnih neugodnih naravnih razmer pa je tudi letina manj zanesljiva in pridelek manjši kot v dolini. Prezreti tudi ne smemo, da je to tipičen izraz skrajnega individualizma v agrarnem gospodarstvu in »da se mora agrarna preosnova v krajih s samotnimi kmetijami boriti z docela posebnimi usedlinami preteklosti«. ⁷⁸

d) Delovna sila

Delovna sila z vso svojo živo in raznoliko problematiko je bila pogosto predmet proučevanja, zlasti v kmetijstvu. Njene probleme v tej panogi gospodarske delavnosti pa je vedno bilo in je tudi danes zlasti težko analizirati predvsem zaradi visokega deleža zasebnih kmetovalcev, glede katerih razpolagamo le z dokaj skopimi podatki.

Statistično zbranih zanesljivih podatkov o zaposlitvi na zasebnih kmečkih gospodarstvih ni. Precej natančno pa lahko ugotovimo stanje v družbenem sektorju, vsaj v največjem obratu — Kmetijskem gospodarstvu Slovenska Bistrica.

Dokaj znana in konstantna je tožba kmetijskih strokovnjakov, da kmečke delovne sile, zlasti moške, ki je za ta dela bolj iskana, primanjkuje in da je fluktuacija velika. Po njihovi razlagi je treba iskati vzrok za tako stanje v tem, da mnogo zaposlenih gleda na to zaposlitev kot na nekakšno »odskočno desko« za zaposlitev v industriji, ki je bolj stalna in več obetajoča ter — ne nazadnje — tudi bolje plačana. Po drugi strani drži tudi njihova trditev, da prihajajo v kmetijstvo slabši, predvsem nekvalificirani kadri, kar je glede na vrsto dela tudi zelo verjetno.

Delovno silo v kmetijstvu sestavljajo predvsem nekdanji viničarji in kočarji — agrarni interesi in skoraj vsi, ki so stalno zaposleni v družbenem sektorju kmetijstva, so lastniki manjšega posestva. Privezanost na zemljo je med poljedelskim delavstvom gotovo mnogo večja kot med industrijskim.

Razlike v nagrajevanju so med industrijo in kmetijstvom dokaj občutne. Po podatkih občinskega sindikalnega sveta v Slovenski Bistrici so znašale povprečne plače po posameznih panogah gospodarstva v letu 1960:

⁷⁸ Ilešič, o. c., str. 93.

Panoga	Plače	
	od din	do din
Industrija	12.000	35.000
Kmetijstvo	8.000	15.000
Gradbeništvo	10.000	25.000
Trgovina	12.000	22.000
Gostinstvo	11.000	20.000

Tabela 16

Povprečni mesečni prejemki po gospodarskih panogah v občini Slovenska Bistrica v I. polletju 1960⁷⁹

Upoštevaloč razlike, ki nam jih kaže prednja tabela, se ne moremo ubraniti vtisa, da so zapažanja kmetijskih strokovnjakov o prehajanju delovne sile v industrijo dokaj upravičena.

Delo v kmetijstvu je velikokrat sezonsko in je zato manj stalno kot delo v industriji. Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica je imela leta 1959 med povprečno 251 zaposlenimi 115 sezonskih delavcev.⁸⁰ Ti prihajajo deloma iz okolice, deloma pa iz Prekmurja.

Že samo dejstvo, da zaposluje kmetijstvo mnogo sezonske delovne sile, povzroča precejšnjo fluktuacijo. Ta pa se zaradi manj ugodnih pogojev pri delu in nagrajevanju še nekoliko poveča. Zato je razumljivo, da je fluktuacija med vsemi gospodarskimi panogami največja v kmetijstvu, vsaj v družbenem sektorju. V Kmetijskem gospodarstvu Slovenska Bistrica je leta 1959 od 136 redno zaposlenih delavcev zapustilo delo 37 ali skoraj 30%, na novo sprejetih pa jih je bilo 11.

Tudi pri vprašanih delovne sile pa moramo opozoriti še enkrat na polkmečko plast, ki dela v industriji, hkrati pa obdeluje ali pomaga obdelovati domače ali lastno posestvo.

e) Dedovanje

Analiza premoženja v splošni družbeni lasti in v lasti zasebnih kmečkih proizvajalcev je že pokazala, da je velika večina zemlje — 25.705 ha od skupne površine 34.745 ha — v rokah kmetov. Ne more biti zato dvoma, da dajejo njihova medsebojna razmerja sociološki sliki odnosov v kmečkih delih občine

⁷⁹ Podatki občinskega sindikalnega sveta Slovenska Bistrica.

⁸⁰ Podatki Kmetijskega gospodarstva Slovenska Bistrica.

pomemben pečat. Eno najpomembnejših razmerij, ki daljnosežno oblikuje socialne odnose na vasi, je dedovanje: oblika in načini delitve (predvsem nepremičnin) ob prehodu lastništva od enega rodu na drugega.

Na območju slovenskobistriške komune so običajne tako izročilne pogodbe, torej prehod lastninske pravice še za življenja prejšnjega lastnika, kot dedovanje v zapuščinskem postopku, torej prehod lastninske pravice in premoženja na mlajši rod po smrti zapustnika.

Prastara potreba, da se grunt kar najmanj deli, je povzročila, da dedovalni zakon »daje pravico do nasledstva posesti nad celim gruntom le enem, najstarejšemu sinu, medtem ko morajo drugi otroci, če nočejo biti domači hlapci oziroma 'strici', po kruh drugam ali pa postati kočarji brez zemlje«. ⁸¹ Temu načelu, vzniklemu iz nujnosti obstanka, so ostali zvesti tudi današnji rodovi in je zato običajen prehod lastništva ta, da prevzame zemljo eden od otrok v celoti, druge pa izplača v denarju ali v lesu. Ker je tak način dedovanja že vnaprej določen, si vsi otroci razen prihodnjega dediča poiščejo zaposlitev izven doma — v industriji, obrti ali kmetijstvu — in zato bolj redko nastajajo spori glede delitve dediščine v naravi. Takšen način dedovanja je po zdravi kmečki presoji praktičen še iz nekega drugega razloga: vsako lastništvo nepremičnin ima za posledico zmanjšanje otroških dodatkov in dedičem tudi zato ni do dedovanja nepremičnin in do delitve posestva. Prevzemnik posestva pa je tudi močno zavzet za to, da se posestvo ne deli, ker bi se s tem lahko ogrozil njegov obstoj, saj bi mu tako drobljenje posesti pomenilo razbitje njegove eksistenčne osnove. Pri izročilnih pogodbah so tudi preužitkarji proti delitvi posestva, ker bi se jim s tem možnosti za redno dobivanje preužitka precej zmanjšale.

Takšen način dedovanja je seveda običajen le tam, kjer pomeni zemlja dejanski vir in sredstvo za preživljanje tako izročevalca oziroma zapustnika kot prevzemnika oziroma dediča. Kjer je zemlje le toliko, da daje samo dopolnilni dohodek, in je lastnik zaposlen, pride tudi še do nadaljnega drobljenja in cepljenja posesti.

Pri načinu dedovanja, o katerem smo govorili, bi bilo prav omeniti tako rekoč edino obliko delitve: izven domačega posestva zaposleni dedič dobi pri dedovanju majhno parcelo, da

⁸¹ Gams, o. c., str. 117.

si na njej zgradi hišo. Tako se posestvo skoraj ne okrne, dedič ni preveč prikrajšan pri prejemanju otroškega dodatka in njegova možnost, da dobi stanovanje — to pa je spričo splošne stanovanjske krize tudi v slovenskobistriški komuni pereč problem — se močno poveča.

f) Trg

Preostaja še, da se vsaj bežno seznanimo s trgom in s problemi, na katere naleti slovenskobistriško kmetijstvo, ko skuša tam prodati presežke svojih proizvodov.

Že ob analizi posameznih kmetijskih panog smo ugotovili, da je gozdarstvo med vsemi najrentabilnejše. Les je poleg vina tudi najlažje prodati na trgu. Odkupuje se na dva načina. Prodaja lesa iz gozdov, ki so v splošni družbeni lasti in ki jih upravlja Gozdno gospodarstvo Maribor, je dirigirana. Hlodovino odkupujeta podjetji LIP Slovenske Konjice in LIP Maribor, tehnični les (predvsem jamskega in celuloznega) pa specializirano podjetje za odkup tega lesa Gorjana v Ljubljani, ki ga nato posreduje potrošnikom, to je predvsem slovenskim rudnikom in papirnicam. Kmetije prodajajo svoj les — v glavnem je to hlodovina, ker se žaganje lesa dovoljuje le za tisti les, ki je namenjen za domačo uporabo in ne za prodajo — kmetijskim zadruham, ki ga nato odpravljajo dalje. Količino lesa za posek določa vsakoletni plan sečnje za občino in se giblje okrog 55.000 m³ bruto lesne mase (to je približno 47.000 m³ neto lesne mase) na leto.⁸²

Precej hlodovine se razžaga, v zvezi s tem pa ne moremo obiti vprašanja, ki je za slovenskobistriško komuno pereče in značilno, znano pa je po vseh pohorskih občinah. Gre za problem domačih žag — »venecijank«.

Domača žagarska obrt je na vsem območju Pohorja ena najstarejših in tudi najbolj razširjenih. Le redko se najde količkaj trdna kmetija, ki bi ne imela pri hiši majhne žage, bodisi na vodni, bodisi — v zadnjih letih — na električni pogon. »Ob koncu preteklega stoletja naj bi bilo na Pohorju 399 žag.«⁸³ Med obema vojnama jih je bilo samo ob potoku Oplotnica okrog 80, ob Dravinji pa okrog 90.⁸⁴ Žaganje na teh žagah ni dovoljeno in ta prepoved je verjetno najpogosteje kršena prepoved sploh.

⁸² Podatki Gozdnega gospodarstva Maribor.

⁸³ Gamš, o. c., str. 149.

⁸⁴ Isto kot op. 83.

Pritrditi pa je treba mnenju, »da se je razvoj koncentracije malih obratov v večje uveljavil tudi v žagarstvu«. ⁸⁵

Interes posameznika, da si žaga les sam, je precejšen, če upoštevamo znatno razliko v ceni hlodovine in rezanega lesa, posebno še takrat, kadar gre za »črno sečnjo« in prav takšno prodajo. Zato je povsem razumljivo, da kaznivo dejanje nedovoljene trgovine iz 226. člena KZ sodišča precej pogosto obravnavajo.

Poljedelski produkti ostajajo v glavnem na območju občine, deloma pa slovenskobistriška komuna z njimi zalaga bližnje mestno središče v Mariboru. Nekaj industrijskih rastlin — hmelj, sladkorna pesa — ki jih goji Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica, odhaja na trg izven območja mariborskega okraja, vendar so to le manjše količine.

Na trgu pa se slovenskobistriška komuna močno uveljavlja s svojim vinom in sadjem. Glavni odkupovalec vina od zasebnih kmečkih proizvajalcev je Kmetijska proizvajalna poslovna zveza. Pri vinih teh proizvajalcev je poglobitni problem razdrobljenost posesti, zato ni mogoča vzgoja večjih količin žlahtnih vin, prav tako pa je onemogočeno ali vsaj zelo oteženo mehanizirano obdelovanje. Prodaja vina s posredovanjem Kmetijske proizvajalne poslovne zveze je v glavnem lokalna, bodisi posameznim gostinskim podjetjem, bodisi zasebnikom. Glavni prodajalec žlahtnih sortnih vin je Kmetijsko gospodarstvo Slovenska Bistrica, ki jih prodaja Vinarski zadrugi Maribor. Ta zadruga je spravila na trg najboljša slovenskobistriška vina — predvsem ritoznojčana — ter jim priborila ime kvalitetnih štajerskih vin doma in tudi po svetu. Kmetijsko gospodarstvo proda letno okrog 12 vagonov vina (120.000 litrov) in 8 do 9 vagonov sadjevca. Sadje, predvsem jabolka, odhajajo na lokalni trg, deloma pa na mariborskega. Poudariti pa je treba, da se precej sadja predela doma v sadjevec.

Živinoreja je med vojno utrpela velike izgube in tudi v prvih povojnih letih ni napredovala. Zato še danes opažamo le zelo počasno zboljševanje tega stanja. Vse kaže sicer, da se bo položaj z urejanjem pitališč za govedo izboljšal, vendar doslej ne bi mogli govoriti o kakšni večji prodaji goveda. Pri stanju, kakršno je, se zadovoljujejo občinske potrebe in vsaj deloma zalaga Maribor.

⁸⁵ Isto kot op. 83.

1. Nataliteta

Nataliteta nam kot demografski podatek pomaga osvetliti prebivalstvo proučevanega območja in njegove značilnosti s posebnega zornega kota.

Na razpolago so nam podatki o številu rojstev le za novo občino (komuno) za leto 1959. Srednje število prebivalstva je bilo tedaj 29.937 prebivalcev, število rojstev pa 633,⁸⁶ to se pravi 21,8 živorojenih otrok na 1000 prebivalcev. Okrajno povprečje za to leto znaša 19,7. Podatek slovenskobistriške občine potrjuje staro trditev, da so agrarna območja bolj rodna kot mestna. Ne more biti namreč dvoma, da mesto Maribor zmanjšuje povprečno število rojstev v okrajnem merilu, saj znaša to število v ožjem mestnem okolišu za leto 1959 samo 13,2 živorojenih na 1000 prebivalcev.⁸⁷ Glede na število umrlih — 313 na 29.937 prebivalcev ali 10,5 na 1000 prebivalcev⁸⁸ — znaša torej naravni prirastek prebivalstva 11,3 na 1000 prebivalcev. Tudi ta prirastek je nekoliko nad okrajnim povprečjem, ki znaša za 1959. leto 11,0 na 1000 prebivalcev. Kot v vsej Sloveniji pa opazimo tudi v mariborskem okraju konstantno padanje naravnega prirastka — od 13,0 na 1000 prebivalcev v letu 1955 na 11,0 v letu 1959. Čeprav ne razpolagamo z ustreznimi podatki, pa vendar iz celotne razvojne tendence sklepamo, da število rojstev tudi v slovenskobistriški komuni upada. Ob vpogledu v statistične demografske podatke nas preseneti še ena značilnost območja: razmeroma mnogo nezakonskih rojstev. To povprečje znaša za LRS v 1957. letu 10,9% vseh rojstev. Toda republiško povprečje je močno pod okrajnim, saj ima mariborski okraj poleg bivšega ptujskega okraja največji odstotek teh rojstev v republiki (15,1%). Odstotek v slovenskobistriški komuni pa je še višji in dosega 17,3% vseh rojstev, to je ena šestina.⁸⁹ Tako velike ali še večje deleže nezakonskih rojstev srečujemo predvsem v višjih planinskih krajih, zlasti na celotnem pohorskem območju, in tudi v vsej Dravski dolini. Matere z več nezakonskimi otroki, za katere zelo težko skrbe in morda

⁸⁶ Naravno gibanje in selitve prebivalstva ter vzroki smrti 1958, Ljubljana, str. 9, 11, 12.

⁸⁷ Mesečni statistični pregled za okraj Maribor 1959, str. 7.

⁸⁸ Kot opomba 85.

⁸⁹ Naravno in selitveno gibanje prebivalstva in vzroki smrti 1957.

ne vedno dovolj, niso redek in osamljen primer. Nezakonsko rojstvo zato ne pomeni moralno takega problema kot morda drugod, seveda pa v miselnosti ljudi ni izenačeno z zakonskim. Ti otroci so običajno socialni problem, saj se morajo organi socialnega skrbstva pogosto ukvarjati z njimi, še pogosteje pa z njihovimi očeti, ki se na vse načine izmikajo svojim, običajno skromno odmerjenim dolžnostim in povzročajo s tem občinskemu organom največ dela. Pomenijo pa tudi problem za sodišče, kjer so pravde zaradi ugotovitve očetovstva in plačevanja in zvišanja preživnine zelo trdovratne, izvršbe v teh zadevah pa dolgotrajne.

2. Obolevanja in mortaliteta

Obolevanja⁹⁰ in mortaliteta sta pojava, ki kažeta telesno odpornost ljudstva. Prvi izmed njiju je gotovo odvisen poleg podedovanih faktorjev predvsem od zdravih življenjskih razmer. Obolevanja, vzeta v širšem pomenu, niso samo zdravstveni patološki, temveč v določeni meri tudi socialni patološki pojav. Kakor hitro postanejo bolezni, kot so: tuberkuloza, različne oblike alkoholizma, venerične bolezni ali podobno, na določenem območju bolj pogoste, je to znamenje globljih socialnih, s tem pa tudi družbenih anomalij.

Zato nas je pri poskusu naše analize zanimalo tudi to vprašanje. Uvodoma je treba poudariti, da smo skušali obravnavati problem, ki ni deležen splošne in sistematične statistične obdelave, zato je vrednost podatkov le omejena. Ni jih bilo mogoče primerjati z istimi podatki na kakšnem drugem območju (okraj, republika), niti jih ni bilo mogoče spremljati skozi daljšo dobo, ker se je način njihovega evidentiranja spreminjal.

Med najsplošnejšimi podatki, ki so povezani z zdravstvenim stanjem prebivalstva, je treba omeniti klimo; ta je na proučevanem območju zdrava. Vprašanje prehrane je bilo zlasti pred vojno dokaj kritično. O tem pravi dr. Ivo Pirc, da je na območju današnje slovenskobistriške komune (takrat v sklopu okraja Maribor desni breg) v občinah Makole, Poljčane in Slovenska Bistrica okolica primanjkovalo hrane. V Šmartnem na Pohorju je bilo veliko viničarjev revnih, prav tako v Makolah.⁹¹ Tudi

⁹⁰ Podatke o zdravstvenem stanju je posredoval Zdravstveni dom Slovenska Bistrica.

⁹¹ Pirc-Baš, Socialni problemi slovenske vasi, I., Socialnoekonomski inštitut v Ljubljani, str. 101.

danes naletimo na podhranjenost po nekaterih pohorskih krajih ter na območju Makol in Poljčan. Pri zdravniških pregledih šolskih otrok se opaža, da so kmečki otroci telesno slabše razviti kot mestni.

Med boleznimi so v posameznih obdobjih leta zastopane različne vrste. Tako poznajo zdravstveni delavci obdobja influence, bronhitisa, gripe ipd., torej bolezni, ki so lahko epidemične narave. Nekatero izmed bolezni pa se stalno vzdržujejo na isti višini. Med njimi ni tuberkuloze, tega hudega zla polpretekle dobe. Pač pa so pogoste novotvorbe ter obolenja srca in pljuč. V zadnjih letih pa precej in stalno narašča število živčnih bolezni in duševnih motenj. Za okolje, iz katerega prihajajo ti bolniki, bi to utegnili biti na prvi pogled presenetljivo. Toda za to so realni vzroki. Gre predvsem za naglo industrializacijo, ki je vrgla marsikatero izmed impolskih delavcev iz umirjenosti, da ne rečemo enoličnosti, iz življenja, odmaknjenega od večjih naselij in njihovih perturbacij in od prometa, ki prinaša s seboj migracijo, v sredo gibanja, rastočega razvoja, v drugačen ritem dela — na drugi strani pa so pri mnogih od njih ostale življenjske, zlasti stanovanjske razmere neurejene. Konkretno pomeni to za delavca, ki prihaja ob šestih na delo, da mora vstati morda že ob treh ali štirih, obeduje pa pozno popoldne in mora prehoditi dolgo pot od doma do tovarne in zopet nazaj. Te zunanje okoliščine, povezane z notranjimi konflikti, ki jih utegne porajati tako popoln in nenaden prehod od enega načina življenja k drugemu, imajo seveda za posledico tudi duševne motnje. V zvezi s hitro industrializacijo kmečkega okolja, kakršno danes doživlja tudi slovensko podeželje, poudarja Tredgold, da utegne ta razvoj razbiti obliko družinskega življenja ali življenja soseske, to pa ima lahko za posledico tudi osebne konflikte v tem okolju.⁹²

Ob tem pojavu se moramo vsaj mimogrede dotakniti še pogostega ugotavljanja in zatrjevanja, da je duševna defektnost na Pohorju bolj pogosta. Po mnenju zdravstvenih delavcev gre za zelo razširjeno, a ne podprto domnevo, ki je dejanski položaj ne potrjuje. Resnica je verjetno nekoliko drugačna: stopnja splošnega razvoja, duševnega in kulturnega, stopnja izobrazbe in življenjske izkušnosti Pohorca je nižja kot pri povprečnem Slovencu. To pa ni tipično samo za prebivalce teh krajev, tem-

⁹² Prim. R. F. Tredgold, *Les relations humaines dans l'industrie*, *Revue internationale des sciences sociales*, UNESCO, XI/1, str. 45.

več prav tako za one na zahodni strani Pohorja, pod Kamniškimi in Julijskimi Alpami in pod Karavankami. Ni treba posebej poudariti, da je tak položaj posledica geografskih razmer, v katerih živijo in od katerih so v bistvu odvisne vse življenjske razmere v katerem koli pogledu, zlasti pa glede izobrazbe, kulture in razgledanosti.

Preostane nam še vprašanje alkoholizma kot bolezenskega pojava. Vnaprej je treba poudariti, da vemo o njem, bodisi da ga ocenjujemo kot bolezen ali kot splošno socialno zlo, o njegovi razširjenosti na določenem območju le malo in da je »črna številk« tu pač izredno velika. Značilno je, — in to nas ne more presenetiti — da je število bolnikov te vrste zelo majhno. Z alkoholizmom so včasih povezane nekatere vrste duševnih motenj, zaradi katerih prihajajo bolniki iskat zdravniško pomoč, sicer pa prihajajo alkoholiki v ambulante le, če so v največji stiski.

Poleg obolevanj bi želeli označiti še umrljivost na območju slovenskobistriške komune.

Ta pojav lahko ocenjujemo z dveh gledišč: z gledišča njegove relativne pogostosti in z vidika vzrokov smrti.

Koeficient umrlih na 1000 prebivalcev je v slovenskobistriški občini leta 1958 znašal 10,5 prebivalca, kar je nad republiškim povprečjem (8,9 prebivalcev) in tudi nad okrajnim povprečjem, ki je celo nižje od republiškega (8,7 prebivalcev).⁹³ Ta koeficient slovenskobistriške komune je poleg občine Dravograd (11,9 prebivalcev) v okraju najvišji. Kot smo opazili pri nataliteti, je ta visoki koeficient znižal naravni prirastek prebivalstva.

Pri številu smrti je bistvenega pomena vprašanje, kakšna je bila starost umrlih. Statistični podatki povedo, da je bilo v vsej Sloveniji 1958. leta 7,9 % vseh umrlih dojenčkov, 48,5 % pa ljudi, starih nad 27 let. Že pri okrajnem povprečju se je delež prvih zvišal na 11,2 %, delež drugih pa znižal na 43,5 %. V slovenskobistriški komuni je bilo istega leta med umrliimi 10,5 % dojenčkov in 46,3 % ljudi, starih nad 70 let. Razmeroma velik delež umrlih dojenčkov je morda povezan s slabšimi splošnimi higienskimi razmerami, verjetno pa tudi z dejstvom, da rodi v slovenskobistriški komuni 6 % porodnic brez strokovne pomoči (LRS 1,8 %, okraj 3,9 %), izven zdravstvene ustanove pa 53,5 % (LRS 21,4 %, okraj 31,4 %).⁹⁴

⁹³ Naravno gibanje in selitve prebivalstva ter vzroki smrti, Ljubljana, 1958, str. 11, 12.

⁹⁴ Isto kot op. 93 na str. 17—21.

Stopnjo življenjske in splošne kulturne ravni kažejo tudi podatki o zdravstveni oskrbi pred smrtjo in ob njej. Republiško povprečje za bolnike, ki te oskrbe niso bili deležni, je 29,6%, okrajno pa 29,2%. Skoraj proti pričakovanju je ta delež v slovenskobistriški občini le 25,2%; to pomeni ne samo, da je razmeroma dobro razpredena mreža zdravstvenih ustanov, temveč tudi, da se zateka po zdravniško pomoč tudi socialno nezavarovano prebivalstvo, ki ga tvorijo predvsem kmetje, teh pa je v slovenskobistriški občini še skoraj ena polovica.

Med najpogostejše vzroke smrti so se v republiškem in okrajnem merilu in tudi v Slovenski Bistrici leta 1958 uvrščala nerevmatična obolenja srca in ožilja: LRS 27,9%, okraj Maribor 26,3%, občina Slovenska Bistrica 32,6%. Delež teh obolenj je precej nad okrajnim in republiškim povprečjem. Kot v Sloveniji in v okraju so tudi v slovenskobistriški komuni drugi najpogostejši vzrok smrti novotvorbe (15,1% : 14,4% : 12,5%). Slede jim živčne bolezni in psihonevrotične motnje, katerih pogostost se v slovenskobistriški komuni le malo razlikuje od republiškega ali okrajnega povprečja, saj znaša 11,2%, medtem ko je ustrezni delež v republiki 12,3%, v okraju pa 11,8%. Živčnih bolezni torej ne gre zapostavljati niti kot vrste obolenj niti kot vzroka smrti. V slovenskobistriški komuni povzročajo te bolezni enako pogostokrat smrt kot bolezni dihal.⁹⁵

3. Rast in migracija prebivalstva

Rast prebivalstva je proces, ki gre roko v roki z razvojem celotnega gospodarstva, predvsem z razširjenjem industrije. Predaleč bi nas zato zapeljalo, če bi skušali zajeti ta mnogostranski problem do podrobnosti.

Gre le za to, da v osnovnih obrisih označimo glavne smernice, po katerih je šel razvoj prebivalstva, in osnovna gibalna, ki so ta razvoj povzročila.

Na obravnavanem območju je bil prvi uradni popis prebivalstva v Avstro-Ogrski leta 1869. Pokazal je, da so se v Dravinjskih gorica h krepili industrijski kraji v dolini, to sta bili predvsem Zgornja in Slovenska Bistrica. Pohorsko glažutarstvo pa je povzročilo, da se je množilo tudi prebivalstvo nekaterih

⁹⁵ Vsi podatki o vzrokih smrti so povzeti po: Naravno gibanje in selitve prebivalstva ter vzroki smrti 1958, str. 25—30.

pohorskih območij, in sicer Planina in Kot.⁹⁶ Konec XIX. stoletja je sodoživljal prepad glažut in fužin, s tem v zvezi pa tudi depopulacijo, ki je zajela pohorske kraje s to obrtjo. Prebivalstvo so vsrkali predvsem dolinski kraji, ki so od preloma stoletja dalje tja do druge svetovne vojne bolj ali manj stagnirali. Vojna je prinesla s seboj nasilen val preseljevanja, ki pa se je, če upoštevamo splošne obrise, leta 1945 vrnil. V času, ki sledi vojni, opazamo konstantno rast nižinskih krajev; to je skoraj izključno posledica razvijanja industrije. Prirastek agrarnih krajev znaša 3 do 7%, povečanje nad 10% pa je vedno v zvezi z razširitvijo gospodarstva.⁹⁷ Primerjava rasti naselij nam je to jasno pokazala.

Migracija prebivalstva kaže trenutno preseljevanje prebivalstva in ji zaradi pomanjkljivih podatkov ni mogoče slediti skozi daljšo dobo. Najintenzivnejša je v okviru občine same, kjer industrija v dolini privlačuje prebivalstvo pohorskih krajev. Statistično registrirana je migracija med občinami. Podatki, ki so nam na razpolago za leto 1957 in za leto 1958, nakazujejo sklep, da je sicer razlika v prid odselitvam, vendar je malenkostna. Leta 1957 se je v slovenskobistriško občino v današnjem obsegu priselilo 779 prebivalcev, odselilo pa 761.⁹⁸

Vendar se jih je v tem času iz takratne občine Slovenska Bistrica (brez občine Poljčane) več odselilo, kot pa priselilo. Podoben je bil položaj tudi leta 1958, ko je bilo 43 odselitev več kot priselitev.⁹⁹ To sicer ne pomeni depopulacije, saj je prirastek (naravni in selitveni) v tem letu še vedno znašal 9,9 prebivalcev na 1000 prebivalcev. Odselitve pa govore morda v prid domnevi, da gre migracija prebivalstva v smeri vas — manjše mesto — večje mesto ali v našem primeru: pohorske in podpohorske vasi — Slovenska Bistrica — Maribor. Koeficienta priseljenih in odseljenih — 26,5 in 27,9 prebivalcev na 1000 — pa se razlikujeta le malo. Tam, kjer odhaja delovna sila v večjem obsegu, kar se v Sloveniji dogaja v Prekmurju, je razlika med njima 10 ali več prebivalcev.

⁹⁶ Gams, o. c., str. 169—171.

⁹⁷ Gams, o. c., str. 177.

⁹⁸ Naravno in selitveno gibanje prebivalstva ter vzroki smrti 1957, str. 4.

⁹⁹ Naravno gibanje in selitve prebivalstva ter vzroki smrti 1958, str. 12.

4. Izobrazba in kulturne organizacije

Precejšen del slovenskobistriškega območja leži dokaj visoko pod Pohorjem. Ker že to samo zase povzroča težave pri ustanavljanju in obiskovanju šol, je vprašanje razširjenosti šolstva in stopnje izobrazbe prebivalstva izredno pomembno.

Vsa komuna je imela leta 1958 štiri osemletke, devet osnovnih šol in pet kmetijsko-gospodarskih šol. Medtem ko so tri popolne osemletke v nižinskih krajih — dve v Slovenski Bistrici in ena v Spodnji Polskavi — je četrta v Oplotnici. Štiri osnovne šole — Šmartno na Pohorju, Kebelj, Tinje in Lukanja — leže v izrazito visoko ležečih pohorskih vaseh in sestavljajo skupaj z oplotniško osemletko vse šolstvo bistriški komuni pripadajočega pohorskega območja. Ubijajo se s podobnimi težavami kot take šole kjerkoli drugje — na drugih pohorskih ali kobanskih grebenih, pod Karavankami ali pod Alpami; pogosti izostanki — poleti zaradi dela, pozimi zaradi vremenskih neprilik — in pogosto menjavanje učiteljskega kadra.

Te šole seveda zlasti nimajo vsaka po osem razredov, zato ne moremo pričakovati, da bi imela večina prebivalcev popolno osemletko. To nazorno kažejo podatki, ki jih je statistična služba zbrala za leto 1956.

		1956			1958		
Sole	Oddelki	Učenci			Sole	Oddelki	Učenci
		vsi	od I. do IV. razr.	od V. do VIII. razr.			
12	67	2266	2001	265	17	135	4558

Tabela 18

Število šol, oddelkov in učencev v občini Slovenska Bistrica v letih 1956 in 1958¹⁰⁰

Povečanje števila šol, oddelkov in učencev v letu 1958 je posledica povečanega teritorija občine, ki se je tega leta razširila.

Dejstvo, da je od 2266 učencev v letu 1956 le 265 obiskovalo peti ali višji razred osemletke, govori samo zase.

Kot skromen podatek o splošni izobrazbi prebivalstva občine nam lahko rabijo rezultati popisa prebivalstva iz leta 1953 o pismenosti prebivalstva.

¹⁰⁰ Osnovni statistični podatki po občinah LRS za leto 1956, str. 91, in za leto 1958, str. 64.

Občina	Prebivalstvo skupaj	Prebivalstvo staro nad 10 let, ki piše in bere	Nepismeni, samo berejo in neznano	Otroci stari do 10 let
Oplotnica	4.828	3.691	110	1.027
Poljčane	5.722	4.561	88	1.073
Pragersko	1.881	1.510	10	361
Slov. Bistrica	9.941	7.647	152	2.142
Šmartno n/P	1.745	1.284	93	368
Zg. Polskava	2.354	1.871	34	449
Skupaj	26.471	20.564	487	5.420

Tabela 19

Število pismenega in nepismenega prebivalstva ter otrok, starih do 10 let v občini Slovenska Bistrica leta 1953¹⁰¹

Med nepismene so šteti tudi tisti prebivalci, ki samo berejo, in tudi tisti, o katerih niso znani podatki. Število vseh teh pa je zelo majhno, saj obsega le 1,8% vsega prebivalstva in še to so v glavnem starejši letniki. Zato lahko sklepamo, da se je njihovo število do danes še skrčilo. V Sloveniji je znašal odstotek nepismenih ob popisu prebivalstva 1953. leta 2,1%, tako da je slovenskobistriška komuna pod tem povprečjem, torej je delež nepismenih manjši. Med posameznimi tedanjimi občinami — sedanjimi krajevnimi uradi — izstopa predvsem Šmartno na Pohorju, kjer je odstotek nepismenosti večji kot 5% od vsega prebivalstva, za njim se uvršča Oplotnica, kjer je takega prebivalstva več kot 2%, sledi pa ji Zgornja Polskava.

Čeprav poglobljena analiza izobrazbe prebivalstva ni mogoča, lahko iz razpoložljivih podatkov sklepamo, da je povprečna raven izobrazbe na splošno četrti razred osemletke in da je še vedno nekaj nepismenega prebivalstva. Ne more biti dvoma, da je prvo in drugo tudi posledica posebnih geografskih razmer v občini.

Vsaj v najbolj splošnih in širokih obrisih se bomo dataknili tudi kulturnoprosvetne delavnosti v občini, razširjenosti takih društev, njihove aktivnosti in vrste dela.

Že to, kar smo doslej ugotovili o geografskih razmerah, prebivalstvu in gospodarstvu, nam tudi kaže, kaj lahko pričakujemo na tem področju. Tisti kraji, kjer bi bila kulturnoprosvetna delavnost v čim širšem pomenu najbolj potrebna, glede tega le

¹⁰¹ Podatki popisa prebivalstva iz leta 1953, popisne pole po občinah in arhiv Zavoda LRS za statistiko.

nekako životarijo. Intenzivnost različnih delavnosti te vrste je najmočnejša v večjih naseljih, kar je seveda razumljivo, nato pa pada skoraj sorazmerno z večanjem oddaljenosti od takih naselij.

Kulturnoprosvetna delavnost poteka v okviru kulturno-umetniških društev in delavsko-prosvednih društev »Svoboda«. Obojih je v občini 17, vendar mnoga od njih delujejo le na papirju. Med posameznimi sekcijami so najštevilnejše in tudi najbolj aktivne dramske in pevske. Repertoar prvih je zelo pisan in neposredno kaže raven okolja, v katerem ta delavnost živi: medtem ko se slovenskobistriška sekcija ukvarja z Borovo dramo »Zvezde so večne«, doživlja v pohorskih Tinjah uspeh komedija »Micki je potreben mož«. Vsa društva uprizore letno okrog 80 predstav v občini; k temu je treba prišteti še različna gostovanja iz drugih občin, pa tudi gostovanja mariborskega in ptujskega gledališča.

Kot drugod pa ostaja tudi v slovenskobistriški komuni najbolj privlačna zabava kino. V občini, ki ima okrog 30.000 prebivalcev, so štirje stalni kinematografi — seveda v večjih naseljih v dolini. Kot nekakšna nasprotna utež pa je, da imajo vsa pohorska KUD (Tinje, Šmartno, Kebelj) in še nekaj drugih svoj televizor. Razen tega je v zadnjem času delavska univerza organizirala potujoči kino. Največja kino dvorana, to je tista v Slovenski Bistrici sami, ima letno okrog 73.000 obiskovalcev, ki prihajajo zlasti ob nedeljah iz okoliških vasi in se navdušujejo posebno nad vesterni in kavbojkami.

Pri kratkem orisu kulturnoprosvedne delavnosti se moramo vsaj bežno seznaniti še s knjižnicami in z njihovim delom. Organizirane so v okviru KUD ter imajo v vsej občini okrog 10.000 knjig. Število evidentiranih bralcev je skoraj enako temu številu. Čeravno to ni veliko, pa le pomeni, da je bila tretjina vseh prebivalcev vsaj enkrat v knjižnici. Videti pa je, da je v večini primerov ostalo samo pri tem enkratnem obisku, ker je povprečno število izposojenih knjig nekoliko manjše kot 2000.

Nekaj podatkov o kulturnoprosvednih, predvsem pa o zabavnih prireditvah dobimo tudi v podatkih oddelka za notranje zadeve občinskega ljudskega odbora, ki vodi evidenco o vseh prireditvah. Število tam evidentiranih prireditev se giblje okrog 200 na leto; od tega je plesov več kot polovica. »Zabava s plesom« je pogosto tudi zaključek različnih drugih prireditev. Kot oblika samostojne prireditve in kot del kakšne druge prireditve pa se take zabave pogosto končujejo s pretepi. Poleg tega, da

obravnava takšne primere sodišče ali sodnik za prekrške, je običajno posledica tudi to, da se ne dovolijo nadaljnje prireditve v istem kraju.

5. Družbeno-politične razmere¹⁰²

Slovenska Bistrica je bila v začetku stoletja trdnjava nemštva in nemškutarstva. Vojašnica avstro-ogrske vojske v mestu je pri tem odigrala pomembno vlogo. Vpliv nemštva, ki ga nova državna oblast ni izkoreninila in ki je imelo v rokah vso tedanjo industrijo (Impol — Zugmayer & Gruber, Tovarna olja — Stieger), trgovino, večino obrti in skoraj vse gostinstvo, je bil zaradi tega odločujoč. Slovenska buržoazija, ki je bila v bistvu omejena na intelektualce, je zato vsaj ob razsulu stare Avstro-Ogrske pozabila — ali pravilneje, bila prisiljena pozabiti — na svoje strankarske razprtije in je skušala konsolidirati svojo oblast. Nacionalni boj, ki je na Štajerskem zaradi posebnih okoliščin vsaj na zunaj združeval obe glavni nasprotujoči si struji — liberalce in klerikalce, je to vlogo odigral tudi v Slovenski Bistrici. Čeprav je dejansko samo zamenjal nemško garnituro buržoazije s slovensko, je dosegel vsaj nacionalno osamosvojitve.

Notranja nasprotja v vrstah buržoazije pa so se pokazala takoj, ko je dobila oblast trdno v roke, in so jo razdejala prav do takrat, ko so jo izgubili.

V kratkotrajni dobi med obema vojnama sta se v občini Slovenska Bistrica, ki je bila manjša od današnje, menjavali dve stranki: demokratska, ki jo je vodil odvetnik dr. Pučnik, in Slovenska ljudska stranka, ki jo je vodil odvetnik dr. Šaubah, za katerim je stal njen resnični vodja — vsakokratni župnik. Medtem ko je imela prva večjo moč v mestu, je druga obvladovala s pomočjo župnišč podeželje, ki je bilo izrazito klerikalno. Precejšen vpliv v mestu je imel tudi Sokol; vanj so bili včlanjeni zlasti slovenski intelektualci. V letih pred začetkom druge sve-

¹⁰² Podatki za to poglavje so iz naslednjih virov: Meščanske stranke, sindikalno gibanje, nemštvo, vpliv cerkve — arhiv občinskega komiteja ZKS in občinskega odbora ZB ter podatki, ki so jih posredovali Vinko Gornjak, dr. Simon Jagodič in nekateri drugi Bistričani;

okupacija in NOB — arhiv občinskega komiteja ZKS in občinskega odbora ZB;

družbene organizacije in njihova problematika — arhiv občinskega komiteja ZKS in občinski odbor SZDL.

tovne vojne so se precej pomnožila tudi društva Zveze kmečkih fantov in deklet, ki so se zavzemala za bolj napreden in demokratičen program kot tradicionalne politične stranke in organizacije.

Razpoložljivih podatkov o tem, da bi bila organizirana kakšna celica KP, ni, pač pa je bilo nekaj njenih simpatizerjev v Sokolu. Socialisti so bili združeni predvsem v strokovni organizaciji, ki je bila v današnjem Impolu, vodil pa jo je ključavničar Sovič. Vključevala je dve tretjini vseh delavcev in je bila dobro organizirana.

V tem času so ostali nerešeni številni problemi, ki so se začeli pri agrarni reformi in končavali pri nacionalnem vprašanju. Vprašanje kmečkega proletariata in polproletariata, ki je bil na območju današnje komune številen, saj je samo Attemsovo veleposestvo obsegalo več tisoč hektarov zemlje, ki so jo obdelovali dninarji, huberji, viničarji in kočarji, je bilo akutno. Agrarna hiperpopulacija je bila zelo velika in odtok delovne sile v Maribor ali še dalj je bil običajen. Domača industrija je zaposlovala samo okrog 400 delavcev. Če to stanje primerjamo z današnjim, ko samo trije glavni industrijski objekti v Slovenski Bistrici sami zaposlujejo okrog 1400 delavcev, se v polni meri zavemo razvoja, ki ga je komuna v tem pogledu doživela.

Poleg razrednih nasprotij, ki so razdvajala takratno družbo, je v slovenskobistriški občini trajal ves čas med obema vojnama tudi tih, a zagrižen nacionalni boj. Ni mogoče spremeniti dejstva, da so bili Slovenci gospodarsko v mnogočem odvisni od Nemcev, ki so še vedno obvladovali industrijo, trgovino, gostinstvo in imeli pomembno vlogo tudi v kmetijstvu. Njihova moč se je jasno pokazala, ko so leta 1938 organizirali zloglasni Kulturbund, ki je okupatorja ob zlomu države pričakal s pripravljenimi seznammi vseh, ki jih je bilo treba odstraniti zato, da se slovenstvo izkorenini.

Vendar je razvoj šel drugo pot. Slovenci so se organizirali v OF že 1941. leta. Njeno delo se je začelo z zbiranjem in odpošiljanjem sanitetnega materiala na Pohorje in steklo preko organiziranja aktivistov-ilegalcev do množičnih sestankov članov OF, LM in SKOJ ter mobilizacij za partizanske oddelke. 10. januarja 1944 so partizani napadli Slovensko Bistrico in nekaj ur ostali v njej ter pridobili precejšnje količine orožja, živil, oblek itd.

Leto 1945 je prineslo nove naloge. Nacionalizacija in agrarna reforma sta korenito spremenili odnose v komuni. Prva leta po

osvoboditvi so utrdila ljudsko oblast, ki je postopoma reševala problem za problemom. Razširitev industrijskih zmogljivosti in ustanavljanje novih, kjer je našlo zaposlitev mnogo odvečne delovne sile, in zagotovitev boljših življenjskih razmer viničarjem in dninarjem so izraz skrbi, posvečene človeku.

Delavsko in družbeno samoupravljanje je poglobilo povezavo med splošnim družbenim razvojem in njegovimi nosilci — delavci — ter utrdilo načela, ki so osnova našega družbenega sistema.

Pri vsem tem razvoju so odigrale pomembno vlogo družbene organizacije; med njimi je najštevilnejša SZDL, ki ima 20 krajevnih organizacij in okrog 11.000 članov. Krajevne organizacije rešujejo predvsem komunalne zadeve, ki so posebno pereče v manjših in bolj oddaljenih krajih. Pogosto se ukvarjajo tudi z združnimi problemi in prevzemajo s tem, ko posegajo v sredo najbolj pereče problematike, na svoj način funkcije krajevnih odborov. Posebno težavo pomeni seveda razbitost terena, ki pogosto zelo otežuje komuniciranje. Vodstva posameznih krajevnih organizacij morda niso znala vedno aktivizirati članov, ki pa se po drugi strani včasih preveč zanašajo na pomoč komune in stavljajo prevelike zahteve. Krajevne organizacije SZDL so v odročnih krajih bolj delavne kot v večjih, očitno zato, ker rešujejo zadeve, ki so za vsakega člana posebej pomembne (ceste, napeljava elektrike, vodovodov in pod.) in za katere ta ve, da jih sam ne bo mogel rešiti.

VI. POJAVI DRUŽBENEGA NEREDA

Ko se družba razvija, poraja poleg številnih pozitivnih izrazov in pojavov svojega dinamičnega življenja tudi vrsto bolj ali manj negativnih, patoloških oblik, ki so v okoliščinah, v katerih nastajajo, nujne in so izraz konkretnih družbenih razmer. Ker pa je »družbena bit celota realnih, konkretnih oblik družbenega življenja in ... (tista) širša kategorija, ki je (tisti) činitelj, ki neposredno določa družbeno zavest«, ¹⁰³ ne moremo brez poznavanja te osnove niti razlagati niti razumeti pojavov, ki iz nje rastejo bodisi v pozitivnem, bodisi v negativnem pomenu.

¹⁰³ Jože Goričar, Sociologija, str. 124, Ljubljana 1959.

Iz družbene biti, konkretno torej iz gospodarskih razmer v industriji in kmetijstvu, iz tržnih razmer in življenjskih razmer ljudi, ki v teh razmerah stopajo v družbeno-proizvajalna razmerja, raste to, kar pogosto imenujemo družbene odnose, z vsó raznolikostjo in odtenki.

Če smo doslej skušali vsaj grobo označiti družbeno bit v njenem najširšem pomenu ter nekaj najpomembnejših pozitivnih manifestacij družbene zavesti na proučevanem območju, se bomo sedaj ustavili ob problematiki, ki nas pri naši analizi najbolj zanima, pri patoloških pojavih družbene zavesti, ki so nekak most, vodeč k jedru analize — h kriminaliteti telesnih poškodb.

Negativne pojave v družbi smo označili kot pojave družbenega nereda, želeč zajeti s tem izrazom širšo kategorijo, ki bi ne vključevala samo najbolj perečih družbenopatoloških pojavov, kot so npr. alkoholizem, prekrški in kriminaliteta. Vsak izmed problemov, ki jih bomo posamično načeli, je svojevrsten, problematičnost nekaterih izmed njih pa večja kot pri drugih. Vendar ne gre podcenjevati nobenega, ker jim je skupno to, da tvori vsak izmed njih le en člen v verigi perečih družbenih problemov.

Naš namen ni — in v tem okviru tudi ne more biti — analizirati vsó družbeno problematiko komune; gre le za to, da označimo tiste pojave, ki se nam zde za našo raziskavo najbolj značilni in bi mogli prispevati k temu, da bi bili njeni izsledki popolnejši.

1. Nekateri oblike civilnopравnih sporov in njihova vsebina

Pravdanje je po svoji vsebini odsev trenj in nasprotij med ljudmi, ki skušajo doseči svoje dejanske ali namišljene pravice pred sodiščem. Veliko število pravnih pomeni pogostokrat, da okolje, iz katerega prihajajo, ni homogeno, temveč ga razdvajajo nasprotujoče si koristi, od katerih je le majhen korak do resnih nesporazumov in sovraštva. Zasebna lastnina proizvodnih sredstev ustvarja med drugim tudi pogoje za človekov položaj v življenju in v družbi. Razdrobljenost lastnine teh sredstev pa utegne porajati po obsegu manjše, a po vsebini nič manj napete spore.

Takšni spori, ki pogosto dobe formalno obliko v civilnopравnih pravnih, so nedvomno ena izmed oblik družbenega

nereda — so negativni družbeni pojav, ki nastaja v danih družbenih razmerah ali točneje v nasprotjih, ki v dani družbi obstoje.

Materialne in družbene razmere, ki so predmet naše analize, nosijo v sebi nekatera nasprotja, ki so na današnji stopnji razvoja družbenih sil še nujna in moramo z njimi računati kot z dejstvom. Velika razdrobljenost posesti, polproletarsko oziroma polkmečko prebivalstvo in njegova močna migracija, pospešena industrializacija in z njo povezana stanovanjska stiska — to so pogoji, ki v njih deloma živi prebivalstvo analiziranega območja in ki so v mnogih primerih osnova civilnopravnim sporom.

Te spore, ki so po vsebini zelo različni, je v glavnem obravnavalo na slovenskobistriškem območju okrajno sodišče. Vseh pravnih zadev je bilo v 1959. letu 823, leta 1960 pa le 770. Pri teh sporih moramo ločiti tako imenovane plačilne naloge, ki jih je največ (357 leta 1959, 407 leta 1960) in ki so največkrat le formalna oblika iztoževanja pripoznanih zneskov. Za nas so mnogo bolj zanimivi drugi spori (446 leta 1959, 363 leta 1960), ki so pravi civilnopravni spori in katerih vsebina osvetljuje ljudi, ki v njih nastopajo, in okolje, iz katerega prihajajo. Stanovanjska kriza je dobila v teh pravadah zelo konkreten izraz: med posameznimi vrstami sporov je tožb zaradi odpovedi stanovanjske pogodbe in izpraznitve stanovanja največ.

Demografska analiza je pokazala, da je zlasti na pohorskem območju mnogo nezakonskih otrok. Ta pojav ima pogostoma za posledico tožbe zaradi preživnin in zaradi njihovega zvišanja. Po podatkih sodišča pa je takih tožb manj, kot bi pričakovali glede na delež nezakonskih otrok. Tožbe zaradi ugotavljanja očetovstva, ki jih prav tako porajajo isti vzroki, lahko v naši analizi le omenimo: obravnavajo jih okrožna sodišča in zato izpadejo iz okvira podatkov, ki smo jih zajeli. Te tožbe obsegajo običajno tudi zahtevke za preživnino, ki jih je zato manj pred okrajnim sodiščem.

Za območje, ki je predmet naše analize, so bile značilne preužitkarske pravde in pravde zaradi razveze izročilne pogodbe. Število sporov te vrste stalno pada; to je po eni strani posledica spremenjenih družbenih odnosov na vasi in se tako zaradi večjega odtoka prebivalstva v industrijo zmanjšuje intenziteta teh problemov. Spremembe, ki so precej globoko vplivale na sociološko strukturo naše vasi, pa se verjetno najbolj jasno kažejo v tistih civilnih sporih, ki so bili od nekdaj zanjo najbolj značilni: to so spori zaradi motenja posesti in zaradi služnosti. Sodišče je obravnavalo samo deset takih tožb, kar

očitno kaže na njihov manjši pomen. Vpliv novih družbenih odnosov in spremenjenih razmer pri zasebni lastnini proizvodnih sredstev se kaže tudi pri tistih sporih, katerih jedro je povezano z dednimi pravicami. Takih sporov je sodišče obravnavalo samo sedem.

Pogosto so predmet civilnopравnih sporov odškodninske zadeve; njihovo ozadje pa je običajno tako raznoliko, da jih ni mogoče označiti v večjih skupinah, ki bi nam njihovo problematiko bolj približale.

V okviru teh sporov je treba vsaj mimogrede omeniti tudi njihov zaključek — izvršbo. Največ je premičninskih izvršb in izvršb na prejemke. Zlasti tukaj prihaja znova do izraza velik delež nezakonskih otrok, zakaj prisilne izterjave preživnin so najbolj pogost vzrok takim izvršbam. Nepremičninske izvršbe, zlasti dražbe, so bolj redke (18). Zanimivo je, da je predlagatelj v večini primerov občinski ljudski odbor, in sicer zaradi izterjave neplačanih davkov od kmetov. Večina teh izvršb pa se ustavi bodisi zaradi naknadnega plačila ali zaradi priznanja davčnih olajšav. Dražba postaja tako le redko uporabljeno sredstvo za izterjavo dajatev.

Kot pri pravnih zadevah se stanovanjska stiska kaže tudi med izvršbami, kjer zahtevajoča stranka razmeroma pogosto zahteva prisilno izpraznitev stanovanja.

Taka slika civilnopравnih sporov in izvršbe postavlja v ospredje stanovanjsko krizo kot pomemben problem. Kaže pa izrazito upadanje za kmete prislovičnega pravedanja za mejo, za pešpoti, za veje sosedovega drevja in pod., to pa nedvomno kaže, da so odnosi in razmere kmečkega življa doživeli kvalitativne spremembe.¹⁰⁴

2. Problemi socialnega varstva

Delovno področje socialnovarstvenih organov komune zajema del problemov družbenega nereda. Ti organi so leta 1957 uporabili za izplačilo podpor ogroženi mladini, za oskrbnine v domovih, za rejnine, podpore starim in onemoglim in za zdravstveno varstvo 36,000.000 din, leta 1958 pa 35,800.000 din.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Vsi podatki so povzeti po letnem poročilu okrajnega sodišča v Slovenski Bistrici za leto 1960.

¹⁰⁵ Vsi podatki so povzeti iz poročila socialnovarstvenih organov občinskega ljudskega odbora Slovenska Bistrica.

V domski oskrbi je letno okrog 80 otrok in mladoletnih; poleg tega podpira občina še okrog 50 otrok padlih borcev, žrtev fašističnega nasilja, vajencev in pod. ter skrbi približno za 20 rejencev. Občinski ljudski odbor je zbral podatke o družinah, kjer so otroci vzgojno ali zdravstveno zanemarjeni, in ugotovil, da je takih družin 48 ter da imajo 125 otrok. Otrok torej, ki je zanje že socialnovarstveni upravni organ ugotovil, da so zdravstveno, socialno ali vzgojno problematični, je okrog 275. To število seveda ni dokončno, saj so to verjetno le najbolj očitni primeri in je dejansko število take mladine večje. Vzrok za vzgojno zanemarjenost otrok je največkrat alkoholizem, pogosto pa se mu pridružijo delomrnost, nemorala, bolezen in podobni spremljevalci.

Posebne težave povzročajo občinskim organom nezakonski očetje, pa tudi razvezani starši, ki se na vse mogoče načine izmikajo spolnjevanju svojih obveznosti. Ugotovljenih je bilo tudi nekaj primerov, ko nezakonska mati, ki je prejela socialno podporo, sploh ni iskala zaposlitve in je vsa skrb za njeno in otrokovo preživljanje prišla v breme družbe. Nekaj mater je po porodu prosilo za sprejem otroka v materinski dom, nato pa so izginile ter je skrb za otroke v celoti prevzela občina.

Socialnovarstveni organi se pri svojem delu v glavnem ukvarjajo z dvema velikima skupinama ljudi: z otroki in mladoletniki, torej s tistimi, ki v aktivno življenje vstopajo, in s starejšimi osebami, onemoglimi in upokojenci, torej s tistimi, ki izstopajo iz njega.

Kot občina z dokaj močnim kmečkim zaledjem ima Slovenska Bistrica na tem področju probleme, ki spremljajo vse kmečke generacije in so že večkrat našle odsev tudi v literaturi. Gre za položaj Kersnikovih »Mačkovih očetov«, ki je še vedno dovolj pogost. Preužitkarji, sprti z mladimi, nočejo živeti skupno z njimi »pri odprtem kruhu in vinu«, kot običajno v nelepi slovensčini določajo prevzemne pogodbe, otroci pa se močno upirajo, da bi jim preužitek izplačevali v denarju, saj bi bila to zanje večja obremenitev. Tako romajo ti ljudje od občinskih organov za socialno varstvo nazaj k otrokom, nato v kakšen dom za onemogle in zopet domov.

Po raznih domovih oskrbuje občina okrog 50 ljudi (1957: 53, 1958: 45, 1959: 62), precej pa še v domači oskrbi (1957: 235, 1958: 240, 1959: 372). Po socialnem izvoru so to predvsem gospodarski pomočniki in gospodinjske pomočnice (35%) ter dninarji, kočarji in hubarji (30%). Skoraj dve tretjini je torej ljudi, ki

pomenijo težko dediščino iz predvojnih let. Predvojni zakon o zavarovanju delavcev je sicer določal, da morajo biti zavarovani tudi poljski delavci za primer bolezni, nezgod in starosti, izvajanje tega pa je začasno odložil in Filip Uratnik je moral leta 1938 zapisati, da se »danes na izvršitev tega zakona komaj še misli«. ¹⁰⁶ 15% podpirancev oziroma oskrbovancev je podvrženih klataštvu, delomrznosti in brezposelnosti, 18% pa jih je treba podpirati zaradi slabega zdravstvenega stanja in duševne defektnosti.

3. Alkoholizem

Čezmerno uživanje alkoholnih pijač je od nekdanj pomenilo eno najhujših socialnih bolezni družbe. Alkoholizem je postal predmet številnih razprav z zelo različnih področij, ki so prepričljivo opisovale, da škodljivo vpliva na človekovo osebnost tako v splošnem zdravstvenem kot psihičnem pogledu in da utegne po tako omajanih ljudeh škodovati skupnosti in njenim moralnim normam.

Res je, da ima uživanje alkoholnih pijač dolgo in globoko tradicijo in da spremlja človeka skoraj na vsakem pomembnejšem življenjskem koraku — od rojstva preko poroke pa tja do sedmine. Uživanju alkohola v družinskem krogu se pridružuje uživanje ob vsaki večji slovesnosti, prazniku, zabavi, veselici, izletih in pod. Pogosto pa ga človek uživa prav z določenim namenom, namreč zato, da bi dosegel relaksacijo in se z njim vsaj začasno rešil napetosti in trenj, ki jih prinašata s seboj vsakdanje življenje in delo.

Od tod do alkoholizma ni daleč. Vendar so potrebni določeni pogoji, da se alkoholizem lahko razvije in ustali. E. Lemert uvršča mednje kot prvega razpoložljivost in cenenost alkoholnih pijač. ¹⁰⁷ Ta objektivni pogoj pa ne more biti edini, saj poznamo nekatere vinorodne pokrajine, kjer je kljub temu alkoholizem le malo znan. Potreben je torej še subjektivni, družbeni faktor, katerega bistvo je popustljivost glede uživanja alkohola v družbi. Tam, kjer moralne norme ostro obsojajo alkoholizem, se ta tudi redkeje pojavlja. Drug subjektivni faktor, ki omogoča in povečuje alkoholizem, so notranje napetosti in

¹⁰⁶ Filip Uratnik, Poljedelsko delavstvo v Sloveniji, Socialni problemi slovenske vasi, I. del, str. 37.

¹⁰⁷ E. M. Lemert, Social Pathology, str. 348.

nasprotja, ki obstoje v družbi, v razmerju med posamezniki in pred katerimi žele alkoholiki pobegniti.

Daljše, kontinuirano in čezmerno uživanje alkoholnih pijač, ki je osnovni znak alkoholizma, povzroča določene organske spremembe na človeškem organizmu, zaradi česar slabi človekova organska osnova za vedenje in ravnanje, predvsem za socialno vedenje in ravnanje. Zato postanejo stalni spremljevalci alkoholizma zanemarjanje družine in poklica, spolna nemoralna, prometne nesreče, ogrožanje javnega miru, uničevanje premoženja — in predvsem tudi kriminaliteta.

Ko govorimo o alkoholizmu, mislimo pri tem predvsem na enoten pojav, pa tudi na njegove posamezne različne oblike. Pojave alkoholizma bi lahko pri nas razdelili »nekako na tri vrste: prva, ki bi jo imenovali priložnostno, sicer lahko povzroči tudi razne nevšečnosti (toda navadno lažje narave), ni pa družbi nevarna, ker jo zagreše navadno povsem neoporečni ljudje; druga, ki jo označuje večkratno ponavljanje in ki bi jo imenovali alkoholizem iz navade, in tretja — kronični alkoholizem ali alkoholomanija.«¹⁰⁸

Podobno kategorizira alkoholike tudi L. Milčinski, ko govori o »veliki množici zmernih pivcev ... iz (katerih) se rekrutira bistveno manjša skupina ekscesivnih pivcev, od katerih nekateri postanejo alkoholomani.«¹⁰⁹

Glede na namen te študije je najbolj zanimiva oblika alkoholizma alkoholizem iz navade; njegovi »vzroki so gotovo predvsem družbeni« in njegova »označba je, da sicer zdrav človek zavestno ali malomarno zlorablja alkohol. Tako občasno in habitualno pijančevanje ni nobena bolezen, ne telesna ne psihična, in le deloma posledica slabih socialnih razmer.«¹¹⁰ V primerih te vrste alkoholizma bi zato, če pride do storitve kaznivega dejanja, ne bilo niti potrebno zastavljati vprašanja, ali gre za prištevne ali neprištevne storilca — »pijanost praviloma ne bi smela biti opravičilo za kaznivo dejanje.«¹¹¹

Na vzročno povezanost med alkoholizmom in kriminaliteto je opozorila že vrsta kriminologov od začetka 20. stoletja dalje. Zanje so se zanimali tudi psihiatri, psihologi, sociologi in prav-

¹⁰⁸ Ljubo Bavcon, O obravnavanju delikventnih alkoholikov, Pravniki 1955/7-9, str. 308.

¹⁰⁹ Lev Milčinski, Etiologija in patogenéza alkoholizma, Zbornik razprav o alkoholizmu, Ljubljana 1961, str. 33.

¹¹⁰ Ljubo Bavcon, o. c., str. 309.

¹¹¹ Ljubo Bavcon, o. c., str. 309.

niki. Sprva so alkoholizmu pripisovali skoraj vseodločujoč pomen med vzroki kriminalitete, danes pa se ta problem zastavlja bolj kompleksno. Čeravno se v teoriji zastopa tudi stališče, da je kriminaliteta alkoholikov le lažje vrste (petty crime), pa ni dvoma o tem, da ima pri nekaterih vrstah delinkvence večji vpliv, na druge pa komaj ali pa sploh ne vpliva.¹¹² V prvo vrsto lahko štejemo zlasti nasilna kazniva dejanja, kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, kazniva dejanja ogrožanja prometa in pogosto tudi seksualne delikte. Zlasti pri nasilnih kaznivih dejanjih, torej predvsem pri kriminaliteti, naperjeni zoper življenje in telo, lahko alkoholizem prištevamo med najpomembnejše kriminogene faktorje.

Območje, ki je predmet naše analize, spolnjuje pogoje, ki so zelo ugodni za razvoj alkoholizma. Zelo težko pa je ugotoviti, kolikšna je dejanska poraba alkoholnih pijač.¹¹³ Podatki v gostinstvu in v trgovini na drobno prodanih alkoholnih pijač še zdaleč ne pokažejo prave slike. Po njih so v letu 1958 v vsej slovenskobistriški občini popili okrog 2350 hl vina, to se pravi za vsakega nad 20 let starega prebivalca okrog 14 l na leto.

Ta podatek pa očitno ni točen, saj znaša isto povprečje za vso Slovenijo 1956. leta 54,4 l. Problem je namreč v domači porabi vina, ki je tu posebno velika, a jo lahko le ocenimo. Prodaje pridelka ni mogoče natančno ugotoviti, pač pa pridelek sam. Glede tega pa lahko upravičeno domnevamo, da ostaja vino samorodnic doma in se doma tudi použije.

	hl	q
Iz sliv predelana slivovka	207	
Pridelek grozdja		23.040
žlahtna trta		14.480
samorodnica		8.560
Dobljeno vino	16.188	
žlahtna trta	10.110,4	
samorodnica	6.077,6	
tropinovec	112	
Iz sadja predelan sadjevec	11.169	

Tabela 20

Pridelek in predelava grozdja, predelana slivovka in tropinovec ter sadjevec v občini Slovenska Bistrica 1958¹¹⁴

¹¹² Lemert, o. c., str. 340; Sutherland, o. c., str. 113, Vončina, Kri-

Leta 1958, ko je bila letina izredno dobra, so v Slovenski Bistrici pridelali 16.188 hl vina, 11.169 hl sadjevca in 319 hl sli-vovke oziroma tropinovca. Če dopustimo možnost, da so prodali vse žlahtno vino izven občine, upoštevamo pa prodajo vina v gostinstvu za isto leto — 2350 hl — so prebivalci popili 8427 hl vina ali 52,6 l na enega odraslega prebivalca. S tem slovenskobistriška komuna torej že dosega slovensko povprečje, vendar ne more biti dvoma, da spijejo nekaj vina žlahtne trte tudi domačini, saj ga po lokalni ceni prodajo le okrog 8000 hl. Količina vina, ki jo povprečno popije odrasel prebivalec komune, je torej večja od slovenskega povprečja. Temu moramo prišteti še popito pivo — 1634 hl leta 1958 ali 12 l na enega odraslega prebivalca, medtem ko je slovensko povprečje za leto 1956 znatno manjše — 5,7 l. Na terenu ostaja tudi še okrog 3000 hl sadjevca, ker se računa, da ga prodajo okrog 8000 hl. Leta 1958 je znašal konsum žganja in drugih žganih pijač v gostinstvu 550 hl ali 3,4 l na enega odraslega prebivalca, medtem ko je republiško povprečje za leto 1956 4,7 l. Upoštevati pa je treba, da domača poraba v količini 3,4 l sploh ni vključena.

Ne glede na to, da ne moremo natančno določiti količine popitih pijač, lahko iz razpoložljivih podatkov sklepamo, da prebivalci slovenskobistriške komune porabijo več teh pijač kot povprečno en odrasli prebivalec Slovenije. Poraba v Sloveniji je sicer v primerjavi z državami, kot so Francija, Švedska in ZDA¹¹⁵, manjša, vendar je po drugi strani »reakcija na alkohol v veliki meri odvisna tudi od gospodarskih razmer, kulturne stopnje prebivalstva, tradicij itd.«¹¹⁶ Doslej pa smo morali ugotoviti, da kulturna stopnja prebivalstva v vsej komuni ni posebno visoka, tradicije pa so več kot popustljive do alkoholizma. Gledan v tej luči, dobi alkoholizem na proučevanem območju šele svojo pravo, vznemirjujočo obliko in pomen.

4. Samomori

Med družbenimi problemi so bili samomori deležni izredne pozornosti teoretikov, saj so jih obravnavali z zdravniškega,

minogeni pomen alkoholizma, Zbornik razprav o alkoholizmu, Ljubljana 1961, str. 107 in nasl.

¹¹³ Vse podatke o pridelku in porabi alkoholnih pijač je posredoval Zavod LRS za statistiko.

¹¹⁴ Arhiv Zavoda LRS za statistiko, popisne pole po občinah.

¹¹⁵ Prim. L. Bavcon, o. c., str. 299.

¹¹⁶ L. Bavcon, o. c., str. 299.

psihiatričnega, socialnega, psihološkega, religioznega, etičnega in pravnega gledišča tako pogosto, da je H. Rost že leta 1927 naštel 3770 del, ki so obravnavala ta predmet.¹¹⁷ Samomor so najrazličneje presojali in ga definirali filozofi vseh časov in vseh tokov. Medtem ko so ga eni obsojali, so ga drugi skušali opredeliti moralno indiferentno. Suicid je od nekdanj pomenil tudi zakonodajni problem. Medtem ko so Atenci samomorilce kaznovali po smrti, je rimsko pravo stalo na stališču »mori licet cui vivere non placet«. Fevdalno pravo, zlasti kanonsko, je samomor ostro obsojalo, saj je bil v nasprotju z najbolj osnovnimi tedaj veljavnimi moralnimi normami, in šele francoska revolucija je leta 1789 s priznanjem, da človek sam razpolaga s svojim življenjem, odpravila posmrtno represijo zoper samomorilce in njihove družine. Francoskemu Code pénal iz leta 1810 je sledila nato večina drugih evropskih zakonodaj, tako da štejejo samomor za delikt v nekaterih državah ZDA, kjer je razvoj šel drugo pot. Pomoč pri samomoru in napeljevanje k njemu pa sta penalizirana skoraj v vseh državah, med drugim tudi pri nas.

Ne bi se spuščali v problematiko samomora samega; skušali bomo ugotoviti samo osnovne značilnosti tega problema na območju, ki ga proučujemo, in jih primerjati s stanjem v okraju in republikah.

Med posameznimi republikami FLRJ Slovenija v zadnjih letih krepko prednjači po številu samomorov. »Medtem ko je v vsej FLRJ v petletju 1950—1955 odpadlo na 1000 smrtnih primerov 6,3 do 9,9 samomora, je v Sloveniji ta delež bistveno večji, in sicer se giblje od 12,5 do 23,7.«¹¹⁸ S koeficientom 19,1 samomora na 10.000 prebivalcev povprečno v letih 1950-54¹¹⁹ pa se Slovenija uvršča tudi v evropskem merilu v isto vrsto z državami z zelo visokim koeficientom, saj je demografski letopis OZN za 1957 prinesel tele podatke o samomorih v letu 1954 (koeficient na 100.000 prebivalcev): Danska 23,3, Avstrija 23,1, Švica 22,6, Zahodna Nemčija 19,4, Madžarska 17,8 itd.¹²⁰

Medtem ko imamo precej natančne podatke o dokončanih samomorih, vemo seveda le malo ali nič o poskušanih. Teore-

¹¹⁷ Prim. E. Dumont: La Répression du Suicide, *Revue de Droit Pénal et de Criminologie*, 1959/60-6, str. 550.

¹¹⁸ Stane Zrimec, *Nasilne smrti v LRS v letih 1950—1954*, Prikazi in študije, letnik II, št. 10, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1956.

¹¹⁹ Stane Zrimec, o. c., str. 11.

¹²⁰ Cit. po E. Dumont, o. c., str. 550.

tiki¹²¹ na splošno cenijo, da je poskušanih samomorov petkrat več kot uspelih.

Primerjalni podatki za posamezne upravne teritorialne enote niso povsem zanesljivi zaradi pogostih sprememb območja teh enot.

Upravne teritorialne enote	Koeficient samomorov na 10.000 ljudi
LRS ¹	1,91
Okraj Maribor-mesto ¹	2,30—2,49
Okraj Maribor-okolica ¹	1,90—2,09
Občina Slovenska Bistrica ²	3,00

Tabela 21

Koeficient samomorov na 10.000 prebivalcev v LRS, okraju Maribor in občini Slovenska Bistrica¹²²

¹ Podatki pomenijo povprečje za leta 1950—1954 (upravna razdelitev iz teh let).

² Podatki se nanašajo na leto 1959 (upravna razdelitev iz tega leta).

Koeficient slovenskobistriške občine je izredno visok in ga moramo obravnavati previdno. Na razpolago imamo namreč samo podatek za eno leto — 1959 (9 samomorov na 30.000 prebivalcev) in zato ne moremo ugotoviti razvojne tendence. Ni izključeno, da gre samo za enkratni pojav, toda tudi v tem primeru moramo računati s tem, da je koeficient samomorov v povprečju gotovo razmeroma visok. Predaleč bi nas zapeljalo, če bi hoteli raziskati vzroke teh samomorov; omejiti se moramo le na ugotovitev, da je problem zelo pereč ter močno opozarja nase. Četudi lahko sklepamo, da je alkoholizem vsaj do neke mere vzrok nekaterih samomorov (samomorilci so bili v večini primerov vinjeni), je število samomorilcev na tako majhnem območju le zaskrbljujoče veliko in bi moral biti ta problem deležen posebne pozornosti organov socialnega varstva in zdravstvenih organov, zlasti še če upoštevamo, kako veliko bi utegnilo biti — po teoretičnih ocenah — število poskušanih samomorov.

5. Prekrški

Prekrške imenujemo lažje oblike kršitve družbenih pravil vedenja in ravnanja, ki jih družba predpisuje kot obvezne. Po

¹²¹ Prim. L. Milčinski, O suidentih, rokopis, str. 3, in Dumont, o. c., str. 549.

¹²² Podatki tabele povzeti po: Stane Zrimec, o. c., str. 11 in 13, in po poročilu postaje LM Slovenska Bistrica.

formalni plati zakoniti predpisi ločijo to obliko družbenega nereda od kriminalitete, ker jo — vsaj pri nas — obravnavajo v posebnem zakonu, postopek zoper te storilce pa vodijo posebni organi, ki so ločeni od sodišč. S kriminološkega stališča je razlika med obema kategorijama predvsem količinska: prekrški so milejša oblika storilčevih dejanj, ki pa je lahko zelo trdovratna. Dejstvo je, da v mnogih primerih roma od sodnika k sodniku za prekrške in zopet nazaj ista populacija, le da te kršilce enkrat označujemo kot »delikvente«, drugič pa kot »prekrškarje«.

Če ocenjujemo prekrške kot milejšo obliko deviacije njihovih storilcev, pomeni to, da so prekrški, vzeti kot celota, v danih okoliščinah in na danem območju na svoj način le prva stopnja v kriminaliteti. Na splošni lestvici posameznih pojavov družbenega nereda tvorijo torej prehod k najbolj akutni obliki tega nereda — kriminaliteti.

Splošne določbe o prekrških ter njihove osnovne kategorije določa temeljni zakon o prekrških, na podlagi katerega je bil izdan tudi okrajni odlok o javnem redu in miru. Prekrški, ki v ožjem pomenu ogrožajo javni red in mir, pa so tisti, ki nas najbolj zanimajo. S kriminaliteto telesnih poškodb, ki je osnovni predmet naše analize, so tesno povezani.

Odsek za notranje zadeve, ki vodi evidenco posameznih skupin prekrškov, je za občino Slovenska Bistrica za leti 1959 in 1960 posredoval naslednje podatke:

Število ovadb zoper kršilce javnega reda in miru	1959	1960
Pretepi	58	79
Razgrajanje	61	149
Nedostojno vedenje	205	73
Pijančevanje	98	78
Drugo	226	119
Skupaj	648	498

Tabela 22

Število ovadb zoper kršilce javnega reda in miru v občini Slovenska Bistrica v letih 1959 in 1960¹²³

¹²³ Podatki odseka za notranje zadeve ObLO Slovenska Bistrica; podatkov za leto 1958 ni imel na razpolago.

Razlike glede pogostosti vrst posameznih prekrškov so v obeh letih velike. Ni izključeno, da je vzrok temu različno kvalificiranje posameznih oblik, zakaj izredne padce oziroma dvige bi si le težko razložili kot normalne in običajne.

Prekrški v celoti kažejo leta 1960 znaten padec v primerjavi z letom 1959. Najbolj očiten je pri prekršku razgrajanja in nedostojnega vedenja. Dokaj manjše je tudi število »drugih« prekrškov, v katero so uvrščeni med drugim prodajanje izven tržnega prostora, nedovoljeno točenje alkoholnih pijač in podobno. Padec opazimo tudi pri prekršku pijančevanja, kar bi moglo biti povezano s padcem prekrška nedostojnega obnašanja oziroma razgrajanja, ki je zelo pogosto le posledica prvega.

Kljub splošnemu upadu prekrškov pa so pretepi v naraščanju. Razgrajanje in nedostojno vedenje sta leta 1959 tvorila približno 40% vseh prekrškov, leta 1960 pa 44%. Razgrajanje, ki obsega razbijanje, prepiranje, nočno petje in podobno, je zelo pogosto samo ena izmed uvodnih stopenj v pretep, ki nas kot posebna vrsta prekrška najbolj zanima. Pretepi so leta 1959 dosegli podobno kot razgrajanje 9%, leta 1960 pa se je njihov delež povzpел skoraj na 16%.

Sodelovanje pri pretepu je lahko kaznivo dejanje, če gre za pretep, v katerem je bil kdo hudo telesno poškodovan ali ubit; kaznivo dejanje je tudi ravnanje tistega, ki v pretepu ogroža z nevarnim orodjem. V tistih primerih pa, kjer je bila pri pretepu prizadejana le lahka telesna poškodba ali pa kaznivega dejanja telesne poškodbe sploh ni bilo, odgovarjajo udeleženci pretepa za prekršek. Kot vidimo, so torej nekatera izmed dejanj, ki so predmet naše analize, deloma obravnavali tudi organi za notranje zadeve. Znatno naraščanje tega prekrška v letu 1960 kaže na to, da gre za precej hud družbeni problem. To naraščanje je prvo opozorilo, ki ga daje naš material. Nedvomno kaže na to, da najhujša vrsta družbenega nereda in njene specifične pojavne oblike niso ločene od drugih pojavov družbenih deviacij, temveč tvorijo z njimi ter z drugimi ekonomskimi in družbenimi okoliščinami v danem okolju nerazdružljivo celoto in da rastejo, se razvijajo in dobivajo za to okolje značilne oblike prav iz teh okoliščin.

6. Kriminaliteta

Pojavi družbenega nereda, ki smo jih obravnavali doslej, so organsko povezani s tistim negativnim družbenim pojavom, ki

ga štejemo za najbolj pereč problem vsake družbe, za eno njenih najhujših »socialnih ran«. Govorimo o kriminaliteti, ki je bila kot poseben družbeni pojav deležna velike pozornosti pri teoretikih ter imamo o njej, njenem bistvu in vzrokih, ki jo povzročajo, skoraj toliko pojmovanj, kot je avtorjev.

Kriminaliteta je vsekakor družbeno negativen pojav, ki poraja za družbo škodljive, neugodne posledice.¹²⁴ Družbene materialne razmere v širšem pomenu družbene biti in nasprotja, ki se iz njih porajajo, so tista gonilna sila, ki v zadnji instanci ustvarja pogoje za kriminaliteto nasploh.

Ker določena stopnja razvoja proizvodnih sil in produkcijskih odnosov v osnovi — in ultima linea — ustvarja pogoje za kriminaliteto, pomeni to, da tudi kriminaliteta pri nas raste iz današnjih splošnih družbenih razmer, se prepleta s posebnimi razmerami določenega ekonomskega, kulturnega in moralnega okolja ter se kaže v kaznivih dejanjih posameznika, ki je k njeni vsebini prispeval z osebnimi, psihološkimi in biološkimi lastnostmi svoj delež.¹²⁵

Razlog za to, da so se ljudje od nekdaj ukvarjali s tem problemom, ga skušali definirati in mu prodreti v bistvo ter najti in razložiti njegove vzroke, je preprosto v tem, da se je šele z razumevanjem njegovih vzrokov mogoče lotiti poskusov za zmanjšanje tega neželenega spremljevalca konkretne družbene ureditve.

Če bomo ugotavljali kriminaliteto na območju, ki ga proučujemo, ter jo primerjali s stanjem v večjih upravnih teritorialnih enotah, bomo to storili zato, da bomo poskušali ugotoviti morebitne posebnosti tega pojava na ožjem geografskem in socialnem področju, na katerega vplivajo posebne razmere okolja, v katerih kriminaliteta nastaja.

Kriminaliteto na območju slovenskobistriške komune bomo skušali najprej opredeliti v njenem razmerju do kriminalitete vse republike. Kot merilo za to oceno lahko uporabimo število polnoletnih obsojencev na 10.000 polnoletnih prebivalcev v vsej Sloveniji in v komuni posebej.

¹²⁴ Prim. Milutinović, *Kriminalitet kao društvena pojava*, str. 21.

¹²⁵ Prim. Milutinović, o. c., str. 161, in Bavcon, *Problemi naše kriminalne politike*, Pregled XII/9, str. 138.

Vsi polnoletni	LRS	Občina Slovenska Bistrica
1961	1,078.000	19.219
Polnoletni obsojenci		
1957	14.007	266
1958	12.335	201
1959	12.126	266
1960	10.595	257
Polnoletni obsojenci na 10.000 polnoletnih prebivalcev		
1957	129,9	138,4
1958	114,4	104,0
1959	112,6	138,4
1960	98,3	133,7

Tabela 23

Število polnoletnih obsojencev po storitvi kaznivega dejanja v LRS in občini Slovenska Bistrica ter število polnoletnih obsojencev na 10.000 polnoletnih prebivalcev¹²⁶

Podatki tabele kažejo, da število obsojenih polnoletnih oseb v vsej Sloveniji tako absolutno kot relativno stalno pada, medtem ko v občini niha in je, razen v letu 1958, nad slovenskim povprečjem. Hujša obremenjenost je očitna zlasti v zadnjih dveh letih, ko je padec v Sloveniji precejšen, v občini pa je opaziti leta 1959 znaten dvig, leta 1960 pa majhen upad, ki pa ostaja še vedno visoko nad slovenskim povprečjem.

Po merilu števila obsojenih polnoletnih oseb na 10.000 prebivalcev lahko torej sodimo, da je kriminaliteta v slovensko-bistriški občini večja in glede na pogostost tudi družbeno bolj nevarna kot pa v vsej Sloveniji. Njene značilnosti pa lahko ocenimo tudi glede na drugi subjektivni faktor — predkaznovanost storilcev, ki sestavljajo kot posebna kategorija tisti del delinkventne populacije, na katero je prestana kazen ostala vzgojno brez učinka. Za leti 1959 in 1960 kažejo relativni podatki za LRS, okraj Maribor in občino Slovenska Bistrica zanimivo sliko.

¹²⁶ Podatki Zavoda LRS za statistiko.

Upravno teritorialne enote	Vsi obsojenci	Nekaznovani		Istovrstno in drugovrstno pred- kaznovani		Drugovrstno pred- kaznovani	
		1959	1960	1959	1960	1959	1960
LRS	100	74,3	75,6	14,6	12,8	11,1	11,6
Maribor	100	74,2	77,1	14,9	12,1	10,9	10,8
Sl. Bistrica	100	71,4	73,9	17,3	11,0	11,3	15,1

Tabela 24

Struktura polnoletnih obsojencev v LRS, okraju Maribor in občini Slovenska Bistrica glede na prejšnje obsodbe¹²⁷

Podatki za leti 1959 in 1960 kažejo na večjo obremenjenost slovenskobistriške komune, tako glede na vso republiko kot v primerjavi z okrajem. V slovenskobistriški komuni je bilo leta 1959 za približno 3% več povratnikov kot v vsej Sloveniji oziroma v mariborskem okraju, leta 1960 pa je razlika med republiko in komuno nekoliko manjša. Pri posameznih vrstah predkaznovanosti vidimo, da je povratnikov zaradi istovrstnih in drugovrstnih kaznivih dejanj več kot v republici in okraju. V tej skupini je delež istovrstno predkaznovanih večji od deleža drugovrstno predkaznovanih. Na splošno lahko vsekakor ugotovimo, da je kriminaliteta v slovenskobistriški komuni, presojena glede na povratništvo, družbeno bolj nevarna kot v Sloveniji oziroma v mariborskem okraju.

Kriminaliteto na proučevanem območju poskusimo oceniti tudi glede na težo posameznih kaznivih dejanj. Pri tem nas bo vodilo število polnoletnih obsojencev, ki jih je obravnavalo okrajno sodišče in katerih dejanja so glede na stvarno pristojnost sodišč lažja, in število tistih, ki jih je obravnavalo okrožno sodišče.

Leta 1959 sta obe sodišči skupaj izrekli kazni 281 polnoletnim storilcem. Od tega jih je okrajno sodišče obravnavalo 219 (77%), okrožno pa 62 (23%). Storilci, ki so bili v postopku pred okrajnim sodiščem, so storili lažje premoženjske delikte, delikte zoper čast in dobro ime in lažja kazniva dejanja zoper življenje in telo. Okrožno sodišče je obravnavalo med 62 storilci eno tretjino takih, ki so storili kazniva dejanja zoper življenje in telo, in sicer predvsem hude telesne poškodbe, 1 primer hude telesne poškodbe s smrtnim izidom ter 3 primere uboja. Precej

¹²⁷ Podatki Zavoda LRS za statistiko.

je bilo tudi kaznivih dejanj ogrožanja javnega prometa (11), medtem ko je bilo med hujšimi premoženjskimi delikti (19) največ velikih tatvin. Hujši delinkvenci dajejo tedaj osnovno značilnost kazniva dejanja zoper življenje in telo.

V neposredni zvezi z vrsto in težo kaznivega dejanja so tudi izrečene sankcije, v katerih višini se poleg teže kaznivega dejanja kaže tudi družbena moralna obsodba kaznivega dejanja in storilca. Podatki, s katerimi razpolagamo, se nanašajo na polnoletne obsojence v LRS v letu 1958 in na polnoletne obsojence na območju slovenskobistriške komune v letu 1959.

Vrsta kazni	Upravno-teritorialna enota			
	LRS — 1958		občina Slov. Bistrica	
	število	%	število	%
Denarna kazen	3.486	28,0	95	33,9
Zapor do 3 mesecev	5.818	47,0	127	45,0
Zapor nad 3 do 6 mesecev	1.772	14,2	33	11,8
Zapor nad 6 do 12 mesecev	528	4,5	14	5,0
Zapor nad 1 do 5 let	145	1,8	1	0,4
Strogi zapor do 1 leta	297	2,4	4	1,4
Strogi zapor nad 1 do 20 let	261	2,1	7	2,5
Skupaj	12.307*	100	281	100

Tabela 25

Višina in vrsta izrečenih kazni v LRS in občini Slovenska Bistrica¹²⁸

* Upoštevani nista kazni dveh polnoletnih obsojencev, ki sta bila obsojena na dosmrtni strogi zapor, in 26 polnoletnih obsojencev, ki jim je bila kazen odpuščena.

Iz tabele je razvidno, da so denarne kazni v slovenskobistriški komuni bolj pogoste kot v vsej Sloveniji, zaporna kazen do treh mesecev pa se izreka nekoliko redkeje kot povprečno v vsej republiki. Obe ti dve najmilejši kazni zavzemata v slovenskem povprečju 75 % vseh kazni, v slovenskobistriški komuni pa 78,9 %. Tudi pri skoraj vseh drugih vrstah kazni oziroma pri različnih višinah iste vrste kazni je slovenskobistriška komuna pod slovenskim povprečjem, kolikor pa je nad njim, so razlike majhne.

Če izrečene sankcije okvirno primerjamo s podatki o teži kaznivih dejanj, tedaj vidimo, da delež najmilejših kazni pri-

¹²⁸ Podatki Zavoda LRS za statistiko.

bližno ustreza deležu tistih storilcev, ki so bili v postopku pred okrajnim sodiščem. Upoštevajoč dejstvo, da obravnava okrožno sodišče glede na svojo stvarno pristojnost le težja kazniva dejanja, lažja kazniva dejanja pa le, če se postopek iz tega ali onega razloga vodi pred tem sodiščem, lahko sklepamo, da okrožno sodišče le redko izreka denarne kazni ali kazni zapora do treh mesecev. To torej pomeni, da sega po teh kaznih predvsem okrajno sodišče, ki izreka ostrejšje sankcije le zelo izjemno in redko. Dejansko je okrajno sodišče leta 1959 med 219 storilci, ki jih je obsodilo, samo štirinajstim izreklo kazen zapora v višini nad 3 do 6 mesecev, medtem ko višjih kazni sploh ni izreklo.

Pokazovalci, s katerimi smo poskusili označiti kriminaliteto na območju, ki ga analiziramo, so po eni strani pokazali, da je slovenskobistriška komuna glede na relativno pogostost obsojenih in glede na povratnike huje obremenjena kot povprečno vsa republika. Po drugi strani pa se v kaznih — tako glede na

Skupina kaznivih dejanj	Upravno-teritorialna enota					
	LRS		Maribor*		Slovenska Bistrica**	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
Zoper ljudstvo in državo	0,2	0,1	0,2	0,1	—	—
Zoper življenje in telo	20,8	22,0	20,2	22,0	26,7	31,9
Zoper svobodo in pravice državljanov	1,2	1,6	0,7	1,2	1,1	1,0
Zoper čast in dobro ime	13,9	14,7	10,9	12,0	17,7	12,9
Zoper zakonsko zvezo in rodbino	1,8	1,6	2,4	2,1	2,6	2,0
Zoper narodno gospodarstvo	6,8	5,4	5,4	4,1	9,8	3,9
Zoper premoženje	25,2	26,1	25,3	24,5	25,6	32,4
Zoper pravosodje, javni red in pravni promet	16,9	14,7	24,0	21,2	4,9	2,9
Zoper uradno dolžnost	5,4	4,6	4,5	4,4	6,4	6,5
Druga kazniva dejanja	7,8	9,2	6,4	8,4	5,2	7,5
Skupaj	100	100	100	100	100	100

Tabela 26

Struktura polnoletnih obsojencev po storitvi kaznivega dejanja in skupini glavnega kaznivega dejanja v LRS, okraju Maribor in občini Slovenska Bistrica v letih 1957 in 1958¹²⁹

* Podatki za okraj Maribor in okraj Ptuj so za leto 1957 sešteti.

** Podatki za občino Slovenska Bistrica in Poljčane so za obe leti sešteti.

¹²⁹ Kazenska sodna statistika, 1957, str. 25, 27, 28; isto za leto 1958; str. 27—29.

vrsto kot na višino — ne kaže ta višja stopnja nevarnosti analizirane kriminalitete.

Poleg teh splošnih sklepov o obsegu in družbeni nevarnosti kriminalitete na slovenskobistriškem območju bomo poskušali ugotoviti tudi njeno nadrobnejšo strukturo tako glede na obsojence kot glede na kazniva dejanja, in sicer v okviru upravnih teritorialnih in sodnih teritorialnih enot.

Pri tem moramo seveda upoštevati, da je mogoče tendenco zviševanja ali padanja kriminalitete ocenjevati pri sodni statistiki samo na daljša razdobja, ker na podatke bistveno vpliva število rešenih oziroma nerešenih zadev.

V tabeli vsebovana upravna teritorialna razdelitev ustreza skoraj v celoti današnjemu stanju. Za leto 1957 so podatki za tedaj še obstoječi okraj Ptuj priključeni podatkom za mari-borski okraj, za obe obravnavani leti pa so podatki tedaj še obstoječe občine Poljčane prišteti občini Slovenska Bistrica.

Tabela torej ne upošteva le tistih naselij, ki so bila priključena slovenskobistriški komuni po odpravi občine Lešje kot samostojne občine. Vendar ta pomanjkljivost ni taka, da bi mogla bistveno vplivati na strukturo podatkov, ki jih prinaša prednja tabela.

Če pogledamo posamezne kategorije obsojencev po skupini kaznivih dejanj ter skušamo ugotoviti položaj slovenskobistriške komune v okrajnem in republiškem merilu, pritegneta našo pozornost seveda najprej najpomembnejši skupini — skupina obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo ter skupina obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper premoženje. V vseh treh obravnavanih upravnih teritorialnih enotah sta to najmočnejše zastopani skupini, le da so razmerja med njimi različna. Medtem ko je razlika med deležem takih obsojencev v republiškem merilu znatna (1958 — 22,0 % : 26,1 %), se v okrajnem merilu zmanjša (1958 — 22,0 % : 24,5 %), v merilu komune pa postane povsem neznatna (1958 — 31,9 % : 32,4 %). Te številke povedo tudi, da sestavljata obe ti skupini obsojencev v republiškem merilu 48,1 % obsojencev, v okrajnem 46,5 %, v občini pa 64,3 %, v republiki torej niti ne polovice vseh obsojencev, v občini pa skoraj dve tretjini.

Sklep je torej na dlani: število obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo in zoper premoženje je v slovenskobistriški komuni tako veliko, da sta ti dve skupini kaznivih dejanj gotovo najbolj pereč problem. Najmočnejše sta sicer zastopani tudi v okrajnem in republiškem merilu, vendar je

precejšnja razlika med tem, ali dosegata 48,1 % (kot v republiki) oziroma 46,5 % (kot v okraju) vseh obsojencev ali pa seže njun delež do 64,3 % in ga sestavljata obe skupini vsaka skoraj do polovice.

Podatki pa omogočajo še en sklep, da namreč delež obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo mnogo bolj odstopa od republiškega in tudi od okrajnega povprečja kot delež obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper premoženje. Sodeč po tem je problematika teh obsojencev — in zato tudi teh dejanj — najbolj pereča. Te suhe številke povedo torej tisto, kar je med ljudmi splošno znano, kot neka — sicer dokaj žalostna — »lokalna značilnost« te in še nekaterih drugih štajerskih občin, da se namreč tod okoli radi pretepajo in da bi nedelja izgubila precej svojega čara, če bi ne bilo vsaj enega »zaštitnega«.

Pri obsojencih zaradi drugih skupin kaznivih dejanj so sicer odstopi od republiškega oziroma od okrajnega povprečja, vendar so mnogo manj bistveni kot tisti, ki smo jih pravkar opisali. Izjema pri tem je le skupina obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper pravosodje in zoper javni red in pravni promet, kjer je razlika več kot značilna, in sicer v ugodnem smislu za občino. V to skupino je namreč všteto kaznivo dejanje nedovoljenega prehoda čez državno mejo in je zato razumljiv velik odstotek obsojencev te vrste tako v republiki kot v okraju. Z uveljavitvijo novele kazenskega zakonika, ki je spremenila inkriminacijo 303. člena, se je tudi struktura teh obsojencev v republiki in okraju bistveno spremenila.

Analiza kriminalitete glede na obsojence seveda še ne more biti popolna, ker z njo ne dobimo vpogleda v posamezna kazniva dejanja in kraj storitve, ki je po naših zakonitih predpisih kriterij za pregonljivost. Podatki o kaznivih dejanjih in podatki o obsojencih se ne morejo povsem ujemati, saj lahko en obsojenec stori več kaznivih dejanj, lahko pa tudi več obsojencev stori eno samo kaznivo dejanje. Skupno s podatki o obsojencih nam bodo podatki o kaznivih dejanjih posredovali natančnejšo sliko o kriminaliteti proučevanega območja, zlasti v primerjavi z mariborskim okrajem in vso republiko, laže pa bomo ugotovili tudi tendence, ki jih ta kriminaliteta kaže.

Podatki te tabele so po tendencah, ki jih izražajo, precej podobni tistim, ki se nanašajo na obsojence. Struktura pokaže podobno sliko kot struktura podatkov o obsojencih.

Skupina glavnega kaznivega dejanja	Upravno-teritorialna enota					
	LRS		Maribor*		Slovenska Bistrica**	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
Zoper ljudstvo in državo	0,2	0,1	0,2	0,09	—	—
Zoper življenje in telo	17,6	17,4	17,2	17,7	20,5	28,4
Zoper svobodo in pravice državljanov	1,4	1,8	1,05	1,5	1,0	0,2
Zoper čast in dobro ime	13,5	14,8	11,4	12,3	17,1	11,0
Zoper zakonsko zvezo in rodbino	1,5	1,4	2,0	1,7	2,3	0,7
Zoper narodno gospodarstvo	5,9	4,5	4,8	3,2	8,5	4,5
Zoper premoženje	29,8	31,8	28,0	31,4	29,5	38,2
Zoper pravosodje, javni red in pravni promet	16,5	13,8	24,2	19,0	6,9	3,0
Zoper uradno dolžnost	8,2	6,7	5,8	6,1	9,5	8,7
Druga kazniva dejanja	6,9	7,7	5,4	7,1	4,7	5,3
Skupaj	100	100	100	100	100	100

Tabela 27

Struktura kaznivih dejanj po kraju storitve in skupini glavnega kaznivega dejanja v LRS, mariborskem okraju in občini Slovenska Bistrica v letih 1957 in 1958¹³⁰

* Podatki za okraj Maribor in okraj Ptuj so seštetni za leto 1957.

** Podatki za občino Slovenska Bistrica in občino Poljčane so seštetni za leti 1957 in 1958.

Skupini kaznivih dejanj zoper življenje in telo in zoper premoženje sta zaradi svojega dominantnega položaja najpomembnejši. Ta položaj je zelo značilen prav v občini Slov. Bistrica. Medtem ko mariborski okraj le malo ali nič ne odstopa od republiškega povprečja, je to odstopanje v občini precej izrazito.

Izredno velik je leta 1958 tudi delež kaznivih dejanj zoper premoženje, saj so krepko nad republiškim in okrajnim povprečjem. Vsa druga kazniva dejanja so v primerjavi s tema dvema skupinama zastopana le zelo skromno. Preseneča zlasti dejstvo, da so kazniva dejanja zoper čast in dobro ime, ki so običajno zvest spremljevalec kaznivih dejanj zoper življenje in telo, padla celo pod republiško in okrajno povprečje. Ni izključeno, da je tu povzročilo padec povečanje števila kaznivih dejanj zoper življenje in telo, z drugimi besedami, da so ljudje od verbalne ali realne injurije segli po »učinkovitejših« sredstvih.

¹³⁰ Kazenska sodna statistika 1957, str. 51—53; isto za leto 1958, str. 55—57.

Vsi podatki, ki smo jih obravnavali doslej, se nanašajo na posamezne upravne teritorialne enote, ki niso vedno identične s sodnimi območji okrajnih ali okrožnih sodišč. Zato nastaja vprašanje, ali veljajo prednji podatki tudi za posamezna sodišča ali ne.

Obsojenci po skupinah kaznivih dejanj	Sodišče					
	LRS		okrožno Maribor		okrajno Slov. Bistrica	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
Zoper življenje in telo	20,8	22,0	22,4	24,5	25,5	26,6
Zoper čast in dobro ime	13,9	15,2	12,2	13,1	21,4	18,6
Zoper premoženje	25,0	26,2	23,6	23,8	25,5	36,8
Druga kazniva dejanja	40,3	36,6	41,8	38,6	27,6	18,0
Skupaj	100	100	100	100	100	100

Tabela 28

Struktura polnoletnih obsojencev po skupini glavnega kaznivega dejanja in sodnih območjih (LRS, okrožno sodišče Maribor, okrajno sodišče Slovenska Bistrica) v letih 1957 in 1958¹³¹

Okrožno sodišče v Mariboru je leta 1957 in 1958 obsegalo še območje devetih okrajnih sodišč, torej tudi celotno območje kasneje ustanovljenega okrožnega sodišča v Murski Soboti. Njegovo območje se zato bistveno razlikuje od območja mariborskega okraja. Okrajno sodišče v Slovenski Bistrici je imelo leta 1958 skoraj enak obseg, kot ga ima danes, ter ima enako območje kot občina.

Okrajno sodišče v Slovenski Bistrici je glede obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo vedno nad slovenskim povprečjem in tudi nad povprečjem okrožnega sodišča v Mariboru, čeprav ne tako izrazito. Mariborsko okrožno sodišče vključuje namreč okrajna sodišča, kot so Ormož, Lendava, Ljutomer, kjer znaša število teh obsojencev 40 %, in ta sodišča nujno dvigujejo povprečen delež obsojencev iz te skupine, ki je sicer v mestu samem in na območju slovenjegraškega okrajnega sodišča nižji od republiškega povprečja (leta 1958 — 19,1 — 19,0 %).

Nad slovenskim povprečjem je na območju slovenskobistriškega sodišča tudi delež obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper

¹³¹ Kazenska sodna statistika 1957, str. 36, 37; isto za leto 1958, str. 43, 44.

premoženje. Ti tvorijo leta 1958 kar 36,8% vseh obsojencev, medtem ko doseže republiško povprečje 26,2%, povprečje za okrožno sodišče v Mariboru pa celo le 23,8%.

Skupina obsojencev, ki običajno spremlja obsojence zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo ali pa pomeni uvod k le-tem, so obsojenci zaradi kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime. Statistični podatki kažejo, da so žaljivke in obrekovanja zelo pogosto uporabljena sredstva za reševanje osebnih konfliktov na območju slovenskobistriškega sodišča. Primerjalni podatki med republiko, okrožnim sodišče in okrajnim sodiščem pokažejo za leto 1958 takšno sliko: 15,2% : 13,1% : 18,6%.

Zaradi popolnosti navajamo končno še podatke o kaznivih dejanjih po skupini glavnega kaznivega dejanja in sodnih teritorialnih enotah. Upravičeno pričakujemo, da se bodo tudi tu pokazala enaka razmerja kot v prejšnjih primerjavah.

Kazniva dejanja po skupini	Sodišče					
	LRS		okrožno Maribor		okrajno Slov. Bistrica	
	1957	1958	1957	1958	1957	1958
Zoper življenje in telo	17,6	17,4	19,0	20,1	19,4	23,2
Zoper čast in dobro ime	13,5	14,8	12,1	13,1	26,0	29,6
Zoper premoženje	29,8	31,8	26,5	30,0	27,7	37,0
Druga kazniva dejanja	39,1	36,0	42,4	36,8	26,9	10,2
Skupaj	100	100	100	100	100	100

Tabela 29

Kazniva dejanja po skupini glavnega kaznivega dejanja in po sodnih teritorialnih enotah (LRS, okrožno sodišče Maribor, okrajno sodišče Slovenska Bistrica) v letih 1957 in 1958¹³²

Tako kot delež kaznivih dejanj zoper življenje in telo, kažejo tudi ostala kazniva dejanja enake značilnosti, kot smo jih opazili doslej, bodisi pri obsojencih, bodisi pri kaznivih dejanjih. Tri skupine kaznivih dejanj, za katere smo že doslej ugotovili, da so med vsemi najbolj številne, obdržijo svoje vodstvo tudi tu.

Vsi podatki, ki smo jih doslej analizirali, kažejo še eno tendenco, ki je nismo omenili, je pa nedvomno najpomembnejša. Tako število kaznivih dejanj kot število obsojencev, bodisi v

¹³² Kazenska sodna statistika 1957, str. 36, 37; isto za leto 1958, str. 43, 44.

okviru upravnih teritorialnih ali v okviru sodnih teritorialnih enot, je po absolutnem številu v letu 1958 v primerjavi z letom 1957 znatno padlo. To torej pomeni, da je kriminaliteta leta 1958 v primerjavi z letom 1957 padla, toda struktura kriminalitete se je spremenila tako, da se je relativno število kaznivih dejanj in obsojencev zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo močno povečalo. Takšen padec kriminalitete moramo vrednotiti previdno, ravno tako kot tudi kakšno izredno povečanje. Previdnost je tu na mestu zlasti še zato, ker so bila kazniva dejanja v Sloveniji nasploh v upadu do leta 1958, leta 1959 pa so opazno narasla.¹³³

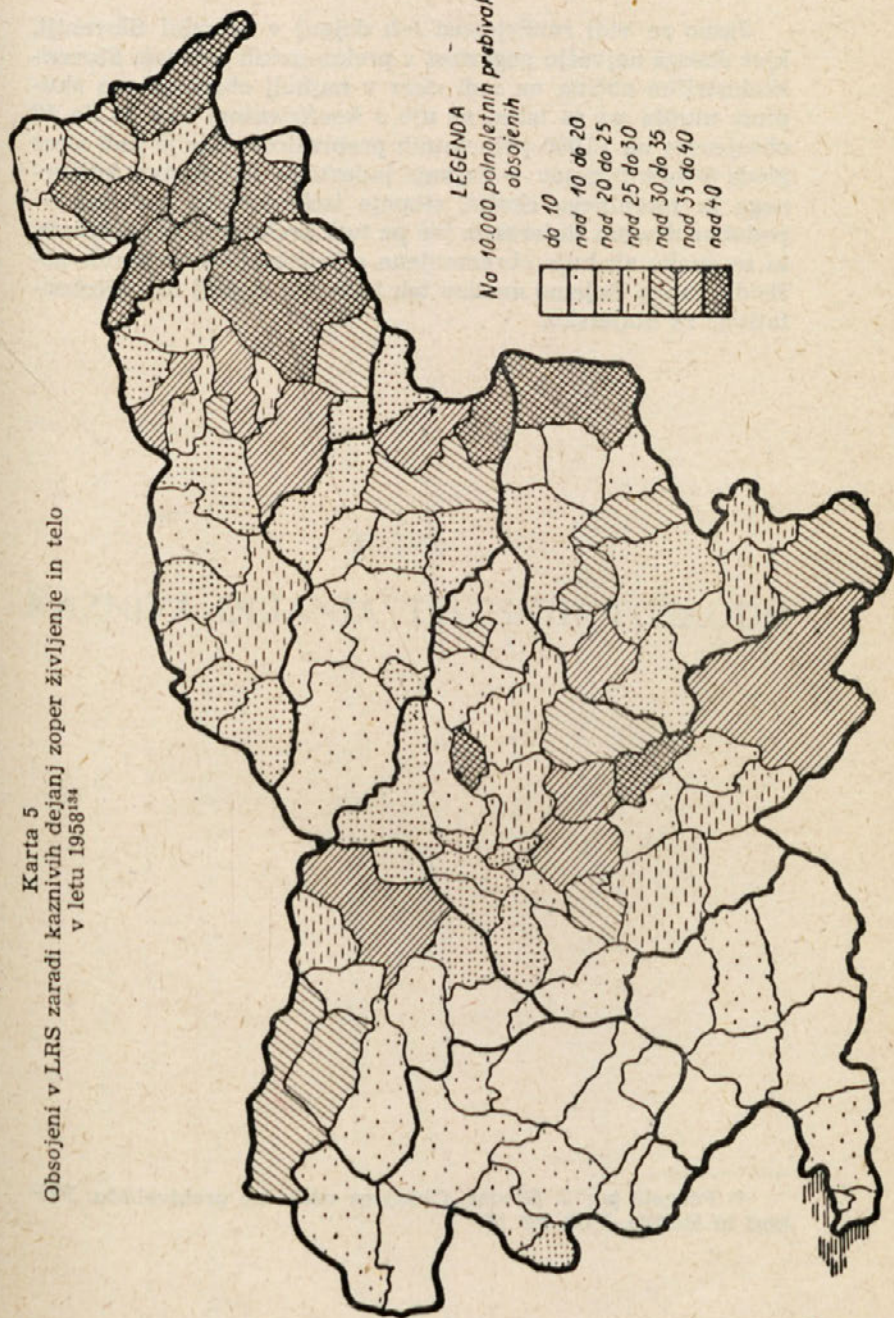
Že iz doslej povedanega izhaja, zakaj smo se odločili vprav za analizo kriminalitete telesnih poškodb na območju slovensko-bistriške komune. Ta dejanja in ti storilci pomenijo največji kriminalnopolitični in pravosodni problem, pomenijo pa tudi enega najhujših družbenih problemov sploh.

Za vso vzhodno Slovenijo je notorno, da so ta kazniva dejanja posebno pogosta in da njihovo število — absolutno in relativno — raste nekako od Celja do Ptuja, v Prekmurju pa doseže svoj višek. Ta dejanja in njihovi storilci kažejo tudi izredno trdovratnost: medtem ko v vsej Sloveniji (in v skladu s tem tudi po manjših upravnih teritorialnih enotah) kriminaliteta do leta 1959 na splošno upada, kazniva dejanja zoper življenje in telo ves čas naraščajo — vsaj relativno, pogosto pa tudi absolutno. V zveznem merilu je več kot petina vseh obsojencev obsojena zaradi teh kaznivih dejanj in, medtem ko Slovenija v povprečju tega odstotka do nedavnega ni dosegala, ga je v letih 1957 in 1958 že dosegla (prim. tabelo 26 in 27), leta 1959 pa, po prvih podatkih sodeč, tudi preseгла.

Razširjenost kaznivih dejanj zoper življenje in telo po občinah LRS nazorno prikazuje naslednja karta:

¹³³ Prim. Janez Pečar, Po nekaj letih so kazniva dejanja v Sloveniji zopet narasla, Revija 1960/2, str. 73 in nasl. Podatki, ki jih avtor navaja, se nanašajo na kriminaliteto, kakor so jo ugotavljali organi za notranje zadeve, in se nujno razlikujejo od sodne statistike.

Karta 5
Obsojeni v LRS zaradi kaznivih dejanj zoper življenje in telo
v letu 1958⁰⁴

Jasno se vidi razširjenost teh dejanj v vzhodni Sloveniji, kjer dosega največjo pogostost v prekmurskih občinah. Slovenskobistriška občina ne sodi sicer v najbolj obremenjeno skupino, uvršča pa se takoj za njo s koeficientom nad 35 do 40 obsojencev na 10.000 polnoletnih prebivalcev. Ker je tudi sicer glede drugih pogojev — razvoja industrije, kmetijstva, kulturnega in moralnega okolja, stopnje izobrazbe in podobno — podobna drugim štajerskim (ne pa tudi prekmurskim) občinam, ki so enako ali huje obremenjene s kriminaliteto telesnih poškodb, lahko šteujemo analizo teh kaznivih dejanj za reprezentativno za Štajersko.

¹³⁴ Povzeto po: I. Glonar, Obsojene osebe po prebivališču. Pri-
kazi in študije, VI/2, str. 18.

II. DEL

KAZNIVA DEJANJA TELESNIH POŠKODB

I. RAZMEJITEV PREDMETA

Predmet opazovanja v naši analizi so kazniva dejanja lahkih in hudih telesnih poškodb, kakor so jih opredeljevali zakoniti predpisi v 141. in 142. členu kazenskega zakonika iz leta 1951, in storilci teh dejanj. Analiza je torej usmerjena na določeno skupino kaznivih dejanj in storilcev, ki jih skuša zajeti v njihovem širšem in ožjem okolju. Izhajajoč iz kaznivega dejanja kot simptoma, ki družbo opozori na storilca in je izraz njegove neprilagojenosti, smo skušali analizirati kazniva dejanja. Pri tem smo se osredotočili na posamezne vrste telesnih poškodb in na zunanje okoliščine dejanja. Analiza obravnava nato storilce in oškodovance teh dejanj, ki jih analizira po kolikor mogoče enakih kriterijih. Poskušali smo prodreti v razmerje med obema nasprotujočima si poloma kaznivega dejanja. Končno pa se študija ukvarja še s kazensko-pravnimi sankcijami, z njihovo višino in pogojno odložitvijo izvršitve ter v zvezi s tem s primernostjo izrečenih sankcij. Posebej so obravnavani kriminalnopolitični problemi.

Analiza obravnavane kriminalitete se nanaša na sodno območje okrajnega sodišča v Slovenski Bistrici, ki ima enak obseg kot občina. Z ekonomsko in socialno analizo območja smo skušali posredovati sliko gospodarskega razvoja in družbenega okolja, iz katerega raste kriminaliteta, ki je predmet našega opazovanja. Analiza kaznivih dejanj obsega dobo dveh let — 1957 in 1958. Naslednje leto so začeli ustanavljati na občinah in krajevnih uradih poravnalne svete, ki so živo posegli v to

problematiko. Okrajno sodišče v Slovenski Bistrici je obravnavalo 1957. leta 438 kaznivih dejanj, od tega 77 kaznivih dejanj zoper življenje in telo; leta 1958 pa je obravnavalo 425 kaznivih dejanj, od tega 98 kaznivih dejanj zoper življenje in telo. Glede na stvarno pristojnost okrajnega sodišča obsega ta skupina kaznivih dejanj poleg lahkih telesnih poškodb predvsem sodelovanje v pretepu, v katerem je bil kdo ubit ali hudo telesno poškodovan (143. člen KZ) in ogrožanje z nevarnim orodjem pri pretepu ali prepiru (144. člen KZ). V obeh letih, za kateri analiziramo telesne poškodbe, pa ni bil pred okrajnim sodiščem obravnavan noben primer teh dveh kaznivih dejanj. Na analiziranem območju je bilo torej v letih 1957 in 1958 izvršenih skupno 175 kaznivih dejanj lahkih telesnih poškodb, ki jih je obravnavalo okrajno sodišče, poleg tega pa še 33 hudih telesnih poškodb, ki jih je obravnavalo okrožno sodišče v Mariboru.

Analiza ne zajema vseh teh dejanj, temveč med lahkimi telesnimi poškodbami samo tista, ki so bila prizadejana z orožjem, nevarnim orodjem ali z drugim sredstvom, s katerim se telo lahko hudo poškoduje ali zdravje hudo pokvari (2. odstavek 142. člena KZ). Tako imenovanih »navadnih« lahkih telesnih poškodb, ki niso predmet opazovanja, je bilo 117. Ta dejanja so zaradi možnosti poravnave med oškodovancem in storilcem manj zanimiva. Pri njih se kazenski postopek pogosto konča z ustavitvenim sklepom ali z zavrnilno sodbo, ker je oškodovanec umaknil predlog za kaznovanje. Njih pomen zmanjšuje še dejstvo, da ta dejanja v zadnjih letih obravnavajo najprej poravnalni sveti, kjer so poravnave med storilcem in oškodovancem še posebej pogoste. Zato so obsodbe storilcev teh dejanj bolj redke. Ne more biti dvoma, da je s kriminalnopolitičnega stališča tako obravnavanje lažjih oblik kriminalitete povsem utemeljeno, saj gre pogosto le za manjše spodrsrljaje, kjer odnosi med ljudmi še niso močno načeti in bi lahko morebitne obsodbe v takih primerih slabo vplivale na storilca in njegovo okolico ter na razmerje med njim in oškodovancem.

Gradivo, s katerim razpolagamo, obsega skupaj 91 lahkih in hudih telesnih poškodb. Od teh je sodišče kvalificiralo za lahke poškodbe 57 dejanj, za hude 33, 1 dejanje pa je kvalificirano kot poskus uboja. Ker pa je bila objektivna posledica dejanja huda telesna poškodba, smo tudi to dejanje uvrstili v raziskovalno gradivo.¹ Pravna kvalifikacija, ki smo jo upo-

¹ Na območju okrajnega sodišča v Slovenski Bistrici v letih 1957

rabili kot kriterij za razvrstitev materiala, je kvalifikacija, kakor jo je ugotovilo sodišče v pravnomočni sodbi. Pri tem je sodišče v treh primerih na glavni obravnavi spremenilo pravno kvalifikacijo obtožbe. Medtem ko se je namreč obtožba glasila, da je storilec izvršil kaznivo dejanje hude telesne poškodbe (1. odstavek 141. člena KZ), je sodišče ugotovilo, da se izvršeno dejanje ujema z zakonitim opisom kaznivega dejanja lahke telesne poškodbe (2. odstavek 142. člena KZ).

II. DEJANJE

1. Vrste telesnih poškodb

Ugotovili smo, da je sodišče izmed 91 kaznivih dejanj kvalificiralo za lahke telesne poškodbe 57 dejanj, za hude 33, eno kaznivo dejanje pa je kvalificiralo drugače. Izvedenci so iste telesne poškodbe klasificirali takole: 54 so jih označili kot lahke, 33 kot hude — pri 4 kaznivih dejanjih pa ni bilo niti zdravniškega izvida niti njegovega mnenja. Klasifikaciji sodišča in zdravnikov se v celoti ne krijeta, ker sodišče na kvalifikacijo zdravnika ni vezano in jo lahko spremeni. Presenetljivo pa je, da so bile vse štiri zadeve, kjer ni bilo niti zdravniškega izvida niti njegovega mnenja, obtožene — dve kot lahki telesni poškodbi, dve kot hudi telesni poškodbi, storilci pa so bili tudi pravnomočno obsojeni. Javni tožilec in sodnik sta se oprla samo na opis poškodbe v ovadbi; tak postopek pa ni samo pomanjkljiv, temveč je tudi v nasprotju z zakonikom o kazenskem postopku, ki določa v 245. členu, da »se pri telesnih poškodbah pokličeta po potrebi eden ali dva izvedenca, da pregledata poškodovanca«. Po tej določbi je pregled — in nanj se opirajoča izvid in mnenje — obligatoren² in njena kršitev je bistvena kršitev formalnega prava, torej izpodbojni razlog za sodbo, ki temelji na tako nepopolno izpeljanem postopku.

Kot je bilo pričakovati, je lahkih telesnih poškodb znatno več kot hudih. Pri tem je treba upoštevati še, da so tu obravnavane le tiste lahke telesne poškodbe, ki so bile povzročene

in 1958 ni bilo izvršeno ali poskušeno nobeno drugo kaznivo dejanje iz členov 135, 136, 137 KZ.

² Prim. Milčinski J., Izvedensko ocenjevanje telesnih poškodb, Revija, 1959/4, str. 16 in tam cit.

z orožjem, orodjem oziroma nevarnim sredstvom. Kot smo videli, je celotno število lahkih telesnih poškodb znatno večje (175 za leti 1957 in 1958). Razmerje med lahкими in hudimi telesnimi poškodbami v analizirani skupini znaša 62,8% proti 36,3% in odkriva v precejšnji meri tudi naravo te kriminalitete: lahke telesne poškodbe, povzročene z nevarnim sredstvom, so običajno posledica bolj kratkotrajnih preprirov, umetno izzvanih, pogosto zato, da pokaže storilec — večkrat pa tudi oškodovanec sam — svojo moč.

Zdravniški izvid	Pravna kvalifikacija sodišča			Skupaj	V %
	142. člen 2. odst.	141. člen	drugo		
Odrgrnine	7	—	—	7	7,7
Raztrganine	9	—	—	9	9,9
Udarnine	17	—	—	17	18,7
Vsekanine	1	2	1	4	4,4
Vbodnine	13	11	—	24	16,4
Zlomi	1	15	—	16	17,6
Drugo	7	3	—	10	10,9
Neznano	2	2	—	4	4,4
Skupaj	57	33	1	91	
v %	62,6	36,3	1,1		100

Tabela 1

Telesne poškodbe glede na zdravniški izvid in pravno kvalifikacijo

Razmerje med vsemi lahкими telesnimi poškodbami (1., 2., 3. odstavek 142. člena KZ) in hudimi telesnimi poškodbami je 84,5% proti 15,5%.³ Pogostost lahkih telesnih poškodb je tu še bolj očitna. Gospodarska osnova in splošni kulturni milje, kakor smo ju analizirali, v veliki meri dopuščata take prepire oziroma pretepe. Mešano industrijskokmečko okolje, kjer se v bistvu le v enem središču tvorno uveljavlja še kakšna druga delavnost poleg gostilniške, daje zlasti mlajšim moškim, ki živijo na domači kmetiji, delajo pa v industriji, dovolj priložnosti za to, da preživljajo prosti čas pri edini zabavi, ki jo je najti — v družbi sebi enakih ob alkoholu. Prepiri, ki pogosto izhajajo iz take zabave, ne morejo imeti globokega ozadja, in to je verjetno eden izmed razlogov, da tudi poškodbe, ki tako pogosto spremljajo to fan-

³ Pri izračunu tega razmerja so upoštewane tudi tiste lahke telesne poškodbe, ki niso predmet te analize.

tovsko junačenje, niso posebno hude. Ni dvoma, da bi hujša, dolgotrajnejša in globlje zasidrana nasprotja med storilci in oškodovanci povzročala hujše posledice, torej tudi hujšo kriminaliteto.

Čeprav sedaj ugotavljamo, da je kriminaliteta v povprečju lažje vrste, pa ne smemo pozabiti, da je njena posebna družbena nevarnost v njeni pogostosti. Ugotovitev, da je lažja, lahko rabi le zato, da jo skušamo razložiti tudi s te strani, ne pa morda zato, da bi jo zaradi razmeroma lahkih posledic kot celoto podcenjevali. Na to je treba posebej opozoriti, ker je tako podcenjevanje v praksi pogosto in pripelje do nepravilne ocene družbene nevarnosti tega pojava. Četudi se utegne zdeti posamezen primer zaradi svojih vzrokov morda nekoliko zabaven ali celo smešen, bi morali imeti vedno pred očmi, da je celota drugačna, ker povzroča iz leta v leto večjo zaskrbljenost, in da so taka dejanja posamezniku in družbi lahko hudo nevarna.

Ko analiziramo težo telesnih poškodb, nas razen pravne kvalifikacije in zdravniške klasifikacije zanima tudi vprašanje, kateri načini izvrševanja povzročajo lažje oziroma hujše poškodbe.

Zdravniški izvid	Zdravniško mnenje			
	lahka telesna poškodba	huda telesna poškodba	brez	skupaj
Odrgrnine	7			7
Raztrganine	9			9
Udarnine	17			17
Vsekanine	1	3		4
Vbodnine	13	11		24
Zlomi		16		16
Drugo	7	3		10
Neznano			4	4
Skupaj	54	33	4	91
v %	59,3	36,3	4,4	100

Tabela 2

Telesne poškodbe glede na zdravniški izvid in mnenje

Odrgrnine, raztrganine in udarnine povzročajo praviloma samo lahke telesne poškodbe, vsekanine in vbodnine pa približno prav tako pogostoma lahke in hude telesne poškodbe. Skoraj samo hude telesne poškodbe pa povzročajo zlomi.

Ne glede na to, kakšne poškodbe povzročajo, pa so vbodnine gotovo najbolj nevarne. Sestavljajo 26,4% vseh telesnih poškodb, to je več kot ena četrtnina, in s tem tudi tisto skupino poškodb, ki je najbolj pogosta. Podatek o vbodninah razkriva še drugo značilnost te kriminalitete: vbodnine so v večini primerov posledica poškodb, povzročenih z nožem. Že kar v začetku lahko torej ugotovimo, da igra to sredstvo odločujočo vlogo pri kriminaliteti telesnih poškodb.

Nevarnost kriminalitete, ki jo proučujemo, lahko presojamo tudi po tem, kateri del telesa je najbolj ogrožen oziroma kaj je najpogostejši cilj storilčevega protipravnega napada.

Vrste telesnih poškodb	Mesto telesnih poškodb				
	glava	roke	noge	telo	skupaj
Absolutni podatki					
Odrgnine	5	1	2	—	8
Raztrganine	10	—	—	—	10
Udarnine	11	3	1	4	19
Vsekanine	2	2	—	—	4
Vbodnine	5	4	1	13	23
Zlomi	3	6	2	5	16
Ostalo	7	1	2	1	11
Skupaj	43	17	8	23	91
Struktura v odstotkih					
zlomi	24	60	78	46	
Odrgnine, raztrganine, udarnine, ostalo	76	40	22	54	
Skupaj	100	100	100	100	

$\chi^2 = 20,44$; značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 3

Telesne poškodbe glede na vrsto in mesto izvršitve

Podatki povedo, da je oškodovančeva glava najpogosteje izpostavljena, saj je poškodovana kar pri 47,2% vseh poškodb: vendar so to predvsem lahke poškodbe. Med posameznimi vrstami poškodb na glavi so udarnine najbolj pogoste. Večina udarcev, s katerimi so storilci izvršili kaznivo dejanje, je bila namenjena glavi. Mnogo manj kot glava je izpostavljeno telo, ki je bilo poškodovano v eni četrtnini vseh primerov. Najpogostejše poškodbe na telesu so vbodnine; iz tega lahko sklepamo, da je nož največkrat naperjen zoper telo samo, čeprav ne smemo prezreti, da je precej teh poškodb naperjenih tudi proti glavi. Udi

so manj ogroženi kot glava in telo, saj so roke poškodovane v 18,7% vseh poškodb, poškodbe na nogah pa sestavljajo le 8,8% vseh poškodb. Pri poškodbah na spodnjih okončinah pa ne izstopa značilno nobena vrsta. Glede na majhen odstotek poškodb na nogah lahko domnevamo, da so noge le bolj ali manj slučajno poškodovane.

Ker so bili absolutni podatki, kakor so navedeni v tabeli 3, precej razdrobljeni, smo jih združili tako, da smo analizirali hujše vrste telesnih poškodb (vsekanine, vbodnine, zlome) in lažje vrste telesnih poškodb (udarnine, odrgnine, raztrganine in ostalo), kategoriji rok in nog pa smo združili (okončine). S preskusom χ^2 smo skušali ugotoviti, ali so razlike med vrstami telesnih poškodb in mestom poškodb značilne. Preskus je pokazal, da so visoko značilne. Hujše vrste telesnih poškodb so naperjene predvsem proti telesu (78%), lažje vrste pa proti glavi (76%). Okončine so ogrožene sicer enakomerneje s hujšimi in z lažjimi vrstami telesnih poškodb, vendar so razlike še vedno znatne.

2. Zunanje okoliščine dejanja

a) Kraj storitve

Kraj storitve kaznivega dejanja je lahko za izvrševanje nekaterih kaznivih dejanj tipičen in kaže na okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno.

Kot kraje, kjer se kazniva dejanja telesnih poškodb izvršujejo, smo posebej opazovali: gostilno ali veselični prostor, oškodovančev oziroma storilčev dom in javni kraj, zlasti cesto.

Več kot eno tretjino vseh dejanj so storilci izvršili na javnem kraju. Najpogosteje je bila to cesta, večkrat cesta pred gostilno ali pred oškodovančevim ali storilčevim domom, tako da je večina na javnem kraju storjenih dejanj krajevno povezana z drugimi kraji storitve v tabeli. To trditev potrjuje tudi dejstvo, da je bilo pri skupno 33 deliktih, storjenih na javnih krajih, 15 storilcev, torej skoraj polovica, vinjenih, kar je seveda tesno povezano s poprej v gostilni storjenimi dejanji. H. Blühm ugotavlja v svoji monografiji o naklepnih ubojih prav tako, da se tudi ti delikti, naperjeni zoper oškodovančevo življenje, pogosto storijo na cesti.⁴

⁴ Prim. H. Blühm, Die Kriminalität der vorsätzlichen Tötungen, Bonn 1958, str. 37, 38.

Vinjenost storilca	Kraj storitve kaznivega dejanja					
	Gostilna ali veselilni prostor	Oškodovančev dom	Obdolženčev dom	Javni kraj	Ostalo	Skupaj
Absolutni podatki						
da	18	8	4	15	—	45
ne	—	19	8	17	—	44
neznano	—	—	—	1	1	2
Skupaj	18	27	12	33	1	91
Struktura v odstotkih						
da	100	25	45	—	—	51
ne	—	75	55	—	—	49
Skupaj	100	100	100	—	—	100

$X^2 = 23,9$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 4

Telesne poškodbe glede na kraj storitve kaznivega dejanja in storilčevo vinjenost

Druga najmočnejša skupina so storilci, ki so dejanje izvršili na oškodovančevem domu; teh je 29,6%. Če primerjamo to skupino z ono, kjer so storilci dejanje izvršili na svojem domu, vidimo, da je slednja znatno manjša, saj obsega le 13,2% vseh dejanj. Sodeč po razpoložljivih podatkih to ni značilno samo za naše delinkvente, temveč gre za pojav, ki ima širši pomen.⁵ Oškodovanec je torej v lastnem domu pogosteje ogrožen, storilec pa je tam tudi bolj napadalen. Seveda ni izključeno, da je storilčevo dejanje včasih le (sicer premočan) odgovor na kakšno poprejšnje oškodovančevo ravnanje, na katero je storilec ostro reagiral ter hotel oškodovanca z gotovostjo doseči, najbolj zanesljivo torej doma. Ta dejanja moremo v znatno manjši meri pripisati vplivu alkohola, saj je vinjenih storilcev v tej skupini (oškodovančev in storilčev dom) le okrog ena četrtnina, v vsej naši populaciji pa znatno več. Seveda se moramo zavedati, da je tudi tak odstotek sam po sebi dovolj velik in pomeni drugod splošno povprečje vinjenih storilcev kaznivih dejanj telesnih poškodb.⁶

Skoraj eno petino vseh telesnih poškodb so storilci prizade-

⁵ Prim. H. Blühm, o. c., str. 38.

⁶ Prim. Scholz, *Motive und Ursachen bei Körperverletzungen*, Bonn 1958, str. 55.

jali v gostilni. V pojem gostilne je zajet tudi veselični prostor, kjer so vinotoči, zabave kolektivov in podobno. Vsak peti storilec je torej zadal telesno poškodbo na kraju, kjer je bil v družbi z drugimi ter vsaj praviloma užival alkohol. Upoštevajoč geografske in socialne razmere na proučevanem območju, postane to dokaj razumljivo. Število razloženih naselij in samotnih kmetij, kjer ljudje le redko prihajajo v stik z drugimi in nimajo možnosti, sproščati svojih majhnih trenj v dnevnem stiku s širšim krogom ljudi, je precej veliko in pogosto vprav prebivalci teh krajev zagrešijo kazniva dejanja telesnih poškodb po gostilnah. Po podatkih posameznih anketnih listov je takih storilcev 8 od 18. Zanimiva je ugotovitev, da je bilo od 18 dejanj kar 5 storjenih v Poljčanah. Storilci niso bili vedno domačini in ravno to ter razmeroma veliko število (višje kot v mnogo večji Slovenski Bistrici) poškodb kaže, da so zaledje Poljčan — Haloze — eno najbolj zaostalih in kulturno najmanj razvitih območij, za katero so značilne prave »pretepaške vasi«. Ta pojav, nekdam precej pogost, postaja sicer bolj redek,⁷ vendar še živi in bi mu bilo treba posvetiti vso pozornost. Take vasi niso tipične samo za Slovenijo, saj poročajo tudi drugod o podobnih primerih.⁸

Pri analizi povezanosti med vinjenostjo storilca in krajem storitve kaznivega dejanja smo zaradi preskusa s X^2 združili kategoriji oškodovančevega in storilčevega doma in zanemarili oba neznana primera glede vinjenosti. Razlike med vinjenostjo in krajem storitve kaznivega dejanja so se pokazale kot visoko značilne. Struktura kaznivih dejanj je pokazala, da so bili storilci, ki so kaznivo dejanje izvršili v gostilni, vsi vinjeni (100%), pri tistih, ki so ga izvršili na javnem kraju, je bilo vinjenih 45%, medtem ko je bilo takih storilcev med tistimi, ki so dejanje izvršili na oškodovančevem ali svojem domu, le 25%. Očitno je torej, da je pri poškodbah, storjenih v gostilni, odigral odločujočo vlogo alkohol.⁹

b) Čas storitve

Čas storitve kot zunanja okoliščina kaznivega dejanja je vzbudila že zanimanje prvih kriminologov, ki so skušali ugo-

⁷ Prim. Poročilo F. Venturinja na konferenci predsednikov sodišč LRS oktobra 1959 v Ljubljani o kaznivih dejanjih zoper življenje in telo v mariborskem okraju, str. 7, in Salamun, Zanemarjeno vprašanje, Ljubljanski zvon 1937, str. 396—400.

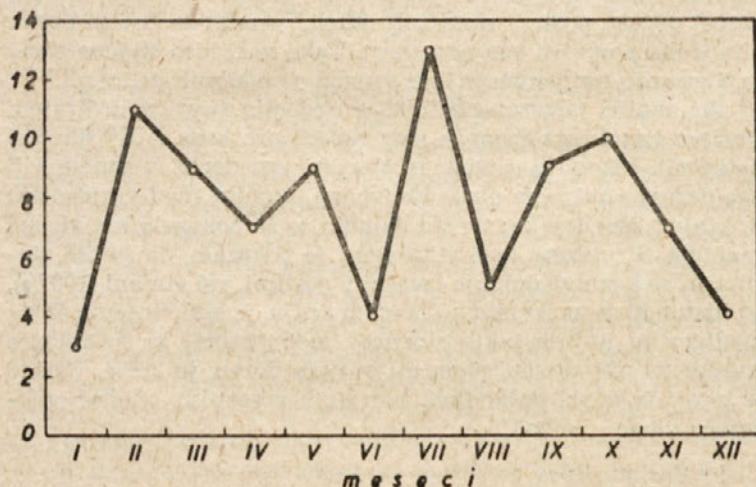
⁸ Prim. Scholz, o. c., str. 16, kjer navaja kot tako vas Alfter.

⁹ Prim. Scholz, o. c., str. 32.

tavljati vpliv podnebja in letnega časa na kriminaliteto.¹⁰ Čeprav so vplive podnebja in letnih časov mnogi presojali preveč enostransko, jih nekateri avtorji tudi še danes omenjajo, a so zelo previdni pri njihovem vrednotenju. Sutherland ugotavlja, da so si statistični podatki edini v tem, da so kazniva dejanja zoper osebo in moralo najbolj pogosta v poletnih mesecih, pripominja pa, da »razlike v odstotkih za različne tipe deliktov niso velike«. ¹¹ Soglasno s Hurwitzom¹² meni, da so glavni vzroki takšne razporeditve kriminalitete, kot jo je ugotovil že Guerry in jo soglasno potrjuje skoraj vse statistike, sociološke narave. V poletnih mesecih prihajajo ljudje pogosteje v medsebojni stik, s tem pa se možnosti za nastajanje in urejanje medsebojnih trenj povečajo. Poleti, zlasti pa v prvih jesenskih mesecih, se poveča tudi uživanje alkoholnih pijač. Alkohol se

poškodb

Grafikon 1

Distribucija telesnih poškodb po mesecih

¹⁰ Prim. Aschaffenburg, *Das Verbrechen und seine Bekämpfung*, Heidelberg 1923, str. 33; Bonger, *An Introduction to Criminology*, London 1936, str. 106; Exner, *Kriminologie*, Berlin 1949, str. 58 in nasl.

¹¹ Sutherland, *Principles of Criminology*, Chicago 1938, str. 82.

¹² Hurwitz, *Criminology*, London 1952, str. 249.

pogosteje uživa v družbi, to pa seveda povečuje možnost nasprotij.

Naša populacija z majhnim odklonom potrjuje splošno priznane trditve, da so kazniva dejanja zoper osebo — med njimi torej zlasti telesne poškodbe — v poletnih mesecih najpogostejša.

Grafikon kaže maksimum telesnih poškodb poleti in jeseni v mesecih juliju, septembru in oktobru. V zimskih mesecih število deliktov pada tja do februarja, ko se nenadoma dvigne izredno visoko in doseže v skupni razdelitvi drugi modus. To si lahko razlagamo s pustnimi običaji, ki so zlasti na vzhodnem območju občine še živi.

Če razdelimo leta v tri štirimesečja, ne oziraje se na kalendarSKI začetek leta, potem dobimo tole sliko:

I. štirimesečje (julij, avgust, september, oktober)	40,7%
II. štirimesečje (november, december, januar, februar)	27,4%
III. štirimesečje (marec, april, maj, junij)	31,9%
Vse leto	100,0%

Najhuje so torej obremenjeni meseci, ko se opravljajo glavna dela na polju, v vinogradih in sadovnjakih, najmanj pa zimski meseci, razen februarja, ko je med ljudmi najmanj stikov. Vendar razlike med meseci statistično niso značilne. Podobno razporeditev je ugotovil tudi Ured za kriminološka ispitivanja NRH v svoji kolektivni študiji o ubojih na območju te republike.¹³ Poleg že naštetih vzrokov navaja študija še to, da je ekonomska moč vasi v jesenskem času največja, da so alkoholne pijače zaradi trgatve in kuhanja žganja dostopne najširšemu krogu ljudi, razen tega pa so ravno v tem času tudi najcenejše.

Vse te vzroke lahko povzamemo tudi za primere, obravnavane v naši študiji, saj gre tudi tu za še dokaj kmečko okolje, ki je vrhu tega tipično vinogradniško. Hrvaška študija proučuje sicer kazniva dejanja odvzema življenja, vendar so ta dejanja kaznivim dejanjem telesnih poškodb v nekaterih pogledih podobna, tako da lahko izsledke obeh študij deloma primerjamo med seboj.

Primerjava z rezultati Scholzove študije pokaže, da je ta napravil podobne sklepe.¹⁴ Kazniva dejanja, ki jih je analiziral,

¹³ Prim. Krivična djela lišenja života na področju NRH, Zagreb 1959, str. 212.

¹⁴ Prim. Scholz, o. c., str. 78—79.

imajo dva viška, v juliju in v septembru, v avgustu pa zaznamujejo zelo močan padec. Ni pa pri njem zaslediti viška, ki ga dosežejo naši podatki v februarju.

V celoti so na razporeditev po mesecih vplivale predvsem okoliščine, ki so v zvezi z načinom dela in življenja ljudi na proučevanem območju. Ker je kriminaliteta telesnih poškodb predvsem kriminaliteta ruralnih območij, je razumljivo, da so ta dejanja narasla posebno v mesecih, ko prihajajo ljudje najpogosteje v stik drug z drugim in se najpogosteje srečujejo.

S pojmom čas storitve kaznivega dejanja ne označujemo samo razporeditve izvrševanja dejanj po mesecih in letnih časih. Ta pojem obsega še drugo kategorijo, ki utegne biti zlasti pri kriminaliteti, obravnavani v naši analizi, tudi zanimiva. Gre za razporeditev izvršitve kaznivih dejanj po posameznih dnevih v tednu. Teden ni naravna časovna enota, temveč jo je določil človek in je v tesni zvezi z načinom njegovega življenja in dela. Gostilne so najbolj obiskane v soboto in nedeljo ter ob praznikih, zato je razumljivo, da naletimo na telesne poškodbe, prizadejane v gostilni pod vplivom alkohola, predvsem ob teh dnevih.¹⁵ S koncem tedna je v tesni zvezi še ponedeljek, ki pomeni pogostoma nadaljevanje in konec nedeljskega popivanja.

Vinjenost storilca	Dan storitve kaznivega dejanja		
	sobota, nedelja, ponedeljek	ostali dnevi	skupaj
Absolutni podatki			
da	32	13	45
ne	22	22	44
neznano	2	—	2
Skupaj	56	35	91
Struktura v odstotkih			
da	59	37	51
ne	41	63	49
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 13,0$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 5

Telesne poškodbe glede na dan storitve in storilčevo vinjenost

¹⁵ Prim. Hurwitz, o. c., str. 251; von Hentig, Criminal and his Victim, str. 372; Mezger, Kriminologie, str. 204.

Podatki so zelo zgovorni. Skoraj dve tretjini dejanj je bilo storjenih na soboto, nedeljo ali ponedeljek. Nedelja zajema v našem primeru tudi praznike. Največ dejanj je bilo storjenih prav na nedeljo oziroma praznik (21), sobota in ponedeljek pa sta si z 18 oziroma 17 primeri zelo blizu skupaj. Razlike med pogostostjo kaznivih dejanj ob koncu tedna in med tednom so tudi statistično značilne. Na dan pred praznikom ali po njem je bilo storjeno samo dvoje dejanj. Ob takem razmerju pri razporeditvi kaznivih dejanj se nehote vsiljuje vprašanje, ki so ga načeli teoretiki o bistvu kaznivih dejanj telesnih poškodb — ali gre za tako imenovane »Wohlstandsdelikt« ali pa »Notstandsdelikt«. Prvi bi naj nastali kot posledica delinkventove (in splošne) blaginje in iz tega izvirajoče objestnosti, druge pa naj bi povzročil slab življenjski položaj in iz njega izvirajoča stalna medsebojna trenja.¹⁶ Takšna razdelitev je sama po sebi sporna, ker lahko povzroči — kot vsaka shematična razdelitev — vsaj poenostavljenje problema zaradi enostranskega gledanja nanj in zaradi enostranske presoje.

Dejstvo, da je bilo kar 61,5% dejanj storjenih ob koncu tedna in v ponedeljek, bi ob površni presoji res moglo govoriti v prid tezi, da gre za »Wohlstandsdelikt«, zlasti še tam, kjer se plače delavcem izplačujejo tedensko. Verjetno pa je pravilnejša trditev, da se je vprav te dni izvršilo največ kaznivih dejanj zoper življenje in telo zaradi tega, ker so ljudje bolj prosti, v večini krajev, kjer so bila storjena ta dejanja, pa je gostilna in z njo povezano uživanje alkoholnih pijač edino razvedrilo. Marsikatero izmed dejanj bi verjetno odpadlo, če bi se zanimanje posameznika usmerjalo drugam, v druge delavnosti, ki bi zanj pomenile spremembo, razvedrilo in oddih — pa tudi porabo prostega časa in energije.

Ko smo podrobneje analizirali vinjenost in dan storitve kaznivega dejanja, smo podatke za ponedeljek združili s podatki za ostale dneve v tednu in ločeno obravnavali samo soboto in nedeljo, ker se je pokazalo, da so bili storilci v ponedeljek enako pogosto vinjeni kot pri kategoriji »ostali dnevi«. Preskus X^2 je pokazal, da so razlike med vinjenostjo storilcev in dnevom storitve kaznivega dejanja statistično visoko značilne. Tako je bilo ob sobotah in nedeljah vinjenih 70% storilcev, ob ostalih dnevih pa samo 36%. Takšno razmerje ni docela v skladu s tem,

¹⁶ Prim. Scholz, o. c., str. 28 in 70.

¹⁷ Prim. Scholz, o. c., str. 83.

kar ugotavlja Scholz, ko pravi, da nazadujejo kazniva dejanja telesnih poškodb, izvršenih pod vplivom alkohola, šele v torek.¹⁷ Do precej podobnih rezultatov, kot so naši podatki, nanašajoči se na vinjenost storilcev, ki so storili kazniva dejanja ob koncu tedna, prihaja tudi študija Ureda za kriminološka ispitivanja glede uboja v NRH.¹⁸ Avtorji so zlasti nadrobno obdelali vpliv

Vinjenost storilca	Dan storitve kaznivega dejanja		
	sobota, nedelja,	ostali dnevi	skupaj
Absolutni podatki			
da	26	19	45
ne	11	33	44
Skupaj	37	52	89
Struktura v odstotkih			
da	70	36	51
ne	30	64	49
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 8,54$, visoko značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 6

Telesne poškodbe glede na dan storitve in storilčevo vinjenost

alkohola na izvrševanje teh deliktov in v zvezi s tem ugotovili »znaten kriminogeni vpliv akutne pijanosti storilcev pri genezi tistih ubojev, ki so bili izvršeni v dneh različnih prireditev oziroma v dneh, ko so bile različne zabave in razvedrila«. ¹⁹ Tudi Blühm podčrtava nakopičenje teh deliktov na koncu tedna in prav tako tudi dejstvo, da so bili storilci v tem času izrazito in zelo pogosto pod vplivom alkohola.²⁰

Raziskave z geografsko zelo različnih območij so torej prinesle med seboj dokaj skladne ugotovitve. Vse poudarjajo velik vpliv alkohola na razvrstitev kriminalitete zoper življenje in telo med tednom. Kriminaliteta, ki je predmet te analize, kaže isto tendenco.

¹⁸ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 216, 150.

¹⁹ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 152.

²⁰ Blühm, o. c., str. 41.

c) Način storitve

Način storitve večkrat odkrije stopnjo storilčevega naklepa, pa tudi njegov motiv. To je seveda mnogo bolj očitno pri hujših kaznivih dejanjih zoper življenje in telo, zlasti pri ubojih. Pri takih dejanjih je način pogosto odvisen od motiva in naklepa storilca.²¹

Mesto telesne poškodbe	Način storitve			skupaj
	udarci	vbodi	ostalo in neznano	
Absolutni podatki				
Glava	32	4	7	43
Roke	12	4	1	17
Noge	5	1	2	8
Telo	10	13	—	23
Skupaj	59	22	10	91
Struktura v odstotkih				
Glava	54	18	—	45
Okončine	29	23	—	27
Telo	17	59	—	28
Skupaj	100	100	—	100

$X^2 = 15,0$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 7

Telesne poškodbe glede na mesto poškodbe in način storitve

Načini izvrševanja telesnih poškodb niso tako različni, kot so npr. pri ubojih. Storitve uporabljajo predvsem udarce in vbode, včasih pa tudi mete, zlasti kozarce. Za način izvršitve kaznivega dejanja z udarci smo šteli taka kazniva dejanja, ki so bila storjena z enim samim udarcem, in tudi taka, kjer jih je storilec zadal več.

Udarci so med načini izvršitve najpogostejši — uporabilo jih je 65% storilcev. Najpogosteje so bili namenjeni glavi, saj je bila poškodovana v 32 primerih od skupno 59, torej v več kot polovici primerov. Drugi deli telesa so v primeri z glavo le malo-krat prizadeti.

Druga najštevilnejša skupina načina izvršitve so vbodi. Tako so storilci povzročili skoraj eno četrtino vseh telesnih poškodb.

²¹ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 246.

Vendar je očitna razlika med obema načinoma izvršitve: medtem ko so udarci predvsem naperjeni proti glavi, so vbodi izvršeni predvsem na telesu, saj je več kot polovica vseh vbodov poškodovala telo. Okončine so bile izpostavljene v znatno manjši meri.

Druge načine izvršitve kaznivih dejanj so storilci uporabili le pri 10 telesnih poškodbah, tako da tvorita prvi dve skupini veliko večino, saj obsegata kar 89 % vseh telesnih poškodb in so drugi načini torej precej nepomembni.

Ko smo ugotavljali, ali obstoje statistično značilne razlike med mestom telesne poškodbe in načinom izvršitve, smo združili podatke za okončine, zanemarili pa smo kategorijo »ostalo in neznano«. Rezultati so pokazali, da so te razlike visoko značilne. Izračunana struktura teh podatkov kaže, da je bilo 54 % vseh udarcev namenjeno glavi, telesu pa le 17 %, medtem ko je pri vbodih razmerje ravno obratno: samo 18 % jih je poškodovalo glavo, 59 % pa telo. Z lažjim načinom izvršitve telesnih poškodb je torej ogrožena predvsem glava, s hujšim pa telo.

Analiza načina izvršitve kaznivih dejanj kaže, da so storilci z obema najpogostejše uporabljenima načinoma izvršitve najbolj ogrožali glavo in telo, medtem ko so bile roke in noge napadene v znatno manjši meri. Druga značilnost je, da je bilo z vboodom povzročenih skoraj ena četrtnina vseh poškodb. Manj karakteristično je, da so udarci tako pogosti. Povzročeni pa so lahko z zelo različnimi sredstvi in sami prav tako povzročajo različne vrste poškodb. Tako so povzročili na glavi predvsem udarnine (10), pa tudi raztrganine (7), odrgnine (4) in zlome (3), na rokah prav tako vse vrste poškodb, na nogah odrgnine (2) in zlom (1), na telesu pa udarnine (4) in zlome (5). Mnoge od teh poškodb so storilci prizadejali z enim samim udarcem in so potem odnehali. Položaj je drugačen pri vbodih. Ti povzročajo eno samo vrsto poškodb — vbođnino in uporablja se tako rekoč le eno samo sredstvo — nož. S tem pa prehajamo na razmerje med načinom izvršitve in sredstvom.

d) Sredstva kaznivih dejanj

Sredstvo je pri kaznivem dejanju telesne poškodbe po doľobah našega kazenskega zakonika lahko kriterij za strožjo kvalifikacijo dejanja zaradi posebne družbene nevarnosti, ki jo je storilec pokazal s tem, da je segel po njem. Ker obravnavamo tista dejanja med kaznivimi dejanji lahkih telesnih poškodb, pri katerih je storilec uporabil kakšno sredstvo, je tembolj primerno

analizirati posamezne vrste sredstev. Kot pri drugih zunanjih okoliščinah dejanja se tudi tukaj kažejo nekatere družbeno pogojene značilnosti okolja, v katerem ta kriminaliteta nastaja, prav tako pa tudi določene značilnosti prebivalstva.

Način izvršitve	Sredstvo							
	nož	kol in palica	kmečko orodje	roke in noge	kamen	drugo	neznano	skupaj
Udarci	3	19	16	7	4	7	3	59
Vbodi	21		1					22
Drugo in neznano	1			2	2	5		10
Skupaj	25	19	17	9	6	12	3	91
v %	27,5	20,8	18,6			33,1		100

Drugo: stekleni predmeti (steklenice, kozarec, pepelnik) in še stol, puška, dvokolo, ročna svetilka, železen drog, opeka.

Tabela 8

Način in sredstva izvršitve telesnih poškodb*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

Med posameznimi sredstvi nedvomno prevladuje nož; z njim je bilo povzročenih kar 27,5% vseh telesnih poškodb. Kategorija, ki se uvršča za njim, je precej manjša, vendar razlike med obema niso statistično značilne. Nož so storilci uporabili predvsem pri vbodninah. Kot sredstvo za udarec je bil uporabljen le zaprt in jim je rabil v bistvu namesto »bokserja«. ²² Nož je tako tipičen pripomoček prebivalcev štajerskih vasi, da lahko že samo k pretepu spodbujajoč klic »auf« povzroči, da cela vrsta fantov potegne nož. Težko je ugotoviti vzrok za tako stanje. Gotovo je, da je nož skozi stoletja igral pomembno vlogo kot orodje v vinorodnih krajih. Več ali manj ga je kmet uporabljal pri svojih delih vsak dan skozi vse leto. Zato je razumljivo, da ga je stalno imel pri sebi — tudi ob nedeljah in praznikih — in ga je uporabil tudi za svojo »obrambo«. ²³

²² Pri tem je zanimivo, da bokserja sploh ni bilo najti med sredstvi kaznivih dejanj telesnih poškodb. Očitno se mnogo pogosteje uporablja v mestu.

²³ Znano je, da se pretepači, ki imajo v rokah nož, zelo pogosto zagovarjajo s silobranom.

V današnji zavesti ljudi je nož predvsem znamenje močastosti, dozorelosti in samozavesti. To je ostanek stare mentalitete, ki je sodobni način življenja še ni mogel odpraviti.

Za primerjavo naj navedemo, da je bilo po podatkih študije Krivična djela lišenja života na področju NRH izvršenih 31,3% vseh ubojev z nožem.²⁴ Vendar je treba upoštevati, da je v teh primerih storilec največkrat vnaprej izbral sredstvo in način, medtem ko je posegel pri telesnih poškodbah, največkrat med preprirom po sredstvu brez poprejšnjega, dalj časa dozoreva-jočega naklepa.

Pri pogostosti uporabe se za nožem uvršča kol oziroma palica. Prvi je bil uporabljen 15-krat, palica pa 4-krat. Z obema sredstvoma je bilo povzročenih 20,8% raziskovanih telesnih poškodb. Kol je prav tako kot nož vinogradniško orodje, vendar se po vrednotenju zelo razlikujeta. Kol se pri pretepih uporablja le, če je slučajno pri roki — to pa je seveda dovolj pogostokrat. Od 15 kaznivih dejanj, kjer je storilec uporabil kol, so bila le tri storjena v gostilni ali pred njo, vsa druga pa na obdolženčevem oziroma oškodovančevem ali na njunem skupnem domu. Storilec je bil le trikrat vinjen. Če primerjamo naše podatke s tistimi iz NRH, vidimo, da so storilci pri kaznivem dejanju uboja uporabili kol le pri 11% vseh kaznivih dejanj.²⁵

Obe kategoriji skupaj, torej nož in kol, sta bili uporabljeni pri 48,3% vseh raziskovanih telesnih poškodb. Ta podatek jasno kaže, kako nadvse važno je »izbiti storilcem nož iz rok«.

Kako pomembno vlogo odigrata kot sredstvi v raziskovani kriminaliteti nož in kol, vidimo tudi iz tega, da je kmečko orodje uporabljeno kot sredstvo za telesno poškodovanje le 17-krat. Med kmečko orodje smo šteli lesene in železne vile, grablje, motike in lopato ter sekire. Z vsemi temi različnimi orodji je bilo prizadejanih 18,6% vseh poškodb, to je manj, kot jih je bilo povzročenih z enim samim kmečkim orodjem, ki smo ga analizirali posebej, s kolom.

Iz splošnega okvira sredstev kaznivih dejanj izpadejo tista kazniva dejanja, ki so jih storilci izvršili neposredno z rokami in nogami. Posledice teh dejanj so bile včasih prav hude: zlom nosne kosti, perforacija bobniča, zlom reber in podobno. Zato je prav, da jih obravnavamo ločeno, zavedajoč se seveda, da v bistvu ne gre za »sredstvo«, s katerim je bilo dejanje storjeno.

²⁴ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 241.

²⁵ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 241.

Storilci so pogosto udrihali s pestmi, pogosto pa tudi z nogami. Ker analiza ne obsega navadnih lahkih telesnih poškodb iz člena 142/I KZ, ki so povzročene praviloma brez kakšnega posebnega sredstva za izvršitev, to je največkrat z roko ali nogo, pomeni, da so dejanja, ki jih obravnavamo v tej skupini, imela za posledico hudo telesno poškodbo. Sredstvo kaznivega dejanja je sicer element dejanskega stana lahke telesne poškodbe iz 2. odstavka 142. člena KZ, ne pa tudi element inkriminacije hude telesne poškodbe, ki je prav tako lahko povzročena samo z roko ali nogo.

Večkrat je sredstvo izvršitve kaznivega dejanja kamen. To je precej razumljivo, saj je analiza kraja storitve kaznivih dejanj pokazala, da jih je bilo mnogo izvršenih na cesti, v bližini njih in podobno, kjer je bil kamen storilcu kaj hitro pri roki.

Slika sredstev izvršitve bi ne bila popolna, če ne bi vsaj malo konkretizirali tistih sredstev, ki so zbrana v rubriki »drugo«. Enkrat je bila uporabljena steklenica, dvakrat kozarec, enkrat pepelnik in enkrat stol. Vse to so značilni rekviziti gostilniških preprirov, ki se končajo z eno ali več telesnih poškodb. Med sredstvi najdemo še opeko, železen drog, ročno svetilko, celo puško in dvokolo.

Vsa ta sredstva so storilci uporabili z udarci. Edina izjema so, kot smo že ugotovili, noži, ki so jih storilci uporabili pri vbo-dih. Kot izredno redek način izvršitve naj omenimo strel iz lovske puške, ki je povzročil hudo telesno poškodbo.

Zanimiva je tudi udeležba spolov pri različnih sredstvih izvršitve telesnih poškodb.

Spol storilca	Sredstvo								%
	nož	kol in palica	kmečko orodje	roke in noge	kamen	drugo	neznano	skupaj	
Moški	24	15	13	7	5	12	2	78	86
Ženske	1	4	4	2	1		1	13	14
Skupaj	25	19	17	9	6	12	3	91	100

Tabela 9

Telesne poškodbe glede na spol storilca in sredstvo izvršitve

Predvsem je treba ugotoviti, da je udeležba žensk pri tej vrsti kaznivega dejanja zelo majhna, tako da je težko delati sklepe.

na podlagi majhnega števila. Precej jasno pa izhaja iz tabele, da so ženske segale po kolu, palici in poljedelskem orodju v razmeroma znatno večji meri kot moški.

V tesni zvezi s sredstvom izvršitve je tudi vrsta telesne poškodbe in mesto, kamor je bil storilčev napad usmerjen. Ni namreč vseeno, ali je bil ta napad usmerjen na okončine ali pa na človekovo glavo ali telo, torej na dele, ki so za življenje mnogo večjega pomena.

Mesto telesne poškodbe	Sredstvo							skupaj
	nož	kol in palica	kmečko orodje	roke in noge	kamen	drugo	neznano	
Glava	8	10	6	4	5	9	1	43
Roke	3	5	7	1				17
Noge	1	2	3	2				8
Telo	13	2	1	2	1	3	2	23
Skupaj	25	19	17	9	6	12	3	91

Tabela 10
Talesne poškodbe glede na sredstvo in mesto

Kol (oziroma palica) je tisto sredstvo, ki glavno največkrat ogroža, kar je tudi statistično značilno ($X^2 = 9,0$, značilen na nivoju $\alpha = 0,05$). Če upoštevamo rezultate razdelitve po spolih, vidimo, da so napadi moških storilcev izvršeni predvsem z nožem in usmerjeni na telo, napadi žensk pa so izvršeni predvsem s kolom oziroma s palico in usmerjeni na glavo. Ti dve vrsti sredstev in načina izvršitve povzročata najhujše posledice. Upravičena je domneva, da je pri teh storilcih naklep dokaj močan. S precejšnjo gotovostjo lahko domnevamo, da gre pri takih storilcih skoraj vedno za direktni naklep, medtem ko je pri drugih vsaj teoretično mogoč tudi obstoj samo eventualnega naklepa. Kot pri vseh nasilnih deliktih pa je seveda tudi pri teh pomemben delež, ki ga oškodovanec-žrtev doprinese k dejanju. Na storilčev naklep lahko odločilno vpliva oškodovančevo vedenje pred storitvijo kaznivega dejanja, ki je pogostokrat izzivajoče ter vse drugo prej kot neoporečno. Druga sredstva dajejo v zvezi z mestom izvršene telesne poškodbe manj jasno sliko, ker so razvrščena dokaj enakomerno, vendar je pri vseh glava najpogostejše mesto telesne poškodbe.

3. Druge okoliščine dejanja

a) Pomoč in napeljevanje

Teh dveh oblik udeležbe nismo zasledili pri kaznivih dejanjih, ki jih raziskujemo. To seveda še ne pomeni, da sploh nista obstajali. Vendar si napeljevanje pri kaznivih dejanjih telesnih poškodb, storjenih v okolju, kakršno je analizirano, težko zamislimo. Z drugimi besedami: napeljevanje običajno sploh ni potrebno in zanj navadno ni razloga. Iz podatkov posameznih sodnih spisov pa je razvidno, da je precej pogosto izpodbujanje k pretepu (»auf«).

Pomoč v običajnem, ne pravnodogmatičnem pomenu je dovolj pogosta. Le redkokdaj se fizičen obračun med dvema konča brez intervencije na eni ali drugi strani, če je izvršen le kolikor toliko javno. Upoštevajoč dejstvo, da je bilo med analiziranimi dejanji 56% storjenih v gostilni ali na javnem prostoru, je očitno, da to niso bili tihi, zagrizeni obračuni nekje na samem niti ne zahrbtni napadi na prav takih krajih, temveč je bilo dejanje storjeno javno in vsem na očeh. Razumljivo je, da se je v takih okoliščinah pogostokrat našel kdo, ki se je vmešal v pretep. To se kaže tudi v podatkih o pretepih kot prekrških zoper javni red in mir²⁶ in v kazenskem postopku zaradi kaznivih dejanj sodelovanja pri pretepu iz 143. člena KZ. Iz števila prekrškov lahko sklepamo, da je bilo precej preteпов, kjer je eden ali več storilcev odgovarjalo pred sodnikom zaradi lahke telesne poškodbe, drugi pa pred sodnikom za prekrške zaradi pretepa.

Kazenskih postopkov zaradi sodelovanja pri pretepu, v katerem je bil kdo hudo telesno poškodovan ali ubit, je bilo med prebivalstvom, ki ga zajema naša analiza, pet. Storilci pa so odgovarjali le za sodelovanje pri takih pretepih, kjer je bil oškodovanec hudo telesno poškodovan.

III. STORILEC

1. Osebne lastnosti storilcev

a) Starost

S pojmom starost označujemo fiziološko stopnjo razvoja vsakega posameznika. Dasi ne moremo trditi, da je sama zase

²⁶ Prim. stran 77 in nasl.

kriminogeni faktor, lahko vpliva na delinkvenco, če jo presojamo povezano z eksogenimi, zunanji okolščini.²⁷

S pravnodogmatičnega stališča lahko starost vpliva na kazensko odgovornost storilca, s kriminološkega pa na pogostost in vrsto kaznivih dejanj. Starost človekove zgodnje zrele dobe je po podatkih mnogih kriminologov, ki se naslanjajo na statistične izsledke, tista, iz katere je največ storilcev kaznivih dejanj. Sutherland ugotavlja, da delinkvenca narašča v starosti od 10. do 19. leta, kjer se ustali in ostane na enaki ravni do 27. leta, nato pa začne upadati sorazmerno s starostjo.²⁸ Do podobnega sklepa prihaja tudi Thorsten Sellin, ko pravi, da antisocialno vedenje in ravnanje narašča v šolskih letih, doseže višek med 20. in 25. letom, nazaduje nato tja do 40. leta starosti, tedaj pa upade nenadoma in končno povsem izgine. Ta krivulja se po mnenju teh piscev prav nič ne razlikuje od drugih krivulj, odvisnih od človekove vitalnosti.²⁹ Do teh izsledkov o kulminacijski dobi delinkvence, temelječih na statističnih podatkih, je zelo skeptičen von Hentig, ki opozarja na to, da je treba ocenjevati take podatke zelo previdno, češ da »primerjamo pojave, ki jih v precejšnji meri ne bi smeli primerjati.«³⁰ Iz podatkov, ki jih navaja, pa prav tako kot pri drugih avtorjih izhaja, da je število obsojencev v starosti od 19 do 21 let največje. Čeprav so vzroki za to številni in različni, je eden med njimi verjetno tudi ta, da je mladost doba močnejših želja in zahtev, katerih mladi ljudje ne morejo zadovoljiti na družbeno dopusten način.

Teoretiki so skušali starostne krivulje oseb, ki so izvršile kazniva dejanja, razložiti na različne načine. Eni vidijo v njih izraz fizioloških vplivov. Človekova starost vpliva na njegov položaj v družbi in na njegovo aktivnost, ki je odvisna tudi od fizioloških pojavov. Druga skupina piscev ugotavlja pomembne spremembe za določene starostne skupine storilcev v okolju, v katerem živijo storilci kaznivih dejanj in ki lahko pogojujejo njihovo pot v delinkvenco. Nekateri pisci pa pripisujejo močnejšo delinkvenco mlajšim generacijam storilcev zaradi večje brezobzirnosti, ki je za to starost značilna.

Zdi se, da je težko pripisati gibanje starostne krivulje sto-

²⁷ Prim. Hurwitz, o. c., str. 259; Hentig, Zločin, uzroci i uslovi, Sarajevo 1959, str. 158.

²⁸ Prim. Sutherland, o. c., str. 95—96.

²⁹ Cit. po Hurwitz, o. c., str. 265.

³⁰ Hentig, o. c., II, str. 160.

rilcev kaznivih dejanj enemu samemu vzroku. Kot pri vseh pojavih v življenju, zlasti pa pri vseh družbenih pojavih, moramo tudi tu upoštevati medsebojno delovanje različnih vzrokov in njihovo medsebojno prepletanje.

Vsi podatki, ki jih uporabljamo za ugotavljanje starosti delinkventov, so nujno shematizirani, razdeljeni na določena časovna razdobja. Pri taki delitvi ne morejo priti do veljave individualni vplivi, predvsem posebnosti, ki jih označujemo s pojmom zrelosti. Razvoj in nastop zrelosti v psihičnem in fizičnem pomenu se razlikuje pri vsakem posamezniku, zato pomeni uvrščanje teh med seboj različnih individuuumov v enotne starostne skupine neko pomanjkljivost, ki pa se ji v številčnem prikazu ni mogoče izogniti.

Najbolj splošen sklep, ki izhaja iz statističnih podatkov in iz monografij, je ta, da so nasilni delikti delikti razmeroma mladih storilcev.

Storilci telesnih poškodb, ki so predmet naše raziskave, so glede na starost razvrščeni v te skupine:

Starost storilca	Število storilcev
14 do 18 let	2
19 let	2
20 do 24 let	18
25 do 29 let	21
30 do 34 let	14
35 do 39 let	16
40 do 44 let	2
45 do 49 let	5
50 in več let	11
Skupaj	91

Tabela 11

Storilci kaznivih dejanj telesnih poškodb glede na starost

Podatki zelo jasno kažejo, iz katerih starostnih skupin prihaja največ storilcev kaznivih dejanj telesnih poškodb. Kar pri tej razvrstitvi preseneča, je, da je delež mladoletnikov in tistih, ki so polnoletnost pravkar dosegli (19 let), zelo majhen. Obe kategoriji skupaj dosežeta le okrog 4%. Toliko hitrejši pa je dvig delinkvence pri naslednji starostni skupini, ki obsega storilce od 20. do 24. leta. Delež te skupine je ena petina vseh storilcev.

rilcev. Še večji je delež naslednje starostne skupine, to je od 25. do 29. leta starosti; le-ta daje 23 % vseh storilcev.

Če primerjamo te podatke s podatki, kakršne so ugotovili avtorji nekaterih drugih podobnih analiz, vidimo, da so storilci iz naše opazovane skupine starejši. Scholz ugotavlja večjo udeležbo mladoletnih storilcev, in sicer tistih v starosti od 15 do 17 let, in zlasti večjo udeležbo starostne skupine od 18 do 20 let. Po njegovih podatkih pogostost deliktov pada od tega časa pa tja do 30. leta, ko začne znova naraščati in doseže drugi višek pri 38. letu. Ta pa je mnogo manj izrazit kot prvi. Žal razvršča avtor proučevano prebivalstvo v grafikonu, tako da ne moremo zanesljivo ugotoviti na absolutne številke vezanega relativnega deleža.³¹ Iz njegove študije pa lahko ugotovimo, da so dejanja telesnih poškodb najpogosteje izvrševali mladoletni storilci in storilci v starosti od 18 do 20 let. Blühm je v svoji raziskavi o ubojih ugotovil najpogostejšo starost storilcev od 20 do 25 let.³² Vendar je primerjava njegovih podatkov z našim gradivom glede starosti tvegana, ker je zelo verjetno, da mladoletniki in njim sledeča starostna skupina tudi zaradi svoje mladosti ter psihične in socialne nedozorelosti ne nastopajo pogosto kot storilci kaznivih dejanj uboja.

Scholz ugotavlja ob analizi starosti delinkventov, da je delež mladoletnikov sedaj mnogo večji, kot je bil ob začetku 20. stoletja³³, in da ni izključeno, da je to posledica večje zrelosti oziroma hitrejšega dozorevanja novih generacij. Če upoštevamo, da so zdravniki praktiki na terenu³⁴, ki ga analiziramo, prišli do sklepa, da se prebivalci bolj odročnih krajev počasneje razvijajo ter ostaja njihovo obzorje ozko, potem bosta porazdelitev storilcev na posamezne starostne skupine in njihova relativna starost bolj razumljivi. Mnogo faktorjev, ki smo jih omenili pri poskusu sociološke analize, gotovo utemeljuje to domnevo: samotnost kmetij, majhna mobilnost ljudi, redko komuniciranje

³¹ Prim. Scholz, o. c., str. 94.

³² Prim. Blühm, o. c., str. 54.

³³ Th. Wurtenberger in Ch. Scholz pa nasprotno poročata, da je število mladoletnih obsojencev v letih 1954 do 1957 za nasilne delikte manjše kot med obema vojnama in celo manjše kot pred prvo svetovno vojno; prim. Wurtenberger-Scholz: La rôle de la famille dans l'étiologie criminelle, Bulletin de la Société Internat. de Crim., 1960/I, str. 57.

³⁴ Prim. stran 58.

med njimi, majhno število kakršnihkoli prireditev, omejena družbena dejavnost in pod.

Videli smo, da se na splošno postavlja trditev, da kriminaliteta ljudi približno od 30. leta starosti pada. To potrjujejo tudi naši podatki. Padec kriminalitete, če primerjamo starostno skupino od 25. do 29. leta in starostno skupino od 30. do 34. leta, je občuten. Navidezno presenetli povečanje v naslednji starostni skupini. Številke pa so premajhne za kakšne bolj utemeljene sklepe in zato ne moremo izključiti možnosti, da je to povečanje samo slučajno. Povečanje, ki ga kaže zadnja starostna skupina (50 let in starejši), je posledica tega, da je razpon te skupine znatno večji kot pri drugih.

Če združimo podatke za posamezne starostne skupine, vidimo, da 77,2% vseh storilcev pripada starostnim skupinam od 20 do 40 let. Ob tej ugotovitvi zbledi pomembnost drugih starostnih skupin.

Pogostost izvrševanja določenih kaznivih dejanj v določeni starostni skupini lahko pravilno ocenimo šele, če poznamo delež take skupine v vsem kazensko odgovornem prebivalstvu. Podatki take primerjave so prav zanimivi.

Starostna skupina	Storilci analiziranih kaznivih dejanj	Kazensko odgovorno prebivalstvo občine Slovenska Bistrica
14 do 24 let	24,2	25,0
25 do 44 let	58,2	34,3
45 let in starejši	17,6	39,7
Skupaj	100,0	100,0

Tabela 12

Struktura starostnih skupin v celotni populaciji občine Slovenska Bistrica in v analizirani skupini

Na prvi pogled so razlike med analizirano skupino in vso populacijo v prvi starostni skupini majhne. Vendar to ne drži popolnoma, ker je večina teh storilcev stara od 20 do 24 let in je delež mlajših storilcev dokaj nepomemben, tako da je dejansko skupina od 20 do 24 let znatno bolj obremenjena kot skupina od 14 do 20 let. Najhuje obremenjena je naslednja starostna skupina. V analizirani skupini storilcev kaznivih dejanj spada k tej skupini kar 58,2% vseh storilcev, torej 23,9% več kot v isti starostni skupini vsega kazensko odgovornega prebival-

stva. Ker je ta skupina izredno močna, je razumljivo, da je naslednja skupina mnogo manjša, kot med vsem kazensko-pravno odgovornim prebivalstvom. Avtorji raziskave o kaznivih dejanjih ubojev so ugotovili znatno večji delež mlajšega prebivalstva.³⁵

b) Spol

Splošno ugotovljeno in pogosto zatrjevano je dejstvo, da je kriminaliteta moških večja kot kriminaliteta žensk. Kot vzrok takemu stanju navaja del avtorjev biološke posebnosti ženskega organizma, drugi del piscev pa skuša iskati vzroke v socioloških okoliščinah, ki so za žensko drugačne kot za moškega. Ločeno obravnavanje obeh teh vrst vzrokov pa pripelje do enostranskih sklepov, ki pripisujejo prevelik pomen bodisi enemu, bodisi drugemu aspektu.

Delež moških storilcev je pri kaznivih dejanjih zoper življenje in telo znatno večji od deleža žensk. To je tembolj razumljivo, ker gre pri teh deliktih za nasilna dejanja, za katera je znano, da se jih ženske izogibljejo. Tako npr. navaja R. Cavanaugh v svojem delu *Criminology*, da je v ZDA za napad na osebo (assault), kar približno ustreza lahki telesni poškodbi, kakor jo pozna naš kazenski zakonik, na eno žensko aretiranih 10,3 moških, torej da je moških storilcev desetkrat več kot žensk.³⁶ Podobna razmerja srečujemo tudi v nekaterih drugih raziskavah.

Podatki naše analize v precejšnji meri sovpadajo s pravkar navedenimi.

Populacija	Spol		
	ženske	moški	skupaj
Analizirana skupina delinkventov	14	86	100
Populacija okraja Maribor 1953	53	47	100

$\chi^2 = 54,0$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 13

Delež moških in žensk v analizirani skupini delinkventov in v vsej populaciji mariborskega okraja — v odstotkih

³⁵ Prim. Krivična djela lišenja života, str. 131.

³⁶ Prim. R. Cavan, *Criminology*, New York, str. 51.

Če primerjamo naše delinkventno prebivalstvo s prebivalstvom mariborskega okraja v letu 1953, lahko ugotovimo, da so razlike med deležem žensk v vsej populaciji in v naši delinkventni skupini statistično visoko značilne.

Vinjenost storilca	Spol storilca		
	ženske	moški	skupaj
	Absolutni podatki		
da	1	44	45
ne	12	32	44
Skupaj	13	76	89
	Struktura v odstotkih		
da	8	58	51
ne	92	42	49
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 9,2$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 14

Telesne poškodbe glede na vinjenost in spol storilca

Kot smo pričakovali, je število ženskih storilk majhno in zajema samo 14,2% vseh storilcev. Vzroke za to lahko do neke mere pripišemo biološkim faktorjem: ženska nerada s silo ureja svoje spore, ker je sama fizično šibkejša. Utemeljena je zato lahko domneva, da kompenzira to svojo šibkost tako, da z žalitvami vrača udarce ali pa jih deli.³⁷

V analiziranem prebivalstvu igra pomembno vlogo tudi sociološki moment. Kmečko ali napolkmečko okolje, iz katerega prihajajo ti storilci, še zdaleč ne priznava žene za enakopravnega partnerja v življenju. Domača vzgoja, naj je še tako rudi-mentarna, je posvečena bolj hčeram kot sinovom. Zaposlitev izven doma je pri dekletu ali ženi razmeroma redkejša kot pri moškem. Njena delavnost izven ozkega družinskega kroga je več ali manj izjemna.

V zvezi s sociološkimi vzroki udeležbe žene v kriminaliteti je tudi drug podatek, ki nam ga pokaže tabela: podatek o vinjenosti. Izmed vseh storilk je bila samo ena vinjena, od vseh moških storilcev pa več kot polovica. Razlike v stopnji vinje-

³⁷ Statistični godišnjak za l. 1960 navaja 46,5% žensk med storilci kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, str. 283.

nosti so tudi statistično visoko značilne. Skoraj z gotovostjo lahko sklepamo, da so bila dejanja vinjenih storilcev storjena v gostilni, na veselici, v vinotoču in pod., torej v družbi.

Do podobnih sklepov je prišel v svoji analizi telesnih poškodb tudi Scholz. Med prebivalstvom, ki ga je raziskoval, je ugotovil 11,1% storilk kaznivih dejanj.

V približno enakem razmerju sodeluje ženska tudi pri kaznivih dejanjih odvzema življenja, kakor sta ugotovili Blühmova študija za območje okrožnega sodišča v Duisburgu v Nemčiji, študija Ureda za kriminološka ispitivanja pa za območje NRH.³⁸ Znova pa moramo poudariti, da so rezultati le delno primerljivi, ker gre za drugačno kriminaliteto, kjer se lahko poleg teže in posledice kaznivega dejanja razlikuje zlasti motivika.

2. Poklic storilcev

Sistematika poklicev se močno spreminja in ima v različnih študijah tako različen pomen, da je njihova vrednost relativna. Druga ovira, ki nastaja pri analiziranju poklicev, je njihovo pomanjkljivo navajanje. V sodnih spisih, ki so osnova tej analizi, so poklici navedeni samo zelo splošno, kot npr. delavec, uslužbenec in pod. Običajno šele podatki v spisu nadrobneje in natančneje opišejo določen poklic. Zaradi različne sistematike posameznih poklicev je nekoliko tvegano nadrobno primerjati poklicne strukture v dveh populacijah. Kriteriji za opredelitev poklica se običajno razlikujejo in ugotovimo lahko le glavne smernice gibanja.

Poklic storilca

Kmetovalci	31
Rudarji	2
Predelovalci snovi v industriji in obrti	13
Upravljalci s prometnimi sredstvi	3
Prodajalci na debelo in na drobno	2
Uslužbenci v upravi	1
Nekvalificirani delavci	24
Osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe	15
Skupaj	91

Tabela 15

Telesne poškodbe glede na poklic storilcev

³⁸ Prim. Blühm, o. c., str. 53, in Krivična djela lišenja života, str. 113 in nasl.

Prvo in tudi najmočnejše zastopano skupino sestavljajo kmetovalci in gozdni delavci. Med kmetovalce smo poleg samostojnih kmetov šteli tudi kmečke sinove, ki delajo na domačem posestvu. Pač pa niso šteti v to kategorijo poljski oziroma kmečki delavci, ki opravljajo kmečka dela v kmetijskih gospodarstvih, zadrugah ali pri kmetih.

Tretjina vseh storilcev prihaja, kot kažejo podatki tabele, iz vrst kmečkega prebivalstva. Vzroke za tako veliko obremenitev prav te skupine bi morda lahko iskali in našli med faktorji, analiziranimi v poskusu ekonomske in sociološke analize. Naj omenimo le najbolj značilne: med prvimi bodejo v oči slabe ekonomske razmere precejšnjega dela kmečkega prebivalstva zaradi razdrobljenosti kmečkih gospodarstev,³⁹ oddaljenosti od centra in glavnih komunikacijskih poti in zaradi težko dostopnega terena, nizka raven izobrazbe in vpliv tradicije. Vprav v tej skupini se najbolj jasno kaže moč navade »junačenja« z nožem v roki. Pozabiti ne smemo še na vpliv alkohola, ki igra pomembno vlogo. Čeravno je nemogoče ugotoviti vse silnice, ki sopovzročajo delinkvenco, pa lahko vendar vsaj »medlo razsvetlimo kombinacijo faktorjev in okoliščin, ki so v zvezi z delinkvenco«.⁴⁰

Naslednja najmočnejše zastopana skupina so nekvalificirani delavci. Obsega pretežno ljudi, ki so zaposleni v industriji in obrti, pa tudi kmečke delavce (3). Upravičeno lahko domnevamo, da je ta skupina po svojih nazorih, kulturni stopnji in morali ter splošnih življenjskih načelih zelo podobna pravkar obravnavani, ker so v njej zajeti predvsem delavci v prvi generaciji, ljudje, ki z eno nogo še trdno stojе sredi kmečkega okolja in kmečkih tradicij.

Manjša kot udeležba obeh navedenih skupin, ki stojita ekonomsko, socialno in kulturno na najnižji stopnji socialne lestvice, je udeležba predelovalcev snovi v industriji in obrti (14,2%), čeprav ni izključeno, da je mnogo teh storilcev izšlo iz podobnega okolja kot storilci iz obeh prej obravnavanih skupin. Predelovalci snovi v industriji in obrti so kvalificirani ali visoko kvalificirani delavci, obrtniki in pod. Pri obravnavanju te skupine seveda ne smemo prezreti, da je njen delež v prebivalstvu manjši — po oceni znaša približno 12,4%. Dasi bi pričakovali,

³⁹ Prim. str. 44 in nasl.

⁴⁰ Prim. Leon Radzinowicz, Kriminološko in penološko raziskovanje, Revija 1961/1, str. 2.

da je pri izvrševanju telesnih poškodb v tej skupini odigrala pomembno vlogo izobrazba, ki so je bili storilci glede na svoj poklic nedvomno deležni, moramo ugotoviti, da je njihov delež v analizirani delinkventni skupini celo nekoliko višji kot delež v vsem prebivalstvu. Ker naletimo v literaturi znova in znova na naziranje, da je kriminaliteta nasilnih deliktov kriminaliteta primitivnih storilcev, lahko visoko udeležbo te skupine poskusimo razložiti s tem, da gre za ljudi iz okolja, ki dopušča in celo odobrava nasilje kot posebno vrednoto.

Končno moramo omeniti še skupino oseb z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe, katerih delež v analizirani kriminaliteti ni majhen. V skupini so najpogosteje zastopane gospodinje, ki jih je 9 (vseh ženskih storilk pa je 13).

Preostale poklicne skupine so zastopane skoraj neizrazito, saj obsega doslej obravnavane štiri kar 91,2% vse populacije.

Poklic storilcev	Starost storilcev									Skupaj	%
	14-18	19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50 in več		
Kmetovalci, ribiči in gozdni delavci	1	1	9	6	3	4	1	2	4	31	34,1
Predelovalci v in- dustriji in obrti	—	—	4	4	1	2	—	—	2	13	14,2
Nekvalificirani delavci	1	—	4	9	3	5	—	—	2	24	26,5
Osebe z lastnimi dohodki in vzdr- ževane osebe	—	1	1	2	3	2	1	2	3	15	16,4
Drugo	—	—	—	—	4	3	—	1	—	8	8,8
Skupaj	2	2	18	21	14	16	2	5	11	91	100

Tabela 16

Telesne poškodbe glede na starost in poklic storilca

Zanimiva je starostna razdelitev storilcev po posameznih skupinah. Podatki so sicer nekoliko razdrobljeni, vendar bi z njihovim združevanjem izgubili dvoje značilnosti, ki jih kažejo: pri prvi in zadnji poklicni skupini se namreč izrazito kaže pri starosti storilcev razpon od 19. pa tja nad 50. letom. To sta edini dve skupini, ki imata tako različno starostno strukturo. Pri drugih dveh skupinah, ki izraziteje izstopata, je ta razpon

mnogo manjši — v bistvu sega od 20. do 39. leta. To torej pomeni, da kriminalitetna krivulja pri teh poklicih prej upade kot pri prvih dveh poklicnih skupinah.

V zvezi s poklicem je zanimiv tudi datum storitve kaznivega dejanja. Ti datumi lahko sovpadajo z dnevi plačila pri posameznih strokah in dnevi, ki jim sledijo.

Poklic storilca	Datum storitve kaznivega dejanja			
	od 30. do 2. v mesecu	od 12. do 16. v mesecu	vmes	Skupaj
Kmetovalci, gozdni delavci	7	1	23	31
Predelovalci v industriji in obrti	2	2	9	13
Nekvalificirani delavci	3	3	18	24
Osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe	1	2	12	15
Drugo	—	4	4	8
Skupaj	13	12	66	91
V odstotkih	14,3	13,2	72,5	100

Tabela 17

Telesne poškodbe glede na poklic storilca in datum storitve*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

Zaradi pretežne udeležbe kmečkega in polkmečkega prebivalstva pri kriminaliteti telesnih poškodb na opazovanem območju plačilni dnevi ne vplivajo bistveno na razporeditev delinkvence, ker se približno v osmih dneh izvrši četrtnina vseh deliktov, kar ustreza proporcionalni porazdelitvi na mesec. Delež prve poklicne skupine pri izvrševanju kaznivih dejanj od 30. do 2. v mesecu je sicer večji kot pri drugih, vendar razlike niso značilne. Z rizikom $\alpha = 0,10$ pa obstoji sum, da je ta skupina, kjer so dohodki gotovo najmanj odvisni od plačilnega dneva, bolj obremenjena kot druge. Zelo verjetno je, da so vplivali na tako razporeditev prazniki, ki med koledarskim letom pogosto pridejo na 1. v mesecu ali neposredno pred ta dan (npr. 1. januar, 1. maj, 1. november, 29. november).

Od poklica moramo ločiti in ločeno obravnavati zaposlitev.

Medtem ko pomeni poklic strokovno usposobljenost za opravljanje določenega dela, je zaposlitev dejansko delo, ki ga kdo opravlja.

Vprašanju zaposlitve posvečajo buržoazni kriminologi precejšnjo pozornost, saj je povezana z vprašanjem nezaposlenosti. Razmerje med nezaposlenostjo in kriminaliteto in vpliv nezaposlenosti na kriminaliteto pa je pogost predmet raziskav.

Pri naši analizi nas je zanimal delež delavcev, uslužbencev in samostojnih poklicev v kriminaliteti. Pod ostalo so navedeni tudi podatki za vzdrževane; med te so šteti poleg nezaposlenih tudi gospodinje in dijaki, tako da je število dejansko nezaposlenih mnogo manjše, kot ga kaže tabela.

Položaj v poklicu	Vse gospodarsko aktivno prebivalstvo Slovenske Bistrice	Analizirana skupina
Delavci in uslužbenci	47,2	61,5
Samostojni in delodajalci	23,6	14,3
Ostali	29,2	23,2
Skupaj	100,0	100,0

Tabela 18

Telesne poškodbe glede na storilčev položaj v poklicu in strukturo zaposlitve vsega gospodarsko aktivnega prebivalstva v občini Slovenska Bistrica v odstotkih⁴¹

Najbolj številna je — kar smo pričakovali — skupina delavcev. Sem smo šteli tudi kmečke sinove, ki delajo na domačem posestvu, kar je dokaj upravičeno, ker še niso lastniki zemlje in so nesamostojni. V skupini samostojnih so na prvem mestu kmetje; ta skupina pa vključuje tudi še obrtnike in kmetice, ki so zemljiškoknjižne solastnice zemlje. Podatki glede njih in glede drugih gospodinj pa niso povsem zanesljivi. Verjetno je namreč, da je med zadnjimi nekaj takih, ki bi jih bilo pravzaprav treba šteti med samostojne, pa jih zaradi pomanjkljivosti podatkov, ki so bili na razpolago, nismo mogli tja uvrstiti.

V primerjavi s strukturo vsega gospodarsko aktivnega prebivalstva v občini Slovenska Bistrica je skupina delavcev in uslužbencev znatno huje obremenjena, medtem ko sta obe drugi

⁴¹ Podatke za vso gospodarsko aktivno prebivalstvo občine Slovenska Bistrica je posredoval Zavod LRS za statistiko.

skupini manj obremenjeni v primerjavi z njunim deležem v komuni.

Datum storitve kaznivega dejanja, povezan z zaposlitvijo, lahko odkrije vpliv prejema dohodkov na kriminaliteto. Podatki analizirane skupine pa nam v tej smeri ne povedo nič karakterističnega.

Storilčev položaj v poklicu	Datum storitve kaznivega dejanja			
	od 30. do 2. v mesecu	od 12. do 16. v mesecu	vmes	skupaj
Delavec	9	8	38	55
Uslužbenec	—	1	—	1
Samostojen	3	—	10	13
Brez zaposlitve	1	3	14	18
Drugo	—	—	3	3
Neznano	—	—	1	1
Skupaj	13	12	66	91

Tabela 19

Telesne poškodbe glede na storilčev položaj v poklicu in datum storitve

Sklepi so mogoči za najštevilnejšo skupino — za delavce, ker so druge zaposlitve izrazito zastopane v skupini, v kateri se dejanja izvrše v dneh med plačilnimi dnevi. Podatki skupine delavcev ne odstopajo posebno izrazito od povprečja, kar je razumljivo, ker ravno ti podatki nanj tudi bistveno vplivajo. Razlike med posameznimi razredi pa niso značilne.

Z analizo poklicev in zaposlitve storilcev kaznivih dejanj telesnih poškodb nismo imeli namena morda ugotovljati vpliv poklica na kriminaliteto ali skušati dokazovati, da določen poklic vpliva na intenzivnejšo in bolj specifično kriminaliteto tistih, ki ta poklic izvršujejo.⁴² Želeli smo le opozoriti na poklicno strukturo storilcev; s tem pa je označeno tudi socialno okolje, iz katerega izhajajo. Rezultat je vsaj približno tak, kot ga je bilo mogoče pričakovati. Kriminaliteta telesnih poškodb je v precejšnji meri posledica zlasti med kmeti zakoreninjene tradicije, da se moški izkaže v pretepu, in to je gotovo eden osnovnih vzrokov, da je ta poklic tudi najmočneje obremenjen z dejanji te vrste.

⁴² Prim. F. Bajt, Geografski prikaz kriminalitete v Sloveniji, Kriminalistična služba 1951, str. 287.

3. Predkaznovanost storilcev

Izraz »predkaznovanost« že sam pove, kaj z njim označujemo: namenjen je označevanju tistih storilcev, ki so bili pred zadnjo obsodbo že kdaj kaznovani.

V kazenskopravnem pomenu definirajo povratek zakonita določila. Zakonska definicija »temelji na prejšnjih sodnih obsodbah storilca; za točnejšo opredelitev pa uporablja take faktorje, kot so število, vrsta in kraj prejšnjega kaznivega dejanja, višina, število in vrsta prejšnjih obsodb, čas, ki je pretekel med storitvijo kaznivih dejanj, storilčeva starost in spol, in še druge faktorje...«⁴³ Faktorji, ki so tu naštet, nastopajo kombinacijah. Naš kazenski zakonik⁴⁴ je zajel to vprašanje v 40. členu, ki obravnava pojem povratnika v ožjem pomenu, in v 38. členu, ki obravnava ta pojem v širšem pomenu. Po določbah tega člena se med splošnimi načeli za odmero kazni upošteva storilčevo prejšnje življenje.⁴⁵

Člen 40 kazenskega zakonika je pred uveljavitvijo novele leta 1960 določal objektivne kriterije za obstoj povratka. Potrebno je bilo, da je bil storilec že obsojen zaradi naklepne kaznivega dejanja na kazen strogega zavora ali zavora, pa je v petih letih od dneva, ko je prejšnjo kazen popolnoma ali delno prestal, ponovno izvršil naklepno kaznivo dejanje, za katero je predpisana kazen zavora ali hujša kazen.

Rast deleža povratnikov zasledimo tudi pri nas, in sicer ob upadanju kriminalitete v celoti. Vendar so statistični in drugi podatki, ki jih imamo na razpolago, prepričljivi in ne povsem zanesljivi. To je tudi eden razlogov, da ta problem doslej v strokovni literaturi ni našel adekvatnega mesta.⁴⁶

Podatki za skupino, ki jo analiziramo, se ne razlikujejo od splošnih sodnih statističnih podatkov o povratku. Naši podatki

⁴³ Norval Morris, Definitions of Recidivism, III Congress of Criminology, Summary of Proceedings, London 1957, str. 65.

seveda le posamezno v različnih zakonodajah in v zelo različnih

⁴⁴ Obravnavali bomo kazenskopravno ureditev pred uveljavitvijo novele, ki je začela veljati leta 1960, ker so se zoper storilce analizirane skupine uporabljali ti predpisi.

⁴⁵ Prim. H. Lučovnik, Obravnavanje povratništva v kazenskem sodstvu, Seminar o kazenski politiki, Ljubljana 1958, str. 91, in P. Kobe, Povratništvo kot kriminološki in kazenskopravni problem, Kriminalistična služba 1958, str. 202.

⁴⁶ Prim. P. Kobe, o. c., str. 201; H. Lučovnik, o. c., str. 91.

obsegajo vse predkazni storilcev, ne glede na njihovo pravno opredelitev.

V naši skupini je med 91 storilci 22 ali 24,1% povratnikov. Če primerjamo ta delež s podatki sodne kazenske statistike o povratku recidivistov kaznivih dejanj zoper življenje in telo, vidimo, da je nekoliko višji — ta znaša namreč za vso Slovenijo v letih 1953—1960 19,0%.⁴⁷ Če pomislimo na to, da poleg ostalih pogojev, ki vplivajo na povratek, tudi uporabljene prevzgojne metode pri četrtini vseh storilcev niso bile učinkovite, vidimo, da je ta delež neglede na mednarodne statistične podatke dovolj velik. V naslednji tabeli so starostni razredi zaradi večje preglednosti združeni, storilci v starosti od 14 do 19 let (skupno 4), med katerimi še ni bilo povratnikov, pa sploh niso upoštevani.

Predkaznovanost	Starost storilca					v %
	20—29 let	30—39 let	40—49 let	50 in več let	skupaj	
Predkaznovan	7	10	2	3	22	25,3
Ni kaznovan	31	20	4	7	62	71,2
Neznano	1	—	1	1	3	3,5
Skupaj	39	30	7	11	87	
V odstotkih	44,7	34,6	8,1	12,6		100

Tabela 20

Telesne poškodbe glede na predkaznovanost in starost storilca

Pri ocenjevanju podatkov o povratništvu je treba upoštevati, da je možnost recidivizma pri starejših letnikih objektivno večja, vendar nas pri analizirani skupini preseneti dejstvo, da je velika večina povratnikov razmeroma mladih: od 22 jih je 17 v starostnih skupinah od 20 do 39 let. Seveda vpliva na to število velikost posameznih skupin in skupine mlajših storilcev so znatno večje kot skupine starejših.

V okviru posameznih skupin lahko opazimo, da je pri najmlajši skupini (od 20 do 29 let) tudi največ nekaznovanih (79%) in da ta delež pada pri naslednjih starostnih skupinah, pri zadnji pa se znova dvigne.

Slika postane bolj kritična, če ugotavljamo vrsto predkazno-

⁴⁷ B. Uderman, Povrat kod punoletnih osuđenih osoba u NR Sloveniji, Problemi povrata, str. 179, študija Inštituta za kriminologijo (rokopis).

vanosti. Enakovrstna predkaznovanost kaže na nagnjenost storilcev k izvrševanju določenih kaznivih dejanj, raznovrstna pa je lahko družbeno mnogo manj nevarna.

V analizirani skupini je bilo od skupno 22 predkaznovanih kar 10 storilcev, ki so bili predkaznovani zaradi enakega ozioroma istovrstnega kaznivega dejanja.

Analiza predkaznovanosti storilcev je pokazala, da je le-ta precej visoka. Zlasti pa je odkrila precejšnji delež predkaznovanih oseb za istovrstna kazniva dejanja. Vprašanja sankcij, ki jih je sodišče uporabilo proti povratnikom, bomo obravnavali pri poglavju, ki se ukvarja s tem vprašanjem.⁴⁸

4. Vinjenost storilcev

Alkoholizem je eden izmed kriminogenih faktorjev, katerega pomen je nesporno priznan. Presojajo ga različno. Tako npr. meni Sutherland⁴⁹, da se pod vplivom alkohola izvrši razmeroma majhen del hujše kriminalitete. Analiza kaznivih dejanj odzema življenja v Hrvatski kaže za naše razmere drugačne rezultate.⁵⁰

Celoten problem alkoholizma je seveda znatno širši in ga je mogoče ocenjevati tudi z zdravstvenega in socialnega gledišča. Področja, na katera segajo škodljive posledice tega pojava, so zelo različna: človekovo telesno in duševno zdravje, družinsko življenje, ekonomski pogoji življenja, vzgoja otrok.

Alkoholizem lahko vpliva zelo neposredno tako na storilca kot na oškodovanca. Vinjenost oškodovanca je lahko v določeni kriminalni situaciji zelo pomembna in je zato lahko oškodovančev doprinos k izvršitvi dejanja samega precejšen.

Na določena kazniva dejanja, med njimi zlasti na telesne poškodbe in sodelovanje pri pretepu, je vpliv alkoholizma še prav posebno močan. Njegovo delovanje je dvojno. Omogoča zmanjšanje sposobnosti posameznika, da nadzoruje lastno vedenje in ravnanje, vpliva pa tudi kot dražilo, ki potencira določene človekove lastnosti.⁵¹

⁴⁸ Prim. str. 164 in nasl.

⁴⁹ Prim. Sutherland, o. c., str. 113.

⁵⁰ Jemrič M., Alkoholizam i ubojstva, Priručnik 1959, VII/6, str. 641.

⁵¹ Prim. Badonnel, Alkoholizam i opasno stanje, predavanje na II Mednarodnom kuisu kriminologije, cit. po Pinatel, Alkoholizam i kriminalitet, Izbor članaka 1959/1, str. 45.

Močan vpliv alkoholizma na slovenskobistriškem območju smo že omenili. Preostaja le, da v okviru danih podatkov proučimo še vpliv tega družbenega zla na izvrševanje kaznivih dejanj telesnih poškodb. To smo deloma že storili, ko smo govorili o razvrstitvi te kriminalitete po mesecih in po dnevih v tednu in ko smo analizirali kraj storitve kaznivega dejanja. Doslej je bila nakazana torej zveza med alkoholizmom in dejanjem, preostaja le še analiza povezanosti med storilcem in njegovo osebnostjo ter alkoholizmom.

Kar se tiče vrst alkoholizma lahko ugotovimo le vpliv pijanosti na kriminaliteto telesnih poškodb vobče. Razmejitve med različnimi vrstami alkoholizma, zlasti med akutnim in kroničnim, bodo ostale neraziskane, ker za te oblike alkoholiziranosti ni podatkov, ki bi jih mogli dati sodni spisi.

Uvodoma je treba poudariti posebno pomanjkljivost podatkov, ki jih uporabljamo in analiziramo. Stopnja vinjenosti se v kazenskem postopku ne ugotavlja, vsaj praviloma ne. Sodišče je pri analizirani kriminaliteti vezano le na izjave obdolženca oziroma obtoženca, oškodovanca in prič ter na ugotovitve organov ljudske milice in preiskovalnih organov. Podatki zato po vsej verjetnosti niso popolnoma točni. Domnevamo lahko, da je dejanski delež vinjenih storilcev večji od izkazanega, zlasti ker v mnogih delih Štajerske uporabljajo označbo »pijan« šele in predvsem za tistega, ki je že zelo daleč presegel stopnjo lastne tolerance za alkohol — dotlej so ljudje samo »dobre volje« ali kaj podobnega. To povzroča seveda nezanesljivost v presoji vinjenosti. Pa tudi če bi bila presoja bolj zanesljiva, ostaja vendarle samo presoja; ta pa po dosedanjem načinu ugotavljanja ne more biti objektivna.

Pomanjkljivost podatkov moramo upoštevati pri njihovi analizi. Glede na stopnjo alkoholizma in razpoložljivosti alkoholnih pijač lahko domnevamo, da bi bil delež vinjenih storilcev, če bi se vinjenost ugotavljala objektivno, laboratorijsko, še večji. Zlasti pa bi se ta delež povečal ob upoštevanju kroničnega alkoholizma ter posrednih vplivov alkoholizma na kriminaliteto.

Skoraj ena polovica storilcev je bila po ugotovitvah iz sodnih spisov ob storitvi kaznivega dejanja vinjena. Podoben delež (46,4%) akutne pijačnosti ob storitvi kaznivega dejanja ugotavlja tudi publikacija Krivična djela lišenja života na področju

NRH.⁵² To pomeni, da je bil ob storitvi kaznivega dejanja bolj ali manj vinjen skoraj vsak drugi storilec. F. P. navaja v svoji študiji še večji odstotek takih storilcev. Avtor je za svojo analizo izbral nekatere tedanje okraje (1955. leta), in sicer tri vino-rodne, tri nevinorodne in tri okraje, ki so glede na pridelovanje

Starost storilcev	Vinjenost storilca			
	vsi storilci		vinjeni storilci	
	N	%	N	%
15 do 19 let	4	4,4	2	4,5
20 do 29 let	39	43,0	23	51,0
30 do 39 let	30	33,0	14	31,0
40 do 49 let	7	7,6	2	4,5
50 in več let	11	12,0	4	9,0
Skupaj	91	100	45	100

Tabela 21*

Telesne poškodbe glede na storilčevo starost in vinjenost

* Preskus s X² ni pokazal značilnih razlik.

vina in glede na alkoholizem na slovenskem povprečju. Analiziral je kriminaliteto določenih kaznivih dejanj, predvsem zoper življenje in telo, posilstva, poškodovanja tuje stvari in povzročitve nevarnosti za življenje in premoženje s splošno nevarnim dejanjem ali sredstvom, ogrožanja javnega prometa in še nekaj drugih. Ugotovil je, da je bilo po različnih okrajih storjenih takih kaznivih dejanj v vinjenosti od 71,8% (Novo mesto) do 33,3% (Murska Sobota).⁵³ V okraju Maribor okolica, ki je obsegal tudi sedanjo občino Slovenska Bistrica, je bilo takih kaznivih dejanj, storjenih v vinjenosti, 43,1%.⁵⁴ Ta podatek ni povsem realen, ker je okraj Maribor-okolica obsegal takrat tudi del mesta, kjer so razmerja drugačna. Če upoštevamo to korekturo, vidimo, da bi se delež vinjenih storilcev po tej analizi precej približal našemu. Isti avtor navaja po vrstah kaznivih dejanj tudi podatke o vinjenosti storilcev pri izvršitvi istih kaznivih dejanj in ugotavlja, da je bila huda telesna poškodba v 72% primerov prizadejana v vinjenosti, lahka telesna

⁵² Prim. Krivična djela lišenja života, str. 148.

⁵³ F. P. Alkoholizem in zločinstvenost, Kriminalistična služba 1955, maj — julij.

⁵⁴ Prim. F. P., o. c., str. 196.

poškodba pa v 54,1% primerov.⁵⁵ Ti podatki se nanašajo na vseh 9 okrajev in so zato le delno primerljivi.

Značilna za vpliv vinjenosti na kriminaliteto je starost storilcev. Povezava med tema dvema podatkom pove, kdaj so storilci začeli vinjeni izvrševati kazniva dejanja telesne poškodbe in na katero starostno skupino odpade največ vinjenih storilcev. Storilci, ki so predmet naše raziskave, se začnajo zgodaj opijati. V starostni skupini od 14 do 19 let sta bila med štirimi storilci dva vinjena, eden v starosti 18, drugi pa 19 let. Največ vinjenosti je bilo moč ugotoviti v naslednji starostni skupini od 20 do 29 let (59%). Če to starostno skupino razdelimo, vidimo, da je stopnja vinjenosti pri storilcih v starosti od 20 do 24 let še višja (61%), pri storilcih starostne skupine od 25 do 29 let pa nekoliko nižja (57%). Največji delež vinjenosti storilcev smo upravičeno pričakovali prav v teh skupinah: storilci so v glavnem še neporočeni, niso se še umirili in si uredili življenja, največ časa — in tudi največ možnosti — imajo za veseljačenje, ki je v večini primerov uvod v pretep. Delež takih storilcev v naslednji starostni skupini (od 30 do 39 let) pade na 46,6%, nato v naslednji skupini (od 40 do 49 let) na 28,5%, v zadnji starostni skupini (50 let in več) pa se nepričakovano povzpne na 36,5%. Zaradi majhnih števil, s katerimi operiramo, je verjetno, da je ta vzpon samo slučajen.

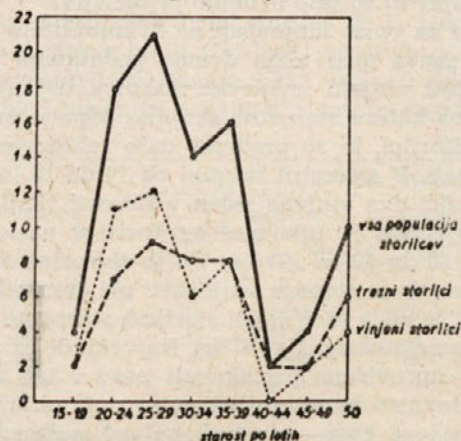
Gibanje vinjenih storilcev glede na starost ponazoruje grafikon na naslednji strani.

Opaziti je, da poteka krivulja vinjenih storilcev v mlajših starostnih letnikih nad krivuljo treznih, kasneje pa pod njo. Scholz ugotavlja največji delež vinjenih storilcev prav tako v starosti od 18 do 29 let, toda krivulja, ki jo ugotavlja, od te starosti dalje konstantno pada.⁵⁶ Utemeljeno ugotavlja tudi, da postane alkohol zlasti pomemben kriminogeni faktor, če se poveže z razboritostjo mlajših storilcev. Posredno kaže na to tudi razmerje med vinjenostjo in podatki zdravniškega izvida o telesnih poškodbah, ki posredujejo med drugim tudi delež vbodnin, ki so jih večinoma izvršili mlajši, vinjeni storilci (gl. tab. 22).

Zveza med vinjenostjo in vrsto poškodbe je statistično značilna, tako da vinjeni storilci pogosteje izvršujejo hujše vrste telesnih poškodb (vbode, zlome, raztrganine). Izredno pogosto so vinjeni storilci prizadejali vbodnine. Vinjeni storilci so v 42%

⁵⁵ F. P., o. c., str. 197.

⁵⁶ Prim. Scholz, o. c., str. 94 in 95.

Distribucija storilcev telesnih poškodb
glede na vinjenost

povzročili vbodnine. Ker je sredstvo, po katerem so storilci pri tem segli, nož, vidimo, kako močno vpliva alkohol prav na poškodbe, prizadejane z nožem. Izmed petih takih poškodb so štiri prizadejali vinjeni storilci. V okolju, ki kakor analizirano, odobrava nasilje, dobi nošenje noža globlji, simbolični pomen; praktično pa pomeni stalno pripravljenost odgovoriti na neprijeten dražljaj nasilno.⁵⁷ Nadaljnji kategoriji poškodb, ki so jih storilci pogosto prizadejali v vinjenosti, so zlomi in raztrganine. Medtem ko so prvi povzročeni na najrazličnejše načine, so raztrganine povzročene z udarci steklenic, kozarcev, tudi z noži, s topim delom sekire in pod. — predvsem torej s predmeti, na katere naleti storilec v gostilni, na veselici, vinotoču, skratka tam, kjer se uživa alkohol. Skoraj nobenega vpliva nima alkohol na tiste storilce, ki so povzročili udarnine. Te tvorijo tudi najlažje oblike lahkih telesnih poškodb.⁵⁸

⁵⁷ Prim. Wolfgang-Ferracuti: Podkultura nasilja, Revija 1961/2, str. 107.

Schäfer je prišel do podobne ugotovitve glede istih deliktov na Bavarskem. Prim. Schäfer, Die Volltrunkenheit, Bonn 1958.

⁵⁸ Prim. str. 99.

Zdravniški izvid	Vinjenost storilca		
	da	ne	skupaj
	Absolutni podatki		
vbodnine	19	4	23
zlomi	7	9	16
raztrganine	6	3	9
odrgnine, vsekanine	5	6	11
udarnine	3	13	16
ostalo	4	6	10
Skupaj	44	41	85
	Struktura v odstotkih		
vbodnine	42	10	27
zlomi	16	22	19
raztrganine	14	7	10
odrgnine, vsekanine	12	15	13
udarnine	7	31	19
ostalo	9	15	12
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 17,6$, značilen na nivoju $\alpha = 0,005$.

Tabela 22

Telesne poškodbe glede na vinjenost storilca in zdravniški izvid

O vplivu vinjenosti na variacije kriminalitete po dnevih v tednu smo že govorili.⁵⁹ Notorna pa je zveza med vinjenostjo in plačilnimi dnevi.

Vinjenost storilca	Datum storitve		
	plačilni dnevi (30.—2. 12.—16.)	vmes	skupaj
	Absolutni podatki		
da	19	26	45
ne	5	39	44
neznano	1	1	2
Skupaj	25	66	91
	Struktura v odstotkih		
da	79	40	51
ne	21	60	49
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 9,3$, značilen na nivoju $\alpha = 0,005$

Tabela 23

Telesne poškodbe glede na vinjenost storilca in datum storitve

⁵⁹ Prim str. 106.

Datum storitve kaznivega dejanja smo omenili že pri analizi poklicev in zaposlitve storilcev. Tam nas je zanimal delež posameznih poklicnih skupin in zaposlitev pri vseh kaznivih dejanjih, storjenih ob plačilnih dneh.⁶⁰ Ugotovili smo, da na celotno razvrstitev kriminalitete plačilni in njim sledeči dnevi ne vplivajo izrazito. Tu nas zanima vpliv teh dni na tista kazniva dejanja, katerih storilci so bili ob storitvi vinjeni. Tabela daje jasen odgovor: 79% storilcev, ki storijo kaznivo dejanje takrat, ko prejmejo svoj mesečni zaslužek, je vinjenih. Vinjenost storilcev, ki dejanje store na neplačilni dan, je manjša. Zveza med vinjenostjo in storitvijo kaznivih dejanj je statistično visoko značilna.

Storilcev, ki ob storitvi kaznivega dejanja niso bili vinjeni, je bilo v plačilnih dneh 21%. Med vinjenimi storilci je skoraj vsak drugi storil kaznivo dejanje med plačilnimi dnevi, za katere smo šteli čas od 30. do 2. in od 12. do 16. v mesecu: skoraj ena polovica vseh vinjenih storilcev je torej storila kazniva dejanja v teku 8 dni ali približno v eni četrtini meseca. Pri tej skupini se kaže zveza med plačilnim dnevom in storjenim kaznivim dejanjem zelo jasno. »Neposredna alkoholna kriminaliteta«, kot imenuje kriminaliteto ob plačilnih dnevih in na koncu tedna E. Seelig, prihaja pri naši skupini močno do izraza.⁶¹

Analiza vpliva vinjenosti je nedvomno pokazala, da gre za zelo pomemben kriminogeni faktor. Seveda pa »alkoholizem kot tudi večina drugih kriminogenih faktorjev ne deluje izolirano od drugih. Prepleta se z drugimi činitelji in ima bodisi samo pomožno vlogo ali pa je opora ljudi s šibkim značajem, ki iščejo v alkoholu stimulans, ali pa depraviranih oseb, ki najdejo v njem zabavo ali začasno pozabo.«⁶² V naši populaciji je odigrala gotovo veliko vlogo razpoložljivost alkoholnih pijač. Toda v Sloveniji je mnogo zelo vinorodnih območij (npr. vsa Goriška), pa vendar kriminaliteta telesnih poškodb tam sploh ni problematična. Vzroki za posebno pogostost te kriminalitete morajo torej tičati globlje, tako v okolju kot v osebnosti storilcev. Preventivo, ki nas mora pri tem vprašanju predvsem zanimati, so

⁶⁰ Prim. str. 125.

⁶¹ E. Seelig, Lehrbuch der Kriminologie, Graz 1951, str. 158.

⁶² Badonnel, o. c., cit. po Pinatel, Alkoholizam i kriminalitet, Izbor članaka 1959/1, str. 49.

doslej na opazovanem območju v tej smeri izvajali le v zelo omejenem obsegu.

Priznati je sicer treba po drugi strani, da je omejitev porabe alkoholnih pijač — eden izmed pogosto uporabljenih preventivnih ukrepov⁶³ — posebno na vinorodnem območju zelo težko izvedljiva. Uspešnejša kot to bi bila morda večja zavzetost raznih društev, ki bi organizirala predvsem zdravo zabavo. Kino, amaterske gledališke predstave, plesi in pod. bi verjetno za ljudi odročnih krajev prav tako pomenili oddih in zabavo, kot jim ga sedaj pomeni gostilna. Organizacija široke družbene prevencije pa bi zahtevala poleg sredstev tudi mnogo pripravljenosti subjektivnih sil. Takšen proces ne more biti enostaven ali kratkotrajen — izkoreniniti mora tradicijo, načela in navade, ki so zrasle v ljudeh v teku mnogih generacij.

5. Motivika

Motiv odkriva tisto stran človekovega notranjega življenja, ki je ne kontrolira samo razum, temveč tudi njegov čustveni svet. Taft zato utemeljeno pripominja v svoji Kriminologiji: »Če bi človek ravnal samo razumsko, bi verjetno izvrševal nekatere delikte, ki jih sedaj ne izvršuje, izognil pa bi se precejšnjemu številu tistih, ki jih sedaj izvršuje.«⁶⁴

Vzrok, da ljudje različno reagirajo na podobne situacije zunanjega sveta, je tudi v različnosti notranjih dispozicij. Pojasniti določeno kriminaliteto pomeni razumeti njene vzroke, toda ne samo vzroke v objektivnem pomenu, temveč tudi notranje psihološke silnice človeka.⁶⁵

Zato je analiza motivov kaznivih dejanj bistvena naloga kriminoloških monografij.

Pri posploševanju, ki je pri številčnem prikazu določenega družbenega pojava nujno, se izgube tiste nianse, ki dajejo značilnost vsaki posamični obliki pojava. Če zato združujemo motive za izvrševanje telesnih poškodb v večje skupine, lahko

⁶³ J. Pinatel, o. c., str. 52—53, navaja Seeligove ugotovitve na Norveškem, kjer je točenje alkoholnih pijač ob sobotah in nedeljah prepovedano in se je ta ukrep obnesel. Kriminaliteta je od leta 1950, ko je bil uveden, do danes padla od 249 na 180 storilcev na 100.000 prebivalcev.

⁶⁴ Taft, *Criminology*, New York 1953, str. 57.

⁶⁵ Prim. Exner, *Kriminologie*, Berlin-Göttingen-Heidelberg 1949, str. 6 in naslednje.

s tem označimo samo glavni motiv. Pri storilcu kaznivih dejanj je to običajno le najmočnejše izražena, vidna in zadnja spodbuda v kompliciranem ustroju človekove notranjosti, vendar ne more biti to obenem edini motiv, ki je vplival na njegovo odločitev. Pri združevanju sorodnih spodbud ni mogoče upoštevati odtenkov v intenziteti motiva niti individualnih razlik med njimi. Med seboj na videz podobne motive je bilo zato treba združiti v skupine, ki so se pokazale kot najbolj značilne.

Glavne skupine motivov, ki jih pokaže naša analiza, so predvsem tri: trenutna jeza in razburjenost, dolgotrajen nesporazum med storilcem in oškodovancem ter maščevanje. Motiv trenutne jeze smo obravnavali še posebej glede na to, ali jo je povzročilo storilčevo alkoholizirano stanje. Med storilci, ki jih je vodil ta motiv, je zelo mnogo takih, ki jim je bil potreben le najmanjši povod za začefek pretepa. Scholz je ta motiv označil kot »Rauflust«, torej pretepaška žilica.⁶⁶ V našem gradivu je bil ta motiv tako tesno povezan z jezo, zlasti če je na storilca vplival alkohol, da ju nismo mogli ločiti.

Starost storilca	M o t i v					skupaj
	trenutna jeza	dolgotrajen nesporazum	maščevanje	ljubosumje	drugo	
14 do 19 let	3	—	1	—	—	4
20 do 29 let	24	4	7	2	2	39
30 do 39 let	14	8	6	1	1	30
40 do 49 let	2	1	1	1	2	7
50 in več let	4	5	1	—	1	11
Skupaj	47	18	16	4	6	91
v %/o	51,6	19,8	17,6	4,4	6,6	100

Tabela 24
Telesne poškodbe glede na storilčevo starost in motiv

Iz tabele je razvidno, kako velik je delež tistih, ki jih je kratkotrajna jeza pripravila do storitve kaznivega dejanja. Kratkotrajna jeza, povezana s pretepaško žilico, je lahko afekt, ki na hitro vzburi človekovo osebnost.

Pretepačem je tako vsak najmanjši povod zadosten vzrok

⁶⁶ Prim. Scholz, o. c., str. 43.

za jezo — pogosto se zagovarjajo, da so bili izzvani in tako rekoč »niso imeli drugega izhoda«. Vzrok za začetek prepira si znajo vedno poiskati. Pretepaču gre predvsem za to, da s pestmi ali z nožem pokaže svojo močatost, zato se običajno spopade s sebi enakimi. Ves pretep pa bi izgubil mikavnost, če bi nasprotnik prehitro obležal. Pri storilcu gre v nekem smislu za željo, da bi se med sovrstniki uveljavil in izkazal. Zelo sporno je, če bi se ta pretepaška žilica dala preusmeriti v športno uveljavljanje. Na območju, ki je predmet naše analize, bi to bilo oteženo tudi zaradi relativnega nezanimanja za šport, ki je za kmečke kraje značilno in tudi razumljivo. Izkušnje v mestih pa kažejo tudi, da se teoretično obvladanje raznih športnih veščin pogosto preizkuša (npr. boks, judo) prav v pretepu.

Motiv kratkotrajne jeze je zlasti izrazito zastopan pri mlajših starostnih skupinah: dve tretjini storilcev od 14 do 29 let je bilo tako motiviranih. Pogostost tega motiva pri mlajših letnikih ne preseneča, ker gre v mnogih primerih za izrazite pretepače. Za dolgotrajne nesporazume ti storilci še niso imeli mnogo časa. Ker lahko vzamemo, da si večina še ni osnovala družin in da se še niso ustalili, imajo za take nesporazume tudi manj pogojev kot starejši storilci.

Dolgotrajen nesporazum je po pogostosti naslednji izmed motivov, ki smo jih ugotovili. Ena petina vseh storilcev je ravnala iz tega motiva. V primerjavi s prvim — kratkotrajna jeza (51,6%) — je ta seveda manj pomemben. Med storilci, katerih motiv je bil dolgotrajen nesporazum z oškodovancem ali z osebo iz njegove najožje družine, je bilo mnogo takih, ki so ravnali v prepričanju, da delajo prav. Ta motiv je močnejše zastopan v starejših starostnih skupinah, kjer je takih storilcev v skupini od 30 do 39 let več kot ena četrtnina, v starostni skupini nad 50 let pa skoraj ena polovica.

Kot tretji najmočnejši zastopani motiv nam analiza pokaže maščevanje. Storilcev, ki so ravnali iz tega motiva, je skoraj ena petina in velika večina (13 od 16) jih pripada starostnim skupinam od 20 do 40 let. Kaže, da po tej dobi nastopi večja umerjenost v odnosih do soljudi ali pa se vsaj izgubi želja po njihovem nasilnem urejanju.

Od drugih motivov je še močnejše, a vendar razmeroma skromno zastopan motiv ljubosumja — 4,4%.

Na storilčev motiv odločilno vpliva razmerje storilca do oškodovanca pred storitvijo kaznivega dejanja. To razmerje smo skušali posebej osvetliti.

Razmerje storilca do oškodovanca	M o t i v					skupaj
	kratkotrajna jeza	dolgotrajen nesporazum	maščevanje	ljubosumje	drugo	
prijateljsko	6	—	—	—	—	6
sovražno	9	18	14	3	4	48
indiferentno	32	—	2	1	2	37
Skupaj	47	18	16	4	6	91

Tabela 25

Telesne poškodbe glede na motiv storilca in razmerje med njim in oškodovancem

Motiv, ki ga je mogoče ugotoviti največkrat — kratkotrajna jeza — je v večini primerov vodil storilce pri takih oškodovanih, do katerih so bili indiferentni (32 od 47 primerov). Po objektivnih in tudi po nekaterih subjektivnih okoliščinah so to sicer lahka dejanja, problematična postanejo takrat, ko ugotovimo njihovo pogojenost v okolju. Glede na motiv bi s stališča preventivne morda lahko sklepali, da so kazniva dejanja, storjena iz kratkotrajne jeze, najlažja, vendar so zaradi subjektivnih faktorjev v okolici, kjer se izvršujejo in ki jih na svoj način celo odobrava, zelo problematična. Iz motiva kratkotrajne jeze je ravnalo tudi nekaj storilcev, katerih razmerje do oškodovanca je bilo sovražno. Takih storilcev je bilo 9, štirje od njih so bili oškodovančevi sorodniki. Končno je v skupini tega motiva tudi nekaj takih storilcev, katerih razmerje do oškodovanca je bilo prijateljsko. Pri vseh teh storilcih (6) je odigral odločilno vlogo alkohol.

Razmerje med oškodovanci in tistimi storilci, katerih motiv je bil dolgotrajen nesporazum, je sovražno — kar je bilo pričakovati. Delež sorodnikov (5 od 18) je pri tej skupini motiva največji, vendar razlike niso značilne. Razmerje med storilcem in oškodovancem je postalo sovražno zaradi lastninskih sporov (4), zaradi stanovanjske stiske (3), iz erotičnih razlogov (4) in iz razlogov, ki so ostali neznani (7). Lastninski spori so bili predvsem spori o pravici prehoda čez zemljišča in mejni spori. Iz stanovanjske stiske izvirajoči spori so precej tipični za povojno dobo in za mesto Slovenska Bistrica ter njegovo najbližjo okolico. To je razumljivo ob upoštevanju precejšnjega razvoja in-

dustrije, ki v začetku ni obenem z osnovno izgradnjo zidala tudi objektov družbenega standarda.⁶⁷

Storilci, katerih motiv je bilo maščevanje, so vsi izvršili svoja dejanja zoper nesorodnike. Razmerje med veliko večino storilcev (14 do 16) in oškodovancev je bilo sovražno. Najbolj pogosti razlog sovraštva (5) je bil lastninski spor, približujejo pa se mu erotični spori (4).

Tudi razmerje storilcev, ki so ravnali iz ljubosumja, do oškodovancev je bilo predvsem sovražno. Nobeden izmed njih ni dejanja izvršil zoper sorodnika.

Globlji in trajnejši motivi storilca — dolgotrajen nesporazum, maščevanje, ljubosumje — se kažejo očitno že pred storitvijo dejanja samega v napetih odnosih z oškodovancem. Iz njih izvirajo dejanja, ki bi jih bilo verjetno najlaže vnaprej preprečevati, če bi jih opazili dovolj zgodaj. Druga dejanja, katerih storilci so ravnali iz kratkotrajne jeze, in njihov pomen smo že omenili. Tudi iz dejstva, da so jih naperili zoper tiste, do katerih so indiferentni, se vidi zlasti, da so jih izvršili zaradi dejanja samega in ne zaradi oškodovančeve osebe, da bi torej oškodovanec mogel biti tudi kdorkoli drug. V tej hitri vzdražljivosti, ki je pogosto samo znak pretepaške žilice, je tudi njihova problematičnost.

Vzdražljivost se gotovo še povečuje z alkoholom, ki ga zlasti tako motivirani storilci posebno pogosto uživajo. V vsej populaciji je bilo vinjenih ena polovica. Storilcev, katerih motiv je bil kratkotrajna jeza, je bilo vinjenih 70%. Razlike med motivom kratkotrajne jeze in drugimi motivi so glede na vinjenost tudi statistično značilne. Upoštevajoč, da je delež vinjenih pri storilcih iz maščevanja 44%, iz ljubosumja 25% in zaradi dolgotrajnega nesporazuma 17%, vidimo, kako odločilno vlogo odigra alkohol pri tako motiviranih storilcih, za katere smo tudi ugotovili, da se rekrutirajo iz mlajših starostnih razredov. Glede vinjenosti ugotavlja zelo podoben odstotek pri pretepačih (Die Rauflostigen), in sicer 69,7% tudi Scholz, medtem ko je ugotovil kot povprečno stopnjo alkoholiziranih storilcev le 26%.⁶⁸

⁶⁷ Po podatkih občinskega sindikalnega sveta Slovenska Bistrica je leta 1960 samo v Slovenski Bistrici primanjkovalo okrog 400 stanovanj.

⁶⁸ Prim. Scholz, o. c., str. 55.

Vinjenost storilca	Motiv storilca					skupaj
	kratkotrajna jeza	dolgotrajen nesorazum	maščevanje	ljubosumje	drugo	
	Absolutni podatki					
da	33	3	7	1	1	45
ne	14	15	9	3	3	44
Skupaj	47	18	16	4	4	89
	Struktura v odstotkih					
da	70	17	44	25		51
ne	30	83	56	75		49
Skupaj	100	100	100	100		100

$X^2 = 17,7$, značilen ha nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 26

Telesne poškodbe glede na vinjenost in motiv storilca

Analiza motivov, ki so storilce vodili pri izvrševanju kaznivih dejanj, je pokazala, da več kot ena polovica storilcev ni globlje motiviranih, da pa prav ta del povzroča, da je kriminaliteta telesnih poškodb na slovenskobistriškem območju močna in zanj značilna. Pomembnost alkohola kot kriminogenega faktorja se je pokazala zlasti očitno prav pri tej skupini storilcev. Alkohol pa je le eden izmed njih, zakaj celotno okolje, odnosi med ljudmi ter njihove moralne in etične maksime dopuščajo ali pa celo odobravajo pogostost pretepaštva, ki je predvsem izraz neke vrste navidezne močnatosti. Medtem ko so konflikti, ki so osnova drugim, v manjši meri zastopanim motivom, sicer globlji, ostaja pretepaštvo zaradi svoje subjektivne in miljejske pogojenosti najtežavnejši problem kriminalne preventive. Razlike med vinjenostjo in motivom storilca so se pokazale pri preskusu z X^2 , kjer smo združili motiv ljubosumja in druge motive, kot statistično značilne. Struktura podatkov kaže, da je bila vloga alkohola najmanjša pri motivu dolgotrajnega nesorazuma (17% vinjenih storilcev) in v kategoriji drugih motivov (25% vinjenih storilcev), pa tudi pri maščevanju (44% vinjenih storilcev) je znatno pod deležem, ki se kaže pri skupini motiva kratkotrajne jeze (70% vinjenih storilcev).

6. Povod

Povod kaznivega dejanja je zadnja okoliščina, ki je storilca pripravila do njegove izvršitve. Kot nekaj vzvod je, ki povzroči verižno reakcijo, katere posamezni deli so bili že pripravljene in so čakali le še na sprožitev. Podatki o povodu, ki ga je imel storilec za izvršitev dejanja, pokažejo obliko in način, ki si ga storilci izberejo.

Starost storilca	Neposredni povod kaznivega dejanja					skupaj
	prepirl	izzivanje oškodovanca	slučajno srečanje	poseg storilca v pretep	drugo	
14 do 19 let	2	1	1	—	—	4
20 do 29 let	20	5	8	5	1	39
30 do 39 let	19	2	4	2	3	30
40 do 49 let	1	1	3	—	2	7
50 in več let	6	—	—	1	4	11
Skupaj	48	9	16	8	10	91

Tabela 27

Telesne poškodbe glede na povod in starost storilca

Kot vrste povoda smo izbrali predvsem prepirl, izzivanje oškodovanca, slučajno srečanje in poseg storilca v pretep med tretjimi osebami. Kriterij, ki nam je rabil za razvrstitev posameznih vrst povodov, je bil predvsem storilčev oziroma oškodovančev delež pri začetku konflikta. Tako je pri prepirlu izzival konflikt predvsem storilec, pri izzivanju oškodovanca ta sam. Pri slučajnem srečanju je aktivno izzivanje storilca ali oškodovanca manjše ali skoraj povsem eliminirano. V to skupino smo uvrstili take primere, kjer je bilo objektivno ugotovljeno, da je bilo srečanje slučajno. Prepirl je največkrat povod za izvršitev kaznivega dejanja. Več kot ena polovica storilcev ga je uporabila za nekakšen »uvodni štadij« k izvršitvi sami. Zelo pogosto so bili storilci pri prepirlu tudi vinjeni — 29-krat v 48 primerih. Storilce, ki so posegli v pretep med tretjimi osebami, smo uvrstili v posebno kategorijo. Vendar je treba pri tem upoštevati, da je bistvo takega posega sporno; zelo pogosto se za njim skriva želja po pretepu in takemu storilcu je pretep med dru-

gimi zelo dobrodošel. Naslednja kategorija povoda, ki je bil posebno pogost, je slučajno srečanje. Takšnih primerov je bilo 16 in kar sedemkrat je bil storilčev motiv maščevanje. Očitno je, da je v teh primerih storilec samo čakal na to, da se mu ponudi prva priložnost za povračilo. Precejšen je končno delež oškodovancev, ki so z izzivanjem začeli prepir in s tem ustvarili osnovo za pretep.

Na ustvaritev primerne atmosfere za izvršitev kaznivega dejanja je odločilno vplivala vinjenost storilcev. Zato smo skušali osvetliti povezanost med tema dvema pojavoma.

Storilec vinjen	P o v o d					
	prepir	oškodovan- čevo izzivanje	slučajno srečanje	poseg v pretep tretjih oseb	drugo	skupaj
Da	29	4	5	3	4	45
Ne	19	5	10	5	5	44
Neznano	—	—	1	—	1	2
Skupaj	48	9	16	8	10	91

Tabela 28

Telesne poškodbe glede na povod in vinjenost storilca*

- * Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik

Skoraj $\frac{2}{3}$ vseh vinjenih storilcev je dal povod prepir, vendar razlike glede posameznih motivov niso značilne. Ta delež se še poveča, če upoštevamo oškodovančevo izzivanje, kjer je bil začetek pretepa tudi prepir, le da ga je začel oškodovanec sam. Tudi pri treznih storilcih prepir izrazito izstopa (43%), vendar ne tako močno kot pri vinjenih. Zelo močno pa je med treznimi storilci zastopano slučajno srečanje kot povod za izvršitev kaznivega dejanja. Pri teh storilcih je bil motiv pogosto bodisi maščevanje ali pa dolgotrajni nesporazum.

IV. OŠKODOVANEC IN RAZMERJE MED NJIM IN STORILCEM

Oškodovanec je kot sestavni del delinkventne delavnosti začel šele pozno zanimati strokovnjake, ki so se ukvarjali s problemi kriminalitete. Vsa njihova pozornost, ki je bila sprva osredotočena na dejanje, se je kasneje, od Lombrosa in Ferrija dalje, preusmerila na storilca. Šele v zadnjem času se uveljavlja mnenje, da žrtev ni samo pasiven faktor v genezi delikta in zlasti, da ji doslej niso posvečali dovolj pozornosti.⁶⁹ Mendelsohn opozarja, da pomeni »obravnavati, opazovati in presojeti samo storilca ter zanemarjati žrtev enostransko obravnavanje, ki zmanjšuje možnosti za končni uspeh, ker išče rešitev delikta na napačni poti, upoštevajoč samo en faktor«.⁷⁰ Čeprav je trditev, da je obravnavanje delinkventa samega napačen način (une fausse piste), verjetno pretirana, pa je gotovo upravičena zahteva, da se poleg storilca obravnava in analizira tudi oškodovanec ter njuno medsebojno razmerje.

Pri nekaterih kaznivih dejanjih ostaja storilec glede razmerja do oškodovanca dokaj neoseben; to so v glavnem premoženjski delikti, kjer je lahko žrtev izbrana povsem slučajno (žeparji).

Nasilna kazniva dejanja, med katere štejemo tudi telesne poškodbe, se od takih kaznivih dejanj močno razlikujejo. Storilec in oškodovanec se običajno poznata, razmerje med njima je večkrat odločilno za izvršitev kaznivega dejanja.

Pri vprašanju oškodovanca in njegove vloge v genezi delikta ne gre samo za razmerje med subjektom in objektom dejanja samega. Važne so tudi osebne in poklicne karakteristike oškodovanca, nastane vprašanje, ali je kakšna posebna skupina glede na starost, poklic, spol ali morda glede na kakšen drug skupen znak bolj ogrožena kot druge. S tem nikakor ne zatrujemo, da je med ljudmi del takih, ki jih že »psihofizična konstitucija«⁷¹ predestinira za žrtve. So pa gotovo neke naravne oko-

⁶⁹ Prim. Mendelsohn B., *Victimologie, Revue Internat. de Criminologie et de Police technique* 1956/2, str. 95 in nasl.; Hentig H. *The Criminal and his Victim*, New Haven, Yale Univ. Press 1948; Wolfgang M., *Patterns in Criminal Homicides*, Philadelphia, Univ. of Pennsylvania 1948; Panta Marina: *Nekoi novi aspekti na kriminološkite istraživanja*, *Pravna misla* 1960/1-2, str. 32, Skopje.

⁷⁰ Mendelsohn, o. c., str. 98—99.

⁷¹ Prim. Panta Marina, o. c., str. 39.

liščine, ki lahko povzročijo, da se več žrtev rekrutira iz določene skupine ljudi (npr. otroci in stari ljudje pri prometnih nesrečah).

V sklop viktimološke analize šteje končno tudi delež, ki ga je oškodovanec sam doprinesel k izvršitvi dejanja. Tega momenta kazenski zakonik iz leta 1953 pri kaznivem dejanju telesnih poškodb ni upošteval, novela pa je v 3. odstavku 142. člena jasno določila, »da sme sodišče storilcu dejanja iz prvega ali drugega odstavka tega člena izreči sodni opomin, zlasti v primeru, če je bil storilec izzvan z nedostojnim ali surovim obnašanjem oškodovanca.«⁷²

Za primer take oškodovančeve vloge pri izvršitvi dejanja lahko vsaj deloma veljajo besede D. Lagacha, ki jih je napisal v zvezi s študijo E. D. Greefa o deliktih iz strasti: »Dokler nimam občutka, da moj jaz kdo drug zanika, nimam razloga, da bi sam njega zanikal.«⁷³

Oškodovančev delež pri izvršitvi dejanja je lahko znaten. Zlasti med pretepači bomo lahko ugotovili primere, kjer je oškodovanec postal žrtev dokaj slučajno in bi prav tako lahko bil tudi storilec. »Credit« in »debit« je pogosto nemogoče razločevati v dolgotrajnem procesu, ki postopoma vodi do protizakonite posledice.⁷⁴

1. Osebne lastnosti oškodovancev

Pri analizi oškodovancev bomo skušali obdržati enako sistematiko kot pri analizi storilcev. Zato jih bomo razvrstili po starosti in spolu, pozneje pa še glede na mladoletne in nedoletne oškodovance.

a) Starost

Kot pri starosti storilcev nas tudi pri oškodovančevi starosti zanima, kateri starostni razredi so z določenimi vrstami kaznivih dejanj bolj obremenjeni in kateri manj. Mendelsohn⁷⁵ ugotavlja na primer, da je pri prometnih nesrečah najmanj ogrožena starostna skupina od 15 do 24 let, slede ji skupine od 25 do 44, od 0 do 5 let, od 5 let do 14, od 45 do 65 in skupina nad

⁷² Naš KZ upošteva viktimološki moment še v členih 11/3, 136, 173/a, 289/4.

⁷³ D. Lagache, *Reflexions sur De Greef et le Crime passionel*, v zbirki: *Autour de l'Oeuvre de E. De Greef*, Louvain 1956, str. 70.

⁷⁴ Hentig, *The Criminal and his Victim*, str. 348.

⁷⁵ Prim. Mendelsohn, o. c., str. 104.

65 let. Ker obravnavamo v naši analizi naklepna kazniva dejanja, so primerjave med osebnostnimi znaki storilcev kaznivih dejanj in žrtev še mnogo bolj pomembne.

Starost oškodovanca	Starost storilca					skupaj	v %
	14—19 let	20—29 let	30—39 let	40—49 let	50 in več let		
do 14 let	—	—	—	2	—	2	2,2
14—19 let	—	—	2	1	1	4	4,4
20—29 let	1	15	7	1	1	25	27,5
30—39 let	1	9	7	2	5	24	26,4
40—49 let	1	4	7	—	1	13	14,3
50 in več let	1	11	7	1	3	23	25,2
Skupaj	4	39	30	7	11	91	
V odstotkih	4,4	42,9	33,0	7,7	12,0		100

Tabela 29

Telesne poškodbe glede na starost storilca in oškodovanca

Že na prvi pogled je razvidno, da se razdelitev oškodovancev precej razlikuje od razdelitve storilcev. Oškodovanci prihajajo iz posameznih starostnih razredov mnogo bolj enakomerno kot storilci. Starostni razredi od 20 do 29 let, od 30 do 39 let in nad 50 let so skoraj povsem enako obremenjeni (od 25,2 do 27,5%), medtem ko med storilci zlasti izstopa skupina od 20 do 29 let (42,9%).

Glede posameznih starostnih razredov je za najmlajše oškodovance značilno, da so postali žrtve starejših storilcev: pri štirih izmed oškodovancev obeh najnižjih starostnih skupin so bili storilci stari nad 40 let. Starejši ljudje so mladim očitno hoteli dati »lekcijo« in so se znesli nad njimi. Položaj oškodovancev naslednje starostne skupine (od 20 do 29 let) je drugačen: tri petine oškodovancev so poškodovali storilci iz iste starostne skupine. Skoraj ne more biti dvoma, da gre tu za prave pretepaške obračune. Več kot petino oškodovancev iz te skupine so poškodovali starejši storilci v starosti od 30 do 39 let. Tudi v starostni skupini oškodovancev od 30 do 39 let je največ (9 od 24) takih, pri katerih so bili storilci iz starostne skupine od 20 do 29 let, za katero smo že ugotovili, da je z dejanji te vrste najbolj obremenjena. V tej skupini oškodovancev pa se kot storilci močno uveljavijo tudi tisti, ki so stari nad 50 let. Tu gre za dejanja, katerih storilci so globlje motivirani. Dolgotrajen

nesporazum, izvirajoč iz lastninskih sporov ali stanovanjske stiske, je tu precej razumljiv, ker gre za oškodovance, ki so si že osnovali družine in, če žive v skupnem gospodinjstvu s starši, je konflikt lahko blizu. Podoben je položaj na kmetijah, kjer »stari« še žive, pa nočejo prepisati lastninske pravice na otroke ali pa so to storili in so kot preužitkarji nezadovoljni. Oškodovanci v starosti od 40 do 49 let so bili najpogosteje žrtve storilcev v starosti od 30 do 39 let, torej mlajših od sebe. Kakor so bili storilci od 20 do 29 let proti oškodovancem od 30 do 39 let napadalnejši, so napadalnejši proti starejšim oškodovancem tudi storilci naslednje starostne skupine.

Preostaja končno še zadnja starostna skupina, to so oškodovanci, stari nad 50 let. Hentig⁷⁶ šteje starejše ljudi za posebno kategorijo oškodovancev ter utemeljuje to s pojemanjem telesne moči in duševnih sposobnosti pri starem človeku. Delež oškodovancev te starostne skupine je precej velik, saj četrтина vseh oškodovancev pripada temu starostnemu razredu. Največjo napadalnost proti starim ljudem kažejo mladi storilci, stari od 20 do 29 let, ki so poškodovali skoraj polovico oškodovancev tega starostnega razreda. Pogostokrat so postali starejši oškodovanci tudi žrtve storilcev od 30 do 39 let.

Če skušamo podatke tabele razložiti s stališča storilcev, ugotovimo, da so mlajši storilci izvrševali kazniva dejanja proti starejšim oškodovancem, storilci srednjih starostnih obdobj proti mlajšim in starejšim; starejši storilci pa predvsem proti mlajšim oškodovancem.

V naši populaciji sta dva nedoletna oškodovanca, dva mladoletna, dva pa sta kazenskopravno mejo polnoletnosti pravkar prekoračila — ob storitvi dejanja sta imela 19 let. Izmed šestih storilcev, ki so dejanje izvršili proti tem oškodovancem, sta bili dve ženski in sta se obe spravili nad nedoletnega oškodovanca. V treh primerih je bilo razmerje med storilcem in oškodovancem podobno ali istovetno z roditeljskim; pastorek — mačeha, posvojenec — posvojitelj, vajenec — mojster. Nedoletni oziroma mladoletni oškodovanci so torej postali žrtve v ožjem družinskem oziroma delovnem okolju in so s svoje strani doprinesli h genezi delikta s tem, da so storilce zmerjali ali ogovarjali.

V obravnavani kategoriji oškodovancev je bilo mogoče naštetih le nekaj bolj ali manj karakterističnih označb. Njihovo

⁷⁶ Hentig, o. c., str. 408.

število pa je premajhno, da bi iz razpoložljivih podatkov lahko napravili splošne sklepe.

b) Spol oškodovancev

Spol oškodovancev je zanimiv predvsem zato, ker se splošno domneva, da ženske kot šibkejši spol laže in pogosteje postanejo žrtve kaznivih dejanj. Tako naziranje se kaže tudi v nekaterih kazenskopравnih predpisih, ki z določenimi normami inkriminirajo kazniva dejanja zoper družino in moralo, katerih žrtv so najpogosteje ženske. Med posebnimi kategorijami žrtv, ki jih navaja Hentig, najdemo tudi ženske.⁷⁷

Kazniva dejanja, ki so predmet naše analize, so, kot smo ugotovili, predvsem »moška kazniva dejanja«. Ženske so bile le redke storilke. Delež ženskih oškodovank nam kaže tale tabela.

Spol oškodovanca	Spol storilca		
	moški	ženske	skupaj
Absolutni podatki			
Moški	67	6	73
Ženske	11	7	18
Skupaj	78	13	91
Struktura v odstotkih			
Moški	86	46	80
Ženske	14	54	20
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 8,6$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 30

Telesne poškodbe glede na spol storilca in oškodovanca

Ženske so bile oškodovanke v petini primerov vseh kaznivih dejanj. Njihov delež je glede tega večji kot delež storilk. Navedenejši podatki povedo, da so večino oškodovank poškodovali moški storilci, in sicer od 18 oškodovank 11. Vendar je približno polovica storilk izvršila svoje dejanje nad žensko (54%), medtem ko so si moški storilci pogosteje izbrali moške nasprotnike (86%). Ta zveza med spoloma je tudi statistično značilna.

Iz podatkov o spolu oškodovancev ni mogoče sklepati na to,

⁷⁷ Hentig, o. c., II, str. 406.

da bi bila ženska s kaznivimi dejanji telesnih poškodb bolj ogrožena kot moški. To je verjetno posledica tega, da gre v tem primeru ne samo za izrazito moško delinkvenco, temveč za delinkvenco, pri kateri je pretežno tudi oškodovanec moški. V pretepe se ženska le redko vmešava.

2. Poklic oškodovancev

Pri analizi poklicev storilcev smo skušali ugotoviti, od kod storilci najpogosteje prihajajo in ali so kakšni poklici, ki so zlasti obremenjeni s kaznivimi dejanji telesnih poškodb. Na podobna vprašanja bomo skušali odgovoriti tudi glede oškodovancev. Splošni podatki, ki smo jih navedli o poklicih storilcev, veljajo tudi za oškodovance. Glede na to, da prihajajo ljudje v stik — in tudi v konflikt — predvsem z ljudmi iz istega ali podobnega socialnega okolja, ni mogoče pričakovati, da bi se poklicna struktura storilcev in oškodovancev bistveno razlikovala.

Poklic oškodovanca	Starost oškodovanca					skupaj
	0—19 let	20—29 let	30—39 let	40—49 let	50 in več let	
Kmetovalci, gozdni delavci	—	4	5	3	12	24
Predelovalci v industriji in obrti	—	6	4	1	—	11
Nekvalificirani delavci	1	12	7	5	1	26
Osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe	4	—	5	1	9	19
Drugi poklici	—	2	3	3	1	9
Poklic neznan	1	1	—	—	—	2
Skupaj	6	25	24	13	23	91

Tabela 31

Telesne poškodbe glede na starost in poklic oškodovanca

Starostna razdelitev oškodovancev se po posameznih poklicih precej razlikuje. Skupina kmetovalcev in gozdnih delavcev je najpogosteje zastopana v najstarejši starostni skupini: polovica oškodovancev te poklicne skupine je bila stara nad 50 let. Drugačen je položaj pri poklicni skupini nekvalificiranih delavcev, v kateri je število oškodovancev največje. Skoraj

polovica vseh oškodovancev (12 do 26) izhaja iz starostnega razreda od 20 do 29 let. Iz tega podatka bi lahko sklepali, da gre predvsem za oškodovance, ki so postali žrtve storilčeve pretepaške žilice, in ni izključeno, da bi se tudi sami lahko znašli na strani storilcev. Od drugih poklicnih skupin so najpogosteje zastopani predelovalci snovi v industriji in obrti ter osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe. Kakor nekvalificirani delavci prihajajo tudi predelovalci snovi v industriji in obrti, torej kvalificirani ali visoko kvalificirani industrijski in obrtni delavci, iz mlajših starostnih skupin — več kot polovica jih je bilo starih od 20 do 29 let. Zanje velja prav isto kot za nekvalificirane delavce. Skupina vzdrževanih oseb in oseb z lastnimi dohodki je mnogo bolj heterogena. Ta skupina vključuje predvsem večino nedoletnih oziroma mladoletnih oškodovancev iz vseh skupin, največ pa je v njej oškodovancev, starih nad 50 let: to so zlasti upokojnenci, preužitkarji ter nekaj gospodinj. Večina gospodinj (6 od skupno 10) je bila stara od 30 do 50 let.

Druge poklicne skupine oškodovancev so maloštevilne in glede na starost raztresene po vseh razredih, tako da ne pokažejo nobene značilnosti.

Pri presoji vloge oškodovanca v genezi kaznivih dejanj telesnih poškodb je treba posvetiti pozornost zlasti različnim medsebojnim odnosom in zvezam, ki so povezovali oškodovanca s storilcem. Mednje sodi prav gotovo povezanost poklicne strukture storilcev in oškodovancev.

Poklic oškodovanca	Poklic storilca				skupaj
	kmetovalci, gozdni delavci	kvalificirani in nekvalificirani delavci ter rudarji	osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe	drugi poklici	
Kmetovalci, gozdni delavci	10	9	3	2	24
Kvalificirani in nekvalificirani delavci ter rudarji	14	17	5	2	38
Osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe	5	8	5	1	19
Drugi poklici	2	5	2	1	10
Skupaj	31	39	15	6	91

Tabela 32

Telesne poškodbe glede na poklic storilca in oškodovanca

Podatki tabele so pri manj pogosto zastopanih poklicnih skupinah razpršeni in prepičli, da bi jih bilo mogoče vrednotiti. Poklicno povezanost med obema skupinama bomo ocenjevali predvsem s stališča storilca. Čeravno oškodovanec v mnogih primerih ni bil samo pasiven, pa je »izbira« žrtve le stvar storilca samega.

Povezanost poklicev se precej očitno vidi pri vseh specifičnih poklicnih skupinah. Kriterij za uvrščanje kmečkih in gozdnih delavcev je bil glede storilcev in oškodovancev enak: kmečke sinove, ki so delali na domačem posestvu, smo šteli v prvo skupino, tiste kmečke delavce, ki so delali pri kmetijskih zadrugah, na kmetijskih gospodarstvih in pri drugih kmetih, pa smo uvrstili med nekvalificirane delavce. Kmetovalci in gozdni delavci so kot storilci izvršili kazniva dejanja proti sebi enakim v tretjini primerov. Če pa upoštevamo še, da so osebe z lastnimi dohodki in vzdrževane osebe pogosto gospodinje, preužitkarji in pod. in da torej pripadajo istemu ali zelo podobnemu socialnemu okolju, se ta delež še poveča.

Še izrazitejši je ta položaj pri poklicni skupini kvalificiranih in nekvalificiranih delavcev: skoraj polovica oškodovancev je iz iste poklicne skupine kot storilci.

Pri drugih poklicnih skupinah storilcev so podatki v povezavi s posameznimi poklicnimi skupinami oškodovancev preveč razdrobljeni, da bi jih mogli obravnavati.

Celotna slika kaže torej precejšnjo povezanost najmočnejše zastopanih poklicnih skupin storilcev in oškodovancev. Poglobiti jo je mogoče še z ugotavljanjem povezanosti položaja v poklicu.

Položaj v poklicu	Struktura v odstotkih	
	storilci	oškodovanci
Delavec	60,5	51,7
Samostojen	14,2	24,1
Brez zaposlitve	19,8	15,4
Ostalo in neznano	5,0	8,8
Skupaj	100,0	100,0

Tabela 33

Struktura telesnih poškodb glede na storilcev in oškodovancev položaj v poklicu

Iz tabele izhajaja, da je bilo več delavcev storilcev kaznivih dejanj kot oškodovancev. Obratno je razmerje pri samostojnih, kjer je oškodovancev več kot storilcev. V skupini brez zaposlitve je storilcev več kot oškodovancev. Kot posebna skupina zaposlencev so torej delavci in osebe brez zaposlitve bolj agresivni kot ostale skupine.

Oškodovančev položaj v poklicu	Storilčev položaj v poklicu				skupaj
	delavec	samo-stojen	brez za-poslitve	drugo in neznano	
Delavec	32	8	5	3	48
Uslužbenec	—	—	—	—	—
Samostojen	14	3	5	—	22
Brez zaposlitve	4	2	6	1	13
Drugo in neznano	5	—	2	1	8
Skupaj	55	13	18	5	91

Tabela 34

Telesne poškodbe glede na storilčev in oškodovančev položaj v poklicu

Zanimivo je še razmerje posameznih skupin zaposlenih storilcev do zaposlenih oškodovancev iste skupine ali drugih skupin. Delavci storilci so najpogosteje (več kot polovico dejanj) izvršili dejanje zoper delavce. Pri skupini samostojnih tega razmerja ni, zoper to skupino so bili delavci najbolj agresivni. Osebe brez zaposlitve so svoja dejanja izvršile zoper pripadnike vseh drugih skupin, vendar najbolj pogosto zoper sebi enake. Zveza med istimi poklicnimi skupinami je tudi statistično značilna. ($X^2 = 18,8$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$.)

3. Vinjenost oškodovancev

Vinjenost storilcev smo že skušali analizirati.⁷⁸ Ugotovili smo, da ima pomemben kriminogeni vpliv, zlasti če upoštevamo okoliščine, v katerih se poraja delinkvenca, ki je predmet naše analize. Prav v teh okoliščinah pa je pomemben tudi vpliv, ki ga je imel alkohol na oškodovance. Razširjenost alkoholizma je na obravnavanem območju precejšnja in, če je vinjenost vplivala na storilca tako, da je postal bolj napadalen, je mogla

⁷⁸ Prim. str. 130 in naslednje.

vplivati tudi na oškodovanca in njegovo napadalnost. Upoštevajoč posebne razmere območja, zlasti tradicionalno razširjenost pretepaštva v pijanosti, lahko trdimo, da je med primeri, kjer sta bila storilec in oškodovanec vinjena, mnogo takih, kjer je oškodovanec le slučajno postal žrtev kaznivega dejanja.

V literaturi, ki se je ukvarjala z analizo posameznih kaznivih dejanj, storjenih na določenem območju, najdemo le redko obravnavano tudi to vprašanje. To je razumljivo, saj je viktimologija, ki je usmerila zanimanje vprav na oškodovanca, zelo mlada veda. Kolikor pa so se posamezne monografije s tem ukvarjale, so odkrile precejšnjo povezanost med oškodovančevo vinjenostjo in izvršitvijo kaznivih dejanj. V publikaciji Krivična djela lišenja života na področju NRH⁷⁹ je ugotovljeno, da je bilo 34% vseh žrtev, predvsem pri kaznivih dejanjih ubojev in hudih telesnih poškodb s smrtnim izidom, kroničnih pijancev. 2,5% vseh žrtev pa je v vinjenosti izzvalo storilca. Deleža vinjenih oškodovancev ne glede na izzivanje pa monografija ne ugotavlja. Marvin Wolfgang ugotavlja v svoji viktimološko usmerjeni študiji, da sta bila storilec in oškodovanec pri uboju alkoholizirana v 44%.⁸⁰

Vinjenost oškodovanca	Vinjenost storilca			
	da	ne	neznano	skupaj
	Absolutni podatki			
da	28	1	—	29
ne	14	41	1	56
neznano	3	2	1	6
	Struktura v odstotkih			
Skupaj	45	44	2	91
da	67	3	—	35
ne	33	97	—	65
Skupaj	100	100	—	100

$X^2 = 35,6$, značilen na nivoju $\alpha = 0,001$

Tabela 35

Telesne poškodbe glede na vinjenost storilca in oškodovanca

Očitno je, da je alkohol v manjši meri vplival na oškodovance kot na storilce. Vendar je bilo ob izvršitvi dejanja vinje-

⁷⁹ Prim. o. c., str. 145 in 160.

⁸⁰ Prim. Wolfgang, o. c., str. 134.

nih 35 % vseh oškodovancev. Čeravno je ta delež nižji od stopnje vinjenosti storilcev, je vendar še znaten. Delež neznanih primerov je med oškodovanci večji kot med storilci. Vzrok temu je, da se vinjenost oškodovancev v kazenskem postopku ne ugotavlja enako pogosto kot vinjenost storilcev.

Kriminogeni vpliv alkohola se posebno jasno pokaže v primerih, kjer sta bila oba, oškodovanec in storilec, vinjena. Zveza med vinjenostjo oškodovanca in storilca je tudi statistično visoko značilna. Pri preskusu s X^2 nismo upoštevali kategorije neznano. Rezultati so pokazali, da je zveza med vinjenostjo storilca in oškodovanca zelo značilna (67 % vinjenih storilcev je izvršilo dejanje proti vinjenim oškodovancem), prav tako pa tudi med treznostjo storilcev in oškodovancev (97 % treznih storilcev je izvršilo kaznivo dejanje proti treznim oškodovancem). Kot kaže tabela, so vsi vinjeni oškodovanci razen enega postali žrtev vinjenega storilca. Vendar je bilo največ kaznivih dejanj telesnih poškodb storjenih med treznimi storilci in oškodovanci (45 % vseh kaznivih dejanj). Precej velik pa je tudi delež tistih storilcev, ki so vinjeni storili svoje dejanje zoper trezne oškodovance (15,4 % vseh kaznivih dejanj).

Zanimalo nas je tudi razmerje med vinjenostjo oškodovanca in motivi storilca. Razmerje med vinjenostjo in motivom storilca smo že analizirali ter ugotovili, da je vinjenost posebno odločilno vplivala na tiste storilce, katerih motiv je bila kratko-

Vinjenost oškodovanca	Motiv storilca					skupaj
	kratko-trajna jeza	dolgotrajen nespo-razum	mašče-vanje	ljubo-sumje	ostalo	
Absolutni podatki						
da	21	2	4	1	1	29
ne	23	15	11	3	4	56
neznano	3	1	1	—	1	6
Skupaj	47	18	16	4	6	91
Struktura v odstotkih						
da	48	19				34
ne	52	81				66
Skupaj	100	100				100

$X^2 = 6,3$, značilen na nivoju $\alpha = 0,05$

Tabela 36

Telesne poškodbe glede na vinjenost oškodovanca in motiv storilca

trajna jeza.⁸¹ Tabela o razmerju med vinjenostjo oškodovanca in motivi storilca odkriva drugo stran dogodka.

Kot so pokazali ustrežajoči podatki za storilce, je vinjenost povezana s kratkotrajnimi motivi, ki ne segajo globlje v storilčevo osebnost. Ta zveza je tudi statistično značilna. Globlje motivirani storilci so bili pri izvršitvi dejanja trezni. Če projiciramo to sliko na oškodovanca, vidimo, da so oškodovanci pri kaznivih dejanjih, kjer gre za rahlejše motive, vinjeni v mnogo večji meri kot tisti, pri katerih so bili storilci globlje motivirani. Od vseh 47 primerov, v katerih je bil motiv storilca kratkotrajna jeza, je samo 14 primerov (29,7%), kjer vinjenost ni bila ugotovljena pri nobenem izmed udeležencev.

Pri preskusu s X^2 smo analizirali motiv kratkotrajne jeze in združili vse druge motive, zanemarili pa smo kategorijo »neznano«. Rezultat kaže značilno strukturo: medtem ko je pri motivu kratkotrajne jeze skoraj ena polovica vseh oškodovancev vinjenih, jih je pri drugih motivih samo ena petina.

Očitno je, da vinjenost storilcev in oškodovancev močno vpliva na nastanek najpogosteje zastopanega motiva, s tem pa tudi na celotno analizirano delinkenco.

4. Razmerje med storilcem in oškodovancem

To razmerje obsega v bistvu dva stadija, ki se na zunaj izredno jasno kažeta: razmerje pred izvršitvijo kaznivega dejanja in razmerje po njej. Razmerje pred izvršitvijo kaznivega dejanja lahko pojmuje v širšem in ožjem pomenu, ker obsega takó razmerje med obema antagonističnima poloma med potekom daljše dobe pred dejanjem, kot tudi tisti prav kratki čas tik pred storitvijo dejanja, v katerem se je sprožil za storilca povod za storitev dejanja samega.

Razmerje med storilcem in oškodovancem pred dejanjem je lahko zelo različno. Mendelsohn navaja, da je pri nekaterih kaznivih dejanjih povsem indiferentno (kazniva dejanja v prometu),⁸² Marvin Wolfgang pa utemeljeno ugótavlja, da so kazniva dejanja odvzema življenja prav zaradi tega razmerja najbolj personalizirani delikti.⁸³

Izrazito personalizirana kazniva dejanja so tudi telesne po-

⁸¹ Prim. str. 141.

⁸² Prim. Mendelsohn, o. c., str. 99.

⁸³ Prim. Wolfgang Marvin, o. c., str. 201.

škodbe, ki so v marsičem podobna kaznivim dejanjem odvzema življenja. Zato je razmerje med storilcem in oškodovancem tembolj pomembno, pa tudi razmeroma lahko ugotovljivo.

Pri analizirani skupini storilcev smo to razmerje skušali ugotoviti na podlagi sodnih spisov. To sicer niso najbolj zanesljivi in tudi ne najbolj izčrpni podatki, vendar bi bil drug način — npr. anketiranje — le težko izvedljiv.

Pri analizi odnosov smo storilce in oškodovance glede na ta kriterij razdelili v dve veliki skupini: eno so sestavljali tisti, ki so bili z oškodovancem v sorodu, drugo pa tisti, ki z oškodovancem niso bili v takem razmerju. Znotraj vsake izmed teh dveh skupin pa smo ugotavljali, ali je bilo medsebojno razmerje prijateljsko, sovražno — in zakaj — ali indiferentno.

Razmerje med storilci in oškodovanci	Sorodstveno	Nesorodstveno	Skupaj
Absolutni podatki			
Sovražno	11	37	48
Prijateljsko ali indiferentno	2	41	43
Skupaj	13	78	91
Struktura v odstotkih			
Sovražno	85	47	53
Prijateljsko ali indiferentno	15	53	47
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 4,7$, značilen na nivoju $\alpha = 0,05$

Tabela 37

Telesne poškodbe glede na odnos med oškodovancem in storilcem

Delež sorodnikov je med storilci in žrtvami mnogo manjši kot delež nesorodnikov, kar je razumljivo, ker je njihov delež v celotni masi prebivalstva manjši.

Očitno je tudi, da se storilci lažje spozabljajo zoper take oškodovance, s katerimi niso v sorodstvenem razmerju in so do njih indiferentni. Medtem ko je med sorodniki samo en tak primer (od 13), jih je med nesorodniki 36 (od 78) ali 46%. Če pa ocenimo razmerje med storilci in oškodovanci ne glede na sorodstvo, vidimo, da je v šestih primerih (6,5%) prijateljsko, v 48 primerih (52,8%) sovražno in v 37 primerih (40,7%) indiferentno. Med

temi zadnjimi je nedvomno večina tistih storilcev, ki so ravnali iz motiva kratkotrajne jeze in v vinjenosti.

Preskus X^2 je pokazal, da je razmerje med storilcem in oškodovancem označeno kot sovražno, prijateljsko ali indiferentno, povežano s sorodstvenim oziroma nesorodstvenim razmerjem med obema. Razmerje je bilo med sorodniki sovražno kar v 85 %, med nesorodniki pa je pri 47 %.

Označba »sovražno razmerje« skriva v sebi celo vrsto odtenkov, ki smo jih vsaj v glavnem želeli ugotoviti. To razmerje smo razčlenili na sovražna razmerja zaradi lastninskih sporov, zaradi stanovanjskih sporov, iz erotičnih razlogov in iz neznanega razloga.

Vzrok sovraštva	Sovražno razmerje med storilcem in oškodovancem		
	sorodstveno	nesorodstveno	skupaj
Lastninski spori	4	8	12
Stanovanjski spori	2	5	7
Erotični razlogi	1	13	14
Neznano	4	11	15
Skupaj	11	37	48

Tabela 37a

Sovražno razmerje med storilci in oškodovanci glede na vzroke

Zanimivo je, da so sorodniki mnogo pogosteje kot nesorodniki molčali o vzroku sovraštva. Pri njihovi skupini je zato neznan razlog sovraštva najpogosteje omenjan (v 5 od 11 primerov). Od drugih vzrokov sovraštva izstopajo pri tej skupini lastninski spori. Pri skupini nesorodnikov so vzroki sovraštva razporejeni drugače. Najmočnejše so zastopani erotični nesporazumi (13 od 37 primerov ali 35 %), sledi jim sovraštvo iz neznanega razloga (11 primerov), lastninski spori (8 primerov) in stanovanjski spori (5 primerov).

Pri obeh skupinah — sorodstveni in nesorodstveni — preseneča dejstvo, da so stanovanjski spori razmeroma redko vzrok sovraštvu; zlasti zato, ker vemo, da gre za območje, kjer je stanovanjska stiska pereč problem. Kategorija erotičnih nesporazumov ne obsega samo nesporazumov med partnerjema, temveč zlasti tiste nesporazume, ki nastanejo med enim izmed

partnerjev (navadno moškimi) in tretjo osebo, ki se vmeša v razmerje obeh partnerjev, ali zaradi katerega se to skali.

Doslej smo obravnavali samo razmerje med storilcem in oškodovancem pred dejanjem v širšem pomenu. Ugotovili smo, da je bilo pri več kot eni polovici primerov sovražno. Zato seveda ni izključeno, da je oškodovanec, ki je sovražno razpoložen proti storilcu in zato bolj občutljiv in razdražljiv, tudi sam doprinesel k izvršitvi dejanja. Izzivanje in prepiranje je pač najvidnejše znamenje takega položaja. Zlasti pri prepiru pa je nevarnost, da ga začne in podžiga tudi storilec, zato smo se omejili na take primere, kjer je oškodovanec kršil kakšno storilčevo pravico ali napadel koga iz storilčeve okolice. Pri prepiru je oškodovanec prispeval k storitvi dejanja v manjši meri.

Delež oškodovanca pri storitvi dejanja		
Izzivanje oškodovanca	15	
Kršenje storilčeve pravice, napad na tretjo osebo	10	
Delež oškodovanca skupaj	25	27,5
Drugi primeri	66	72,5
Skupaj	91	100

Tabela 38

Telesne poškodbe glede na oškodovancev doprinos k storitvi

Pri eni četrtini primerov je bil oškodovancev doprinos znaten. Večinoma je bilo izzivanje izrečeno v vinjenosti. Ni sicer izključeno, da je bil oškodovanec tudi pri prepirih bolj ali manj aktiven, vendar na podlagi podatkov sodnih spisov ni bilo mogoče narediti takega sklepa.

Sicer pa je že delež 27,5% oškodovancev, ki so izzvali konflikt, velik in gotovo potrjuje ugotovitev, da je marsikateri izmed oškodovancev postal le slučajno žrtev kaznivega dejanja in bi bil prav tako lahko njegov storilec.

V. KAZENSKOPRAVNE SANKCIJE IN PROBLEMI KAZNOVALNE POLITIKE

Pri obravnavanju kazenskih sankcij, ki jih je sodišče izreklo zoper storilce analizirane skupine, se bomo omejili na zakonite predpise, ki so bili v veljavi v letih 1957 in 1958, ne bomo pa upoštevali sprememb, ki jih je prinesla novela iz leta 1959.

Za kaznivo dejanje hude telesne poškodbe je zagrožena kazen zopora najmanj 6 mesecev ali strogi zapor do 5 let. Pri kvalificirani obliki tega dejanja pa je maksimum zvišan na 8 let, če je njegova posledica nevarnost za življenje poškodovanega, uničenje ali stalna oziroma znatna oslabiljenost pomembnega dela njegovega telesa ali pomembnega organa, stalna nezmožnost za delo, stalna ali huda okvara zdravja ali skaženost. Ostrejša kazen — in sicer strogi zapor do 12 let — je določena za primer, če je poškodovani zaradi storilčevega dejanja umrl.

Lahko telesno poškodbo je zakonodajalec penaliziral mileje. Glede na analizo nas zanima predvsem kvalificirana oblika, opisana v drugem odstavku 142. člena, ki obravnava primer, ko je lahka telesna poškodba prizadejana z orožjem, nevarnim orodjem ali z drugim sredstvom, s katerim se telo lahko hudo poškoduje ali zdravje hudo pokvari. Za tako kaznivo dejanje zagroža kazenski zakonik kazen zopora do dveh let. To pomeni torej, da je bilo mogoče izreči zaporno kazen od 3 dni, kar je splošni zakoniti minimum zaporne kazni, do 2 let, kar je bil v našem primeru posebni maksimum.⁸⁴

Denarne kazni, ki jo je sodišče tudi uporabljalo zoper storilce analizirane skupine, zakonodajalec za ta kazniva dejanja sploh ni zagrozil. Izreči jo je bilo torej mogoče le v primerih omilitve kazni, kakor to določa 42. člen kazenskega zakonika. Določbe tega instituta pa sme sodišče uporabiti le takrat, če ugotovi take olajševalne okoliščine, ki kažejo, da se da namen kaznovanja doseči tudi z omiljeno kaznijo.

1. Višina in vrsta izrečenih kazni

Zakonodajalčevi predpisi o vrstah in višini kazni so zanimivi predvsem zato, ker pomagajo primerjati intencije zakonodajalca z izrečenimi in uporabljenimi kaznimi v sodni praksi. Splošna določila v pravnih predpisih odsevajo stopnjo zavarovanja, ki ga dajeta država in družba zavarovani dobrini, izrečene kazni pa odražajo to stopnjo v danem okolju, vendar skušajo obenem upoštevati tudi načelo individualizacije kazni.

Kazen zopora so sodišča uporabljala najpogosteje. 85 % vseh storilcev je bilo kaznovanih s to kaznijo. Deleža drugih dveh možnih kazni sta zato seveda majhna. Vendar preseneča, da je bilo storilcev, pri katerih so sodišča ugotovila posebne olajše-

⁸⁴ Novela določa v 2. odstavku 142. člena kazen zopora.

Vrsta kazni	Pravna kvalifikacija kaznivega dejanja				
	člen 141	člen 142	drugo	skupaj	%
Denarna kazen	—	10	—	10	11,0
Zapor	30	47	—	77	85,0
Strogi zapor	3	—	1	4	4,0
Skupaj	33	57	1	91	100

Tabela 39

Telesne poškodbe glede na izrečene vrste kazni in pravno kvalifikacijo dejanja

valne okoliščine in zato izbrala najmilejšo vrsto kazni — denarno kazen, 11%, tistih, zoper katere so izrekla kazen strogega zapora, pa 4%. Majhno število storilcev, zoper katere je bila izrečena ta kazen, preseneča tudi glede na to, da je bilo hudih telesnih poškodb, za katere se lahko izreče ta vrsta kazni, 36,3%. Ne bi mogli torej trditi, da je delež te sankcije v sorazmerju z deležem storilcev hudih telesnih poškodb.

Značilnosti izrečenih kazenskopravnih sankcij niso izčrpane samo z označbo vrste kazni, ki so jih sodišča izrekla. Bistvenega pomena je tudi višina izrečenih kazni, ki poleg tega, da nanje vplivajo kaznivo dejanje samo in načela o individualizaciji kazni, izraža tudi načela in vodila kaznovalne politike, ki je usmerjala sodnikovo delo na določenem območju.

Višina denarne kazni	
1000 do 2000 din	1
2001 do 3000 din	4
3001 do 4000 din	—
4001 do 5000 din	3
nad 5000 din	2
Skupaj	10

Tabela 40

Telesne poškodbe glede na višino denarne kazni

Najnižja denarna kazen je bila izrečena v višini od 1000 do 2000 din, najvišja pa nad 5000 din, in sicer v obeh primerih v znesku 10.000 din. Najpogosteje pa je bila ta kazen izrečena v višini 3000 din, kar je očitno bila pri tej vrsti kazni »povprečna

tarifa«. Denarne kazni je sodišče v vseh primerih izreklo storilec lahkih telesnih poškodb. Pogojno je odložilo izvršitev kazni le v enem primeru, ko je bila storilka mladoletna. V večini primerov je oškodovanec tudi sam nekaj doprinesel k izvršitvi dejanja, bodisi s tem, da se je prepiral z možem oziroma ženo storilca, z njegovimi otroki in pod., vendar je bilo mogoče ugotoviti samo v enem primeru, da je neposredno izzival storilec.

Dva izmed storilcev, zoper katere je sodišče izreklo to vrsto kazni, sta bila predkaznovana, in sicer eden enkrat, eden pa dvakrat. Vendar nobeno od prejšnjih kaznivih dejanj ni bilo iste vrste kot tisto, zaradi katerega sta bila obsojena. Izmed 10 so bili vinjeni 3 storilci — med temi oba predkaznovana.

Iz teh podatkov lahko sklepamo, da so se sodišča odločala za izrek omiljene kazni zlasti pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe, ki so jih storili predvsem trezni storilci, ki niso bili v specialnem povratku. Podatki, ki bi pokazali, kakšen motiv je vodil storilce pri izvršitvi kaznivega dejanja, so zaradi majhnega števila na denarno kazen obsojenih storilcev preveč razdrobljeni, da bi jih bilo mogoče vrednotiti.

Mnogo bolj zanimiva in tudi številnejša so tista kazniva dejanja, ki so imela za posledico, da so bili njihovi storilci obsojeni na kazen zopora ali strogega zopora.

Višina prostostne kazni	Starost storilca						v odstotkih
	14 do 19 let	20 do 29 let	30 do 39 let	40 do 49 let	50 in več let	skupaj	
od 3 do 15 dni	—	8	6	2	1	17	21,0
nad 15 dni do 1 meseca	2	5	12	—	4	23	28,4
nad 1 mesec do 3 mesecev	—	10	5	2	1	18	22,2
nad 3 mesece do 6 mesecev	—	10	2	1	3	16	19,8
nad 6 mesecev	1	4*	—	2**	—	7	8,6
skupaj	3	37	25	7	9	81	100

Tabela 41

Telesne poškodbe glede na starost storilca in višino prostostne kazni

* 2 strogi zapor

** oba strogi zapor

Na prvi pogled opazimo, da je skoraj tri četrtine zapornih kazni izrečenih le do višine treh mesecev, več kot 90% kazni pa do višine šestih mesecev. Od vseh kazni zapora in strogega zapora jih je le 8,6% takih, ki dosegajo dobo, za katero se v literaturi sploh dopušča izvajanje prevzgojnega procesa.⁸⁵ Tudi Scholz⁸⁶ ugotavlja, da so bile izrečene zaporne kazni praviloma kratke.

Med izrazito kratkimi prostostnimi kaznimi jih je ena petina izrečenih do višine 15 dni. Med posameznimi starostnimi skupinami je bilo največ takih kazni izrečenih najbolj agresivni skupini — v starosti od 20 do 29 let. Naslednja skupina kazni obsega glede na višino tiste, ki so bile višje od 15 dni, predvsem v višini enega meseca. Storilcev, ki so bili obsojeni točno na en mesec zapora, je največ (17 od 23). Najpogosteje je bila izrečena skupini v starosti od 30 do 39 let. Pa tudi v okviru te starostne skupine same je ta višina najpogostejša: izrečena je bila 12 storilcem izmed 25. Tudi med vsemi drugimi kaznimi je kazen 15 dni do enega meseca zapora najmočnejše zastopana: 28,4%, torej več kot ena četrtina vseh zapornih kazni spada v to skupino. Pri naslednji višji skupini odmere kazni se težišče kaznovanih glede na starost znova premakne k mlajši skupini, tisti od 20 do 29 let, ki ji je bila taka kazen izrečena v 10 od 18 primerov. To prvenstvo je ista starostna skupina obdržala tudi pri naslednji skupini kazni, tisti, ki obsega kazni zapora nad tri do šest mesecev. Tudi med storilci, zoper katere so bile uporabljene najhujše izmed izrečenih kazni (nad šest mesecev zapora oziroma strogega zapora), je največ storilcev iz starostne skupine od 20 do 29 let, in sicer štirje od sedmih. Med temi štirimi pa so trije storilci stari od 25 do 29 let. Pri tej skupini kazni je treba posebej omeniti, da obsega tudi štiri primere, v katerih je bil storilec kaznovan s kaznijo strogega zapora. Dva izmed teh storilcev sta bila iz starostne skupine od 20 do 29 let, dva pa iz skupine od 40 do 49 let. To pomeni torej, da je bila samo zoper tri storilce lahke telesne poškodbe, kakor jo opisuje 2. odstavek 142. člena KZ, v katerem je zagrožena kazen do dveh let zapora, izrečena kazen daljša od šest mesecev.

Utemeljena je ugotovitev, da je starost kot osebna lastnost storilca vplivala na višino kazni v tem smislu, da je sodišče iz-

⁸⁵ Prim. Les Courtes Peines de Prison, Extrait de la Revue de Droit pénal et de Criminologie, str. 12.

⁸⁶ Prim. Scholz, o. c., str. 116.

rekalo ostrejšje prostostne kazni storilcem, ki nastopajo v našem primeru najbolj pogosto, to je proti storilcem od 20 do 29 let.

Druga osebna lastnost, ki bi utegnila vplivati na vrsto in višino sankcije, ki jo sodišče izreče storilcu, je spol.

Višina prostostne kazni	Spol storilca		
	moški	ženske	skupaj
od 3 do 15 dni	12	5	17
nad 15 dni do 1 meseca	19	4	23
nad 1 mesec do 3 mesecev	16	2	18
nad 3 mesece do 6 mesecev	16	—	16
nad 6 mesecev	7	—	7
skupaj	70	11	81

Tabela 42

Telesne poškodbe glede na višino kazni zapora in strogega zapora in spol storilca

Od 13 storilk v vsej analizirani populaciji jih je bilo 11 kaznovanih z zaporno kaznijo, od 78 storilcev pa 70. Relativno razliko v izbiri kazenske sankcije zaradi premajhnega števila storilk težko ugotavljamo: približno 15% storilk in 11% storilcev je bilo kaznovanih z denarno kaznijo. Bolj značilna kot ta razlika je graduacija v višini izrečenih kazni. Skoraj ena polovica storilk, zoper katere je bila izrečena kazen odvzema prostosti, se uvršča v skupino najnižjih kazni — od 3 do 15 dni; nobeni izmed storilk pa ni bila izrečena kazen odvzema prostosti nad tri mesece. Domnevamo lahko, da je bila kriminaliteta storilk sicer lažja kot kriminaliteta storilcev, možno pa je tudi, da je bil vpliv spola na višino izbrane kazenskopravne sankcije precej velik. Pri prebivalstvu, ki ga je analiziral Scholz, je ugotovljeno, da je spol vplival ne le na višino, temveč tudi na vrsto kazni, tako, da je bilo razmeroma več storilk kot storilcev kaznovanih z denarno kaznijo.

Med okoliščinami, ki lahko odločilno vplivajo na izbiro kazenske sankcije in njeno odmero, je predkaznovanost storilca posebno pomembna.

Sodišče je storilcem izrekalo denarno kazen, kazen zapora in strogega zapora. Kazen zapora je bila izrečena najpogosteje.

Natančnejši podatki pokažejo, da je sodišče izreklo tistim predkaznovanim, ki jim je odmerilo denarno kazen, bolj ali

Sankcije	Predkaznovanost				
	pred- kaznovan	ni kaznovan	neznano	skupaj	v %
Denarna kazen	2	8	—	10	11,0
Zapor	18	56	3	77	84,6
Strogi zapor	2	2	—	4	4,4
Skupaj	22	66	3	91	
v %	24,1	72,7	3,1		100

Tabela 43

Telesne poškodbe glede na predkaznovanost storilcev in vrsto zadnje izrečene sankcije*

* Preskus s X² ni pokazal značilnih razlik

manj enake kazni kot nekaznovanim. Oba predkaznovana, katerih eden je bil enkrat, drugi pa dvakrat predkaznovan zaradi neistovrstnih kaznivih dejanj, sta bila kaznovana z denarno kaznijo od 4000 do 5000 din. Od tistih, ki so bili prvokrat v kazenskem postopku, pa jih je bilo pet kaznovanih z denarno kaznijo od 1000 do 4000 din, eden z denarno kaznijo od 4000 do 5000 din, dva pa z denarno kaznijo nad 5000 din. Pri izbiri te sankcije in odmeri njene višine storilčeva predkaznovanost skoraj ni prišla do izraza.

Predkaznovanost v bistvu tudi ni vplivala na odmero kazni zapora. Od 18 storilcev, ki so bili že predkaznovani in jim je sodišče izreklo kazen zapora, je sodišče devetim (50 %) odmerilo to kazen v višini do enega meseca. Pri 56 nekaznovanih pa je sodišče kazen zapora v isti višini odmerilo 28 storilcem (50 %). Preostalom predkaznovanim (9 ali 50 %) je sodišče odmerilo kazen zapora, ki je bila višja od dveh mesecev, kazen zapora v isti višini pa je odmerilo tudi 23 (41 %) nekaznovanim storilcem, medtem ko je petim nekaznovanim odmerilo kazen v višini nad en do dva meseca.

Strožje je sodišče presojalo samo specialni povratek. Od osmih storilcev, ki so bili v specialnem povratku, jih je bilo šest (75 %) kaznovanih s kaznijo zapora več kot dveh mesecev.

Strogi zapor so sodišča le redkokdaj uporabila: dvakrat zoper povratnike, ki so bili predkaznovani zaradi istovrstnih kaznivih dejanj, dvakrat pa zoper dotlej nekaznovane storilce.

Celoten pregled predkaznovanosti in kazenskih sankcij je pokazal, da ta okoliščina ne vpliva odločilno niti na izbiro sank-

cij niti na njihovo višino. Sodišče pa sega po drugi možnosti zato, da postanejo izrečene kazni bolj učinkovite, in sicer z izrekom o pogojnosti oziroma nepogojnosti kazni. Merila za pogojno odložitev izvršitve kazni je določal 48. člen kazenskega zakonika,⁸⁷ ki pravi, da »sodišče odredi pogojno odložitev izvršitve izrečene kazni, če glede na okoliščine dejanja, obnašanje storilca po storjenem dejanju in glede na njegovo prejšnje življenje spozna, da se da utemeljeno pričakovati, da se bo obsojeni v prihodnje varoval kaznivih dejanj, tudi če se kazen ne izvrši, in da se bo namen kaznovanja v danem primeru dosegel že s samo obsodbo« (3. odstavek). Odločilnega pomena je torej preventivni učinek obsodbe na posameznika.

Pri podatkih, ki so na razpolago, v tej zvezi ne gre presojati pogostosti uporabe pogojne obsodbe in njene upravičenosti. Predmet analize je le pogojna obsodba v razmerju do predkaznovanih in nekaznovanih.

Predkaznovanost storilca	Sankcije po pogojnosti		
	pogojna kazen	nepogojna kazen	skupaj
predkaznovan	10	10	20
ni kaznovan	42	22	64
neznano	2	1	3
skupaj	54	33	87
v %	62,0	38,0	100

Tabela 44

Telesne poškodbe glede na predkaznovanost storilca in pogojnost sankcije*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

Medtem ko razlike pri izbiri in odmeri kazni obema kategorijama storilcev niso bile posebno izrazite, je položaj pri pogojni odložitvi izvršitve kazni drugačen. Pri vsej skupini je pogojnih obsodb 59,2%, pri predkaznovanih 45,5%, pri nekaznovanih pa 63,5%. To torej pomeni, da je skoraj polovica povratnikov (od katerih jih je bila prav tako skoraj polovica predkaznovana

⁸⁷ Novela iz leta 1959 je v precejšnjem obsegu spremenila zlasti objektivne pogoje tega inštituta. Vendar se bomo omejili na predpise, ki so veljali v času, ko je tekel postopek zoper storilce v analizirani skupini.

zaradi istovrstnih kaznivih dejanj) obsojena pogojno. Vprašanje je že, če je pri tako velikem delu nekaznovanih storilcev res mogoče doseči namen kaznovanja s pogojno obsodbo. Tembolj je dvomljivo in sporno, ali je ta ukrep primerno sredstvo za to, da se odvrne s poti kriminalitete takega storilca, ki je recidiven. Razlike v uporabi pogojne obsodbe pri povratnikih in nekaznovanih statistično niso značilne, kar pomeni, da sodišče pri naši populaciji nekaznovanosti oziroma predkaznovanosti pri uporabi pogojne obsodbe ni upoštevalo v takšni meri, da bi naše rezultate lahko posplošili.

V zgornji tabeli navedeni najbolj okvirni podatki pa vendar še ne dajejo prave slike o razmerju med pogojno in nepogojno obsodbo glede na enkratne storilce in povratnike. Število nepogojnih obsodb je namreč znatno višje pri obsodbah na denarne kazni kot pri obsodbah na kazni zavora. Od desetih obsodb na denarne kazni je samo ena pogojna, od 77 zapornih kazni pa jih je bilo 53 (69%) izrečenih pogojno. Podrobnejša slika je naslednja:

Predkaznovanost	Kazen zavora po pogojnosti		
	Zaporna kazen		
	pogojna	nepogojna	skupaj
enkratna	7	4	11
dvakratna	2	3	5
večkratna	1	1	2
ni predkaznovan	41	15	56
neznano	2	1	3
skupaj	53	24	77
v odstotkih	69	31	100

Tabela 45

Telesne poškodbe glede na kazen zavora po pogojnosti in predkaznovanosti storilca*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik

V gornji tabeli niso upoštevani storilci, obsojeni na denarno kazen (10), in tisti, ki so bili obsojeni na strogi zapor (4), ker so oboji obsojeni skoraj izključno na nepogojne kazni (razen ene denarne kazni).

Od predkaznovanih (skupaj 18) jih je 10 obsojenih na po-

gojno zaporno kazen, torej več kot polovica. Skoraj trem četrtinam nekaznovanih je izvršitev kazni odložena na enak način. Podobno je razmerje tudi pri enkratnih povratnikih, le pri istovrstnih povratnikih je sodišče nekoliko redkeje uporabilo 48. člen kazenskega zakonika. Izmed 10 storilcev, ki so bili v specialnem povratku, je sedmim izreklo kazen nepogojno, trem pa pogojno.

Med monografijami, ki se ukvarjajo s podobno problematiko kot naša, ugotavlja Scholz⁸⁸ pri populaciji enake vrste storilcev 27,1% povratništva ter navaja, da je ta delež v letih 1907 do 1911 znašal v Nemčiji še 44%, v letih 1932 do 1939 pa 40,3%⁸⁹. Žal nimamo ustreznih primerjalnih podatkov za naše območje. Ugotovimo pa lahko, da je stopnja povratništva v sedanjih okoliščinah dokaj enaka, vendar Scholz ugotavlja, da je v Nemčiji ta stopnja od leta 1950 dalje začela postopoma zopet rasti.

Preostaja še, da poskušamo ugotoviti, ali je kakšna povezava med vinjenostjo kot enim izmed najmočnejših kriminogenih faktorjev in vrsto oziroma višino kazenskopravne sankcije.

Prostostne kazni po višini	Vinjenost storilca			
	da	ne	neznano	skupaj
Absolutni podatki				
od 3 do 15 dni	3	14	—	17
nad 15 dni do 1 meseca	10	12	1	23
nad 1 mesec do 3 mesecev	14	4	—	18
nad 3 mesece do 6 mesecev	9	7	—	16
nad 6 mesecev	6	—	1	7
Skupaj	42	37	2	81
Struktura v odstotkih				
od 3 do 15 dni	7	38	—	21
nad 15 dni do 1 meseca	24	32	—	28
nad 1 mesec do 3 mesecev	33	11	—	23
nad 3 mesece	36	19	—	28
Skupaj	100	100	—	100

$X^2 = 15,6$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 46

Telesne poškodbe glede na kazni zopora in strogega zopora in vinjenost storilcev

⁸⁸ Prim. Scholz, o. c., str. 107.

⁸⁹ Prim. Aschaffenburg, Das Verbrechen und seine Bekämpfung Heidelberg 1923, str. 240, cit. po Scholz, o. c., str. 106.

Zveza med vinjenostjo in višino kazni je vsekakor evidentna in tudi statistično značilna. Očitno je torej, da je vinjenost okoliščina, ki ima za posledico, da je sodišče dejanje in storilca ostreje ocenjevalo, čeprav ne gre prezreti, da so kazniva dejanja alkoholikov lahko hujša. Po drugi strani kaže struktura kazni glede na višino, da so sodišča izrekla vinjenim storilcem ostrejšje kazni. Struktura kazni po višini odkriva porast pri vinjenih storilcih in padec pri nevinjenih.

Iz naših zakonitih predpisov izhaja, da je tudi motiv-nagib, ki je storilca vodil pri izvršitvi dejanja, okoliščina, ki jo mora sodišče upoštevati pri odmeri kazni.

Prostostne kazni	Motiv storilca						skupaj
	kratko-trajna jeza	dolgo-trajen nesporazum	maščevanje	ljubosunje	ostalo		
	Absolutni podatki						
od 3 do 15 dni	6	4	4	2	1	17	
nad 15 dni do 1 meseca	8	6	6	—	3	23	
nad 1 mesec do 3 mesecev	11	2	3	1	—	18	
nad 3 mesece do 6 mesecev	13	2	—	1	—	16	
nad 6 mesecev	5	—	—	—	2	7	
Skupaj	43	15	13	4	6	81	
	Struktura v odstotkih						
od 3 do 15 dni	14			29		21	
nad 15 dni do 1 meseca	19			40		28	
nad 1 mesec do 3 mesecev	25			18		23	
nad 3 mesece	42			13		28	
Skupaj	100			100		100	

$X^2 = 11,5$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 47

Telesne poškodbe glede na kazen zapora in strogega zapora in motiv storilca

Kratkotrajno jezo, ki sicer kot motiv storilca ne prizadene globlje, so sodišča očitno vrednotila kot motiv, zaradi katerega je dejanje lahko družbeno precej nevarno. Vzrok temu je dejstvo, na katero smo že opozorili, da je namreč vprav med tako motiviranimi storilci mnogo vinjenih (28) in da so v tej skupini ravno tisti storilci, ki dvigujejo stopnjo kriminalitete telesnih

poškodb na obravnavanem območju nad splošno povprečje. Ta značilnost se je pokazala tudi pri preskusu s X^2 . Pri tem smo združili vse motive razen kratkotrajne jeze, pri sankcijah pa skupini kazni nad 3 mesece do 6 mesecev zapora in nad 6 mesecev zapora oziroma strogega zapora. Kot kaže struktura kazni glede na motiv je kratkotrajna jeza očitno povzročala ostrejšo presojo dejanja. Pri drugih motivih, analiziranih kot celota, te tendence ni opaziti.

Dolgotrajen nesporazum je sicer globok motiv, ki ga je težko izkoreniniti, sodeč po višini izrečenih kazni pa je sodišče pri odmeri kazni upoštevalo tudi udeležbo oškodovanca pri takem nesporazumu. Dve tretjini storilcev iz te skupine je bilo obsojenih na kazen zapora do 1 meseca. Še bolj izrazito prihajajo ti momenti do izraza pri motivu maščevanja.

Pod »drugo« smo uvrstili 6 storilcev; 4 izmed njih so za svoja dejanja prejeli izrazito kratkotrajne kazni, njihovi motivi pa so bili predvsem pomoč tretjim osebam. Dva storilca iz te skupine se uvrščata glede kazni v najtežjo skupino: kazni teh dveh storilcev sta izmed vseh izrečenih kazni najvišji. Za enega izmed njiju, čigar dejanje je sodišče kvalificiralo kot hudo telesno poškodbo s smrtnim izidom in mu izreklo kazen 10 let strogega zapora, motiva sploh ni bilo mogoče ugotoviti: storilec oškodovanca niti poznal ni, slučajno ga je srečal v sadovnjaku in ga zabodel. Drugi storilec, ki mu je sodišče za dejanje, kvalificirano kot poskus uboja (objektivna posledica je bila huda telesna poškodba), odmerilo kazen dveh let zapora, je želel s tem rešiti svoje družinske in osebne probleme: oškodovanec, ki ga je storilec navajal k homoseksualnim odnosom, je bil njegov pastorek, storilec pa je zaradi tega živel v stalnem sporu z ženo.

Preostaja končno še vprašanje, ali je vloga, ki jo je v celotnem dogajanju odigral oškodovanec, vplivala na višino izrečene sankcije.

Skušali smo ugotoviti zlasti oškodovančevo neposredno izzivanje in primere, v katerih je oškodovanec kršil storilčevo pravico ali izvršil napad na tretjo osebo. Bolj nejasen je položaj tam, kjer je bil povod dejanja prepir, ki ga je največkrat izzval storilec, a je vendarle tudi oškodovanec prispeval k storitvi dejanja. Zato smo s tem pridržkom druge oškodovanca uvrstili v kategorijo, kjer oškodovanec ni bistveno vplival na izvršitev dejanja.

Prostostne kazni	Vloga oškodovanca			
	nepo- sredno izzivanje	kršenje storilčevih pravic, napad na tretjo osebo	oškodo- vanec ni bistveno doprinesel k dejanju	sku- paj
od 3 do 15 dni	2	3	12	17
nad 15 dni do 1 meseca	4	3	16	23
nad 1 mesec do 3 mesecev	3	1	14	18
nad 3 mesece do 6 mesecev	4	3	9	16
nad 6 mesecev	1	—	6	7
Skupaj	14	10	57	81

Tabela 48

Telesne poškodbe glede na kazni zopora in strogega zopora in vlogo oškodovanca

Sodeč po podatkih, s katerimi razpolagamo, oškodovančevo vedenje tik pred dejanjem ni bistveno vplivalo na odločitev sodišča o višini izbrane kazenske sankcije. Za kazniva dejanja, h katerim je oškodovanec prispeval z izzivanjem ali s kršitvijo kakšne storilčeve pravice, so sodišča izrekala kazni v podobnih razmerjih kot za tista dejanja, kjer takega oškodovančevega obnašanja ni bilo mogoče ugotoviti.

Kljub ločenemu obravnavanju vplivov posameznih faktorjev — starosti, spola, vinjenosti, motiva in oškodovančeve vloge — na višino kazni odvzema prostosti, je treba poudariti, da lahko omogoči popolnejšo razlago o odmeri konkretne kazni le upštevanje vseh teh faktorjev skupaj; ločeno jih je bilo obravnavati na tem mestu le zaradi tehnične poenostavitve. Povezanost med njimi se je pokazala zlasti ob analizi vpliva vinjenosti in motiva na višino kazni, kjer se vinjenost izrazito povezuje z motivom kratkotrajne jeze.

2. Pogojno izrečene kazni

Za ugotovitev strukture kazenskih sankcij ne zadošča samo analiza izrečenih vrst in višine kazni. V modernem kazensko-pravnem sistemu se je uveljavil poseben regulator kaznovalne politike, ki občutno vpliva na sestavo, zlasti pa na izvrševanje izrečenih kazenskih sankcij — pogojna obsodba.

Kazenski zakonik iz leta 1951 je obravnaval pogojno obsodbo v 48. členu. Novela kazenskega zakonika je sicer bistveno spre-

menila pogoje za to vrsto obsodbe, vendar bomo upoštevali le tiste predpise, ki so bili v veljavi ob izvrševanju kaznivih dejanj, ki so predmet te analize.

Po teh predpisih je bilo mogoče izreči pogojno obsodbo v primeru, če je bila izrečena kazen zavora do dveh let ali denarna kazen. Izvršitev kazni se je lahko odložila za rok 1 do 5 let. Osnovni pogoj, ki ga je moral spolniti pogojno obsojeni, pa je bil, da v tem roku ni storil novega naklepnega kaznivega dejanja, ki bi bilo enako hudo ali hujše od prvega. Od drugih pogojev je bilo takemu obsojencu mogoče naložiti povrnitev škode oškodovanemu. Osnovna predpostavka pogojne obsodbe je bila ugotovitev sodišča, da bo dosegla namen kaznovanja tudi kazen, katere izvršitev je pogojno odložena. Kazenski postopek in v njem izrečena kazen, ki imata oba predvsem zastraševalni učinek, pa sta v bistvu edini sredstvi — poleg subjektivnih okoliščin na storilčevi strani — ki naj storilca odvrata od ponavljanja kaznivih dejanj.

Pogojno obsodbo uporabljajo sodišča v precejšnjem obsegu, in sicer v Sloveniji mnogo pogosteje kot v drugih republikah. Po podatkih, navedenih na II. kongresu pravnikov FLRJ, je bilo leta 1958 v Sloveniji izrečenih 38,7% pogojnih obsodb; to je najvišji delež v Jugoslaviji, najmanj pa jih je bilo izrečenih v Črni gori — 5,8%.⁹⁰

Posebno značilni so podatki o tem, za katera kazniva dejanja so sodišča zlasti pogosto uporabljala ta ukrep. V Sloveniji so izrekla sodišča za kazniva dejanja lahkih telesnih poškodb 76,4% pogojnih obsodb, za kazniva dejanja razžalitve 27,5%, za kazniva dejanja tatvine 42,4% itd.⁹¹

Že ti okvirni podatki odkrivajo, da so predvsem lahke telesne poškodbe med tistimi delikti, pri katerih sodišča najpogosteje sežejo po inštitutu pogojne obsodbe.

V primeru naše populacije je sodišče izrekalo denarne kazni skoro vedno nepogojno (v 9 od 10 primerov). Pri zapornih kaznih pa je razmerje obratno: od 81 prostostnih kazni (zavora in strogega zavora) jih je 28 (34,7%) izrečenih nepogojno, 53 (65,3%) pa pogojno. Če upoštevamo, da obsegajo ti podatki tudi hude telesne poškodbe, je delež pogojnih obsodb gotovo velik.

⁹⁰ Prim. Problemi i principi kaznene politike, Arhiv 1958/2-4, str. 316.

⁹¹ Prim. isto, str. 316.

Sankcije po pogojnosti	Vrsta kazni		
	denarne kazni	kazen zapora	skupaj
	Absolutni podatki		
pogojne	1	53	54
nepogojne	9	24	33
Skupaj	10	77	87
	Struktura v odstotkih		
pogojne	10	69	62
nepogojne	90	31	38
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 10,6$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 49

Izrečene kazni glede na vrsto in pogojnost

Sodišča so pogojnost uporabljala pogosteje pri zaporni kazni in razlike med uporabo pogojne obsodbe pri denarni kazni in kazni zapora so statistično značilne. Pri preskusu s X^2 nismo upoštevali kazni strogega zapora. Iz strukture denarnih kazni in kazni zapora je razvidno, da so sodišča izrekla pogojno le 10% denarnih kazni in kar 69% zapornih kazni. Očitno je, da so se sodišča mnogo lažje odločila za nepogojno denarno kazen kot za nepogojno prostostno kazen.

Zanimivi so tudi rezultati, ki jih daje primerjava med pogojnostjo kazni in višino zaporne kazni. Domneva se namreč, da se sodnik najprej odloči za to, ali bo izrekel kazen pogojno ali ne, šele potem pa tudi glede višine kazni. Posledica tega psihološkega procesa pri sodniku bi naj bilo dejstvo, da so pogojno odložene zaporne kazni višje kot nepogojne.

Zveza med višino in pogojnostjo (gl. tab. 50) se je pri preskusu s X^2 pokazala res signifikantna — vendar v nasprotni smeri, kot bi to pričakovali. Velika večina (skoraj dve tretjini) pogojnih kazni je bila izrečena v višini do enega meseca, nepogojnih kazni do te višine pa je znatno manj. Obratno je sorazmerje pri skupini kazni, izrečenih v višini nad en mesec do treh mesecev.

Kazen zapora po višini	Kazen zapora po pogojnosti		
	pogojno	nepogojno	skupaj
	Absolutni podatki		
od 3 dni do 1 meseca	33	7	40
nad 1 mesec do 3 mesecev	9	10	19
nad 3 mesece	12	6	18
Skupaj	54	23	77
	Struktura v odstotkih		
od 3 dni do 1 meseca	61	31	52
nad 1 mesec do 3 mesecev	17	43	25
nad 3 mesece	22	26	23
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 11,85$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 50

Telesne poškodbe glede na zaporne kazni po pogojnosti in višini

Struktura uporabe inštituta pogojne obsodbe je vsekakor bolj jasna, če si pogledamo njegovo uporabo glede na pravno kvalifikacijo dejanja oziroma njegovo težo.

Zaporne kazni in pogojnosti	Vrsta telesnih poškodb po teži		
	člen 142/II KZ	člen 141/I-III KZ in ostalo	skupaj
	Absolutni podatki		
pogojne	38	15	53
nepogojne	9	15	24
Skupaj	47	30	77
	Struktura v odstotkih		
pogojne	81	50	69
nepogojne	19	50	31
Skupaj	100	100	100

$X^2 = 6,78$, značilen na nivoju $\alpha = 0,01$

Tabela 51

Telesne poškodbe glede na zaporne kazni po pogojnosti in pravno kvalifikacijo

Očitno je, da splošno raven pogojnih obsodb pri lahkih in hudih telesnih poškodbah, ki je dokaj visoka, diktirajo pogojne obsodbe pri lahkih telesnih poškodbah. Zvezo med vrsto telesnih poškodb in pogojnostjo kazni je potrdil tudi preskus s X^2 . Pri tem se je pokazalo, da je pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe pogojnih obsodb 81 %, pri hudih telesnih poškodbah pa le 50 %. Posebej velja opozoriti, da se ti podatki nanašajo le

na hujšo obliko kaznivega dejanja lahke telesne poškodbe, namreč na obliko, določeno v 2. odstavku 142. člena KZ. Domnevamo lahko tedaj, da je delež pogojno obsojenih pri navadni lahki telesni poškodbi večji.

Kot smo pri višini izrečenih sankcij skušali ugotoviti, kako so nanje vplivali posamezni subjektivni činitelji storilca in nekatere okoliščine dejanja, bomo poskusili ugotoviti tudi tiste okoliščine, ki so povzročile, da se je sodišče odločilo za pogojno obsodbo.

Prva izmed okoliščin, ki utegne vplivati na izrek pogojne odložitve izvršitve kazni, je storilčeva starost. Tu prihaja do izraza posebna ocena dejanj mladoletnih storilcev, pri katerih mora biti izbira sankcije posebej pretehtana. Pri mladih storilcih, zlasti če so delinkventi začetniki, mora sodišče posebej upoštevati možnost kvarnega vpliva kratkotrajne zaporne kazni, zlasti ker teh storilcev zelo pogosto med prestajanjem kazni ni mogoče povsem ločiti od starejših, morda bolj izkušenih delinkventov.

Zaporne kazni po pogojnosti	Starost storilca					
	14—19 let	20—29 let	30—39 let	40—49 let	50 in več let	skupaj
pogojna	2	24	17	3	7	53
nepogojna	1	11	8	2	2	24
Skupaj	3	35	25	5	9	77

Tabela 52

Telesne poškodbe glede na zaporne kazni po pogojnosti in starost storilca

Prve tri starostne skupine, torej od 14. do 19., od 20. do 29. in od 30. do 39. leta, je sodišče glede pogojne obsodbe obravnavalo precej enako. Pri prvi starostni skupini je bil samo en mladoletnik in ta je bil obsojen na nepogojno kazen v višini 1 meseca zavora. Druga dva storilca sta bila stara 19 let in pogojno obsojena. Pri naslednji starostni skupini (20.—29. leta) je sodišče očitno upoštevalo, da so med temi storilci pogosto pretepači in da so večinoma taki, ki še nimajo družine in je njihova odsotnost zato manj problematična. V tej skupini sta tudi dva storilca, ki jima je sodišče izreklo kazen strogega zavora. Skupina storilcev, starih od 30 do 39 let, izkazuje v celoti nekoliko manjši delež nepogojnih obsodb kot prejšnja skupina.

Vendar gre to izključno na račun storilcev v starosti od 30 do 34 let, storilci od 35 do 39 let pa so bili skoraj v polovici primerov obsojeni nepogojno. Starost storilcev je, kot kaže, imela vpliv tudi pri storilcih, starih nad 50 let, pri katerih je bilo izrečenih razmeroma največ pogojnih obsodb.

V celoti torej lahko ugotovimo, da starost bistveno ne vpliva na izrek pogojne obsodbe, razen pri najstarejših storilcih, ki se jim ta obsodba izreka pogosteje kot drugim.

Spol je okoliščina, ki utegne vplivati tako na vrsto in višino kot tudi na pogojnost kazni. Njen vpliv na pogojnost je zlasti velikega pomena, ker je materina odsotnost zdoma verjetno bolj problematična kot očetova.

Zaporne kazni po pogojnosti	Spol storilca		
	moški	ženske	skupaj
pogojna	45	8	53
nepogojna	21	3	24
Skupaj	66	11	77

Tabela 53

Telesne poškodbe glede na zaporne kazni po pogojnosti in spol storilca*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

Razlike med deležem žensk in moških glede na pogojno obsodbo statistično niso značilne, čeravno so tu analizirana dejanja žensk praviloma lažje narave kot taka dejanja moških.

Glede na ugotovljeni pomembni delež, ki ga igra pri nastajanju deliktov analiziranega prebivalstva vinjenost, se skoraj

Zaporne kazni po pogojnosti	Vinjenost storilca			skupaj
	da	ne	neznano	
pogojna	24	28	1	53
nepogojna	15	9	—	24
Skupaj	40	37	1	77

Tabela 54

Telesne poškodbe glede na pogojnost zapornih kazni in vinjenost storilca*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

samo po sebi zastavlja vprašanje, ali je tako stanje vplivalo na izrek pogojne obsodbe.

Sodišča so vinjenost storilcev presojala kot eno izmed okoliščin, zaradi katerih glede storilca ni mogoča pozitivna prognoza, to je prepričanje in ugotovitev sodišča, da bo namen kaznovanja pri določenem storilcu dosežen že s samim izrekom kazni, ne da bi jo bilo treba izvršiti. Vinjenost je sodišče v večini primerov štelo za obteževalno okoliščino, utemeljujoč to z dejstvom, da je zlasti glede na lokalne običaje znano, da se v vinjenosti začno prepiri in pretepi. Nasprotno ugotavlja v svoji študiji Scholz, da so nemška sodišča vinjenost v nekaterih primerih štela za olajševalno okoliščino. Vendar ta ugotovitev ni bistveno vplivala na izrek o pogojnosti kazni, ker se razlike med pogojnostjo in vinjenostjo storilcev pri preskusu s X^2 niso pokazale kot statistično značilne.

Na izrek o pogojnosti ali nepogojnosti kazni vpliva tudi storilčev motiv. Ta je — ali bi vsaj moral biti — eno izmed meril, ki soodloča tako o višini kazni kot o njeni pogojnosti.

Zaporne kazni po pogojnosti	Motiv storilca					število
	kratko-trajna jeza	dolgotrajen nesporazum	maščevanje	ljubosumje	ostalo	
pogojne	25	11	10	3	4	53
nepogojne	16	4	3	1	—	24
Skupaj	41	15	13	4	4	77

Tabela 55

Telesne poškodbe glede na pogojnost zapornih kazni in motiv storilca*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik

Večji odstop kot pri drugih motivih se kaže pri motivu kratkotrajne jeze, kjer je delež pogojno obsojenih storilcev manjši od povprečja, vendar so te razlike statistično neznačilne. Toda sodeč po tem, da je bilo od tako motiviranih 41 storilcev 26 vinjenih, lahko domnevamo, da je nepogojno obsodbo povzročilo predvsem to dejstvo. Po drugi strani je seveda res, da je ta motiv tipičen ravno za vinjene storilce. Oba faktorja se tako prepletata med seboj ter tvorita celoto šele skupaj z drugimi okoliščinami.

Drugi motivi so na pogojnost oziroma nepogojnost kazni vplivali precej enakomerno: pri vseh se delež pogojno obsojenih suče med 73,5% in 77,0%. Z izjemo motiva kratkotrajne jeze ne bi mogli trditi, da kateri izmed motivov bistveno vpliva na uporabo določb o pogojnosti obsodbe.

Preostaja končno še, da ocenimo pogostost pogojne oziroma nepogojne obsodbe s stališča vloge, ki jo je odigral pri izvršitvi dejanja oškodovanec. Zanima nas torej vprašanje, ali je sodišče pri izreku o pogojnosti ali nepogojnosti kazni upoštevalo oškodovančevo obnašanje in, če ga je, kako ga je vrednotilo.

Zaporne kazni po pogojnosti	Vloga oškodovanca			
	neposredno izzivanje oškodovanca	kršenje storilčeve pravice, napad na tretjo osebo	oškodovanec ni bistveno doprinesel k dejanju	skupaj
pogojne	10	8	35	53
nepogojne	4	2	18	24
Skupaj	14	10	53	77

Tabela 56

Telesne poškodbe glede na pogojnost zapornih kazni in vloge oškodovanca*

* Preskus s X^2 ni pokazal značilnih razlik.

Najsi že imenujemo viktimologijo zelo mlado znanost in so njena načela še neizdelana, bi vendar, sodeč po teh podatkih, lahko rekli, da se njena načela v praksi vsaj deloma uporabljajo na podlagi vsestranske ocene dogodka in na podlagi zdrave presoje. Sodišče je praviloma ocenjevalo tudi oškodovančev doprinos k dejanju. To je tembolj razumljivo, ker gre za izrazito osebni delikt, kjer utegne oškodovančevo obnašanje bolj kot pri drugih kaznivih dejanjih vplivati na potek dogodkov. Vendar razlike med pogojnostjo kazni in oškodovančevo vlogo niso statistično značilne.

Pri podatkih, ki jih analiziramo, preseneča to, da je v skupini dejanj, pri katerih je oškodovanec kršil kakšno storilčevo pravico ali napadel tretjo osebo, storilec pa je nato nastopil proti njemu, relativno več pogojnih obsodb kot v skupini, kjer je oškodovanec storilca neposredno izzival. Vendar so sodišča storilca v takih okoliščinah pogosteje kaznovala pogojno kot

tam, kjer oškodovanec s svojim ravnanjem ni bistveno doprinesel k dejanju oziroma tega vsaj ni bilo mogoče ugotoviti. Nepogojnih obsodb je bilo v vsej populaciji 31,5%, pri storilcih, ki so jih oškodovanci neposredno izzvali, 28,7%, pri tistih, kjer so oškodovanci kršili kakšno storilčevo pravico, 20% in končno pri tistih, kjer oškodovanec ni prispeval k dejanju, 34,0%.

Natančnejši pregled pogojnih obsodb v analizirani populaciji je pokazal, da so sodišča, ki so vodila postopek zoper storilce te skupine, uporabljala ta inštitut pri kaznivih dejanjih lahke telesne poškodbe pogosteje, kot je slovensko povprečje.

Sodišča so upoštevala predvsem težo kaznivega dejanja, kjer je bila zveza med lahko telesno poškodbo in pogojno obsodbo statistično značilna. Domnevamo pa lahko, da nanjo niso vplivale v zadostni meri subjektivne okoliščine, kot so spol, starost storilca in vloga oškodovanca. Sodišča so se tedaj zadovoljila predvsem z ugotavljanjem in ocenjevanjem objektivnih momentov, s tem pa tudi niso skušala dovolj individualizirati kazenskih sankcij.

V celoti je mogoče trditi, da so sodišča na široko odprla vrata pogojni obsodbi ter jo redno uporabljala kot nadomestilo za kratkotrajne kazni odvzema prostosti. Upravičenost takega ukrepa gotovo ne bi bila sporna, če ne bi bilo posebnih okoliščin osredja, v katerem analizirana kriminaliteta nastaja in raste in ki zahtevajo morda drugačne ukrepe, in če bi bilo zagotovljeno kakšno nadzorstvo nad pogojno obsojenimi storilci, ker so sicer le-ti prepuščeni sami sebi in prvi priložnosti, ki se jim ponudi, da svoje dejanje ponove.

3. Ustreznost izrečenih kazni s stališča kaznovalne politike

Družba in razmere, ki so predmet naše analize, zahtevajo sebi prilagojeno kaznovalno politiko, če naj bo ta v skladu z dinamiko družbenih razmerij, v katerih sklopu se poraja delinkvenca.⁹² Taka kaznovalna politika mora upoštevati vprav te razmere in skušati delovati prav na to družbo. Za to družbo pa je značilna posebnost, ki bi jo kaznovalna politika morala upoštevati, če naj bo njen učinek tudi generalno preventiven in tako v skladu z načelno določbo, ki jo glede tega vsebujejo naši pozitivni kazenskoopravni predpisi (3. člen KZ).

⁹² Prim. Pavič, Neke pojave u radu sudova u vezi odmjera vanja kazni, Naša zakonitost 1953/3, str. 144.

Posebnost družbenih odnosov na analiziranem območju je nedvomna in velika toleranca do kriminalitete telesnih poškodb; z drugimi besedami, konkretno okolje ne le da pogosto te kriminalitete ne vrednoti kot negativno, temveč jo v neki meri in na svoj način celo favorizira.⁹³ Favorizira in dopušča pa v bistvu tisto, kar stoji za to kriminaliteto — vrednoto nasilja, ki ga ocenjuje pozitivno in tako rekoč kultivira. Zato ni dvoma, da je osnovna naloga kriminalne politike v najširšem pomenu besede vplivati in spreminjati prav to stališče in tako mentaliteto ljudi. To je gotovo naloga, ki presega okvir kaznovalne politike, toda le-ta mora tudi paziti na ta pojav in nanj vplivati s sredstvi, s katerimi razpolaga, in na način, ki ji je lasten.

Kot izhodišča za presojo kaznovalne politike lahko vzamemo nekaj osnovnih podatkov o vrsti, višini in pogojnosti izrečenih kazni in o povratništvu. Nadrobnejša analiza strukture kazni je dala tole sliko: sodišče je izreklo 11% denarnih kazni — skoraj vse nepogojno; 89% je bilo prostostnih kazni, in sicer 85% kazni zapora in 4% kazni strogega zapora; pogojno odloženih je bilo 65% vseh kazni zapora. Glede na višino so bile skoraj vse kazni zapora oziroma strogega zapora (74 od 81) kratkotrajne prostostne kazni, in sicer do višine 6 mesecev. Posebej velja opozoriti, da je skoraj polovica takih kazni trajala samo do 1 meseca. Povratnikov je bilo med storilci približno četrtina, med njimi je bilo največ enkrat predkaznovanih, pravih multirecidivistov v analizirani populaciji ni bilo, pač pa mnogo istovrstno predkaznovanih.

Očitno je, da je sodišče mnogo lažje izrekalo nepogojne denarne kazni kot nepogojne kazni zapora oziroma strogega zapora. Na to sta lahko vplivala dva faktorja. Denarno kazen je sodišče izreklo izjemoma, če je zagroženo kazen omililo. Kazenskoppravna graducija kazni je zato vplivala na to, da je denarno kazen izreklo nepogojno. Po drugi strani pa so sodniki prepričani o neuspešnosti ali celo škodljivosti kratkotrajnih prostostnih kazni in se zato raje odločajo za nadomestitev te kazni s pogojno in to se tudi v literaturi spričo splošno priznane problematičnosti kratkotrajnih prostostnih kazni šteje za eno najugodnejših možnosti take nadomestitve.⁹⁴

⁹³ To ni osamljen primer. Na to vprašanje skušata odgovoriti A. M. Rose in A. E. Prell Does the Punishment fit to the Crime, *American Journal of Sociology* 1955/3, str. 248 in nasl.

⁹⁴ Prim. *Les courtes peines de prison*, str. 73 in naslednje; Hall,

Upoštevajoč te momente, pa vendar nastaja vprašanje, ali niso izrečene kazni zlasti glede na posebno okolje, v katerem se izrekajo, odmerjene tako nizko, da je njihov generalno preventivni učinek zelo majhen ali pa ga sploh ni. Take kazni lahko morda sicer delujejo na storilca samega v zadostni meri, vendar samo zastraševalno, lahko pa vedno znova spodbujajo k izvrševanju telesnih poškodb nove storilce, ki s precejšnjo gotovostjo sklepajo, da bodo kaznovani samo pogojno.

Prav za analizirano okolje bi zato v zvezi s prostostnimi kaznimi utegnili veljati ugotovitev, da »gre (pri teh kaznih) (spet) za vprašanje, komu in v kakšnih primerih se izrekajo. Nekateri pisci pravijo, da se kratka kazen lahko izvrstno obnese, če gre za storilca, ki je storil manjše kaznivo dejanje iz objestnosti, prepotentnosti, nestrpnosti, brezobzirnosti itd. in če je ta kazen kratka, toda glede na teža dejanja eksemplarična. Pravijo, da taka kazen učinkuje tako na storilca kot tudi na njegovo okolico.«⁹⁵ Kot smo videli, je v analizirani populaciji mnogo storilcev, katerih motiv je le kratkotrajna jeza, ki je pogosto samo posledica prekomernega uživanja alkohola, razmerje med storilcem in oškodovancem je bilo večkrat indiferentno, kaznivo dejanje samo pa ni bilo znamenje kakšnih globljih notranjih nasprotij ali trenj med tema dvema udeležencema dejanja. Domnevamo lahko, da bi kratke, a eksemplarične kazni pri takih storilcih mogle ugodno učinkovati, zlasti če upoštevamo, da gre največkrat za mlajše ljudi, pri katerih bi kazen zadela predvsem nje same, ne pa tudi njihovih družin, ker pogosto družine še nimajo.

Če želimo vsaj okvirno primerjati kaznovalno politiko glede kaznivih dejanj telesnih poškodb z načeli in merili, ki jih uporabljaja praksa pri drugi zelo pomembni skupini kaznivih dejanj, pri premoženjskih deliktih, vidimo, da so izrečene kazni za ta kazniva dejanja povprečno višje, delež pogojnih obsodb pa je manjši (za leto 1959 v LRS 38 %/o).⁹⁶

Die Freiheitsstrafe als kriminalpolitisches Problem, Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft, Berlin 1954, str. 77 in naslednje; Cavan, o. c., str. 521; L. Bavcon, Kriminološke pripombe k uporabi instituta neznanatne družbene nevarnosti, Seminar o kazenski politiki, str. 73.

⁹⁵ Bavcon, Kriminološke pripombe k uporabi instituta neznanatne družbene nevarnosti, Seminar o kazenski politiki, str. 74.

⁹⁶ H. F., Kazniva dejanja zoper življenje in telo in kaznovalna politika, Strokovni list 1960/1, str. 5.

Rezultati naše analize so tudi jasno pokazali, da se izrečene kazni sučejo izrazito okrog zakonskega minimuma zagrožene kazni in da ima njena gornja meja res samo teoretičen pomen. Premila načela kaznovalne politike pa imajo lahko prav tako neugodne posledice kot preostra, ker ne dosegaajo ciljev, ki naj jih kaznovanje ima.

VI. ZADEVE BREZ OBSODBE

Zaradi popolnejše slike kriminalitete je potrebno, da vsaj okvirno prikažemo tudi tiste storilce kaznivih dejanj telesnih poškodb, katerih dejanja niso bila predmet obsodilne sodbe, temveč se je kazenski postopek zoper nje končal drugače. Ta dejanja in njihovi storilci niso kriminološko sicer nič manj zanimivi kot drugi, vendar zahteva dejstvo, da jim ni bil izrečen noben ukrep, drugačno obravnavanje tega vprašanja.

S kazenskopravnega stališča se v večini teh primerov še ni niti ugotavljalo, ali je storilec storil kaznivo dejanje in ali je kriv. Pri mnogih zadevah te vrste je namreč še nasprotna stran. Uveden je kazenski postopek tudi zoper oškodovanca, tako da sta oba, storilec in oškodovanec, obdolžena; to je običajno vzrok poravnavi, ki ima za posledico umik obtožnega predloga.

Obravnavali pa bomo tudi nekaj storilcev, ki so bili obtožbe oproščeni.

1. Ustavitve kazenskega postopka

Kazenski postopek se praviloma lahko ustavi pred pričetkom glavne obravnave. Oblika te ustavitve je sklep sodišča. Taki sklepi o ustavitvah so pogostejši pri okrajnih sodiščih, kjer temelje na umiku obtožnega predloga javnega tožilca, ki ga le-ta poda na podlagi poravnave med storilcem in oškodovancem in na podlagi oškodovančeve izjave, da umika predlog na kaznovanje storilca. Ozadje takemu ravnanju je ponavadi okoliščina, da gre za sorodnike, da je družbena nevarnost dejanja majhna in njegove posledice neznatne ter podobno.

Pri analizirani kriminaliteti je bilo takih ustavitvev 7. V vseh primerih je šlo za lahke telesne poškodbe, ki so bile pravno kvalificirane kot kazniva dejanja iz drugega odstavka 142. člena kazenskega zakonika. Storilci so za izvrševanje kaznivega de-

janja uporabljali predvsem palice (4), kozarce (2), eden pa nož. Poškodbe so bile glede na vrsto predvsem odrgnine, za katere smo ugotovili, da so najlažja vrsta poškodb. V vseh primerih, razen v enem, je bila bodisi kot storilec (trikrat), bodisi kot oškodovanec (štirikrat) ali na obeh straneh udeležena ženska, samo v enem primeru pa sta bila storilec in oškodovanec moška. Pri storilcih, ki so bili obsojeni, pa so bili primeri, kjer sta bila storilec in oškodovanec moška, najbolj pogosti. Vinjena sta bila 2 storilca, predkaznovan pa 1.

Že naštete okoliščine (najlažja oblika lahkih telesnih poškodb, nevinjeni in dotlej nekaznovani storilci) nakazujejo, da je sodišče izbralo dokaj enoten kriterij za kazniva dejanja in storilce in skušalo s poravnavo med sprtima poloma in z umikom doseči tak izid, ki je bil po njegovem mnenju bolj oportun kot obsodba.

Poleg teh okoliščin pa je bilo sorodstveno razmerje, zlasti med možem in ženo, starši in otroki ter brati in sestrami, tisto enotno vodilo, ki ga je sodišče uporabljalo pri uravnavanju teh dejanj. Vsi storilci in oškodovanci — razen 2 — so bili najožji sorodniki, ki so živeli skupaj in kjer je bilo v večini primerov očitno, da gre le za enkratno spodrseljaj. Sodišča so tako opravljala delo, ki je danes v rokah poravnalnih svetov. Oporekamo lahko uporabi te možnosti le v enem primeru, kjer sta bila storilec in oškodovanec oba vinjena, motiv pa kratkotrajna jeza — tu je šlo očitno za kaznivo dejanje, ki je bilo izraz objestnosti in pretepaške žilice in kjer je tako obravnavanje sporno. Poleg že omenjenih ustavitvev sta bila v dveh primerih postopka ustavljena zaradi smrti storilca.

2. Zavrnilne sodbe⁹⁷

Zakonik o kazenskem postopku je določal pogoje za izrek zavrnilne sodbe v 328. členu.⁹⁸ Vseh pogojev je šest, vendar se v praksi uporabljata v pretežni meri dva. Prvi se nanaša na primer, če je tožilec v času od začetka do konca glavne obrav-

⁹⁷ Zavrnilna sodba je formalna, procesualna sodba, s katero sodišče ne odloči o predmetu samem, temveč ugotavlja le, ali so podani procesni pogoji.

Prim. A. Munda, Učbenik kazenskega postopka FLRJ, II. snopič, str. 378 in 381.

⁹⁸ Spremenjeni ZKP obsega te predpise v 329. členu.

nave umaknil obtožbo, drugi pa na primer, če ni bilo potrebnega predloga ali dovoljenja ali če je upravičenec oziroma državni organ umaknil predlog oziroma dovoljenje za uvedbo postopka. V primerih, kjer je obtožba javna — takšna je pri dejanjih, ki so predmet naše analize — se zavrnilna sodba omogoči s tem, da lahko javni tožilec, če sta se oškodovanec in obdolženec poravnala in je oškodovanec umaknil predlog za kaznovanje, umakne obtožni predlog. Vzrok takemu postopku so običajno posebne okoliščine, ki se nanašajo na dejanje ali pa na storilca in njegovo razmerje do oškodovanca. Sodišče skuša doseči poravnavo in umik oškodovančevega predloga zlasti takrat, kadar sta storilec in oškodovanec v sorodstvu ali živita skupaj ali pa je dejanje take narave in je bilo storjeno v takih okoliščinah, da se zdi poravnava in njej sledeča zavrnilna sodba primernejše sredstvo kot obsodba.

Pri dejanjih, ki so predmet naše analize, sodišča niso posebno pogosto uporabljala tega inštituta. To je precej razumljivo, ker gre za razmeroma hujša kazniva dejanja in za posebno problematično kriminaliteto. Vseh takih primerov je bilo pet. Štiri izmed teh dejanj so kvalificirana kot lahke telesne poškodbe, od tega sta bili dve storjeni iz malomarnosti. Sredstva, po katerih so storilci segli, niso bila nenevarna: med njimi so bili kamen, sekira, kuhinjska vrata in železna palica.

Storilci so bili samo moški, oškodovanci pa v treh primerih ženske. Števila so sicer premajhna za splošne zaključke, vendar je očitno, da je delež ženskih oškodovank v teh primerih znatno večji kot pri drugih dejanjih. Iz tega bi morda lahko sklepali, da so ženske, vsaj pri teh kaznivih dejanjih, zlasti če so žene ali sestre storilcev, poravnavi bolj naklonjene, morda tudi zato, ker se storilcev boje. Glede starosti storilci ne kažejo nobenih posebnosti, ker prihajajo iz vseh starostnih skupin, med njimi pa ni mladoletnikov. Ti storilci so bili redkeje vinjeni kot storilci iz druge populacije. Preseneča pa, da so sodišča posegla po možnosti zavrnilne sodbe tudi v primerih, kjer so bili storilci že kaznovani: dva izmed njih sta bila tretjič pred sodiščem, za enega pa je ta okoliščina ostala neznana. Vzrok takemu postopku je bilo razmerje med storilcem in oškodovancem. Kot pri ustavitvah kazenskega postopka je tudi tu očitno, da je sodišče menilo, da lahko obsodilne sodbe nesorazmerno bolj škodujejo kot pa koristijo, in je zato verjetno samo zelo vneto skušalo doseči poravnavo.

3. Oprostilne sodbe⁹⁹

Zakonik o kazenskem postopku je našteval pogoje za izrek oprostilne sodbe v 329. členu.¹⁰⁰ Prvi med njimi je primer, da dejanje, ki je predmet obtožbe, ni kaznivo dejanje. V nekaterih primerih zakoniti predpisi izrecno določajo, katero dejanje ni kaznivo dejanje (člen 4/II ter 11. in 12. člen KZ). V praksi prihajajo v naših primerih najpogosteje v poštev določbe 11. člena, v katerih se obravnava inštitut silobrana. Drugi pogoj za oprostilno sodbo so okoliščine, ki izključujejo kazensko odgovornost. Tretji možni primer je pomanjkanje dokazov, da je obtoženi storil očitano mu kaznivo dejanje. Obstoj kaznivega dejanja je torej dokazan, ni pa dokazano, da ga je storil obdolženec.¹⁰¹

V analizirani populaciji je bilo 7 obdolžencev oproščenih obtožbe. Večino izmed njih (5) je sodišče oprostilo zaradi pomanjkanja dokazov, pri preostalih dveh pa je ugotovilo, da dejanje, ki sta ga bila obtožena, ni bilo kaznivo dejanje. Eden izmed teh dveh storilcev je po mnenju sodišča ravnal v silobranu, medtem ko ga je drugi prekoračil. Zato preseneča dejstvo, da je bil ta obtožbe oproščen, ko bi glede na zakonite predpise mogel biti le mileje kaznovan ali pa bi mu sodišče lahko kazen odpustilo.

Primerov, ko so bili obtoženci oproščeni obtožbe zaradi pomanjkanja dokazov, ni mogoče analizirati, ker ni dokazano, kdo je storilec. Med njimi sta bila v dveh primerih obdolženec in oškodovanec dalj časa sprta in sodišče oškodovančeve obremenilne izpovedbe, ki je bila glavno dokazilo, ni moglo šteti za zadosten in dovolj trden dokaz obdolženčeve krivde, v dveh primerih pa je šlo za pretep med več osebami.

Silobran je z viktimološkega stališča položaj, ko je oškodovančev doprinos pri izvršitvi kaznivega dejanja največji. V obeh primerih, ko je sodišče ugotovilo silobran oziroma njegovo prekoračitev, je bilo razmerje med oškodovancem in storilcem pred dejanjem zelo napeto: nesporazum med njima je bil dolgotrajen, povzročili so ga uporaba poti čez oškodovančevo zemljišče, ki jo je oškodovanec storilcu prepovedal, in družinski spori.

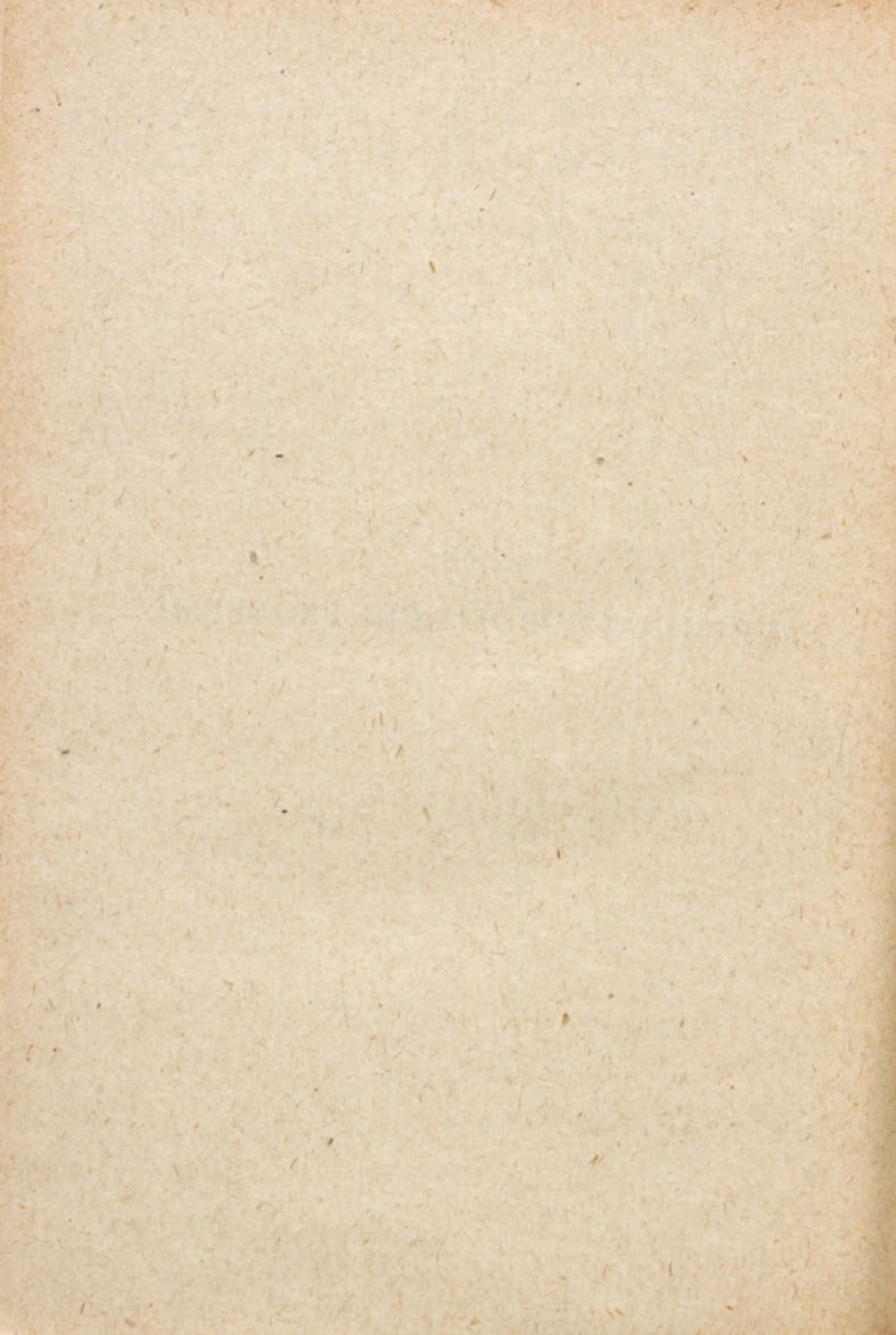
⁹⁹ Oprostitev obtožbe je eden izmed načinov, s katerim se lahko konča kazenski postopek. Sodba, ki se v tem primeru izreče, je materialna in odloči o stavljenem kazenskem zahtevku.

¹⁰⁰ Spremenjeni zakonik jih obravnava v 330. členu.

¹⁰¹ Prim. Munda, o. c., str. 382, 383.

III. DEL

KRIMINALNOPOLITIČNI PROBLEMI

1. POVZETEK

Z ekonomsko in socialno analizo okolja, v katerem je nastala kriminaliteta, ki jo proučujemo, in z analizo te kriminalitete same smo skušali nakazati vsaj nekaj okoliščin, ki bi mogle vplivati na obstoj in obseg tovrstne kriminalitete.

Med najbolj splošnimi pogoji za nastajanje kriminalitete bi veljalo omeniti na eni strani precej hiter tempo industrializacije, ki je zajel Slovensko Bistrico, glede delovne sile pa se je pokazal njegov vpliv skoraj po vsej občini. Industrija je prinesla s seboj nov način življenja in nova razmerja med ljudmi ter je prevrednotila marsikatero moralno vrednoto. Zaradi izredne dinamičnosti družbeno-ekonomskih procesov, zlasti zaradi pospešene industrializacije in z njo povezane urbanizacije so začele razpadati prejšnje vaške skupnosti oziroma, točneje povedano, so sredi vsestranskega preobražanja. To pomeni, da se mora prebivalec, ki je dotlej živel na ozkem obzorju svoje vasi, pridružiti drugi, navadno širši skupini, prevzeti mora nove navade, nova gledanja — to pa ne gre vedno brez konfliktov. K temu je treba dodati še, da se ob industrializaciji ni vedno posvečalo dovolj pozornosti urejanju splošnih življenjskih razmer delavcev, ki prihajajo v tovarne iz ruralnih območij. Tako je razvoj industrije, ki je sam na sebi povečal gospodarsko moč občine in zelo ugodno vplival na zaposlovanje delovne sile in na izboljšanje življenjske ravni, prinesel s seboj nekaj slabih strani, ki so se pokazale tudi v razmerjih med ljudmi in ustvarjale napetost med njimi.

Po drugi strani je analiza pokazala, da kmetijstvo še vedno zaposluje in preživlja precej ljudi. Vendar je za mnoge od njih značilno prav to, da jih je industrializacija na pol odtrgala od zemlje, s tem pa se je ustvarila plast polproletarcev, ki jih ta položaj včasih spravlja v konflikte, ko se znajdejo v precepu med staro, bolj ali manj patriarhalno miselnostjo, in tem, kar prinaša sodobno življenje s seboj. Obe te okoliščini bi mogli šteti za najširša pogoja za nekatere značilnosti in karakteristične lastnosti, ki se kažejo v razmerjih med ljudmi in ki bolj neposredno vplivajo na urejanje teh razmerij, na porajanje pozitivnih in negativnih pojavov, med temi tudi na delinkvenco. Za take značilnosti na proučevanem območju lahko štejemo dokaj močno plast polproletarcev. Življenjske razmere teh ljudi so se relativno zboljšale, vendar so še vedno neurejene in ti svojih potreb ne morejo dovolj hitro zadovoljevati. To povzroča pogostoma napetosti, čezmerno uživanje alkohola, ki je večkrat posledica teh napetosti, premoženjska nesoglasja, ki se pogosto razvijajo v civilnopravne ali kazenskopravne spore.

Kulturna raven prebivalstva na proučevanem območju je nizka. Možnosti za razširjanje sredstev za povzdigo te ravni, kot so predavanja, tečaji, kino, knjižnice, so le maloštevilne, ker je teren pogosto težko dostopen, pa tudi že dane možnosti niso dovolj izrabljene. Povprečna šolska izobrazba je tudi majhna, to pa vpliva na poklicno strukturo in strukturo zaposlitve. Ta dva momenta lahko sovplivata na genezo kriminalitete, saj gre za ljudi, katerih obzorje je ozko, njihovi postopki in ravnanje pa so zato še intelektualno slabo kontrolirani. Nizka kulturna raven in nizka stopnja izobrazbe gmotno pogojujeta življenje prebivalcev na analiziranem območju, zaradi česar ostajajo ti ljudje v tisti skupini, kjer je vprašanje življenjskega standarda najbolj pereče in kjer ravno zaradi tega nastajajo medsebojni konflikti. Obenem pa ima nizka kulturna raven za posledico tudi to, da so interesi ljudi manj diferencirani, maloštevilni in bolj primitivni ter se marsikdaj izražajo na take načine, ki so družbeno manj zaželeni ali celo škodljivi. V takšnih okoliščinah ni presenetljivo, zlasti ker so dani vsi naravni pogoji za to, da je uživanje alkohola razširjeno v precejšnji meri in pa da ga ljudje ne samo dopuščajo, temveč štejejo za bolj ali manj normalen pojav.

Če skušamo označiti vplive, ki ustvarjajo podlago za delinkvenco na proučevanem območju, zlasti za delinkvenco telesnih poškodb, tedaj ne smemo mimo dejstva, da obstoji tu, če se lahko

tako izrazimo, nekakšna tradicija urejanja medsebojnih sporov in konfliktov na nasilen način. V zvezi s tem bi lahko govorili o tako imenovani »podkulturi nasilja«¹. Pri tem gre v bistvu za to, da obstoji v dani družbi, za katero sicer veljajo enotna obvezna pravna pravila, manjša družbena skupina, ki družbene vrednote drugače vrednoti, kot jih vrednoti večina. V našem primeru ta ožja skupina, ki jo združujeta tudi geografska povezanost in sosesčina, nasilja ne ocenjuje negativno, temveč nasprotno v številnih sporih in napetih medsebojnih odnosih uporablja najrazličnejše nasilne oblike za urejanje takih situacij. Telesno nasilje postane tako »splošno pričakovana reakcija na določene dražljaje«². Pričakujemo lahko, da bodo take reakcije tem pogostejše, čim bolj kompaktna in integrirana je takšna ožja družbena skupina oziroma čim ožje so nanjo vezani njeni posamezni člani.

Domnevamo lahko, da zunanji činitelji v širšem kulturnem in ekonomskem okolju niso doslej v zadostni meri vplivali na to, da bi tak način reagiranja vsaj omejili. To nam v mnogočem kaže tudi nadrobna analiza kriminalitete telesnih poškodb.

Med okoliščinami, ki smo jih označili kot zunanje okoliščine dejanja, se je pri kraju storitve pokazalo, da je bilo izvršenih na javnem kraju in v gostilni več kot ena polovica vseh kaznivih dejanj; iz tega je mogoče sklepati ne samo, da je alkohol pri njih odigral primarno vlogo, temveč tudi, da ljudje pogosto reagirajo v alkoholiziranosti napadalno in da preživljajo svoj prosti čas v gostilnah. Na to kaže tudi ugotovitev, da je večina kaznivih dejanj storjena v soboto, nedeljo (oziroma praznik) in ponekdaj.

Kot zunanji vpliv lahko označimo tudi dobo, ko ljudje več komunicirajo med seboj, to je poletje in predpustni čas. Med zunanjimi okoliščinami bi veljalo omeniti še ugotovitev, da je bil zelo pogosto v rabi nož pri izvrševanju kaznivih dejanj. To dejstvo je samo zase že posledica, vzrok pa leži mnogo globlje — iskati ga je treba verjetno v miselnosti, da sta nož in njegova uporaba znak moštosti ter v splošnem dopuščanju nasilnega urejanja sporov, v tem odobravanju torej, ki je dokaj očitno na proučevanem območju.

¹ Prim. Wolfgang-Ferracuti: Podkultura nasilja — interpretativna analiza uboja, Revija 1961/2, str. 104 in nasl., in Banfi: Les conditions sociales et les orientations de prévention des infractions involontaires, Atti del congresso ... II., str. 420.

² Wolfgang-Ferracuti, o. c., str. 107.

Med osebnimi lastnostmi storilcev smo ugotovili, da storijo kazniva dejanja telesnih poškodb največkrat mlajši ljudje. Vzrok temu je mogoče iskati v dejstvu, da gre za ljudi, ki so na višku svoje telesne moči, so še bolj ali manj neustaljeni in je zato mogoče, da imajo manj osebnostnih vezi ter se zato hitreje odločijo za urejanje medsebojnih odnosov s pretepom in zadanjem telesnih poškodb.

Pri analizi poklicev se je pokazalo, da so sicer najbolj obremenjeni kmetovalci, vendar pri tem ne smemo pozabiti, da je njihov delež tudi v celotnem prebivalstvu največji. Vzroke za to smo skušali najti v slabem ekonomskem položaju, oddaljenosti od središč, v nizki splošni kulturni in šolski ravni zlasti tega prebivalstva in v tradicionalnem dopuščanju nasilnega obračunavanja, ki je tu še najmočnejše. Podobne vzroke bi mogli iskati tudi za obrazložitev dejstva, da so glede na vrsto zaposlitve s temi kaznivimi dejanji najbolj obremenjeni delavci.

Kot dokaj neposreden vpliv pri nastajanju analizirane kriminalitete se je pokazala alkoholiziranost storilcev, ki je bila posebej pogosta pri mlajših starostnih skupinah.

Alkoholiziranost storilcev se je precej izrazito povezovala z motivom kratkotrajne jeze, ki je bil med vsemi ugotovljenimi motivi najpogosteje zastopan in je bil torej pri vinjenih storilcih poleg že naštetih splošnih in v okolju zasidranih činiteljev zadnji, ki je dogodek sprožil. Dovolj pogosto je bil motiv za storilce teh kaznivih dejanj tudi dolgotrajen nesporazum ali sovraštvo, za katerima so se skrivali najrazličnejši spori, od lastninskih do stanovanjskih, ljubezenskih in do sporov na delovnem mestu.

S stališča okoliščin, ki ustvarjajo pogoje za analizirano kriminaliteto, lahko skušamo oceniti tudi vlogo oškodovancev. Ker izhajajo iz istega okolja in imajo podobno poklicno in zaposlitveno strukturo, lahko ocenimo pri njih osebne lastnosti, ki so mogle vplivati na storilčevo dejanje. Domnevamo lahko, da je vinjenost oškodovancev delovala kot eden izmed sovzrokov kriminalitete enako kot oškodovančevo izzivanje.

Če skušamo podatke naše analize, ki bi mogli rabiti za označevanje pogojev analizirane kriminalitete, prenesti na tezo o podkulturi nasilja, tedaj vidimo, da so skupini, ki šteje načelo telesnega obračunavanja za dopustno, privrženi najbolj moški v mlajših starostnih razredih, po poklicih kmetovalci, po zaposlitvi pa delavci.

Za upravičenost te teze govori tudi dejstvo, da gre za družbeno skupino, ki dopušča alkoholiziranost v veliki meri, pa tudi

pogostost motiva kratkotrajne jeze govori za to, da je vrednota nasilja zasidrana tako v vsej skupini kot v posamezniku. Ko smo tako skušali ugotoviti vsaj nekatere izmed okoliščin, ki ustvarjajo pogoje za kriminaliteto telesnih poškodb, je nujno, da usmerimo svojo pozornost k preventivnim delavnostim.

2. PREVENTIVNE DELAVNOSTI

Če pojmujeemo kriminaliteto kot splošen družbeni pojav, pogojen s posebnimi okoliščinami ožjega miljeja in ki se nam kaže v kaznivih dejanjih posameznika, tedaj moramo tudi možnosti za preventivno delavnost analizirati ob teh dveh skupinah — okolju in posamezniku.

Okolje, v katerem žive storilci kaznivih dejanj, ki smo jih analizirali, odkriva nedvomno nekaj hib, ki bi mogle imeti tudi kriminogeni vpliv. Med take bi lahko šteli neurejene življenjske razmere, zlasti stanovanjske razmere, na kakršne naletimo dovolj pogosto predvsem med mlajšo generacijo industrijskih delavcev. Nizkemu splošnemu življenjskemu nivoju kmečkega prebivalstva bi bilo treba posvetiti vso pozornost. S tem je povezano tako vprašanje racionalnega gospodarjenja kot vprašanje zaposlitve odvečne delovne sile, vprašanje izpopolnjevanja šolske izobrazbe in smotno organiziranje tistega dela življenja, ki je bolj ali manj namenjen razvedrilu in zabavi. Ta vprašanja so gotovo najbolj kompleksna in terjajo, da se zanje zavzamejo tako organi oblasti, zlasti posamezni sveti ljudskih odborov, kot tudi družbene organizacije, ki bi na tem področju lahko odigrale zelo koristno vlogo. Tu mislimo na ljudsko univerzo, prosvetna društva, ljudsko tehniko, knjižnice in pod. K dobrim uspehom bi gotovo lahko pripomogla tudi reformirana osnovna šola, ki posebej poudarja praktičen pouk, in pa kmetijske gospodarske šole.

Posebno pozornost bi morali posvetiti problemu alkoholizma. Ker je alkoholizem pogosto samo način, kako posameznik sprošča svoje notranje napetosti, bi se verjetno s sanacijo splošnih življenjskih razmer in odnosov med ljudmi ta pojav do določene meje zmanjšal. Najbrž pa bi še vedno ostal — sicer manj pereč — problem, ker gre za čezmerno uživanje alkohola, ki ga okolje goji, dopušča ali celo odobrava. Posebno pozornost bi pri tem vprašanju zaslužil način zdravljenja alkoholizma v takih oko-

liščinah, ki so različne od okoliščin v mestih. Medtem ko imamo dovolj izdelane metode za zdravljenje alkoholikov iz takih območij, pomeni poseben problem organiziranje preventivne delavnosti za omejitvev čezmernega uživanja alkohola, ki je v vprakem okolju, kot je analizirano, zelo razširjena razvada. Gre za vprašanje, kako omejiti redno vsakdanje pitje, ki spremlja človeka od cunjice, namočene v žganje, ki jo dobiva kot dojenček, do litra vina, ki ga izpije »za zdravje« v starosti. Dobro organizirana zdravstvena služba bi mogla na tem področju mnogo pomagati, zlasti če bi ji stala ob strani močno razpredena in utrjena socialna služba. S stališča kriminalne preventive bi bila pomembna tudi sprememba strukture vinogradov in sadovnjakov, tako da bi povsod, kjer to dopuščajo naravni pogoji, gojili žlahtna vina za trg in bi s tem znatno zmanjšali tudi domačo porabo. Isto velja tudi za sadno predelovalno industrijo, proizvodnjo glukoze ip. Taka sprememba bi ne vplivala samo na ekonomski položaj, temveč verjetno tudi na mentaliteto ljudi, saj bi se lahko zboljšala njihova presoja lastne vrednosti in s tem bi morda lahko vplivali tudi na zatiranje razvade, o kateri smo pravkar govorili.

Velikega pomena za prevencijo nasploh in za prevencijo telesnih poškodb posebej bi bilo tudi ustvarjanje tesnejše povezanosti med ljudmi, ki jo začenjamo danes ob splošni »atomizaciji« družbe pogrešati.³ Gre za ustvarjanje trdnih in zdravih vezi med ljudmi, ki jih veže bodisi skupno delovno mesto in s tem skupni interesi pri delu, bodisi soseščina ali podobno. Pri tem bi lahko polno zaživele stanovanjske skupnosti v večjih krajih, v manjših pa krajevne skupnosti; pomembno vlogo bi lahko odigrale tudi družbene organizacije, zlasti Socialistična zveza delovnega ljudstva. Tako bi bilo mogoče ustvariti umerjeno in smotno kontrolo soseščine nad obnašanjem posameznika, in sicer tako, da bi se le-ta izogibal vedenju in ravnanju, ki ni v skladu z družbenimi normami, med drugim tudi zaradi negativnega vrednotenja takega obnašanja v njegovi okolici. Pri tem se moramo seveda zavedati, da je potrebna vsa previdnost, ker lahko tako nadzorstvo odpre tudi vrata samovolji.

Ravno na tem področju pa se zdi, da ima naš gospodarski in družbeno-politični sistem, ki utrjuje in razvija komunono kot asociacijo svobodnih proizvajalcev, zelo številne možnosti. Naša praksa se je že doslej lotevala organiziranja številnih delavnosti,

³ Prim. L. Bavcon, Sodni opomin, str. 20—22 (rokopis).

katerih cilj je aktivizacija in razvoj pozitivnih in ustvarjalnih človekovih sposobnosti in prav v te akcije je mogoče vključiti široke in vsestranske preventivne programe.

Globalja povezanost med ljudmi pa bo lahko koristna samo v primeru, če se bo sistem vrednot v njihovem pojmovanju spremenil, se pravi, če bo postal čimbolj skladen s splošno veljavnimi družbenimi normami za vedenje in ravnanje, tako da bo nasilje prenehalo biti običajna in splošno pričakovana reakcija na vsak, tudi le malo neprijeten dražljaj iz okolice. K temu bi mogle doprinesti vse doslej naštetih delavnosti, zlasti pa tudi šola in družina. Če namreč domnevamo, da je tako pozitivno ocenjevanje nasilja, kot smo ga ugotovili v analizirani populaciji, primarno, tedaj je na njegov obstoj in utrjevanje v posamezniku vplivalo tudi dejstvo, da je bilo nasilje že v družini osnovno vzgojno sredstvo, ki so ga nato otroci prenesli v medsebojne odnose pri igri in v šoli, kasneje pa so ga kot odrasli ljudje uporabljali tudi kot način za urejanje medsebojnih sporov.

Vse preventivne delavnosti, ki smo jih doslej sumarno našteali in obravnavali, so v bistvu sredstva, ki naj bi preprečila delinkvenco telesnih poškodb pri tistih storilcih kaznivih dejanj, ki doslej še niso zagrešili nobenega kaznivega dejanja. Gre torej za sredstva, ki so namenjena veliki večini prebivalstva in za katera v polni meri veljajo Beccarijeve besede, da je kazniva dejanja bolje preprečevati kot kaznovati. Ista sredstva lahko seveda koristijo tudi pri delinkventih, vendar nastopa pri njih še druga okoliščina, namreč proces prevzgoje, katerega namen je — glede na obnašanje obsojenca po odpustu s prestajanja kazni — tudi preventiven.

Preventivne delavnosti, ki smo jih skušali označiti, so v bistvu nepravne, med njimi je največ socialno-ekonomskih. Problem prevencije kaznivih dejanj telesnih poškodb pa lahko presojamo in poskušamo reševati tudi s pravnih gledišč.⁴ Medtem ko prihaja pri hujših kaznivih dejanjih zoper življenje in telo v poštev vprašanje pravnega reguliranja prodaje orožja in strupov, je to za telesne poškodbe bolj ali manj brez pomena, razen če bi skušali omejiti prodajo in nošenje hladnega orožja, zlasti nožev. Kot izrazito pravno preventivno sredstvo naštevajo

⁴ Prim. Nuvolone P., *La Prévention des Infractions contre la Vie humaine et l'Intégrité corporelle, commises par Dol*, Atti del congresso I., str. 472 in nasl.

ponekod zakone proti alkoholizmu,⁵ ki skušajo s kazenskimi sankcijami urediti problem alkoholikov.

S stališča pravnega urejanja zastavljata posebne probleme zlasti pri delinkvenci telesnih poškodb obstoj in obravnavanje tako imenovanega nevarnega stanja. Čeravno teoretično obstoj takega stanja skorajda ni več sporen, se pogosto križajo mnenja o tem, kakšni naj bodo ukrepi v primerih, ko postaja okolici bolj ali manj očitna možnost, da bo kakšen posameznik storil kaznivo dejanje, zlasti kaznivo dejanje zoper življenje in telo, kjer je nevarno stanje zaradi narave teh deliktov morda bolj očitno kot sicer. Ker gre za preddeliktualne ukrepe, ki so v diametralnem nasprotju z osnovnim načelom klasičnega kazenskega prava »nulla poena sine lege« in ki bi res utegnili ogroziti nekatere osnovne postulate današnje družbe, je previdnost pri njihovem teoretičnem zagovarjanju in zlasti praktičnem uvajanju povsem razumljiva.⁶ Če bi se že lahko strinjali z mislijo o ukrepih ante delictum, tedaj bi jih bilo po vsej verjetnosti mogoče zagovarjati le za duševno abnormne in pa za nekatere vrste alkoholikov, katerih nevarnost je mogoče z veliko verjetnostjo ugotoviti že pred izvršitvijo dejanja samega.

Preventivna akcija, kakršno bi bilo treba izvesti na proučevanem območju, bi morala biti torej široko zasnovana in bi morala zajeti številne družbene probleme — tako tiste, ki so po svoji neposredni vsebini povsem ekonomski, kot tiste, ki urejajo razmerja med ljudmi — na delovnem mestu, v ožji sosesčini, pri delu in pri zabavi. Takšna akcija sama po sebi ne more biti kratkotrajna, njene uspehe bi mogli meriti le na daljša obdobja. Dokaj opravičena pa je domneva, da bi s tem, da bi ji posvetili vso pozornost in jo premišljeno planirali, dosegli vsaj nekaj uspehov, ki jih od nje pričakujemo.

3. NALOGE PRAVOSODNIH ORGANOV

Kot organi družbene represije imajo pravosodni organi nadse pomembno funkcijo v celotnem boju proti kriminaliteti. Izsledki naše analize so pokazali nekaj značilnosti pri njihovem delu. Najizraziteje se je pokazalo predvsem, da so izrekala sodišča kazni, ki se močno približujejo spodnji meji zagrožene

⁵ Tak zakon pozna npr. od leta 1934 Francija.

⁶ Take ukrepe (Medidas de Seguridad pre-delictivas) pozna kubanski zakon o družbenem varstvu.

kazni, da so zelo pogosto uporabljala pogojno odložitev izvršitve kazni in da povratka niso upoštevala v takem obsegu pri odmeri kazni, kot bi to glede na njegovo pomembnost pričakovali. Ker so kazniva dejanja te vrste v sklopu celotne kriminalitete naraščala, lahko sklepamo, da uporabljena sredstva niso bila ustrezna in da taka kaznovalna politika sodišč ni bila uspešna. Tako se samo po sebi zastavlja vprašanje, kakšne naj bi bile naloge pravosodnih organov.

Pri odgovoru na to vprašanje bomo upoštevali možnosti, ki jih nakazuje novelirani KZ in ki jih sodišča lahko uporabljajo od leta 1960 dalje.

Vprašanje individualizacije kazni je med vsemi verjetno najpomembnejše. Podatki našega gradiva so odkrili, da sodišča načela o humanizaciji postopka s storilci kaznivih dejanj očitno istovetijo s pojmom nizke odmere kazni. Resnična individualizacija, ki je gotovo med komponentami načel o humanizaciji, pa ne pomeni odmere kazni na najmanjšo možno mero. V tem smislu humanizacija tudi ne pomeni milih, kratkotrajnih kazni, temveč kazni, ki so vsestransko prilagojene storilčevi osebnosti. Take kazni pa so seveda lahko tudi dolgotrajnejše, če je z njimi bolje zagotovljena readaptacija storilca.

Na proučevanem območju postaja v zvezi s tem zlasti problematična uporaba instituta omilitve kazni, na podlagi katerega je mogoče za lahko telesno poškodbo zagroženo zaporno kazen zamenjati z denarno. Takšna omilitve bo po vsej verjetnosti ostala brez vpliva na storilca; okolje, ki nasilja kot takega ne obsója, pa bi moglo celo sklepati, da taka kršitev norm tudi po merilu oficialnega vrednotenja ni posebno pomembna.

Ustaviti se moramo tudi ob pogojni obsodbi, ki si je hitro zagotovila veljavo in pogosto uporabo. Pri uporabi tega instituta bi bilo verjetno dobro presoditi, komu se izreká. Dejstvo, da se je skoraj enako pogosto izrekala enkratnim storilcem in povratnikom, kaže na to, da sankcije niso bile individualizirane v zadostni meri. Prav tako je lahko čezmerna uporaba tega instituta povsem brez učinka. Pogojna obsodba bi bila gotovo učinkovitejša, če bi bila vezana na izpolnitev katerega izmed pogojev, ki jih postavlja zakon. Enako kot za nepogojne kazni velja tudi za te, da bi bile verjetno bolj učinkovite višje kazni, ki bi se v njih kazale tako komponente individualizacije kot stopnja varstva zavarovane dobrine.

Pri kaznovanju povratnikov je vrednost pogoste uporabe pogojne obsodbe dokaj sporna, ko se je že pokazalo, da se delin-

kvent že po prvi obsodbi ni mogel prilagoditi veljavnim družbenim normam.

Pri nalogah pravosodnih organov bi bilo treba vsaj omeniti tudi vpliv subjektivnih lastnosti sodnikov na kaznovalno politiko. Ni namreč izključeno, da mentaliteta področja vpliva tudi nanje in na njihovo vrednotenje kriminalitete. Pri usmerjanju kaznovalne politike sta zato mogoči dve skrajnosti — ali sodnik ostro reagira na toleriranje nasilja v okolici in zato kaznivo dejanje te vrste zelo strogo ocenjuje ali pa se njegovo vrednotenje približuje vrednotenju drugih in je posledica takega vrednotenja mila kaznovalna politika.

Končno moramo omeniti še poravnalne svete, ki jih sicer ne moremo šteti med pravosodne organe, ki pa kljub temu, da ne delujejo represivno, vendarle začno delovati šele, ko je lažje kaznivo dejanje že izvršeno. Gledano s povsem prakticističnega stališča, je delo teh svetov pogosto uspešen način, s katerim si sodišče prihrani mnogo dela. Vsebina njihovega dela pa seveda pomeni mnogo več. Zlasti v manjših krajih in s pogojem, da bi bila med ljudmi trdnejša povezanost in bi šlo za homogeno družbeno skupino, bi lahko ti sveti opravljali pomembno preventivno funkcijo, ker na svoj način ustvarjajo javno vrednotenje določenega vedenja. Delo poravnalnih svetov ne obsega samo obravnavanja in poravnavanja kazenskopravnih sporov, temveč tudi nekaterih civilnopravnih konfliktov. Ker lahko tudi ti konflikti sovplivajo na kriminaliteto telesnih poškodb, bi poravnalni sveti mogli opraviti pomembno preventivno nalogo s tem, da bi skušali na realni osnovi doseči sporazum. Podobno vlogo bi lahko prevzela tudi sodišča, če bi skušala spore, ki nastajajo pri dedovanju, pri delitvi skupne lastnine, v preživninskih razmerjih, pri motenju posesti, mejnih sporih ipd., stranke poravnati, toda poravnati v globljem pomenu, tako da bi tak sporazum mogel tudi trajati. Formalna poravnava namreč ne pomeni mnogo in bi utegnila biti le vir novih sporov.

S pravilnim usmerjanjem poravnalnih svetov, ki jim je treba pri koreninah odrezati možnosti za samovoljo, bi bilo mogoče preusmeriti način mišljenja in vrednotenja ljudi ter jim vcepjati tiste vrednote, ki jih kot take priznava večina družbe. Poleg tega ostaja tudi neizpodbitno, da postopek pred poravnalnimi sveti mnogo manj omaja načete medsebojne odnose kot postopek pred sodiščem.

Med novimi instituti, ki jih je uvedla novela, zaslužita v zvezi z našo analizo posebno pozornost predvsem dva: sodni opomin

in varnostni ukrep obveznega zdravljenja alkoholikov. Sodni opomin predvideva novela za navadno in kvalificirano lahko telesno poškodbo, zlasti v primeru, če je bil storilec izzvan z nedostojnim ali surovim obnašanjem oškodovanca. Glede na posebne okoliščine osredja menimo, da ga sodišča na tem področju ne bi smela uporabljati prepogosto, ker bi taka uporaba lahko imela približno enake posledice kot pogojna obsodba, odmera kazni čim bliže zakonitemu minimumu ali pa omilitev kazni.

Nasprotno pa bi vsekakor veljalo uporabljati varnostni ukrep ambulantnega zdravljenja alkoholikov, če so obsojenci obsojeni pogojno.⁷ V zvezi s tem nastaja seveda med drugimi povsem praktičen problem — možnost uresničenja tega ukrepa. Ta problem je bolj pereč posebno v manjših krajih, kjer ni na razpolago zdravnikov specialistov in specializiranih ambulant. Gotovo pa bi bilo nadvse koristno, če bi se možnosti za širšo uporabo tega ukrepa dejansko uresničile.

V celoti bi torej lahko rekli, da bi sodišča morala posvetiti večjo skrb individualizaciji kazenskih sankcij; to bi moralo postati osnovno vodilo pri usmerjanju kaznovalne politike. Sodišča bi morala po potrebi izrekat tudi ostrejšše sankcije, hkrati pa bi veljalo omejiti uporabo omilitve zagrožene kazni, na drugi strani pa poskusiti v kar največji meri omogočiti ambulantno zdravljenje alkoholikov in izrabiti seveda tudi možnosti za tako zdravljenje med prestajanjem kazni.

Zelo potrebno bi bilo tudi, da bi sodišča kot verjetno najbolj pristojen iniciator prevencije, bolj konkretno in bolj neposredno sodelovala z organi ljudskih odborov, v njihovih posameznih svetih, s samoupravnimi organi in posameznimi organizacijami, skratka povsod tam, kjer je mogoče v okviru široke kriminalne politike potegniti splošne družbene in individualne faktorje v boj proti kriminaliteti.

4. PREVZGOJNI PROCES

Če želimo govoriti o prevzgojnem procesu, lahko storimo to v bistvu le, če abstrahiramo kratkotrajne prostostne kazni, pri katerih je skoraj nemogoče ustvariti pogoje za tak proces. Pre-

⁷ Prim. Bavcon, Kriminalna preventiva v K. Vodopivec: Kriminologija, skripta za študij III. stopnje pravne fakultete v Zagrebu, e/V, str. 100 in nasl.

vzgojni postopek za storilce kaznivih dejanj telesnih poškodb bi poleg splošnih značilnosti moral obsegati nekatere specifičnosti, s katerimi bi mogli vplivati prav na prevzgojo teh storilcev.

Prvi problem se verjetno zastavlja že v sami osnovi — pri razporejanju obsojencev po skupinah v kazenskih noboliševalnih zavodih. Ustvarjanje skupin kaznovanih za taka kazniva dejanja bi bilo zgrešeno, kar bi se znašli v istih okoliščinah in tesno povezani ljudje, od katerih lahko pogosto pričakujemo nasilne reakcije. Prepričanje, da je tako vedenje in ravnanje edino mogoče, bi se z ustvarjanjem takih skupin samo še širilo in utrjevalo. Take storilce bi bilo treba prav nasprotno vključiti med delinkvente, ki grobega, fizičnega nasilja ne uporabljajo, ki pa vendar ne prehajajo v nasprotno skrajnost, namreč v popolno pasivnost, ker bi to lahko ustvarilo zelo napete odnose.

Naslednje vprašanje, ki se poraja ob problemih prevzgojnega sistema, je osnovno in poklicno izobraževanje. Sodeč po ugotovitvah analize je med delinkventi, ki so izvrševali kazniva dejanja zoper življenje in telo na proučevanem območju, precej nekvalificiranih delavcev; pri njih bi bilo treba posvetiti vso pozornost njihovemu poklicnemu izobraževanju, ker bi jih to osebno dvignilo, jim razširilo obzorje in povečalo različne interese, postavilo pa bi jih lahko tudi v boljši ekonomski položaj.

Težko bi mogli trditi, da bi bilo s prevzgojnim procesom mogoče odpraviti ali spremeniti moralna pojmovanja, ki so se utrjevala v teh ljudeh od rojstva dalje. Dopustimo pa lahko možnost, da bi bilo mogoče ustvariti pri njih vsaj neko novo osnovo, na kateri bi se posamezne moralne vrednote premaknile k takemu vrednotenju, kot je v družbi običajno. To bi bila verjetno najpomembnejša in hkrati tudi najtežavnejša prevzgojna naloga, s katero bi moral biti prežet ves prevzgojni postopek.

Na delo, začeto med prestajanjem kazni, bi se morala navezovati tudi postpenalna pomoč. To delo opravljajo sedaj občinske komisije za pomoč odpuščenim obsojencem, vendar se je bati, da taka oblika dela ne bo mogla v celoti uresničiti nalog, ki jih postpenalna pomoč zastavlja.

Med te naloge se uvrščajo v prvi vrsti zagotovitev normalnih življenjskih razmer (sem spadata predvsem zaposlitev in stanovanje), po drugi strani pa tudi urejevanje medsebojnih odnosov. Delinkvent, zlasti povratnik, bo verjetno potreboval posebno pomoč, če naj se znajde na svojem delovnem mestu, med so-

delavci, v soseščini in morda tudi v družini. Potrebno bi mu bilo čimbolj osebno vodstvo, človek, v katerega bi imel zaupanje in ki bi znal najti pravilen odnos do njega. To delo bi verjetno najbolje opravljali socialni delavci v občini, ki bi delali v okviru komisij za odpuščene obsojence, a bi se s posameznimi obsojenci intenzivneje ukvarjali. Tako bi se via facti izvajalo posebno postpenalno nadzorstvo, ki ga naši predpisi sicer ne poznajo, bi pa gotovo lahko mnogo koristilo.

SUMMARY

The analysis of assaults covers a definite limited regional area (community) where these offences occurred most frequently. An attempt has been made to establish the motives and characteristic features of this type of criminality. Besides the analysis of criminality the study also supplies an analysis of the surroundings in the widest sense of the word. A brief outline of natural and economic conditions is intended to furnish the background to the analysis of sociological characteristics. By means of the sociological and economic analysis we tried to establish whether it would be possible and necessary to organise preventive measures and what kind of measures they should be. In the economic and sociological analysis, use was made of official statistical data, of reports by local agencies and organizations, data taken from published pamphlets and facts gathered from interviews with people familiar with the district.

The analysis of criminality covers 91 cases of assaults (minor and major offences under art. 141 and 142/II of the Criminal Code) and their perpetrators convicted at the district court of Slovenska Bistrica and the county court of Maribor. The offences were committed within the borders of the community of Slovenska Bistrica.

The statistical methods used include structural numbers, coefficients, checking the significance of differences by means of χ^2 test and illustration of data in tables and charts.

Among the most common conditions giving rise to criminality mention should first be made of the rapid rate of industrialisation which took place in the community under research. Industrialisation brought with it a new way of life and new relations between the people, it changed the contents of sundry moral values and created new ones. Not enough attention was paid to the problems involved

in the new living conditions of the workers which flocked into factories from the surrounding rural areas. Thus the development of industry brought in its wake also certain disadvantages which in their turn affected mutual relations and created tensions among the residents. Though agriculture still employs and supports a great number of people, it is characteristic for many of them that they have partly been torn from the land, and drawn into industry. Thus a class of semi-proletarians has been created, a status which sometimes engenders conflicts owing to the clash between the old traditional views and the demands of the contemporary way of life.

The cultural level and the average education of the residents in the area under research are low. These two factors may have a certain influence upon the genesis of criminality since limited knowledge entails weak self-control. The interests of uneducated people are few, little differentiated and primitive and sometimes even find expression in socially undesirable and harmful ways. In view of the aforesaid and the fact that wine is grown in the district it is not surprising that the consumption of alcoholic drinks is rather widespread and not only condoned but considered as a more or less normal habit.

Among the factors which create the basis for delinquency in the area under research we cannot overlook a certain tradition — if we may call it so — of settling mutual differences by violence. In this connection we could speak of a special cult of physical force which is conditioned by the historical migration of peasant folk from solitary farmsteads to compact settlements and on to industrial centers.

Among circumstances described in our analysis as external is the place where the offence was committed. More than half of the offences proved to have been committed in a public place or in a pub. It is possible to conclude not only that alcohol played a decisive part but also that in a state of intoxication people react in an aggressive manner. The fact that the majority of offences were committed on a Saturday, Sunday (resp. a holiday) or a Monday points in the same direction.

Among external circumstances there is to be mentioned also the time of the year at which people enter into more frequent contacts with one another, that is in summer and the time of carnival festivities. Another external circumstance to be mentioned is the use of the knife in the perpetration of the offences analysed.

Most offences were committed by young people. The reason for this might be sought in the fact that these people are at the peak of their strength, that they are still more or less unsettled and have few personal ties. Therefore they are soon ready to settle mutual disputes with fighting and inflicting bodily injuries.

Analysis of callings revealed that the highest number of offences was committed by peasants but we must not forget that they make up the highest proportion of the population. We tried to trace the

causes for such a state of affairs to the low living standards, remoteness from towns, a particularly low cultural and educational level of this section of the population and to the traditional way of settling disputes which has struck the deepest roots just among these people. Similar reasons could be adduced to explain the fact that among factory workers the unskilled record a higher number of these offences than the skilled.

Intoxication in the offenders was often definitely combined with the motive of sudden anger. Among all the motives established, this was the most common and in conjunction with the enumerated general factors arising from the surroundings it represents the decisive last impulse that started off the offence. Considering the circumstances that created conditions for the criminality under review, our analysis tries to evaluate the role played by the victims. Since the latter come from a similar surroundings and have a professional background similar to that of the offenders, the personal traits that might have provoked the offence can be evaluated. We can assume that the drunkenness of the victims acted as one of the causes of criminality just as their provocation.

An analysis of the sentencing policy revealed that in most cases the courts resorted to prison sentences (85%). However, only 8% of these exceeded a term of 6 months while 69% of all prison sentences were commuted to suspended sentences. About 25% of all the offenders analysed were recidivists among whom there was a considerable number of such as had previously been convicted of equal offences. In making use of the institute of suspended sentence the court took into account above all the actual circumstances (the type and seriousness of the offence); personal circumstances, however, which according to the spirit of the law ought to be decisive, were considered only in the second place.

Since it seems that in this area old conflicts are settled in a violent way, it would be of great importance to create closer ties among people in order to prevent offences, especially assaults. Closer ties among people will prove useful only if the system of prevailing values is changed, viz. if it is brought in keeping with the generally accepted social norms of behaviour so that violence will cease to be the usual and generally expected reaction to every unpleasant stimulus, however slight, coming from outside.

Special attention ought to be paid to the problem of alcohol addiction. Since alcohol addiction is very often only a means of releasing inner tension, an improvement in the general living conditions and human relations would probably reduce this phenomenon to some extent. However, alcoholism would probably still remain a problem, though a less acute one, because that particular society condones and even approves of the excessive consumption of alcoholic drinks.

The study deals separately with the role of the law enforcement agencies in the prevention of assaults especially with regard to the wider possibilities afforded by the Amendment to the Criminal Code (1959/60). In connection with this it considers the sentence, the suspended sentence and the question of short term sentences as well as the security measure of compulsory treatment of alcoholics and the use of judicial admonition.

L I T E R A T U R A

I. Sistematična dela, učbeniki, monografije, članki itd.

1. Aschaffenburg G., Das Verbrechen und seine Bekämpfung, Heidelberg, 1923
2. Bajt Franc, Geografski prikaz kriminalitete v Sloveniji, Kriminalistična služba 1951/8-9
3. Banfi Antonio, Les Conditions sociales et les orientations de prévention des infractions involontaires, Atti del congresso internazionale sulla prevenzione dei reati contro la vita umana e l'incolumità individuale (Milano 1956), secondo volume, Milano 1957
4. Bavcon Ljubo, Kriminalna preventiva, Vodopivec Katja, Kriminologija, skripta za študij III. stopnje, Pravna fakulteta v Zagrebu
5. Bavcon Ljubo, Kriminološke pripombe k uporabi instituta neznatne družbene nevarnosti, pogojne obsodbe, denarne kazni in kratkotrajnih prostostnih kazni; Seminar o kazenski politiki, Ljubljana, 1958
6. Bavcon Ljubo, O obravnavanju delinkventnih alkoholikov, Pravniki 1955/7-9
7. Bavcon Ljubo, Problemi naše kriminalne politike, Pregled 1960, XII/9
8. Bavcon Ljubo, Sodni opomin, (rokopis)
9. Blühm H., Die Kriminalität der vorsätzlichen Tötungen, Bonn, 1958
10. Bonger W. A., An Introduction to Criminology, London, 1936
11. Cavan Ruth, Criminology, New York, 1955
12. Dumont E., La Repression du Suicide, Revue de Droit Pénal et de Criminologie, 1959/1960-6
13. Exner Franz, Kriminologie, Berlin, 1949

14. Ferracutti Franco-Wolfgang Marvin E., Podkultura nasilja — interpretativna analiza uboja, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 1961/2
15. Gams Ivan, Pohorsko Podravje, Ljubljana, 1959
16. Glonar Ivan, Obsojene osebe po prebivališču 1958, Zavod LRS za statistiko, Prikazi in študije VI/2, 1960
17. Goričar Jože, Sociologija, Ljubljana, 1959
18. Hall Karl Alfred, Die Freiheitsstrafe als kriminalpolitisches Problem, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1954
19. Hentig Hans von, I., Criminal and his Victim, Newhaven, 1948
20. Hentig Hans von, II., Zločin, uzroci i uslovi, Sarajevo, 1959
21. H(rast) F(ranc), Kazniva dejanja zoper življenje in telo in kaznovalna politika, Strokovni list, 1960/1
22. Hurwitz Stephan, Criminology, London, 1952
23. Ilešič Svetozar, Gospodarska struktura Slovenije, Ljubljana, 1938
24. Ilešič Svetozar, Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, Ljubljana, 1950
25. Jemrič Mato, Alkoholizam i ubojstva, Priručnik 1959/VII
26. Kobe Peter, Povratništvo kot kriminološki in kazenskopravni problem, Kriminalistična služba, 1958/3
27. Koropec Jože, Slovenjebistriški svet v 16. stoletju (rokopis)
28. Koropec Jože, Slovenjebistriški svet v luči prvih deželno-knežjih urbarjev, Časopis za narodopisje, V/1
29. Krivična djela lišenja života na području NRH (1946—1955), Ured za kriminološka i kriminalistička ispitivanja, Zagreb, 1959
30. Lagache D., Reflexions sur De Greef et le Crime Passionel, v zbirki Autour de l'Oeuvre de E. De Greef, Louvain, 1956
31. Les Courtes Peines de Prison, extrait de la Revue de Droit Pénal et de Criminologie
32. Lemert E. M., Social Pathology, New York, 1951
33. Lučovnik Hinko, Obravnavanje povratništva v kazenskem sodstvu, Seminar o kazenski politiki, Ljubljana 1958
34. Melik Anton, Slovenija, Geografski prikaz, II. Opis slovenskih pokrajin, 2. zvezek, Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino, Ljubljana, 1957
35. Mendelsohn B., Victimologie, Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique 1956/2
36. Mezger Edmund, Criminologie, München, 1951
37. Milčinski Janez, Izvedensko ocenjevanje telesnih poškodb, Revija za kriminalistiko in kriminologijo 1959/4
38. Milčinski Lev, Etiologija in patogeneza alkoholizma, Zbornik razprav o alkoholizmu, Ljubljana, 1961
39. Milčinski Lev, O suicidentih (rokopis)
40. Milutinović Milan, Kriminalitet kao društvena pojava, Beograd, 1957

41. Munda Avgust, Učbenik kazenskega postopka FLRJ, II. snopič, Ljubljana, 1957
42. Norval Morris, Definitions of Recidivism, III Congress of Criminology, Summary of Proceedings, London, 1957
43. Nuvolone Pietro, La Prévention des Infractions contre la Vie humaine et l'Intégrité corporelle, commises par Dol, Atti del Congresso internazionale sulla prevenzione dei reati contro la vita e l'incolumità individuale, (Milano 1956), primo volume, Milano 1957
44. Panta Marina, Nekoi novi aspekti na kriminološkite istraživanja, Skopje, Pravna misla 1960/1-2
45. Pavić Dragutin, Neke pojave u radu sudova u vezi odmjera vanja kazne, Naša zakonitost 1953/3
46. Pečar Janez, Po nekaj letih so kazniva dejanja v Sloveniji zopet narasla, Revija za kriminalistiko in kriminologijo 1960/2
47. Petrič F(rance), Alkoholizem in zločinstvenost, Kriminalistična služba 1955/5-7
48. Pinatel Jean, Alkoholizam i kriminalitet, Izbor članaka 1959/I, prevod: Alcoolisme et Criminalité, Revue de Science criminelle et de Droit pénal comparé, 1958/1
49. Pirc Ivo-Baš Franjo, Socialni problemi slovenske vasi I., Socialnoekonomski inštitut v Ljubljani, Ljubljana, 1938
50. Prell A. E.-Rose A. M., Does the Punishment fit the Crime, American Journal of Sociology, 1955/3
51. Problemi i principi kaznene politike, II. kongres pravnika FNRJ, Zagreb, 1958, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1958/2-4
52. Puklavec Vanda, Geografska slika območja Slovenska Bistrica, Glasnik delovnih ljudi občine Slovenska Bistrica, 1956/V
53. Radzinowicz Leon, Kriminološko in penološko raziskovanje, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 1961/1
54. Schäfer Klaus, Die Volltrunkenheit, Bonn, 1958
55. Scholz Ch.-Wurtenberger Th., Le Rôle de la Famille dans l'Étiologie criminelle, Bulletin de la Société Internationale de Criminologie, 1960/I
56. Scholz Peter, Motive und Ursachen bei Körperverletzungen, Bonn, 1958
57. Seelig Ernest, Lehrbuch der Kriminologie, Graz, 1951
58. Sutherland Edwin H., Principles of Criminology, Chicago, 1938
59. Šalamun Branko, Zanimarjeno vprašanje, Ljubljanski Zvon, 1937
60. Taft Donald R., Criminology, New York, 1953
61. Tredgold R. F., Les Relations humaines dans l'Industrie, Revue internationale des Sciences sociales, UNESCO, XI/1
62. Uderman Boris, Povrat kod punoletnih osuđenih osoba u NR Sloveniji, Problemi povrata, str. 179, študija Inštituta za kriminologijo v Ljubljani, (rokopis)

63. Uratnik Filip, Poljedelsko delavstvo v Sloveniji, Socialni problemi slovenske vasi II, Socialno-ekonomski inštitut v Ljubljani, Ljubljana, 1938

64. Venturini France, O kaznivih dejanjih zoper življenje in telo v mariborskem okraju, poročilo na konferenci predsednikov sodišč LRS, Ljubljana, 1959

65. Vončina Niko, Kriminogeni pomen alkoholizma, Zbornik razprav o alkoholizmu, Ljubljana, 1961

66. Wolfgang Marvin E., Patterns in Criminal Homicides, Philadelphia, 1948

67. Zrimec Stane, Nasilne smrti v LRS v letih 1950—1954, Zavod LRS za statistiko, Prikazi in študije II/10, 1956

68. Zupan Tine, Posestna struktura Slovenije, Sodobnost VIII, 1940

69. Žgeč Fran, Haloze, Sodobnost IV, 1936

II. Statistične zbirke, poročila itd.

70. Kazenska sodna statistika 1957, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1958

71. Kazenska sodna statistika 1958, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1959

72. Letno poročilo okrajnega sodišča v Slovenski Bistrici za l. 1960

73. Mesečni statistični pregled za okraj Maribor, 1959, Maribor, 1959

74. Naravno in selitveno gibanje prebivalstva ter vzroki smrti 1957, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1958

75. Naravno gibanje in selitve prebivalstva ter vzroki smrti, 1958, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1959

76. Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1956, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1957

77. Osnovni statistični podatki po občinah LRS 1958, Zavod LRS za statistiko, Ljubljana, 1959

78. Podaci popisa stanovništva 1953, Knjiga XIV, Savezni zavod za statistiku, Beograd, 1958

79. Podatki statistične službe za okraj Maribor, 1957, Maribor, 1957

80. Poročilo podjetja IMPOL o poslovanju v letu 1959 (ciklostil)

81. Predlog družbenega plana občine Slovenska Bistrica za l. 1958 (ciklostil)

82. Statistični godišnjak 1960, Beograd 1960

III. Zakoniti predpisi

83. Odlok o družbenem planu okraja Maribor 1958, Uradni vestnik okraja Maribor, 1958, III/3

84. Kazenski zakonik in pojasnila, Ljubljana, 1960

85. Zakonik o kazenskem postopku, Ljubljana, 1960

VSEBINA

PRVI DEL

Poskus ekonomske in sociološke analize

I. Osnovni podatki o komuni	12
1. Geografska lega	12
2. Gospodarski položaj	13
3. Prometne žile	15
II. Struktura prebivalstva	18
1. Število	18
2. Gostota	19
3. Kmečko in nekmečko prebivalstvo	19
4. Poklicna struktura in zaposlitev prebivalstva	22
5. Naselja in njihova velikost	25
III. Industrija	26
1. Delež industrije v celotnem gospodarstvu	26
2. Glavni industrijski objekti	28
VI. Kmetijstvo	32
1. Gospodarska struktura	32
a) Delež kmetijstva v celotnem gospodarstvu	32
b) Gozdarstvo	33
c) Poljedelstvo	36
d) Vinogradništvo	37
e) Živinoreja	41
2. Družbeno lastninski odnosi	42
a) Lastnina	42
b) Velikost zasebnih kmečkih gospodarstev	44
c) Parcelacija	47
d) Delovna sila	51
e) Dedovanje	52
f) Trg	54
V. Socialne, politične in kulturne razmere	56
1. Nataliteta	56
2. Obolevanja in mortaliteta	57
3. Rast in migracija prebivalstva	60
4. Izobrazba in kulturne organizacije	62
5. Družbeno-politične razmere	65
VI. Pojavi družbenega nereda	67
1. Civilno-pravni spori in njihova vsebina	68
2. Problemi socialnega varstva	70
3. Alkoholizem	72
4. Samomori	75
5. Prekrški	77
6. Kriminaliteta	79

DRUGI DEL

Analiza kaznivih dejanj lahkih in hudih telesnih poškodb

I. Razmejitev predmeta	95
----------------------------------	----

II. Dejanje	97
1. Vrste telesnih poškodb glede na težo	97
2. Zunanje okoliščine dejanja	101
b) Čas storitve	103
c) Način storitve	109
d) Sredstva kaznivih dejanj	110
3. Druge okoliščine dejanja	115
a) Pomoč in napeljevanje	115
III. Storilec	115
1. Osebnostne lastnosti storilcev	115
a) Starost	115
b) Spol	120
2. Poklic storilcev	122
3. Predkaznovanost storilcev	128
4. Vinjenost storilcev	130
5. Motivika	137
6. Povod	143
IV. Oškodovanec in razmerje med njim in storilcem	145
1. Osebnostne lastnosti oškodovancev	146
a) Starost	146
b) Spol	149
2. Poklic oškodovancev	150
3. Vinjenost oškodovancev	153
4. Razmerje med storilcem in oškodovancem	156
V. Kazensko-pravna sankcija in problemi kaznovalne politike	159
1. Višina in vrsta izrečenih kazni	160
2. Pogojnost izrečenih kazni	171
3. Ustreznost izrečenih sankcij z vidikov kaznovalne politike	179
VI. Zadeve brez obsodbe	182
1. Ustavitve	182
2. Zavrnilne sodbe	183
3. Oprostilne sodbe	185

TRETJI DEL

Kriminalno-politični problemi

I. Povzetek	189
II. Preventivne dejavnosti	193
III. Naloge pravosodja	196
IV. Prevzgojni proces	199
Summary	203
Literatura	207
Kazalo	211
Contents	213

**ASSAULTS AND BATTERY IN THE COMMUNITY
OF SLOVENSKA BISTRICA**

CONTENTS

PART I

An attempt at an economic and sociological analysis

I. Basic data on the local community	12
1. Geographic position	12
2. Economic conditions	13
3. Roads and railways	15
II. Structure of the population	18
1. Number	18
2. Density	19
3. Peasant and non-peasant population	19
4. Professional structure and employment of the population	22
5. Settlements and their size	25
III. Industry	26
1. Proportion of industry in the economy as a whole	26
2. Chief industrial objects	28
IV. Agriculture	32
1. Economic structure	32
a) Proportion of agriculture in the economy as a whole	32
b) Forestry	33
c) Agriculture	36
d) Cultivation of grapevines	37
e) Stock-raising	41
2. Social and private property relations	42
a) Property	42
b) Size of private peasant holdings	44
c) Parcellation	47
d) Agricultural labour	51
e) Inheritance	52
f) Sale	54
V. Social, political and cultural conditions	56
1. Birthrate	56
2. Sickness and mortality	57
3. Growth and migration of the population	60
4. Education and cultural organizations	62
5. Political conditions	65
VI. Appearance of social disorder	67
1. Some private law actions and their contents	68
2. Problems of social welfare	70
3. Alcoholism	72
4. Suicides	75
5. Petty offences	77
6. Criminality	79

PART II

Analysis of offences of minor and major assaults and battery

I. Delimitation of subject	95
II. Act	97
1. Types of assaults as to degree	97
2. External circumstances pertaining to the act	101
a) Place of act	101
b) Time of act	103
c) Kinds of act	109
d) Means of act	110
3. Other circumstances relating to the act	115
a) Aiding and abetting	115
III. Perpetrator	115
1. Personal traits of perpetrators	115
a) Age	115
b) Sex	120
2. Occupation of perpetrators	122
3. Previous convictions of perpetrators	128
4. Drunkenness in perpetrators	130
5. Motivation	137
6. Immediate reason	143
IV. The victim and the relationship between him and the offender	145
1. Personal traits of the victims	146
a) Age	146
b) Sex	149
2. Occupation of victims	150
3. Drunkenness in victims	153
4. Relationship between the offender and the victim	156
V. Penal sanction and the problems of sentencing policy	159
1. Length and type of penalties inflicted	160
2. Suspended sentences	171
3. Sentencing policy and the suitability of sanctions inflicted	179
VI. Cases in which sentence has not been applied	182
1. Discharging	182
2. Acquittals	185

PART III

Problems of Criminal policy

I. Summary	189
II. Prevention	193
III. Tasks imposed upon law enforcement agencies	196
IV. Reeducational process	199
Summary	203
Literature	207
Contents	211
Contents	213

008155 3042300

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000428080

Alenka Rosina-Šelih
KRIMINALITETA TELESNIH POŠKODB
NA OBMOČJU OBČINE SLOVENSKA BISTRICA

Založila
Založba Obzorja Maribor
Za založbo Jože Košar
Natisnilo marca 1964
ČP Mariborski tisk v Mariboru

